

Aarni Virtanen

”Toimikaa. Älkää odottako.”

Vihtori Kosolan puheiden
muutokset 1929–1932

Suomen historian
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Historian ja etnologian laitos
Syksy 2010

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	3
1.1 TULKINNAT LAPUANLIIKKEESTÄ	3
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ, LÄHTEET JA LÄHDEKRITIIKKI	7
1.3 AATTEET, MYYTIT JA KONTEKSTIT	13
2 KOSOLAN MAAILMANKUVA	22
2.1 KOSOLA ENNEN LAPUANLIIKETTÄ	22
2.2 KOSOLA JA LAPUANLIIKE	25
2.3 LAPUANLIIKKEEN TAUSTA JA PUNAISTEN PAITOJEN RIISUMINEN	31
3 RETORIikka	37
3.1 KOSOLAN RETORIIKAN VALTAKUNTA	37
3.2 KOSOLAN PUHEET LAPUANLIIKKEEN ALKUVAIHEESSA	39
3.3 KANSANJOHTAJA HAASTAA VALTIOVALLAN	49
3.4 PUHEIDEN TEEMAT	63
3.5 PUHEIDEN VASTAANOTTAJAT JA YLEISÖ	67
3.6 LAPUANLIIKKEEN JULKILAUSUMAT JA KANNANOTOT	71
4 TAUSTARYHMIEN VAIKUTUS LAPUANLIIKKEESEEN JA RETORISEN TASON MUODOSTUMINEN	77
4.1 VIENTIRAUHA, SUOMEN SUOJELUSLIITTO JA TYÖNANTAJAT	78
4.2 SUOJELUSKUNNAT JA K. M. WALLENIUS	82
4.3 AKATEEMINEN KARJALA-SEURA JA SUOMEN LUKKO	88
4.4 VAPAUSSODAN RINTAMAMIESTEN LIITTO JA ILP – ISÄNMAAN JA LAIN PUOLESTA	93
4.5 ETSIVÄ KESKUSPOLIISI JA RIEKKI	95
4.6 PAPIIT JA HILJA RIIPINEN	97
4.7 MINNA CRAUCHER	101
5 REAKTIOITA LAPUANLIIKKEESEEN	102
5.1 LEHDISTÖN KANNANOTOT LAPUANLIIKKEESEEN	102
5.2 LEHDISTÖN KANNANOTOT JAKAUTUVAT	110
5.3 VALTIOVALTA	122
5.4 P. E. SVINHUFVUD	132
5.5 KOMMUNISTIT	140
5.6 SDP	143
6 PÄÄTÄNTÖ	146
6.1 RETORIIKAN MUUTOKSET	146
6.2 RETORIIKAN JA TOIMINNAN SUHDE	151
LÄHTEET	159
SANOMALEHDET	159
AIKAKAUSILEHDET	160
MUISTELMAT JA PAMFLETIT	161
TUTKIMUSKIRJALLISUUS	164
LIITTEET	172

1 Johdanto

Vihtori Kosolan puheet, julistukset ja poliittiset kannanotot muodostivat lapuanliikkeen julkisivun. Tarkastelen niitä lapuanliikkeen retoriikassa ja niiden vastaanottoa.

1.1 Tulkinnat lapuanliikkeestä

Lapuanliikkeestä on kirjoitettu paljon, varsinkin osana henkilöhistorioita. Keskeisenä ja käänteentekeväenä tutkimuksena pidetään Juha Siltalan vuonna 1985 julkaistua teosta *Lapuanliike ja kyyditykset 1930*, mutta tulkintoja liikkeestä tehtiin tietysti aiemminkin.¹

Lapuanliike ei noussut historian tutkimuksessa kovinkaan keskeiseksi 1940–1950-luvuilla. Tuolloin vedottiin lievemiesteriaan ja antikommunistisen reaktion välttämättömyyteen. Lapuanliike nähtiin joko itseruoskinnan tai kommunismin vaaran valossa. Historian kirjoitus tarkasteli liikettä enemmän pidemmällä ja henkilökohtaisemmalla perspektiivillä. Tuolloin juuri Vihtori Kosolan rooli tuli tärkeäksi. Hänessä nähtiin muitakin puolia kuin illegaali aktivismi.²

Lapuanliikkeen kuva muuttui 1960-luvulla uusien selitysmallien myötä. Myös oikeistolaisista ääriainesta pidettiin Suomen etujen vastaisena. Lapuanliike nähtiin demokraatiavastaisena ja jopa fasistisena. Kulttuuriradikaalit halusivat antaa äänen unohdetulle vasemmistolle ja näyttää kommunistit enemmän epäoikeudenmukaista yhteiskuntaa vas-

¹ Perustutkimuksesta mainittakoon vuonna 1998 tehty median roolia käsittelevä Reijo Perälän väitöskirja *Lapuan liike ja sanan mahti*, vuonna 1971 tehty Lauri Hyvämäen *Sinistä ja mustaa: tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista* sekä vuonna 1990 kirjoitettu Martti Ahdin teos *Kaappaus*. Lapuanliikkeen tutkimuksesta ja siihen liittyvistä poliittisista intohimoista, ks. esim. Ahti 1990, s. 5–6, 11–12. Oikeisto–vasemmistö-dilemmasta, ks. esim. Siltala 1985, s. 13. Sodan jälkeen oikeisto piti liikettä talvisodan hengen mahdollistajana, vasemmistö taas katsoi lapualaisuuden olleen pahimman luokan poliittista terroria, jopa fasismia. Laajemmin suomalaisen sotahistorian kirjoituksen tulkintojen vaikutuksista. Ks. esim. Meinander 2003, s. 27–30. Kannen lainaus, ks. Uusi Suomi 16.7.1930. Vihtori Kosolan Lapuan päivien puheen loppusanat.

² Ruuskanen 2006, s. 16–17. Kosola oli taistellut maan puolesta sisällissodassa ja murtautunut lakkoja. Lapualla Kosolan kunnioitus säilyi jopa tasavaltalaisten maalaisliittolaistenkin piirissä.

taan taistelevana etujoukkona.³ Merkittävä ja uusi näkökulma oli, että lapuanliike nähtiin osana laajempaa eurooppalaista kommunisminvastaista oikeistoliikehdintää ja kytkettiin osaksi ryssävihan yleistä nousua. Makrotason ilmiöt, ulkopolitiikka, ideologiat, sosiaaliset rakenteet ja demokratian säilyminen Suomessa lapuanliikkeenkin aikana, olivat 1970-luvun lapuanliikettä koskevan tutkimuksen pääteemoja. Marxilaiset tutkijat pitivät lapuanliikettä fasisistisena, kun muut korostivat ilmiön suomalaisuutta. Myöhemmin liikettä on ehkä rehabilitoitu kommunismin uhkan tutkimuksen kautta.⁴

Risto Alapuron monimutkainen ja laaja teoria kokoaa yhteen myöhäisen teollistumisen, fennomanian ideologian kansakokonaisuuden ja sen edun korostamisen, uskonnollisuuden ja kansallisen tradition. Alapuro päätyy korostamaan lapuanliikkeen kaksijakoista luonnetta: se kokosi yläluokan nationalismin ja alaluokan populismin yhteen. Lapuanliikkeessä oli alussa selvästi talonpoikaisenemmistö, mutta se ei koostunut pienviljelijöistä. Alapuron mukaan populistisen talonpoikaliikkeen raja-aita jopa fasismiin mataloitui selvästi kriisitilanteen⁵ iskiessä, mutta yhtä tärkeää on myös huomata tuon mataloitumisen hetkellisyys.⁶

Toivo Nygård näkee lapuanliikkeen enemmän osana suomalaisen äärioikeiston järjestäytymätöntä vaihetta. Nygårdin mukaan lapuanliikkeen aatteellinen tausta oli itsenäisyystaistelussa ja jääkäri­liikkeessä. Suosio perustui talonpoikain voiman kanavoimiseen lapuanliikkeen nousuun. Talonpoikien voima liikkeessä loppui jo vuonna 1930. Hannu Soikkanen korosti SDP:n historiaa koskevassa tutkimuksessaan SDP:n roolia lapuanliikkeen torjumisessa. Soikkasen mukaan SDP:n suurin huoli oli alussa, siirtykö maalaisliitto tukemaan lapuanliikettä.⁷

³ Vrt. esimerkiksi Kaj Chydeniuksen Lapualaisooppera. Tulkinat törmäsivät rajusti: lapualaiset eivät nähneet lapuanliikettä ja sen toimijoita, esimerkiksi Riipistä ja Kosolaa, ollenkaan samanlaisena kuin mitä 1960-luvun idealistinen ja pasifistinen vasemmisto.

⁴ Klinge 1972, Ruuskanen 2006, s. 18–19, 21. Klingen tutkimuksen pääaiheena on ryssäviha ja sen syntyminen. Risto Alapuron väitöskirja Akateemisesta Karjalaseurasta korosti pitkän linjan aikana muodostuneita sosiaalisia rakenteita. Ks. Vares 1995, s. 130–165.

⁵ Suomessa oli lisäksi laaja talonpoikaisväestö, joka oli tärkeää nationalistisen liikehdinnän syntymiselle. Toisaalta olivatko muka Artturi Vuorimaa ja Kosti-Paavo Eerolainen statuksensa menettäneitä talonpoikia? Nygård 1982, s. 4–5. Alapuron mukaan maaseudun asema alkoi heikentyä 1920-luvulla teollisuuden kustannuksella suhteessa jopa teollisuustyöläisiäkin enemmän.

⁶ Alapuro 1973, s. 37–42, 45. Ruuskanen 2006, s. 21. Lapuanliikkeen tärkein esikuva oli lopulta sisällissodan voittoon johtanut Mannerheim.

⁷ Ruuskanen 2006, s. 21, Huttula 2000, s. 23, Nygård 1982 134–136, Soikkanen 1975, s. 498. Vrt. lapuanliikkeen jälkeen äärioikeisto järjestäytyi virallisesti, käytännössä fasisistiseksi, IKL:ksi ja siirtyi puoluepolitiikkaan.

Juha Siltala ottaa uusiksi teemoiksi lapuanliikkeen, valtiiovallan ja puolueiden ongelmalliset suhteet ja lisäsi julkilausumien ulkoisilta alueilta paikallistoimijoiden verkostot ja suhteet, joiden kautta kommunisminvastainen toiminta käytännössä tapahtui. Siltala osoittaa, että lievemiesteoria kyydityksistä ei pitänyt paikkaansa, vaan kyseessä oli organisoidun painostuspolitiikan keino. Lapuanliike oli nimenomaan sisällissodan jatkoa ja porvarillinen ryhtiliike eikä ainakaan suoraan fasistinen.⁸

Olennessa osa lapuanliikkeen teoreettisesta kontekstista on sisällissodan kostaminen⁹. Sisällissodan jälkeen ainoa keino säilyttää suomalaisuus puhtaana oli sijoittaa kommunistit suomalaisuuden idean ulkopuolelle, jolloin myöskään vallankäyttö ei heitä koskenut.¹⁰ Martti Ahdin tutkimus ”*Kaappaus?*” käsittelee Mäntsälän kapinaa ja lapuanliikkeen loppuvaiheen henkilösuhteiden ja taustatoimijoiden vaikutusta siihen. Ahti liittyy Mäntsälän kapinan osaksi aikaisempaa oikeistoradikalismien toimintaa. Reijo Perälä näkee lapuanliikkeen nousussa neljä suurta ilmiötä: valkoisen Suomen perintö, kommunismin uhka, heikot hallitukset ja ulkomaiden tilanne.¹¹

Tapio Huttula käsittelee tutkimuksessaan lapuanliikkeen käytännön toimintaa - työväentalojen sulkemisia. *Naulausliike* oli toisaalta osa lapuanliikettä, mutta toisaalta omankaltaisensa liike. Esa Ruuskanen tarkentaa työväentalojen sulkemisiongelmaa Pohjois-Savon kommunistisiin työväentaloihin. Suomen lukon paikallisosastojen merkitys työväentalojen sulkemisessä oli keskeistä, toisaalta myös maaherra sulki työväentaloja ehkäis-

⁸ Ruuskanen 2006, s. 20–22. Siltala käytti retorista termiä valkoinen Suomi, jota on kritisoitu siitä, että se niputtaa porvariston liiaksi yhteen ja jättää esimerkiksi voittajia jakaneen valtiomuotokiistan käsittelemättä. Huttulan (2000, s. 20) mukaan Siltala tarkoittaa valkoisella Suomella kolmea asiaa: vuoden 1918 jälkeistä järjestelmää, ryhmänimittäjää sekä oikeuskäsitettä, jolla arvioidaan sitä vastasiko 1920-luvun lopun Suomi ihannetta. Pitäisikö puhua enemmänkin valkoisen Suomen radikaaleista ja eheyttäjäistä, ks. Virtanen 2001, s. 156–158. Monarkia valtiomuotokeskustelusta sisällissodan jälkeen, ks. Vares 1998, erit. s. 324–332, jossa monarkiaa pohditaan häviäjän historiana. Useimmat aktivistitkin olivat monarkian kannattajia, ibid, s. 129. Toisaalta Saksan luhistuttua kuningashankkeelta meni taustatuki, s. 262–306, erit. s. 295. Aktivistit ymmärsivät, että maalaisväestö oli Suomessa kansan enemmistönä, joten tuki maalaisliitolta oli välttämätöntä tavoitteiden saavuttamiseksi. Ks. tarkemmin, Nygård 1982, s. 19.

⁹Sisällissodasta, ks. Ylikangas 1994, 16–24, s. 84. Myyttiseksi muodostunut vapaussotaan lähteminen Mannerheimin innoittamana loi pohjan lapuanliikkeen ideologiselle viitekehykselle. Laajemmin tämä liittyy ongelmatiikkaan sisällissodan luonteesta ja sisällissodasta syntyneiden käsitysten vaikutuksesta lapuanliikkeeseen.

¹⁰ Vrt. Siltalan teoksen päätelmäosa.

¹¹ Ahti (1990) käsittelee myös suojeluskuntaselkkausta 1921 (s. 14–76) ja Tannerin hallituksen (1927) suhdetta suojeluskuntiin (ibid, s. 77–112). Kai Donnerin muistiinpanojen avulla Ahti tutkii yleistä äärioikeistolaisliikehdintää Suomessa. Huttula 2000, s. 23. Perälä 1998, s. 21–30, Uolan (2006, s. 196.) mukaan Suomessa oli vuosina 1919–1930 14 ministeristöä. Vuodesta 1926 vuoteen 1930 ei saatu aikaan kuin yhden puolueen vähemmistöhallituksia.

täkseen ennalta levottomuuksia.¹²

Vesa Vareksen tutkimus Lauri Ingmanin poliittisesta toiminnasta sivuaa myös lapuanliikettä. Vares kritisoi aiempaa käsitystä lapuanliikkeestä liian yksipuoliseksi. Alussa lapuanliikettä tuki koko porvaristo ja kansankokouksetkin olivat pääpiirteissään rauhallisia. Oikeisto pelkäsi tosin, että lapuanliike on liian arvaamaton ja käytännössä vain mahdollistaa maltillistuneen SDP:n paluun valtaan Tannerin johdolla. Siksi maltillinen oikeisto alkoi hillitä sen toimintaa. Lapuanliike muuttui olennaisesti keväällä 1930 kyyditysten myötä. Vuosi 1930 oli porvaristolle Vareksen mukaan kevään 1917 kääntöpuoli, ei vuoden 1918 restauraatio, kuten Siltala esittää.¹³

Kari Immosen tutkimus ”*Ryssästä saa puhua*” liittyy osittain Matti Klingen teokseen ”*Vihan veljistä valtiososialismiin*” esille nostamiin teemoihin. Immonen selvittelee tarkasti ajan viihdekirjallisuutta ja siinä esitettyjä epäluuloisia näkemyksiä Venäjästä. Ajan viihdekirjallisuudessa uhkaksi nousivat Neuvostoliiton suorittama vakoilu¹⁴, vallankaappauksen uhka, sota ja ihmisryöstö. Vuosina 1925–1929 Venäjäkuva oli muuttunut, ainakin julkaistun kirjallisuuden mukaan, myönteisemmäksi; julkaistiin runsaasti neutraalisti tai jopa myönteisesti Venäjään suhtautuvia kirjoja.¹⁵

Sisällissodan jälkeen suomalainen kommunismi rinnastettiin suoraan neuvostoliittolaiseen bolshevismiin. Neuvostoliitto osoitettiin koko länsimaista järjestystä uhkaavaksi vaaraksi. Teoksissa yhtyi historiallinen, poliittinen, taloudellinen ja jopa rodullinen¹⁶ ar-

¹² Huttula 2000, s. 339. Myös naulusliikkeen (Huttulan käsite) toiminta levisi kommunististen työväentalojen vastustamisesta SDP:n työväentalojen vastustamiseen. Ruuskanen 2006, s. 220. Huomattavasti Lapuaa vasemmistomyönteisemmässä Itä-Suomessa lapuanliike ei kuitenkaan noussut kovinkaan merkittäväksi toimijaksi.

¹³ Vares 1996, s. 418–426. Helsingin kansalaiskokouksessa 11.6–14.6.1930 olivat vuoden 1918 aktivistit jottaneet vallan ja manipuloineet liikkeen omiin tarkoituksiinsa. Vrt. kokoomuksen kokous 15.12.1929 Suomalaisella klubilla.

¹⁴ Esimerkiksi sittemmin EK:hon päätynyt Jalmari Finne kirjoitti vakoilujännäreitä nuorille. Immonen 1987, s. 215–216.

¹⁵ Immonen 1987, s. 205, 214–232. Hyvä esimerkki objektiivisuuteen pyrkivästä ja oman näkemyksensä rajat tiedostavasta kirjasta on K. N. Rauhalan *Bolshevismi ja olot Venäjällä*. Kommunistit kuvataan yleensä teoksissa julmina, eläimellisinä, rikollisina, ylimielisinä, vastemielisenä ja jopa ylikuonnollisena pahana. Myös scifi-kirjallisuutta. Suomen ja Venäjän välisistä sodista julkaistiin. Mielenkiintoista on, että jo lastenkirjoissa kuva venäläisistä oli suunnilleen sama kuin poliittisissa teoksissa. Toisaalta myös venäläistä kirjallisuuttakin, mm. Dostojevskia, käännettiin. Ks. Immonen 1987, s. 240–242, 287–289, 293–301.

¹⁶ Rodussa korostettiin venäläisten aasialaisuutta erona suomalaisten eurooppalaisuuteen. Tulkinta Neuvostoliitosta perusteltiin juuri Neuvostoliiton aasialaisuudella, joka merkitsi itsetarkoituksellisenä väkivaltana, ”eurooppalaisen sivistyksen heikkona kopiona”, ”epäonnistuneena diktatuurina” ja hirmuisimpana terrorina mitä maanpäällä on koskaan nähty, todellista uhkaa Suomelle. Immonen 1987, s. 158–160, 169. Kuvaus hyödynsi vanhoja stereotyyppioita Venäjästä. Toisaalta kaikki Neuvostoliittoa koskevat kriittiset teokset eivät

gumentaatio. Suomalaiset kuvattiin lujiksi, pelottomiksi ja offensiivisiksi, jotka uskalsivat taistella ylivoimaistakin vihollista vastaan järjestäytyneesti ja määrätietoisesti.¹⁷

Neuvostoliittoa kuvaava kirjallisuus oli rasistisuuden lisäksi myös antisemitististä. Kauppapolitiikassa Neuvostoliitosta kirjoitettiin realistisemmin, koska sen tavoite oli lisätä kauppaa ja parantaa Suomen kilpailukykyä, samoin sen sotilaallista kehitystä ja tilannetta analysoivissa kirjoissa koettiin saavuttaa objektiivisempi näkemys.¹⁸ Tutkimuskirjallisuudesta rakentuu monipuolinen kuva lapuanliikkeestä kokonaisuutena ja siihen liittyneistä ilmiöistä. Toisaalta Vihtori Kosolan puheita ei lapuanliike tutkimuksessa ole vielä käsitelty, joten niitä tutkimalla lapuanliikettä lähestytään uudesta näkökulmasta.

1.2 Tutkimuskysymys, lähteet ja lähdekritiikki

Tutkimukseni on poliittista historiaa aatehistorian näkökulmasta. Aatehistoriallisen ulottuvuuden takia tutkimuksessa analysoidaan Kosolan puheissaan esiintuomia käsitteitä ja niiden muuttumista puheissa. Toimijoiden, kuten Kosolan, teot ja ympäristö vaikuttivat heidän aatteeseensa. Kosolan retoriikkaa ja lapuanliikkeen poliittisten tekojen välistä suhdetta selitetään aikakauden kontekstissa.¹⁹

Tutkimuskysymykseni voi kiteyttää seuraavasti: miten ja mistä syistä Vihtori Kosolan puheet muuttuivat lapuanliikkeen toiminta-aikana vuosina 1929–1932.²⁰ Tuon muutokset näkyviin tutkimalla Kosolan puheita ja niiden teemoja lapuanliikkeen retoriikkana. Retoriikan muutosten avulla voin selittää myös lapuanliikkeen ja Kosolan välistä suhdetta. Tämä edellyttää sen selvittämistä kumpi, retoriikka vai toiminta, on ensisijaista toiseen nähden missäkin tilanteessa ja miten retoriikan ja toiminnan välinen suhde muotoutuu. Ilman toiminnan kuvausta jää tietämättä muun muassa se, miten Kosolan yllykkeitä ja yleisiä ohjeita tulkittiin, ja toisaalta myös se, kuinka lapuanliike usein muuttuvine tausta-

olleet kiihkonationalismin sävyttämiä, vrt. Mosseg 1931.

¹⁷ Ks. tarkemmin Immonen 1987, s. 131–143.

¹⁸ Immonen 1987, s. 188–189, 196–197. Ilmeisesti juutalaisuuden ottaminen propagandaan mukaan, ainakin AKS:llä, johtui siitä, että venäläisten katsottiin olevan kyvyttömiä edes rakentamaan valtiota.

¹⁹ Ajatuksena on lähinnä se, etten suoraan tulkitsisi kaikkea retoriikkaa esimerkiksi Mäntsälän tai talonpoikaismarssin kontekstista, vaan koettaisin päästä kiinni ajatuksiin juuri ko. tilanteessa. Ks. esim. Renvall 1965, s. 28.

²⁰ Ks. liitteistä, liitteet I ja III, VI, s. 171, 173, 176.

voimiseen reagoi tekojen poliittisiin seurauksiin ja Kosolan selitykset toiminnalle.²¹

Tutkimuksessa selvitän Kosolan puheiden retoriikan muutoksien vaikutusta lapuanliikkeen taustaryhmiin. Taustaryhmät olivat vuorovaikutuksessa Kosolan kanssa ja muuttivat lapuanliikkeen tavoitteita; tämä näkyi Kosolan retoriikassa. Taustaryhmissä on tärkeää se, milloin ja miten ne tulevat esiin. Taustatoimijoiden suhde lapuanliikkeeseen käsitellään kronologisesti, siksi myös puheet esitellään kronologisessa järjestyksessä. Taustatoimijat ovat monella tavalla muuttuva epäyhtenäinen joukko.²²

Kosolan puheita ja niissä esiintyvää retoriikkaa tarkastelen Kosolan yhteisön, keskeisen toimintaympäristön, lapuanliikkeen, ja sen toiminnan ja tavoitteiden muotoutumisen kannalta - toisin sanoen Kosolaa toimijana suhteessa puheisiinsa. Tutkimuksen tavoitteena on purkaa Kosolasta rakennettua myyttiä, eikä toistaa sitä.

Riskinä tutkimuksessa on Kosolan persoonan ylipsykologisoiminen, vaikuttimien perusteleminen voi tulla itsetarkoitukseksi. Menneisyyden kausaalista rakennetta ei koskaan voida ilmentää yksi yhteen. Toisaalta lähdepohjaa laajentamalla voidaan aina syventää Kosolan pyrkimysten selitysmalleja. Lisäksi henkilön käytännön toiminnan taso voidaan aina tavoittaa, olivatpa sen motiivit mitä hyvänsä.²³ Vihtori Kosolalle kirjoitetut puheet ovat varsinkin lapuanliikkeen loppuvaiheissa erittäin suoraviivaisia ja periaatteessa vain omaa toimintaa puolustelevia juuri poliittisen debatin vuoksi. Haasteena tutkimuksessa on löytää Kosolan retoriikan takaa yhteneviä perusteita hänen ideologialleen ja uskomuksilleen.²⁴

Retoriikka on tutkimukseni kannalta määriteltynä puhetaitoa, puhetapaa, puheen tekniikkaa ja spesifejä argumentoinnin instrumentteja eli ajatuskuvioita tutkiva tieteenala. Argumentaatio määritellään puheen väitteiden muodostamaksi kokonaisuudeksi. Ajatuskuvioita käytetään vetoamaan yleisöön eli argumentaation kohteeseen. Argumentaatiossa on ensiksi tärkeää saada yleisö hyväksymään argumentaation premissit, sen lähtökohdat.

²¹ Ajatusta retoriikan muuttumisesta toiminnaksi on käytetty jo sisällissodan punaisen osapuolen toiminnan motiivien selvittämisessä. Ks. Jari Ehrnrooth 1992.

²² Palonen (1988, s. 139–140) pitää ongelmana ”valmiin kaavan päälle lyömistä”, mikäli kysymys jäsentää tutkimusaineistoa ja johdattelee tutkimusta liikaa. Toisaalta ilman selkeää tutkimuskysymystä on vaarana, että tutkimuskaan ei onnistu ja tutkimuksesta tulee vain tutkimusraportti, jossa aineistoa luokitellaan. Hyrkkänen 2002, s. 215–217. Mikä on lopulta kontekstin ja tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia? Kosolan suhdetta LL:n taustaryhmiin selvitetään luvussa 4.

²³ Renvall 1965, s. 242–244.

²⁴ Heijastelisivatko retoriikan muutokset ja niitä selittävät tekijät, esimerkiksi taustaryhmät, myös Kosolan ideologioita muutoksia.

Argumentaation lähtökohtia on vahvistettava ja merkitystä täsmennettävä.²⁵

Poliittisen retoriikan tavoitteena on voittaa väittely vastustajaa vastaan. Puheen teknillä vaikutettiin esitystilanteessa yleisöön. Tekstin retoriset rakenteet luotiin argumentaatiotilanteen mukaan. Kosolalle kirjoitetut tekstit ovat aina suhteessa hänen toisiin puheisiinsa ja ajan tapahtumien muodostamaan kontekstiin.²⁶

Ensisijaisena lähteinä puheille ovat sanomalehdet, etenkin *Ajan Sana* (myöhemmin *Suunta*), *Uusi Suomi* ja *Suomen Sosialidemokraatti*, jotka raportoivat lapuanliikkeen tapahtumista laajasti. Sanomalehdet olivat tärkeitä tapahtumien kommentoijia ja tiedottajia. Sanomalehtiä tutkimalla selviää se, miten puolueiden kannanotot lapuanliikkeeseen muodostuivat. Sanomalehdet ovat päälähteeni puheille ja tapahtumille, mutta joitakin puheista²⁷ on julkaistu myös lapuanliikkeen pamfleteissa ja aikalais-kirjallisuudessa. Lapuanliikkeen tapahtumahistoria ja sen kommentoiminen muodostaa viitekehyksen Kosolan puheille.²⁸

Sanomalehtiä lukiessa on muistettava sekin, että selostaessaan poliittista tilannetta, kuten Mäntsälän kapinaa, ne eivät saaneet kertoa kaikkea tietämäänsä, koska hallitus vaikutti niihin suojelulain perusteella. Myös sanomalehtien rooli puolueen äänenkannattajana vaati niitä jättämään puolueelle epämiellyttäviä asioita kertomatta. On perehdyttävä tarkasti ajan ilmapiiriin, jotta mahdolliset rivien välit alkavat tulla luettaviksi.²⁹

Lähteet eivät ole joko luotettavia tai epäluotettavia, vaan eri tavoin informatiivisia todisteita tapahtumista. Lähteiden tehtävä määrittää niiden sisällön. Lähteiden nojalla ei voi väittää mitä tahansa, eivätkä lähteet kerro, mitä niiden avulla saa väittää. Lähteet kuvaavat oman aikansa todellisuutta. Lapuanliikkeen aikaiset lähteet on ymmärrettävä kontekstistaan käsin. Lapuanliike jätti jälkeensä tietynlaisen lähdepohjan, koska se halusi korostaa toiminnan spontaanisuutta ja organisoitumattomuutta tehdäkseen eron suoraan

²⁵ Perelman 1977, s. 11, 155. Retoriikka koskee esittämisen keinoja, tapoja ja menetelmiä, joilla puheen sisältö esitellään, välitetään ja varustellaan. Retoriikalla myös ladataan puheen sisältöön merkityksiä ja merkitystasoja.

²⁶ Hyrkkänen 2002, s. 19. Ajan tapahtumista, ks. liite VI, aikajana, s. 177.

²⁷ Muun muassa talonpoikaismarssin puhe.

²⁸ Ks. Tommila & Keränen 1974, s. 9–11, 20–21, Hyrkkänen 2002, s. 219–221, Kalela 2000, s. 92–93, 104, 108, 139–140. Haasteeni onkin valita järkevät lähteet Kosolan retoriikan tutkimiseksi ja koettaa saada niistä irti mahdollisimman paljon ja pysyä silti ehdottoman lojaaleina niille. Historioitsijan on säälimättä puristettava lähteistä irti tietoa, mutta silti hän ei saa liittää niihin omia käsityksiään tai mielipiteitään. Haasteena on pyrkiä päättämään lähteistä mahdollisimman paljon. Lähteet ovat lopulta metaforia.

²⁹ Ongelmanratkaisutapa on luontevimman ja ristiriidattomimman kokonaisuuden löytäminen. Lähteiden merkityksestä ja luonteesta, ks. Renvall 1965, s. 215–217, 224, 231.

diktatuuria vaativiin liikkeisiin.³⁰

Aikalaiskirjallisuus koostuu karkeasti arvioiden lapuanliikkeessä mukana olleiden, tai sitä vastustaneiden, usein poliittisessa roolissa tai politiikassa muuten mukana olleiden ja sitä tehneiden aikalaishenkilöiden muistelmista, mielipiteistä, pamfleteista, julistuksista ja puheista. Varsinkin lapualaisten aikalaiskirjallisuutta on luettava kriittisesti.³¹

Lapuanliikkeen syntymiseen vaikutti kommunismin uhkan lisäksi se, että suomalainen yhteiskunta itsenäisenä yksikkönä oli 1920-luvulla vielä nuori. Toimintatavat alkoivat vasta muotoutua ja toimivasta parlamentaarisesta demokratiasta puoluelaitoksineen ei ollut vielä kokemuksia, eikä parlamentarismiin sisällissodan jälkeen luotettu. Kritiikkiä puoluelaitosta kohtaan esitettiin usein kristillis-moraaliselta kannalta ja juuri liberalismia vastaan. Ongelma tunnustettiin jo omana aikanaan: myöhemmin pääministeriksi noussut J. H. Vennola kirjoitti jo vuonna 1924, että parlamentarismia arvostellaan sekä asiallisesti että väärin. Asiallisessa arvostelussa todettiin muutosten tarpeellisuus ja niiden ärsyttävä hitaus, mutta epäasiallista harjoittivat oikeistolainen ja ruotsalainen lehdistö.³²

Vennolan teos on kirjoitettu liberaalia kritiikkiä vastaan. Pääministeri nimesi pahimmaksi ongelmaksi puoluevallan, joka ilmeni muun muassa luokkapuolueessa. Kun asiat ratkaistiin puoluevallan ja taloudellisten etujen mukaan, kansan yleinen etu hämärtyi. Tahko Pihkalan teos *Minkälainen Suomi meidän on luotava* sekä Yrjö Ruudun teos *Liberalismi, fasismi ja sosialismi* selventävät hyvin ajankuvaa. Ruutu uskoi liberalistisen yhteiskuntamallin kehittymisen johtavan lopulta 'eräänlaiseen sosialismiin'. Pihkalan kiihkomielisessä teoksessa suomalaisen kulttuuri-piirin laajennus itänaapurin suuntaan legitimoitiin oman järjestelmän paremmuudella.³³

³⁰ Lokeroiminen on ehkä aina yksinkertaistusta, mutta toisaalta ”muotit” auttavat pitämään aihetta edes jotenkin kasassa. Vrt. Renvall 1965, s. 284. Lähdekritiikki on päättelemistä kokonaisuuksien nojalla. On rekonstruoitava tilanne, jotta näkee lähteen funktionaalisen kentän ja sen merkityksen. Toisaalta on etsittävä julistusten sisäistä lähdekritiikkiä; minkä tyyppisiä julistukset ovat ja mihin tilanteeseen ja ympäristöön ne on kirjoitettu, ts. mitä ne todistavat todellisuudesta. Yhtäältä taas on analysoitava lähteen ja sen kontekstin suhdetta. Lähde on myös sijoitettava osaksi laajempaa kokonaisuutta ja tässä tarvitaan ulkoista lähdekritiikkiä. On oltava varuillaan ja koetettava löytää ristiriitoja lähteistä. Ks. tarkemmin Renvall 1965, s. 165–167, 197, 198, 231.

³¹ Tämä toistuu kaikissa lapualaisten kirjoittamissa aikalaisteoksissa. Ks. esim. Vuorimaa 1931, Somersalo 1930 ja 1932. Vrt. kritiikki liikettä kohtaan, esim. Hannula 1933.

³² Puoluelaitos oli epäsuosittu 1920 ja 1930 -luvuilla, mutta silti rahankeruu onnistui. SDP oli esimerkkinä organisaation rakentamisessa. Järjestöpuoluetyyppi koettiin uhkana ja heikon parlamentarismien ja vaalipuolueiden vaihtoehtona. Puolue on käsite, jota on helpompi kritisoida kuin puolustaa. Aarnio 2003, s. 446–448, 461. Vennola 1924, s. 36.

³³ Vennola 1924, s. 141, 144–153, Aarnio 2003, s. 440, Ruutu 1940, s. 126, 130, 148. Sosialismi ei tässä

Saksassa tohtoriksi väitellyt Urho Kekkonen kritisoi teoksessaan liberalismia heikoksi estämään diktatuuriaatteiden leviämistä. Kekkonen totesi lapuanliikkeen olleen odottamattoman voimakas. Toisaalta vastatoimet heikon demokratian puolesta saattaisivat estää demokratian toteutumisen. Urho Kekkonen pääsi teoksessaan oikeistoradikalismien vastaisen taistelun eturiviin. Kekkonen lähti yhteiskuntasopimuksen totaalisuudesta ja totesi lopulta, että kansanvallalla on oikeus viimekädessä pakottaa jäsenensä määräyksiin kansanvallan puolesta.³⁴ Teologian professori Antti J. Pietilä varoitteli vuonna 1925 julkaisussa teoksessaan *Yhteiskunnallinen siveysoppi* bolshevismien vaarasta.³⁵

Vasemmiston näkökulma, jota aikalaikirjallisuudessa edustaa Allan Visasen teos *Punaista elämää*, tuo esiin asioiden toista puolta. Visasen teos on tosin enemmän oman toiminnan ja sen oikeutuksen kuvaamista. Allan Visasen mukaan poliittinen terrori kommunistista liikettä kohtaan alkoi jo ohranan taholta, mutta voimistui lapualaisten retoriikan saatua suosiota yhteiskunnassa. Kommunistit kokivat juuri Kosolan lapuanliikkeen ainakin virallisena johtajana suurimmaksi viholliseksi. Vasemmiston näkemys lapuanliikkeestä oli selvä: se toimi suurteollisuuden etujen puolesta työläisiä ja köyhiä talonpoikia vastaan koettaen muuttaa Suomen valtiollista järjestelmää.³⁶

Maltillista porvaristoa edustaa Uno Hannulan teos *Me teemme mitä tahdomme*. Maalaisliittolaisen Hannulan teos siirtää lapuanliikkeen synnit äärioikeistoon luisuneille akti-

tapauksessa ollut venäläistä, eikä tarkoittanut kommunismia. Sisällissodan jälkeen kirjoitettu pamfletti antaa suorasanaisen näkemyksen Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteista. Ruudun ideologiasta, valtiotaloudesta ja sen suhteesta fasismiin, ks. myös Klinge 1972, s. 116–121, s. 145–148. Ruudusta katso myös Soikkasen (1991) laaja tutkimus. Pihkala 1918, s. 19–21, 62–75, 83–84, 135–142, 152. Ks. myös Klinge 1972, s. 58–60. Lapuanliike ei esittänyt ensimmäisenä kommunismin-, puolueiden- ja maallistumisenvastaisuutta, mutta se oli silti huomattavasti ehdottomampi kuin aiemmat järjestelmänkriitikot.

³⁴ Kekkonen 1934, s. 27–45, 57–60. Kekkonen kritisoi myös sosialidemokratiaa, s. 50–53. Demokratian tehtävänä kaikesta huolimatta oli ”kasvattaa ihmistä”. Ibid, s. 100. Ks. tarkemmin, Tuikka 2007, s. 72–80, 90–122, Palonen 1975, s. 70, Hyvärinen 2003, s. 101. Teoksessa Kekkonen yritti hakea kompromissia liberaalin individualismin ja valtiokollektivismien välille. Ks. tarkemmin, Kekkonen 1934, s. 35, 39, 41–42, 102. Negatiivinen vapaus ei voinut olla demokraattista vapautta, koska demokraattinen vapaus nimenomaan oli Kekkosen mielestä vapautta jossakin tilassa, valtiossa, johonkin ja sitoutumista oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Vrt. laillisuusrintaman kritiikki lapuanliikettä vastaan. Ongelmaksi käsityksessä muuttuu kysymys keinovalikoimasta ja menettelytavoista. Lapuanliikettä ei tule suvaita, mutta ei myöskään voi taistella sitä vastaan sen keinoilla, koska muutoin tavoitteena ollut demokratia menetetään. Laajemmin voidaan pohtia Rousseauin pohjalta, esim. yhteistahto johtaa lopulta tyranniaan.

³⁵ Kettunen 2003, s. 192. Pietilä 1925, s. 51. Pietilä todistelee yksilön olevan aina vastuussa teoistaan ja bolshevismien vievän vain yksilön vastuun. Yhteiskunta ilman yksilön vastuuta romahtaa.

³⁶ Ks. tarkemmin, Visanen 1933 ja laajemmin kommunistien käsityksiä yhteiskunnasta; sen ideologisesta järjestelmästä, sen kontekstista, vaikutuksista ja kuvauksesta. Ks. esim. Althusser 1984. Ks. myös vasemmiston näkemystä lapualaisajasta kuvastava muistelmateos Hako & Huhtanen 1981, s. 71–84, 151–155; lapualaisten toimista, s. 131–133.

visteille. Hannula myönsi teoksessaan lapualaisia vastaan esitetyn vasemmiston kritiikin sinällään legitimoiduksi. Hannulan teos oli maalaisliiton pelinavaus sosialidemokraattien suuntaan ja poliittinen irtiotto sen perinteiseltä linjalta. Hannulan teos oli kirjoitettu selvästi laillisuusrintaman puolesta lapuanliikettä vastaan.³⁷

Lapuanliikkeen pamflettikirjallisuus liittyy ajan kirjallisuuteen kommunismin uhkan esilletuomisen myötä. Mahtipontiset pamfletit ovat osaltaan luoneet myyttejä lapuanliikkeestä. Lapuanliikkeen keskeisiä propagandisteja olivat Arvid Kaján³⁸, Arvo Kokko ja Arne Somersalo, joka toimi Ajan Sanankin (myöhemmän Ajan Suunnan) päätoimittajana. Arvo Kokko kirjoitti teokset *Lapuan laki I ja II*³⁹. Toimittaja Kaján kirjoitti teoksen *Lapuan nousu*, jossa hän kuvaa kokouksia tarkasti. Kokouspuheenvuorojen selostuksista ilmenee hyvin lapuanliikkeen radikalisoituminen. Somersalo kirjoitti teokset *Lapuan tie* ja *Totuus Mäntsälästä*, joissa hän maalaa sankarillisen kuvan lapuanliikkeestä. Ajan Sanan päätoimittajan, Somersalon, teokset ovat kirjallisesti taitavimpia lapuanliikkeen puolesta kirjoitettuja pamfletteja.

Pamflettien päämäärä on idealisoida ja mytologisoida lapuanliike voimana, joka toimi 1920-luvun politiikan hajottavaa voimaa vastaan vapaussodan ihanteen puolesta. Aito isänmaallisuus edellytti kommunisminvastaisuutta. Kuten eteläpohjalainen maanviljelijä ja aktivisti Juho Ekola julisti: *Lapuan liike oli ainoa Suomen laillinen liike. Lapuan laki I ja Lapuan nousu* kirjoitettiin talonpoikaismarssin hurmion aikaan. *Lapuan laki II*:ssa vihollisuus laajennettiin jo sosialidemokratiaan. Lapualaisaatetta propagoivat vielä Kosolan vuonna 1935 kirjoitetut muistelmat.⁴⁰ Lapuanliikkeen ideologia on vuorovaikutteinen ilmiö. Siihen vaikuttavat taustaryhmien lisäksi sattumaltakin mukaan ajautuneet yksittäi-

³⁷ Ruuskanen 2006, s. 21. Tommila – Salokangas 2000, s. 150. Hannulan teos voidaan näin nähdä osana suurta ideologista käännettä, maalaisliiton ja SDP:n liittoutumista ja laillisuusrintaman sekä myöhemmin siitä seurannutta punamullan syntyä. Pohjolan Sanomien päätoimittajana Hannula vastusti lapuanliikettä työn äänen kirjapainon särkemisen jälkeen. Ks. Jussila 2005, s. 78, 91–104. Lapuanliikkeessä sen loppuvaiheessa vaikuttanut Artturi Vuorimaa oli Pohjolan Sanomissa myös töissä, mutta siirtyi Turkuun riidan päätteeksi. Painovapauslaki vuodelta 1919 salli perustaa kirjapainoja myös muualle kuin kaupunkiin.

³⁸ Ajan Sana 25.11.1930 totesi mainoksessaan Arvid Kajánin teoksen antavan ”erinomaisen selkeän objektiivisen kuvan lapuanliikkeestä”.

³⁹ Lapuan laki oli Siltalan mukaan johdettu ehdottomasta totuudesta, vanhatestamentillisesta Jumalan laista, jota sisällissodan valkoinen osapuoli lapuanliikkeen mielestä edusti. Jumala toimi isänmaan hyväksi lapuanliikkeen kautta, mutta toisaalta isänmaan juridinen laki muutettiin liikkeen mahtiaikoina vain toimeenpanovallaksi ja instrumentiksi jumalallista tehtävää varten. Lapuanliike syntyi, kun isänmaa ei tajunnut omaa parastaan. Paradoksaalista oli, että lakia rikottiin, jotta turvattiin lakia. Ks. Siltala 1985, s. 439.

⁴⁰ Ruuskanen 2006, s. 9–10, 12. Vrt. Kokon (1930B, s. 55, 58–59) mukaan ”Sosialidemokratia ja kommunismi ovat veljeksiä, oppi-isät ovat täysin samat ja kummallakin on vallankumous kirjoitettu ohjelmassa”. Toisaalta SDP ei hae vallankumousta heti, toisin kuin SKP. Somersalo 1930, s. 30–34, 36–45.

set ihmiset. Lapuanliikkeen pamfletit kirjoitettiin ainakin vuoden 1930 jälkeen myös jälkipolville puolustuskirjoituksiksi.

1.3 Aatteet, myytit ja kontekstit

Historian tutkimus on menneisyyden ymmärtämisen tapa. Yksilöt voidaan historiassa nähdä osana rakennetta ja yhteiskunnassa vaikuttavia aatteita. Aatteet ja rakenteet selittävät ja tekevät ymmärrettäväksi yksilöiden, kuten Kosolan maailmankuvaa. Yksilöt voidaan ymmärtää aatteiden toteuttajana ja edelleen muotoilijoina.⁴¹

Aatehistoria on vain yksi historian ulottuvuus, aatteellisuus on vain osa inhimillistä toimintaa. Historia syntyy aatteista ja niiden käsittämisestä. Aatehistorian tehtävä on käsitellä se, miten asiat on käsitetty, ja ymmärtää niiden merkitykset. On otettava selvää, mitä aatteita Kosola omaksui, miten hän asiat käsitti ja miten tulkitsi niiden merkitykset itselleen ja muille.⁴²

Aatehistorian mukaan olosuhteissa, opeissa ja aatteissa tärkeää on niiden käsittäminen. Käsitteitä selittämällä ja ymmärtämällä voidaan selittää ihmisen, kuten Kosolan, toimintaa. Aateen vaikutus tapahtumiin on ongelmallinen. Jos ajatellaan, että miten aatteet vaikuttivat, ja mikä niiden rooli oli lapuanliikkeen syntymisessä ja toiminnassa, on ensin yritettävä ajatella historiallinen ilmiö, kuten lapuanliike, ilman aatteita, jotta nähtäisiin, miten ne siihen saattoivat vaikuttaa ja millä tavoin ne saattoivat kuulua vallankumouksen syihin. Aatteet ovat jonkinlainen reaktiivinen osa yksilöiden ja rakenteiden määrittämässä historiallisten tapahtumien prosessissa.⁴³

⁴¹ Kalela 2000, s. 47.

⁴² Hyrkkänen 2002, s. 57–58, 70–72. Käsitehistoria on aatehistoriallisessa mielessä käsittämisen historiaa. Historiallisesti merkittävät todellisuudet ja niihin liittyvä toiminta on aina eri tavoin ymmärrettyjä ja nähtyjä.

⁴³ Hyrkkänen 2002, s. 130–131, 209–210. Olosuhteista on tiedettävä paljon, jotta voidaan ymmärtää mitkä tekijät selittävät niiden ymmärtämistä. Siksi tässä työssä tuodaan esille paljon tapahtumahistoriaa, jopa lapuanliikettä taaemmalta ajalta sekä useampia tapahtumiin liittyviä henkilöitä. Vaikuteteorian kritiikkiä: mihin vaikutteet tulisi katkaista, miten kausaliitteitten ketju rakentuisi ja missä vaiheessa olisi liikuttamaton liikuttaja. Vaikuteteorian ongelmana on ehkä mekanistisuus, koetetaan rakentaa mahdollisimman hyvä, kaiken huomioiva ja säännöntarkka malli, johon voidaan nojata? Toisaalta tämä ehkä liittyy laajemmin kysymykseen historian lainalaisuuksista; onko niitä? Ainakin tietynlaisia raameja tapahtumien kehiksestä löytyy, mutta niitä ei pidä ajatella pelkästään determinoivina - kontingenssi on aina läsnä.

Aatteiden julkituomisessa käytetään käsitteitä ilmaisemaan ideoita, asioita, tapahtumia ja niiden merkityksiä. Kosolan käyttäessä erilaisia käsitteitä puheissaan, joudutaan aatteellisen kontekstin lisäksi myös pohtimaan käsitteiden kontekstia. Siksi tutkimuksen metodologiassa hyödynnetään myös käsitehistoriaa. Käsitehistoria kuvaa asennetta, temperamenttia tai kysymisen tapaa. Käsitehistoria on itsessään kontekstuaalinen käsite. Käsitteet koostuvat alakäsitteistä ja kiteyttävät siten monia merkitysisältöjä. Käsite voi muuttua ainakin nimityksen, merkityksen, arvostuksen ja merkittävyyden tai viittaustavan mukaan.⁴⁴

Poliittiset tapahtumat, kuten vallankumous, muuttivat myös käsitteiden historiaa. Jotkin käsitteet jäivät pois käytöstä tai korvautuivat uusilla, tai käyttöön otettiin kokonaan uusia käsitteitä. Käsitteiden merkitysisältö ei ole siis sama, vaan historiaan sidottu. Käsitteet käännettiin eri aikoina eri tavoilla. Käsitteet myös re- ja dekontekstualisoituvat, eli uudelleen rakentuvat ja purkautuvat. Poliittiset käsitteet ovat myös implisiittisesti normatiivisia ja toisaalta poliittinen retoriikka rakentaa ne mieleisikseen.⁴⁵

Sanoja tulkitaan poliittisissa ja sosiaalisissa käyttöyhteyksissä ja näin voidaan ymmärtää ihmisten toimintaa. Käsitteet ovat käsitteellisessä yhteydessä toisiinsa ja usein käsitteinä muodostuu monista operationaalisista käsitteistä. Käsitteet muodostuvat historiallisissa konteksteissa ja jos historiallinen konteksti muuttuu tai vaihtuu, niin sitä kuvaava käsite muuttuu – käsitteellä ei näin ole itsenäistä historiaansa. Toisaalta käsitteen ja maailman väliseen suhteeseen on olemassa ainakin neljä ratkaisuehdotusta. Ensinnäkin sekä asiantila että käsitys voivat olla vakaita ajan kuluessa, toiseksi on mahdollista, että molemmat muuttuvat. Kolmanneksi on mahdollista, että käsitteet muuttuvat, mutta asiantilat eivät, neljäs mahdollisuus on, että asiantilat muuttuvat, mutta käsitteet ovat samoja. Käsitehistoriassa lähteitä voidaan tutkia joko asiantilaa kuvaavina tai vain käsitystä asiantilasta kuvaavina. Näin käsitehistoria on tietoisuushistorian ja reaalihistorian välissä olevaa historiaa.⁴⁶

Historiantutkija on tulkkina aikansa ja tutkimuskohteensa välillä. Tulkinnat antavat

⁴⁴ Hyrkkänen 2002, s. 9–10, 117, Palonen 2003, s. 468–471.

⁴⁵ Hyrkkänen 2002, s. 97, 99, Palonen 2003, s. 570–574.

⁴⁶ Hyrkkänen 2002, s. 118, 122–123. Esimerkiksi valtio-käsite sisältää ”vallan”, ”herruuden”, ”alueen”, ”lainsäädännön”, ”hallinnon”, ”verotuksen” ja ”armeijan” käsitteet. Wittgensteinin mukaan (1930), sanan käyttö on sen merkitys. Käyttämällä sanoja käsitteinä, voidaan tehdä siirtoja kielipelissä. Retorinen debatti lapuanliikkeen ja sen vastustajien välillä voidaan nähdä kielipelin siirtoina.

tapahtumille uudenlaisia merkityksiä. Tapahtumat voidaan myös ymmärtää eri tavoin tulkintakehikon, paradigman, muututtua.⁴⁷ Käsitteet ovat yhtä tosia kuin asiat ja liittyvät laajempiin konteksteihin. Aatehistorian avulla voidaan ymmärtää millaisia Kosolan puheissaan ilmaiset käsitteet asioista olivat ja miten ne muodostuvat. Käsittehistorian avulla Kosolan puheissaan käyttämien käsitteiden merkitykset ja niiden muutokset ilmentävät Kosolan retoriikan muutoksia.⁴⁸

Historiaa voidaan ymmärtää vain siihen rajaan saakka kuin ihminen voi ymmärtää toista ihmistä. Historiallisessa selittämisessä olennaista on ymmärtää sosiaalisen todellisuuden ainutlaatuisuus. Tapahtumat olisivat voineet mennä toisinkin. Aatteet muodostuvat sosiaalisen todellisuuden sisällä. Siksi ne kätkevät taakseen intressejä ja ovat osittain kuviteltujakin.⁴⁹

Prosessien, kuten lapuanliikkeen tapahtumahistorian ja ideologian, kuvailu on vain osa selittämistä. Ideologiat, kuten instituutiotkin, ovat ihmisen luomuksia. Ihmisen toiminnalla ja ajattelulla on käsitteellinen yhteys aatteisiin sekä kokemuksellinen yhteys olosuhteisiin, joissa he elävät.⁵⁰

Tutkimukseni suhteen olennaista on tunnistaa se, miten lähdekirjallisuudessa kerrotuista tapahtumista muodostuu myyttejä, joiden myötä Kosolankin rooli alkaa mytologisoitua. Kommunistien paitojen riisuminen Lapualla marraskuussa 1929 on tapahtunut tosiasia, mutta Kosolan viitatessa siihen puheissaan uudestaan ja uudestaan, tapahtuma käsitteellistyi ja sai uudenlaisia merkityksiä, ehkä sellaisiakin, joita paitaepisodilla ei aluksi ollut. Punaisten paitojen riisumisesta tuli lapuanliikkeen symboli ja innoittaja.⁵¹

Konteksti⁵² on asioiden yhteen liittäminen. Kontekstin luominen on samankaltaista

⁴⁷ Vrt. Kalela 2000, s. 56–57, 217, 236–237, 247. Renvall 1965, s. 232.

⁴⁸ Hyrkkänen 2002, s. 7–11, 13, 16–17, 59.

⁴⁹ Hyrkkänen 2002, s. 7–11, 13, 16–17, 59; Andersson 1983. Aatehistoria tieteenä lähestyy filosofiaa juuri perusteitaan kysyvän ongelma-asettelun kautta, mutta säilyttää silti kiinnekohtansa historiassa metodologiansa, lähdekritiikkinsä, avulla. Ihmisten vuorovaikutus luo aatteita ja levittää niitä. Kukaan meistä ei tunne kaikkia kansalaisia maasta. Ilmenisikö esimerkiksi kommunismin aate samalla tavalla kuviteltuna ideana kuin nationalismin?

⁵⁰ Hyrkkänen 2002, s. 59–60. Boasin (1972, s. 10, 65, 94–95) mukaan juuri ihmisen ajattelu, eivätkä esimerkiksi taloudelliset rakenteet, on historiaa liikuttava voima. Historiassa asiat tapahtuvat ihmisen vuoksi. Toisaalta George Boas korostaa ehkä liiaksi aatteita toiminnan ja käyttäytymisen kustannuksella. Toisaalta ideologioilla voidaan oikeuttaa toimintaa, vrt. Ylikangas 2007.

⁵¹ Toisaalta paitojen riisumisen jälkeen Kosolasta muodostui enimmäkseen keulakuva; hän ei enää ollut käytännön toiminnassa eturivissä. Liikkeet tarvitsevat aina symbolin ja innoittajan; jonkin tapahtuman, joka aikaansaa liikkeen synnyn ja liikuttaa sitä.

⁵² Konteksti eri tasoillaan on eräänlainen ymmärtämisen metodi, jolla irrallisia ilmiöitä saadaan kategorisoi-

aatehistoriassa kuin muussakin historiassa. Suomessa 1920–1930 -luvun taitteen poliittinen puhe määritteli ja käsitteellisti politiikkaa. Poliitikkaan liittyy aina vastustajia ja kannattajia sekä toiminnan intressejä. Olennaista on se, kuinka Kosolan tekstiä luetaan, eikä se kuinka paljon sitä on luettu. Tekstin sisällöstä saa enemmän irti, kun huomaa, miten aikalaiset Kosolan puheen ymmärsivät. Teksti on aina sidottu kontekstiinsa, historialliseen tilanteeseen ja ympäristöönsä. Tulkinnassa keskeinen ’hermeneuttinen kehä’ onkin juuri kontekstin ja ilmitekstin välillä.⁵³

Teksti indeksoituu sen mukaan millainen konteksti sillä on. Tekstin poliittinen merkitys muuttuu kontekstin muuttuessa. Tulkinta purkaa tekstin kontekstia ja suhteuttaa sen omaan aikaansa. Purkamisessa tekstistä voidaan löytää jokin yleismaailmallinen piirre. Tosin kontekstin purkaminen edellyttää kontekstin sitomista laajempaa taustaa vasten ja sen tulkitsemista jonkin teeman avulla. Kosolan puheiden teemojen vaihtuminen ilmentää retoriikan muutoksia. Tällöin voidaan selvittää esimerkiksi miten Kosolan puheiden retoriikka muuttuu kommunisminvastaisuudesta myös puoluevastaiseksi. Kontekstin avulla muutokset tulevat ymmärrettäviksi. Tulkitsemisessa on otettava huomioon tekstin aikaisemmat tulkinnat ja niiden luoma kerrostuma ja kuori. Tekstin kontekstin purkaminen tarkoittaa tekstin käsittelemistä ikään kuin se olisi puheenvuoro oman aikansa keskustelussa. Haastavaa on löytää järkevät kriteerit eksegosoida eli poimia ulos kiinnostavia kohtia julistuksista ja teksteistä analysoitavaksi.⁵⁴

Kosolan puheiden ja julistusten tulkitsemisessa on ongelmana se, että mikään tulkinta puheesta tai julistuksesta ei ole lopullinen ja ilmiön tyhjentävä, vaan aina kiistettävissä vastaväittein ja vaihtoehdoin. Kaikki tulkitseminen näin on suhteellista, koska se on suhteessa toisiin tulkintoihin ja näkemyksiin. Tulkinnassa etsitään tekstistä kohtia, joiden avulla tekstiä voidaan problematisoida. Tulkinta tehdään aina jossain kontekstissa ja joistain lähtökohdista.⁵⁵

Kosolan puheiden retoriikan ensisijaisena kontekstina on vapaussota, jonka aatteellinen merkitys oli Kosolalle ja lapuanliikkeelle keskeinen. Lapuanliike oli vapaussodan tuotosta ja sen puolustaja. Sisällissodan syntymiseen johtaneessa kehityskulussa oli ky-

tua suuremman kokonaisuuden osaksi. Ks. Renvall 1965, s. 290. Kontekstia voidaan näin zoomata mikro- ja makrotasojen välissä.

⁵³ Palonen 1988, s. 20–23, 63. Kontekstoinnissa sekä teksti että konteksti tulkitaan.

⁵⁴ Palonen 1988, s. 28–29, 66–67, 73, 89. Varsinkin puheet ovat suoraan debattiin tarkoitettuja.

⁵⁵ Palonen 1988, s. 13–16.

symys psykologisesti tärkeiden saavutettujen etujen turvaamisesta ja pahimman vaihtoehdon torjumisesta puolin ja toisin. Sisällissotaan ajaututtiin punaisten jatkettua suurlakopainostusta ja valkoisten valmistautuessa rajattuun poliisitoimeen laillisen olotilan palauttamiseksi ja ryöstöjen lopettamiseksi. Vallanjakokiista ja kiista yhteiskunnallisista oloista voimistivat toisiaan ja polarisoituivat kielikuvien myötä – pahuus heijastettiin toiseen.⁵⁶

Sisällissodassa yhteiskunta hajosi ja jakaantui porvareihin ja työväkeen monella tavalla ja tasolla. Voittaneiden valkoisten välille muodostui kova rajanveto siitä, miten asiat maassa tulisi järjestää. Vaikka aktivistien historiatulkinta voitti maltillisen porvariston tulkinnan vuoden 1918 tapahtuman määrittelyssä, aktivistit hävisivät maltillisille porvarille taistelun valtiomuodosta. Valkoisen Suomen maailmankuva jakaantui ainakin kansainvälis-liberaaliin ja agraaris-kansalliseen suuntaukseen. Sosialidemokraatti Väinö Voionmaa totesikin vuonna 1919: *luja täytyy olla usko niillä, jotka vielä jaksavat uskoa tämän kansan tulevaisuuteen* – ja lausui julki samalla varmasti monen vasemmistolaisen mielipiteen. Sisällissodan jälkeisessä Suomessa suhtautumistavat venäläisiin ja Venäjään olivat erilaisia, eriytyneitä ja monella tavalla määrittyviä.⁵⁷

Suomalaiset kommunistit samaistettiin vihollisesta pahimpaan: venäläisiin. Tiivistäen voisi todeta, että, Kosolan retoriikan aatteellisen taustan ymmärtämiseksi, tärkeää ei ole se, millaisiksi kommunistit todella osoittautuivat, vaan se millaisiksi heidät käsitettiin.⁵⁸

Lapuanliike piti kommunisteja sisällissodan aloittajina. Sisällissota oli *alusta loppuun saakka Venäjältä johdettu ja järjestetty*. Vain taikasauvalla loihdittu talonpoikaisarmeija oli pelastanut maan itsenäisyyden. SKP oli joutunut entistä enemmän isännistään riippuvaiseksi ja siksi se joutuisi auttamaan taloudelliset resurssinsa tuhlanutta Neuvostoliittoa

⁵⁶ Hyrkkänen 2002, s. 201–202, Siltala 2009, s. 525–526, 528. Vrt. Kosolan viittaukset sisällissodasta vapausotana puheissaan.

⁵⁷ Immonen 1987, s. 52–53, 55, 62. Haapala 1995, s. 218–225, 243 (Voionmaan lainaus). Sisällissota alkoi myös kyvyttömyydestä ratkaista poliittisesti vaikeita sosiaalisia ongelmia, kuten torpparien ja työväen oikeuksiin liittyneitä kysymyksiä. Itseään molemmin puolin kiihdyttänyt prosessi unohti järjen käytön. Porvariston ja aktivistien rintama hajosi valtiomuodostuskiistassa. Ks. myös Klinge 1972, s. 57–112. Klengen mukaan laajaa rodullista ja kotimaista ryssävihaa ei Suomessa ole ollut. Lisäksi 1700-luvulta lähtien suomalaisten yhteistyöhalukkuus Venäjän kanssa alkoi kasvaa, mm. pappeja siirtyi rajan yli. Kaikki ajan sodat eivät olleet kansalle totaalisia, vaan myös propaganda ja kertomukset vaikuttivat voimakkaasti kokemukseen Venäjistä. Toisaalta sortovuodet muokkasivat näkemystä Venäjistä huomattavasti kriittisemmäksi. Ryssävihasta laajemmin, ks. Vilkuna 2005, erit. s. 532–533. AKS ja aktivistit ”pyhittivät venäläisvihamielisyyden”. Kertomukset Isosta vihasta siirtyivät sukupolvelta toiselle. Historiantutkimus 1900-luvun alkupuolella vahvisti tätä käsitystä. Aktivistien jalo ja pyhä velvollisuus oli vihata ”ryssää”.

⁵⁸ Nygård 1982, s. 37.

valloittamaan takaisin koillinen reuna-alueensa.⁵⁹

Pääteesiksi 1920-luvun Suomessa muodostui puolustautuminen vahvan ja yhtenäisen valtion avulla sisäistä vihollista, kommunismia, vastaan ja ulkoista vihollista, Neuvostoliittoa, vastaan. Toisaalta kommunismin Venäjällä katsottiin myös olevan väliaikainen ilmiö. Sisällissodan jälkeen bolshevismi rinnastettiin anarkismiin. Kommunismia ei ainkaan oikeiston piirissä pidetty maailmankatsomuksena tai ideologiana, vaan ideologioiden tuolla puolen olevana sivistymättömyytenä ja ennen kaikkea syynä sisällissotaan.⁶⁰

Kansallinen organismi määrittyi ja pysyi koossa suhteessa toiseuteensa. Näin tulkinnat toiseudesta eli kommunismista olivat samalla kääntäen tulkintoja isänmaasta. Kun kommunistien katsottiin sisällissodan opetusten mukaan uhkaavan Suomen olemassaoloa, niin heidät täytyi irrottaa Suomen kansan määritelmästä. Suomen kommunisteille Neuvostoliitto oli esimerkki, esikuva ja tuki, koska se oli maailman ensimmäinen maa, missä vallankumous oli todella toteutettu. Neuvostoliittoa pidettiin aktivistipiireissä kaiken pahan ilmentymänä. Venäläinen, *ryssä*, edusti valkoisen Suomen aktivisteille toiseutta. Se oli likainen, viekas, barbaari, juoppo, paheellinen, eläimellinen ja petollinen. Suomi oli länsimaisen kulttuurin etuvartio, mutta sitäkin uhkasi sisältä päin suomalainen kommunismi. Kommunisteista poiketen, SDP hyväksyi käsityksen Neuvostoliitosta mahdollisena uhkana, mutta oli tyystin eri mieltä tavasta, jolla uhkaa vastaan kannattaisi toimia.⁶¹

Kommunistien tavoite oli vallankumous. Nationalismin tultua Suomeen vallankumous nähtiin Suomessa ensin kansallisen vapautuksen keinona. Suurlakko yhdisti kansan tsaarin sortotoimia vastaan, mutta Venäjän vallankumouksen jälkeen vallankumouksen käsite muuttui kuvaamaan inhoa, kauhua ja epäjärjestystä. Myös vallankumouksen merkityksällisyydestä alettiin suurlakon jälkeen debatoida. Työväki näki vallankumouksen keinona oman asemansa parantamiseksi ja valtarakenteen ainakin osittain epäoikeudenmukaisek-

⁵⁹ Kokko 1930A, s. 10–11, 19.

⁶⁰ Ingman 1923, s. 45, ks. myös s. 36–52, mt. teos. 62–68 (perusteluja), 91–92. Itsenäisyyden säilyttämiseksi kaikkien porvarillisten puolueiden ”mahdollisimman kiinteä yhteistoiminta” on tärkeää. Ks. myös Somersalo 1932, s. 14–16. Ingmanin arkistosta, ks. esim. Siltala 1985, s. 24. Ingman lähti siitä, että jyrkkyys oikealla lisää jyrkkyyttä vasemmalla, lisäksi radikaalioikeisto ei kykenisi yhteistyöhön keskustapuolueiden kanssa, vaan eristyisi. Ks. Vares 1996, s. 544–545. Lenin itse asiassa vaati anarkistineuvostojen tuhoamista heti vallankumouksen jälkeen. Siironen 2008, s. 174–175.

⁶¹ Sisällissotaan johtanut kehityskulku, sisällissodan tapahtumia mikrotasolla ja tapahtumia selittävät tekijät. Ks. Alapuro 1994, s. 157–219. Sisällissodan joukoista ja tilanteesta, ks. Ylikangas 1993, s. 16–24. Mannerheimin julistus sisällissodan tilanteesta, *ibid*, s. 84. Immonen 1987, s. 15–17, 36–48. Ks. myös Venäjäkäsitysten historiallisesta muotoutumisesta. Ks. Venäjä viholliskuvasta lehdistössä, varsinkin Hakkapeliitassa ja Suojeluskuntalaisessa. Nygård 1982, s. 60–63.

si. Sisällissodan jälkeen voitiin puhua *pahasta* työväen vallankumouksesta tai *hyvästä* kansallisesta vallankumouksesta. Myös työväki pelkäsi vallankumouksen raakuutta, *painajaista*, kuten Oskari Tokoi asian ilmaisi. Toisaalta SKP:n radikaali johtaja Otto-Ville Kuusinen kannatti työläisten vallankumousta porvareita hyödyttävää diktatuuria ja pakkovaltaa vastaan.⁶²

Makrotasolla lapuanliikkeen syntymiseen vaikutti Wall Streetin pörssiromahduksesta vuonna 1929 alkanut talouden lama. Taloudellisten olojen muututtua huonommaksi, demokratianvastaiset poliittiset liikkeet kasvattivat suosiotaan Euroopassa. Talouslaman paineissa liberaaleja instituutioita ja valtiovaltaa uhkasivat niin oikeiston kuin vasemmistonkin äärimmäisideologiat.⁶³

Lapuanliikettä voidaan lähestyä myös aatteista muotoutuneiden ideologioiden kautta. Ideologiaa voidaan tutkia teoreettisena käsite- ja aatejärjestelmänä, jolloin tavoitteeksi muodostuu sen sisäisen rakenteen erittely ja loogisen kestävyuden kriittinen tarkkailu. Vaikka ideologista ajattelua on ollut ainakin vuosisatoja, ideologia-käsitteen historia alkoi vasta 1800-luvun alussa ranskalaisessa filosofiassa.⁶⁴

Poliittisen oikeiston ideologia alkaa Ranskan vallankumouksesta, jolloin jako vasemmistoon ja oikeistoon syntyi. Liberaali aate alkoi tukea vallankumousta ja tasavaltaa, kun taas konservatiivinen aate vastustaa sitä. Ranskan vallankumouksen vastustajista kehittyi reaktiivinen eli klassinen oikeistolaisuus, jonka ideologiana oli konservatiivisuus, eli säilyttävyys. Klassiselle oikeistolle valtio on yhteiskunnan siteet koossapitävä orgaaninen yksikkö.⁶⁵

Marxismien synnyttyä klassinen oikeistolaisuus alkoi vastustaa sitä. Marxismi säilytti porvarillisten vallankumouksaatteiden valistusfilosofisen perustan, vaikka suhtautui siihen

⁶² Vallankumous käsitteenä tuli Suomeen hitaasti, koska moderni valtiokin syntyi hitaasti. Näin vallankumouksen käsite ei Suomessa ollut kovin moniselitteinen ja kerroksellinen. Suurlakossa vallankumous nousi käytännön politiikan mahdollisuudeksi ja vaatimukseksi. Toisaalta suurlakkovaatimusten takana seisoivat loppuun asti vain aktivistit ja työväki. Ks. Alapuro & Stenius 1987, s. 39, Alapuro 2003, s. 523–534, 541, 545, Nygård 1982, s. 28.

⁶³ Aiheesta lisää, ks. Hobsbawm 1994, s. 144–184, Mansner 1981, s. 414. Saksan lähettiläs Wipert von Blücher raportoi, että Suomessa 80–90 % ihmisistä on demokraattisen järjestelmän kannalla. Ks. Yleisemmin Hobsbawm 2000. Neuvostoliittoon oli muodostunut Stalinin diktatuuri, Baltiasta Balkanille oli vähintäänkin autoritaarisia hallituksia. Demokratia oli lujilla jopa Ranskassa ja säilyi selvästi vain Skandinaviassa, Sveitsissä, Englannissa, Hollannissa, Belgiassa ja Luxemburgissa.

⁶⁴ Borg, 1964, s. 2–5, 9. Vrt. aate koostuu vuorovaikutteisista ajatuksista.

⁶⁵ Andersson 1995, s. 41–43. Oikeistolaisuus oli reaktiivisena aluksi myös liberalisminvastainen.

kriittisesti. Marxismi jakautui vallankumouksellisiin ja reformisteihin^{66, 67}.

Oikeistoradikalismi erosi oikeistokonservatiivisuudesta tavoitteenasettelun ja toimintatapojensa myötä. Oikeistoradikalismi ei ole ollut reaktiivista, kuten konservatiivinen oikeistolaisuus, vaan se vastusti yhteiskunnan järjestysmuotojakin, mikäli se koki ne itselleen periaatteellisesti vääräksi. Oikeistoradikalismi ylipäänsä vastusti jyrkemmin kuin maltillinen oikeisto vasemmiston yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisumalleja. Oikeistoradikalismi oli usein juuri nationalistista ja korosti kansallisen, varsinkin rodullisen, ryhmän luonnetta organismina ja elimistönä, jonka solu oli yksilö.⁶⁸

Oikeistoradikalismi korosti orgaanisesti rakentunutta ja puhdasta kansanyhteisöä ja sen lojaalisuutta ja yhteenkuuluvuutta. Samalla se pois sulki muut organismin yhteydestä. Näin rakentui toiseuden käsite. Kansakunta ja kansakuntien väliset suhteet olivat vain välttämättömän ja determinoidun elintilakilpailun sekä sen ehtojen rakentamat. Yksilöt olivat riippuvaisia ja symbioosissa kansakuntaansa juuri suuremman rodullisen yhteenkuuluvuutensa kautta. Yksilöt noudattivat rodullista kaavaa. Näin ollen yhteisö oli säilytettävä etnisesti mahdollisimman samanlaisena. Oikeistoradikalismi dehumanisoi ihmisiä ja vastusti näin humanismia.⁶⁹

Oikeistolainen radikalismi kannatti taloudellisesti kolmatta tietä kapitalismin ja kommunismin välissä. Se kannatti kotia, uskontoa ja isänmaata ja halusi tehdä kaiken muun poissulkevan vallankumouksen niiden nimissä. Erona autoritaarisiin oikeistolaisiin, jotka kannattivat konservatismia ja hitaasti muuttuvia traditioita, radikaalit oikeistolaiset halusivat organisoida yhteiskunnan instituutioineen kokonaan uudelleen mieleisekseen. Lauri Hyvämäki määrittelee oikeistoradikalismin tai äärioikeiston parlamentaarisen demokratian piirissä esiintyväksi konservatiiviselta pohjalta lähteneeksi protestiksi, joka vastustaa

⁶⁶ Vrt. Venäjän vallankumouksessa bolshevikit ja menshevikit.

⁶⁷ Palonen 1975, s. 47. Marxilaisessa tutkimustraditiossa ideologia tarkoittaa sekä tietoisesti että tiedostamattomasti läsnä olevaa poliittisten aatteiden järjestelmää, joka on sidottu arvolähtökohtiin ja tuotantosuhteiden ja työnjaon muovaamiin luokkasuhteisiin. Näin käsitteen ala laajentui huomattavasti. Marxilainen traditio myös erotti partikulaarisen ja totaalisen ideologian lajin toisistaan. Vrt. Borg 1964. Kommunismia aatteellisesti erkaantunut sosialidemokratian traditio oli Eduard Bernsteinin ajattelussa, mutta sosialidemokratiassa ilmeni myöhemmin paljon muunnelmia. Sosialidemokratialla ei ole laajempaa teoreettista ideologiaa, vaan se pyrkii yleisesti parantamaan työväestön asemaa.

⁶⁸ Andersson 1995, s. 58–59. Toisaalta historiassa on ollut erilaisia oikeistoradikalismeja, joten niille ei välttämättä ole yksiselitteisiä määrittelykriteereitä.

⁶⁹ Andersson 1995, s. 59–61. Oikeistoradikalismi ei tunnusta intressin muovaamia, ideologisia tai muitakaan eroja “rodun” sisällä. Yhteisö ei ole yhteistoiminnan tulosta, vaan determinoitu luonnonluomus. Ks. myös Sundström 2007, s. 40.

ulkoparlamentaarisin keinoin vallitsevaa poliittista tilannetta.⁷⁰

Fasismilla on useita merkityksiä, jotka eivät ole yhteensopivia keskenään. Fasismi myös ilmeni eri tavalla eri maissa. Toisaalta lapuanliike ei täytä nk. fasismin minimiä. Fasismi syntyi varsinaisesti Italiassa Mussolinin poliittisen liikkeen myötä ja se kilpaili aluksi samoista kannattajista kuin kommunismi. Esimerkiksi Saksassa fasistinen puolue yhtenäisti yhteiskunnan, riisti yksilön vapauden ja valvoi kaikkea elämää. Rakenteeltaan Saksan natsismi oli samanlaista kuin Italian fasismikin, mutta se vietiin pidemmälle. Italian fasismissa keskeistä oli halu myyttisesti elvyttää Rooman aikainen menneisyys.⁷¹ Fasismiin vaikuttivat nopeat aatteelliset, taloudelliset ja poliittiset muutokset yhteiskunnassa. Vanhojen traditioiden muuttuminen sai aikaan katkeruutta. Väkivallan estoton ihailu ja sekä militaaristen organisaatorakenteiden kuten, kurin ja johtajuuden, ulottaminen ja laajentaminen poliittisiin järjestöihin, yli oman perheen ja sukulaissuhteiden, olivat natsismille tyypillisiä.⁷²

Konservatiiviset ja fasistiset oikeistoliikkeet nousivat 1920-luvulla. Hitaasti teollistuneissa maissa konservatiiviset oikeistoliikkeet olivat yleisempiä, koska nopeaa teollistumista seurannut yhteiskunnallinen murros puuttui. Fasismi syntyi joukkoliikkeenä pienporvariston keskuudessa. Sitä alkoivat tukea taloudellisessa epävarmuudessa eläneet maanviljelijät ja lopulta myös teollisuuspiirit, joiden avulla parlamentaarinen järjestelmä saatiin ajettua alas. Suomessa teollistuminen lähti käyntiin hitaasti. Teollinen murros aikaan sai eturistiriidan maanomistajien ja teollisuusporvariston välillä sekä työläisten, torpparien ja maanviljelijästä elantonsa saaneiden välillä.⁷³

Myöhemmin fasismi yleistettiin koskemaan, paitsi Mussolinin luomaa järjestelmää,

⁷⁰ Andersson 1995, s. 59–61, Hyvämäki 1971, s. 7.

⁷¹ Sundström 2007, s. 16–17, 19, 21, 30, 45–46; herra-orja -dikotomiasta, s. 227 ja luonteesta erit. s. 155–192. Andersson 1995, s. 62–69, 74, 77. Hyvämäki 1971, s. 200. Toisaalta fasismi on ollut liian pragmaattista ja erilaista eri maissa ollakseen selvästi määriteltävissä. Ainakin se on totalitaarista, visuaalisia riittejä hyödyntävää, antidemokraattista, antiliberaalia, antimarxilaista, antikonservatiivista, dehuamaania, sovinistista ja antisemitististä. Lapuanliike ei ainakaan Kosolan retoriikassa halunnut tunnustautua fasistiseksi taktisista syistä. Toisaalta Kosola itse uskoi vahvasti Jumalan määräämään kohtaloon, jossa hänen tulevaisuutensa oli sidoksissa maan tulevaisuuteen. Vrt. Halmesvirta 2010, s. 96. Napoleonin Ranskaa on pidetty profasistisena. Vuonna 1898 Maurice Barresin puolue tunnustautui ensimmäisenä kansallissosialistiksi. Fasistinen yhteiskunta on ryhmien sisällä tasa-arvoinen, mutta ryhmien välillä vaikuttavat vain ehdottomat käskysuhteet. Fasismissa ihminen on ylempiensä orja, mutta toisaalta mahdollisten ”rodullisesti” alempiensä herra. Italian fasismi pyrki levittämään ideologiaansa esimerkiksi vaihtamalla maan suurlähettiläät fasisteiksi.

⁷² Andersson 1995, s. 89. Ks. myös Sundström 2007, s. 39, Halmesvirta 2010, s. 95.

⁷³ Alapuro 1973, s. 9–10. Konservatiivisen oikeiston liikkeistyminen on usein ollut seurausta juuri sen aseman huononemisesta.

myös kansallis-sosialistisena itseään pitänyttä Saksaa. Fasismilla tarkoitetaan Hyvämäen mukaan niitä järjestelmiä, jotka eivät ole demokraattis-parlamentaristisia, kommunistisia, eivätkä pelkästään sotilasdiktatuurejakaan⁷⁴. Tämä määrittely muuttaa käsitteen valtiopilliseksi. Fasismilla ei ole yhtenäistä aatehistoriallista traditiota, jollei sitä käsitetä vastavallankumoukselliseksi liikkeeksi. Fasismi on kuitenkin antimarxilaista, tai ainakin kommunismi ja marxilaisuus pitivät itseään nimenomaan antifasistisena. Äärioikeisto ylipäänsä oli pelkoreaktio kommunismille ja bolshevismille.⁷⁵

Vihtori Kosolan puheissa lapuanliikkeen syntymisen aatteellinen ja poliittinen tausta tulee ymmärrettäväksi uudesta näkökulmasta.

2 Kosolan maailmankuva

2.1 Kosola ennen lapuanliikettä

Kosola oli tärkeä osa myyttiä maanviljelijöistä ja kansanmiehistä lapuanliikkeen aikaansaajina. Myyttiä ylläpidettiin Kosolan puheilla. Kosolan roolin taustana on hänen toimintansa Lapualla ennen lapuanliikettä. Kosola syntyi Ylihärmässä 1884 ja toimi aktivistina ennen Suomen itsenäistymistä. Kosola toimi myös Lapuan maanviljelysyhdistyksen sihteerinä 1908–1912 ja puheenjohtajana 1922–1929. Hänet valittiin myös seuran kunniajäseneksi.⁷⁶

Kosola kiinnostui politiikasta jo vuosina 1904–1905 käydyn Venäjän ja Japanin - sodan aikana, jolloin Kosola toimi Laiskain seurassa. Lapualle muodostui myös jääkärietappi. Aktivisti Juho Ekolan ja Kosolan yhteistyöstä muodostui ilmeisesti keskeinen verkko, johon jääkäritoiminta liittyi. Etapin paljastuttua Kosola joutui pahamaineiseen Shpalernaja vankilaan, Siperiaan. Muita Shpalernajassa istuneita, sittemmin lapuanliikkeen aikana julkisuudessa olleita henkilöitä, olivat P. E. Svinhufvud, Artturi Leinonen,

⁷⁴ Sotilasdiktatuurit erottaa fasistisista maista massapuolueen puute. Sundström 2007, s. 44.

⁷⁵ Hyvämäki 1971, s. 175–182, Nygård 1982, s. 2–3.

⁷⁶ Vuorimaa 1931, s. 44–46. Kosola oli voittanut useita palkintoja maanviljelyksestään. Lehtinen 1984, s. 183. Myös Jalo Lahdensuo oli maanviljelysyhdistyksen kunniajäsen.

Aarne Sihvo, Esko Rieki, Yrjö Ruutu ja Kyösti Wilkuna. Sisällissodan aikaan Kosola perusti Lapualle pommitehtaan. Kosola joutui lapualaispataljoonan kanssa Länkipohjan taisteluun. Sisällissodan jälkeen Kosola oli patsastoimikunnassa. Kosola toimi myös amatintarkastus toiminnassa ja Lapuan muistomerkkitoimikunnassa 1920-luvulla. Kosola oli myös voittanut maatalousnäyttelyistä lukuisia palkintoja.⁷⁷

Suomen itsenäistyttyä aktivistit havittelivat lisäalueita. Suunnitelmia oli sekä Aunuksen että Pietarin retkistä. Aunus oli tarkoitus irrottaa Neuvostoliitosta. Pietarin retkessä taas tavoitteena oli vaikuttaa Venäjän⁷⁸ sisällissodan suuntaan ehkä ratkaisevalla tavalla. Värväystoiminta oli aloitettu retkikunnan kokoamiseksi Viron vapaussotaan vuonna 1919, Petsamon ja Vienan retkiin vuosina 1918–1920 sekä Inkerin taisteluihin 1919–1920 ja Karjalan kansannousuun vuonna 1921–1922. Militaari suuntaus piti Pietaria pääkohteena, kun taas sivilistit havittelivat Itä-Karjalaa. Kosola osallistui Aunuksen retkeen vuonna 1919. Lauri Ingmanin hallitus suhtautui retkiin epäilevästi. Perustettua värväyskomissiota alkoi johtaa suojeluskunnan ylitarkastaja E. E. Kaila. Vasemmisto vastusti retkihanketta ja porvaristostakin suuri osa suhtautui siihen epäilevästi.⁷⁹

Aktivisti Elmo Kaila oli tavannut Kosolan vuonna 1920 agiteerausta suunnitellessaan. Etelä-Pohjanmaalta lähetettiin jo seuraavana päivänä, 22.3.1920, lähetystö Helsinkiin

⁷⁷ Lehtinen 1984, s. 238, 253, 268, 276, 422, 429, 571, 582–583, 586, 600–602, 613. Suurlakko lisäsi Kosolan kiinnostusta politiikkaan. Tarkemmin Kosolan muistelmia jääkäriliikkeestä, ks. Asunta 1986, s. 57–82. Ks. myös Saarikoski 1997, s. 39, Soikkanen 1991, s. 64, 69–70. Vihtori Kosola kertoi myöhemmin Kai Donnerille, että Yrjö Ruutu kertoi venäläisille viranomaisille liikaa asioita. Ruutu tosin puolustautui kirjeessään Kosolalle, että hänen sanansa olivat tarkoitettu ”nimenomaan johtamaan ryssiä harhaan”.

⁷⁸ Perustus-sopimus Neuvostoliiton perustamiseksi laadittiin joulukuussa 1922. Sopimus tuli voimaan 1923, jolloin Neuvostoliitto perustettiin muodollisesti itsenäisistä valtioista Venäjän johdolla. Neuvostoliiton syntyminen lopetti sekasorron ajan vuosina 1918–1922. Valta keskitettiin kommunistiselle puolueelle ja Moskovaan. Ks. Zetterberg 2006, s. 370–371.

⁷⁹ Nygård 1982, s. 39–40. Vennola 1924, s. 44. Ks. Vennolan näkemys Pietarin retkestä, Ibid. s. 70–71. Ks. tarkemmin Niinistö 2004, s. 148–153. Ks. Hyvämäki 1972, s. 195–196. Itä-Karjala nähtiin venäläistyneenä pahemmaksi uhkaksi kuin Pietari. Räikkönen 1924, s. 19, 39–50, 81–91, 213. Räikkösen mukaan heimosotia oli kuusi: Vienan retki 1918, Aunuksen retki 1919, Pohjois-Inkerin retki 1919–1920, Länsi-Inkerin retki 1919–1920, Viron vapaussota 1919 ja Karjalan kansannousu 1921–1922. Kommunisminvastaisuus oli kokoavaa siten, että henkilö, joka osallistui johonkin kommunismin vastustamistoimintaan, osallistui myös suurella todennäköisyydellä myös johonkin muuhun. Esimerkiksi Räikkönen oli AKS:n keskeinen hahmo, yksi IKL:n perustajista ja useiden lehtien toimittaja, joista jotkut olivat jopa kansallissosialistisiksi luonnehdittavia. Ks. Immonen 1987, s. 361. Kailan ja Mannerheimin välit menivät poikki Pietarin retken myötä, ks. Virtanen 2001, s. 130. Lehdistön reaktioista Itä-Karjalan kansannousuun, ks. Nygård 1982, s. 59. Aktivistisiiven voimistuminen lisäsi myös lapuanliikkeen kannattajien vaatimuksia ulkopoliittisten suunta- viivojen vetämisestä. Aunuksen retkien toisintoakin uhkailtiin. Siltala 1985, s. 100–101. Aunuksen retkestä myös ks. Kosola 1935 s. 194–200. Ylioppilaiden suhteesta, ks. Klinge 1983, s. 95–100. Bolshevisminvastainen taistelu Virossa, Aunuksessa ja Inkerissä oli heimopolitiikkaa. Pietarin retki olikin sitten ”muuta kuin heimopolitiikkaa”. Soikkanen 1991, s. 106.

viemään *ryssäläisyysponsia* innolla eteenpäin. Lähetystössä olivat muun muassa Artturi Leinonen, Vihtori Kosola, Juho Ekola, Kyösti Wilkuna, Vihtori Herttua ja Jussi Malkamäki. Tuloksettomissa neuvotteluissa vaadittiin venäläismielisten poistamista armeijasta sekä sotaministerin eroa.⁸⁰

Retkeläiset päättivät lähteä retkelle omalla vastuullaan, tosin tukea saatiin muun muassa Kansallisosakepankista lainan muodossa.⁸¹ Vihtori Kosola kävi Gunnar von Hertzenin ja Ragnar Nordströmin kehotuksesta hallituksen puheilla. Tavoitteena oli nyt asettaa hallitus tapahtuneiden tosiasioiden eteen ja esittää sille tapahtumat bolshevisminvastaisena kansannousuna. Maakunnan eturivin aktivistit, kuten Kosola, Antti Isotalo ja Kari Kaitera, osallistuivat yleensäkin retkille. Kosola oli Kyösti Wilkunan kanssa värväämässä väkeä retkille. Kurittomasti alkanut taistelu epäonnistui. *Hävettää, etten ole ulkonakaan viitsinyt käydä, vaikka on jo iltapäivä*, Kosola kirjoitti Kailalle nolona. Vihtori Kosola oli jääkäriliikkeen toimintaan osallistuessaan myös yhteydessä AKS:aan, hän tunsii sieltä von Hertzenin lisäksi Paavo Talvelan.⁸²

Vankila-ajan ja sisällissodan jälkeen Kosola toimi siviilissä Karjalan pakolaiskoulun johtokunnan puheenjohtajana vuosina 1922–1923. Koulussa kasvatettiin oppilaat toimimaan Karjalan asian puolesta.⁸³ Kosolan toimi myös Vientirauhassa värväten lakonmur-

⁸⁰ Ahti 1999, s. 172–174. Eronnutta sotaministeri K. E. Bergia, koetettiin Ståhlbergin ehdotuksesta nimittää vielä kadettikoulun päälliköksi, mutta asia haudattiin, kun Kailan, ”valppaan apurin”, Vihtori Kosolan kirje Bergin toiminnasta sisällissodan aikana julkistettiin. Ibid, 176. Suojeluskuntaselkkauksen aikana Kosola ajoi myös Kailan asiaa kritisoimalla armeijaa liiasta ”ryssäläisyydestä”, ks. tarkemmin, Ahti 1999, s. 201–209.

⁸¹ Immonen 1987, s. 117. Ahti 1999, s. 234. Hanketta rahoittivat mm. Rafael Haarla, Mauri Honkajuuri ja Rudolf Walden. Suomen Sahanomistaja yhdistys lahjoitti peräti 500 000 markkaa Itä-Karjalan avustamiseksi. Syynä rahoitukseen saattoi olla Itä-Karjalan luonnonrikkauksien tarjoamat hyödyntämismahdollisuudet. Ainakin kommunistit syyttivät tästä retkien tekijöitä, ks. Saarela 2008, s. 652. SSTP pyrki käymään propagandakampanjaa NL:n puolesta. Sosialidemokraatit pitivät Neuvostoliiton ”reaalisosialismia” vääräoppisena. He kannattivat ”rauhanomaista rinnakkaiseloä” suhteessa Neuvostoliittoon. SDP Väinö Voionmaan johdolla kannatti Itä-Karjalankin liittämistä Suomeen, kunhan se tapahtuisi rauhanomaisesti ja sopimusteitse, eikä ”avustusoperaatioksi naamioidulla valloituksella”. Toisaalta 1930-luvulla SDP muuttui myönteisemmäksi maanpuolustuksen suhteen, tähän ilmeisesti vaikutti Stalinin tekojen paljastuminen lehdistössäkin.

⁸² Ahti 1987, s. 119–123, 269, Ahti 1999, s. 231–232, 235–237, Niinistö 2004, s. 148–153, Nordström 1996, s. 132, Kosola 1935, s. 195. Kosola tunsii Antti Isotalon ja Kari Kaiteran juuri aktivismiajoilta. Mukana lähetystössä oli muun muassa Kustaa Latvala. Hallitus antoi luvan, mikäli toimittaisiin ”yksityishenkilönä”. Ahti 1999, s. 236. ”F. Palon” kirje upseeritoverilleen. Aktivistit toivoivat valtiota apuun, jotta se julistaisi sodan ”polsuille”. Lopulta erimieliset suomalais-karjalalaisjoukot saarrettiin ja suomalaisjoukot vetäytyivät omalle puolelleen rajaa. Suurimman taakan sodasta kantoivat lopulta karjalais-siviilit. Ks. esim. Eskelinen 2004, s. 81–83.

⁸³ Eskelinen 2004, s. 101, 141. Kirjeen sai myös Vihtori Herttua. Alun perin kirjeen, jota ei löydy AKS:n arkistosta, on saanut käsiinsä ilmeisesti Lauri Hyvämäki. Kailan ja Kosolan suhteet säilyivät lapuanliikkeen

tajia. Lapuanliikkeessä, työmaaterrorin käsite laajennettiin koskemaan kommunistien toimintaa ammattiyhdistysliikkeessäkin. Kosola esitti ilmeisesti myös palokunnan perustamista Lapualle vuonna 1917. Palokunta harjoitteli käytännössä enimmäkseen sotilaallisten taitojen kehittämistä ennen suojeluskunnan virallista perustamista.⁸⁴ Kosola irtautui suojeluskunnan toiminnasta vuonna 1929 lapuanliikkeen myötä. Sisällissodan 10-vuotismuistojuhlissa Kosola ja K. R. Kares olivat jo pääpuhujina.⁸⁵

2.2 Kosola ja lapuanliike

”Kommunismi on hävitettävä - viimeistä piirtoa myöten”⁸⁶

”Meille sanotaan, että me olemme rikkoneet valtion lakeja. Minä sanon, että laki on rikkonut kansaa ja maata kohtaan. Jos meidän lainsäätäjämme ovat laatineet sellaiset lait, että niiden avulla saadaan tuhota yhteiskunta, tuhota kansallisuus, tuhota isänmaa ja tuhota usko Jumalaan, niin on meidän velvollisuutemme nousta taisteluun heitäkin vastaan.”⁸⁷

Vihtori Kosola ilmensi ja mytologisoi persoonallaan lapuanliikkeen julkisivua. Ensimmäiset aikalaistulkinnat ja aikalaiskirjallisuus pitivät lapuanliikettä vain aikalaisten pilailuna ja kommunistien katsottiin saavan vain omaa lääkettään. Toisaalta alun kansanliike kommunistia vastaan on osattava erottaa talonpoikaismarssista alkaneesta terroriliikhehdinnästä.⁸⁸

Kommunismien vastainen taistelu edusti jatkoa Kosolan Venäjänvastaisuudelle. Venä-

alkuun saakka. Ks. myös Lehtinen 1984, s. 620, Sulamaa 1995B, s. 37, Nygård 1978, s. 129. Tavoite oli opetuksen, luentojen, esitelmien sekä valistuksen ja huollon myötä luoda karjalaiskansallinen eliitti. Koulua johti Hilja Riipisen aviomies, Ale Riipinen.

⁸⁴ Ylikangas 2007, s. 234, Mikkilä 2000, s. 75, Kosola (1935, s. 211–214) kertoo toimistaan Crichton–Vulkanin lakon murtajana. K. väittää, että Vientirauhan ansiosta moni pohjanmaalainen työllistyi ja sai opiskeltua ammattitaitoa, Siltala 1985, s. 44. Myös Kustaa Tiitu toimi Vientirauhan asiamiehenä. Ks. myös Kangas 1983, s. 28–29, Lehtinen 1984, s. 590, Kakkuri 1999, s. 180.

⁸⁵ Sélen 2001, s. 328–329. Myös Leinonen ja Tiitu kuuluivat suojeluskuntaan. Lehtinen 1984, s. 624, ks. s. 627–628. Kosola kuului Lapuan suojeluskuntatalon ostajiinkin.

⁸⁶ Kosola talonpoikaismarssin puheessaan, 7.7.1930.

⁸⁷ Ajan Sana 22.2.1932. Kosolan puhe 21.2.1932.

⁸⁸ Mikkilä 2000, s. 89, Leinonen 1960, s. 75, Siltala 1985, s. 203. Termi oli Artturi Leinosen lanseeraama, ja sen avulla voitiin erottaa lapuanliikkeen laittomat ja lailliset teot toisistaan. Ks. Perälä 1998, s. 92. Lievemiesteria kehitettiin kritiikin ylläyttyä lapuanliikettä vastaan. Lievemiesteria väitti, että jotkut toimijat liikkeessä pilasivat liikkeen muutoin hyvän asian. Ks. tarkemmin, Vuorimaa 1931.

jän vastaisuus ilmeni aktiivisena osallistumisena Suomen itsenäistymistä ja nousevan sosialismin vastustusta ajavien tahojen toimintaan, muun muassa jääkärien värväämiseen ja suurlakon vastustamiseen. Sisällissodan jälkeen erilaiset isänmaallista ideologiaa kannattaneet antikommunistiset järjestöt, kuten vapaussodan rintamamiesliitto ja AKS, levisivät nopeasti ympäri maata ja tarjosivat näin toimintaympäristöä sodassa pettyneille valkoisen Suomen etujoukoille. Järjestöjä tuettiin varsinkin akateemisissa piireissä. Kosolan tausta aktivistina oli kuitenkin erilainen. Hän edusti maaseudun ehkä pragmaattisempaa antikommunismia.⁸⁹

Kosola oli aktivistina vain esimerkinnäyttävä, mutta tämän roolinsa hän maksimoi. Yleiskuntaesiupseeri ja everstiluutnantti, Eero Kuussaari totesi lapuanliikkeen toiminnan olleen hetken päätösten tulosta, joten liikkeen siirtoja oli vaikea ennustaa. Kosolan tuuli- viirimäisyys toimi talonpoikaismarssiin asti erittäin hyvin, vastustajat eivät kyenneet ennakoidaan hänen siirtojaan.⁹⁰

Kosola sai asemansa maineensa ansiosta. Hän sopi *lempeäluontoisena ja lupsakkana* toiminnan yllyttäjänä keulakuvaksi, mutta tämä rooli veti hänet syövereihin.⁹¹ Kosola saattoi näyttää dramaattisesti valtaansa, mutta käytännössä hän joutui turhautuneena ja voimattomana seuraamaan tapahtumien kulkua. Jyrkimpien aineiden hallitseminen ei aktivistilta onnistunut, politiikka osoittautui liian haastavaksi ja pitkäjänteiseksi työksi. Häntä mytologisoitiin rehdiksi talonpojaksi, joka taisteli vain itsenäisyyden puolesta. Kosola oli kuitenkin liian tietämätön, naiivi, lepsu, lapsellinen, päättämätön ja viinaan menevä noustakseen diktaattoriksi, jos tilaisuus olisi tullut. Lapuanliikkeen sisäisissä kiistatilanteissa viimeinen puhuja sai melkein aina Kosolan kannatuksen.⁹²

Julkisuuteen Vihtori Kosola tuli lapuanliikkeen myötä annettuaan Helsingin Sanomille lausunnon punaisten paitojen riisumisesta. Lapuanliikkeen muotoutumisen kannalta tärkeä tapahtuma oli *Työn Äänen* kirjapainon hävitys Vaasassa 28.3.1930, koska se oli lapualaisten ensimmäinen illegaali teko. Kosola oli tavannut lehtimies Artturi Leinosen

⁸⁹ Ks. esim. Asunta 1986, s. 55–56. Järjestöiden piirissä kommunistien vallankaappausta pidettiin realistisena uhkana ainakin retoriikan tasolla. Ks. esim. Alapuro 1973. AKS:n syntymisestä, ks. Roiko-Jokela 2007, s. 121–123.

⁹⁰ Sihvo 1956, s. 214. Improvisoisesta kertoo sekin, että talonpoikaismarssilla Kosola innostui arvovaltaisesta seurasta niin, että kadotti puheensa, mutta sai sen lopulta Paavo Talvelalta. Tarkemmin Kosolan muistelmia jääkäriliikkeestä, ks. esim. Asunta 1986, s. 59–82.

⁹¹ Siltala 1985, s. 100.

⁹² Lehtinen 1984, s. 714–715, Siltala 1985, s. 140, 217.

Ilkka-lehden toimituksessa 27.3.1930 ja kertonut hänelle, että Kustaa Latvala, Yrjö Nikula ja Kustaa Vannas olivat jo päivää aikaisemmin hioneet suunnitelmaa.⁹³

Kosolakin alkoi Leinosen vaikutuksesta vastustaa ideaa kirjapainon hajottamisesta. Kosolan ilmoituksesta huolimatta paino oli yöllä särjetty. Poliisit olivat käyneet kuulustelemassa Kosolaa asiasta. Leinonen yritti saada Lauri Halmeen kanssa kirjapainon hävittäjät ilmoittautumaan poliisille, jotta jotain voitaisiin vielä pelastaa. Kosola oli nyt jo muuttanut mielipidettään Hilja Riipisen ja K. R. Kareksen vaikutuksesta: jotain oli tapahduttava. Johtoasemaa liikkeessä tavoitellut Kosola suunnitteli toiminnan jatkamista *mitä jyrkimmässä muodossa*. Kirjapainon särkeminen oli Kosolan muistelmien mukaan *ilmaus siitä kommunisminvastaisesta kuohunnasta, joka oli kehittynyt huippuunsa*⁹⁴. Kirjapainon särkemisestä vangittu Kullervo Leskinen vapautettiin, jotteivät lapualaiset olisi hakenneet häntä väkisin.⁹⁵

Kosolan talossa oli kiireinen tunnelma kyyditysten alettua vuoden 1930 kesällä. Sihteerit hoitivat kyydityksiä omalla vastuullaan. Kun asia voitiin alistaa usein poissa päämajasta olleen Kosolan päätettäväksi, hän saattoi vain todeta: *rimauttakoot nyt*. Joskus Kosola sentään vaati tutkimuksia ennen kuin kommunistiksi epäilty vietiin *ikitielle*, toisinaan kyyditettäviä armahdettiinkin kun heidät havaittiin pikkutekijöiksi. Eduskunnan puhemiehen ja SDP:n kansanedustajan Hakkilan kyyditys 18.7.1930 lisäsi ja radikalisoi kyydityksiä niin laadultaan, määrältään kuin luonteeltaankin. Nyt pääministeri Kalliokin tuomitsi väkivallan. Kyydityksen käskenyt pankinjohtaja Yrjö Nikula oli aktivisti Kai Donnerin ystävä. Juuri kyyditykset muuttivat lapuanliikkeen ulkoparlamentaarisiksi.⁹⁶

Median kiinnostus kasvoi lapuanliikkeen kyyditystoiminnan alettua. Kosola antoi kesällä 1930 virolaiselle päivälehdelle haastattelun, jossa hän totesi, ettei lapuanliike syytä tilanteesta hallitusta, vaan lakeja. Kosola esitti poliisin, suojeluskunnan ja hallituksen

⁹³ Perälä 1998, s. 71 ja Helsingin Sanomat 1.12.1929. ”Aseina käytettiin vain paljaita nyrkkejä, ja hajukaa-supullot olivat vaarattomia”. Mikkilä 2000, s. 85, Siltala 1985, s. 229. Latvalan mukaan Nikulakin vaikutti Kosolan mielen muutokseen. Nikulan kerrottiin pahoinpitelevän palvelusväkeään ja uhkailevan ihmisiä kyydityksillä, jolleivät he tottele häntä.

⁹⁴ Kosola 1935, s. 225.

⁹⁵ Huttula 2000, s. 99, Lehtinen 1984, s. 681, Leinonen 1960, s. 66–67, Siltala 1985, s. 69, 72–73, Sulamaa 1995B, s. 41. Satakunnan Kansa 19.4.1930. ”Yksityiskohtia kommunistikirjapainon hävittämisestä”. Virallinen syy oli, että hän oli hukannut kirjapainosta löytyneen puukkonsa, joten ei voitu osoittaa, että hän on ollut kirjapainossa. Uola 2006, s. 196, ks. myös Kosola 1935, s. 223–226.

⁹⁶ Esim. maalaisliittolainen Ilkka, 21.7.1930. ”Pormestari Hakkila saapui Tampereelle eilen kello 4 aikaan junalla Alavuudelta”. Lehtinen 1984, s. 694, Siltala 1985, s. 137. Ks. myös Jutikkala 1979.

olevan lapuanliikkeen päämäärien takana. Yli puolet Suomen kansasta tukee lapuanliikettä ja myös monet ruotsalaiset, vaikkei RKP voikaan sille antaa kannatustaan virallisesti. Uusi Suomi julkaisi 20.6.1930 Kosolan haastattelun, jossa hän julisti, että *lapuanliike ei väisty tuumaakaan ennen kuin kommunistinen liike on kokonaan tuhottu ja maanpetokselisesta toiminnasta on tehty loppu*. Kosola muisteli toimittajalle vielä sisällissodan tapahtumia.⁹⁷

Kosola uhosi Stockholm Tidningenin haastattelussa kesäkuun lopulla, että Lapuan miehet ovat valmiit, *vaikka nostamaan omin käsin kommunistit pois eduskunnasta*, sillä nyt vallitsi vain *aselepo*. Kosola uhkaili talonpoikaismarssille saattavan osallistua jopa 50 000 tai 60 000 miestä ja vihjaili aktivisteilla olevan *suunnaton vastuu ja tavattoman tärkeä osa* tapahtumissa. Kosola väitti, että $\frac{3}{4}$ kansasta tukee lapuanliikettä.⁹⁸

Talonpoikaismarssin jälkeen tunnelma oli kireä. Kosola totesi Paavo Talvelalle, että *antaa asioiden mennä vaan anarkian rajalle ja pelastetaan maa sitten lyhytaikaisella diktatuurilla*. Talvela ei kyennyt rauhoittamaan lapualaisjohtajia. Sihvo oli jo ennakoinut, että vaaleista tulee vaikeat, koska lapuanliike halusi *onnettomuuden uhallakin ... johtaa asiat umpikujaan, josta sitten vain erinäisin keikauksin päästäisiin selville vesille taas*. Vaaleilla ei ratkaistaisi perusongelmaa – lapuanliikkeelle ei saanut antaa kaikkea valtaa, mutta sen vaatimuksiin oli ainakin osittain suostuttava mielialojen rauhoittamiseksi. Herman Gummerus ja Donner loihitivat Kosolalle unelmanäyn Neuvostoliiton romahamisesta. Kosola kehuskeli lehtimiehille interventiosodan mahdollisuuksista, mutta myönsi ulkoministeri Hjalmar Procopelle tämän olevan vielä *epäajankohtaista*.⁹⁹

Kansan kuvalehti kyseenalaisti lapuanliikkeen luonteen ja Kosolan aseman vuoden 1930 joulunumerossaan. Vastineessaan Werner Söderströmille Vihtori Kosola uhkasi kansan kuvalehteä kannattajiensa boikotilla ja vaati välitöntä oikaisua. Lehden päätoimittaja Ilmari Turjan syy lapuanliikkeen vastustamiseen oli hänen aitosuomalaisuutensa. Vuorimaa toteaa lapuanliikettä kritisoiden tahojen sekoittaneen keskenään valtuuskunnan ja lapuanliikkeen johdon. Esimerkiksi Kosola ei maininnut puheissaan mitään tavasta, millä epäkohdat pitäisi korjata. Kosola ei kestänyt kritiikkiä enää tapahtumien kiihtyessä. Lokakuussa 1930 sisäministeri Juho Koivisto totesi, ettei juopottelevan Kosolan

⁹⁷ Uusi Suomi 20.6.1930, Kaiku, 1.7.1930. ”Kosolan haastattelu tallinnalaiselle sanomalehdelle”.

⁹⁸ Turun Sanomat, 20.6.1930.

⁹⁹ Saarikoski 1997, s. 242, josta lainaukset, Siltala 1985, s. 140.

taakse löytyisi Pohjanmaalta tukea.¹⁰⁰

Lapuanliikkeen menetettyä kannatustaan ja muututtua viralliseksi järjestöksi viidennessä kokouksessaan marraskuussa 1930, sen puoliviralliset vaatimukset pysyivät kuitenkin samoina: valtion holhouksen ja verorasituksen pienentäminen, valtiollisen- ja kunnallisen äänioikeuden rajoittaminen sekä painolain muuttaminen. Syyskuussa 1931 tuomiolle taposta joutui myös Vihtori Kosolan poika.¹⁰¹

Lapuanliikkeen viimeinen teko oli Mäntsälän kapina, joka oli oikeistoradikalismin vakavin yritys haastaa valtiovalta. Tapahtumien syistä on kaksi erilaista teoriaa. Joko Mäntsälän kapina oli, toimeenpantu suunnitelma vallankaappaamiseksi, tai sitten lapuanliike vain ajautui mielenosoitustaan kiristämällä kapinaan. Kapinan tavoitteena oli lähinnä ensin saada hallitus eroamaan ja toteuttaa samalla eräänlainen talonpoikaismarssinkaltainen jättidemonstraatio, mutta hanke epäonnistui Svinhufvudin pysyttyä kovana ja suojeluskunnan kieltäytyttyä tottelemasta kapinallisia.¹⁰²

Joka tapauksessa Mäntsälän kapina oli valkoisen Suomen sisäisenä välienselvittelynä epäselvä ja sekava. Muistelijat ja kommentoijat kirjoittivat myöhemmin kapinatapahtumista itselleen edullisella tavalla. Lapualla kapinasta ei paljon puhuttu. Mäntsälässä työväestön ja porvarien suhteet olivat olleet kireät jo sisällissodan jälkeisinä aikoina. Uolan mukaan tavoitteena oli, vaikka konfliktin uhalla, näyttää, ettei hallitusvaltaa voida pitää pilkkana. Kipinä oli lopulta Mikko Erichin puhe Ohkolan työväentalolla 27.2.1932. Erich oli kääntynyt kokoomuslaisesta edistyspuoluelaiseksi ja lopulta SDP:n jäseneksi ja häntä inhottiin oikeistopiireissä.¹⁰³

¹⁰⁰ Relander 1968, s. 516, Ruokanen 2001, s. 154–156, 159–160, 176. Turja totesi vuoden 1931 vaaleista, ettei ”näin rikkinäiselle pohjalle voi mitään syntyä”. Vuorimaa 1931, s. 97.

¹⁰¹ Huttula 2000, s. 209–212, ks. myös Ahti 1990 s. 130–135, Siltala 1985, s. 195. Aamulehti 24.11.1930. ”Lapuanliike sai virallisen muodon”. Ks. Uusi Suomi 10.11.1930, ”Suuri edustajakokous Lapualla 22.11”, Uusi Suomi 23.11.1930, ”Isänmaallisen kansanliikkeen suuri järjestäytymiskokous alkoi eilen Lapualla”, Kaiku 23.11.1930. ”Lapuanliike järjestäytyi eilen lopullisesti yhdistykseksi”, Turun Sanomat 23.11.1930. ”Lapuanliike-järjestö perustettu.” Ks. Keskiuomalainen 24.9.1931. ”Pentti Kosola tunnustanut tehneensä Muolan verityön.” Suomen Sosialidemokraatti 20.9.1931. ”Kosolan poika vangittiin eilen murhamiehensä”, Turun Sanomat 20.9.1931. ”Kosolan poika syyllinen suutari Mätön murhaan heinjoella”, Turun Sanomat 21.9.1931. ”Kosolan pojan pidättäminen nostatti Lapualla myrskyn”, Kainuun Sanomat 24.9.1931. ”Vihtori Kosolan poika tunnustanut kuulusteluissa, että hän on ampunut suutari Mätön”, Turun Sanomat 24.9.1931. ”Pentti Kosola tunnustaa murhaneensa Mätön”.

¹⁰² Hyvämäki 1971, s. 237, Leinonen 1960, s. 210–212, Sihvo 1956, s. 250–256, Ks. Saarikoski 1986, s. 3, 9, Saarikoski 1997, s. 264, Uola 2006, s. 240–241.

¹⁰³ Saarikoski 1986, s. 2–3. Hallituksella ja kapinallisilla ei ollut välillä tietoa toistensa liikkeistä. Eivätkä kapinalliset itsekään saaneet toimintaansa organisoitua. Esim. Kosolan syyksi idea on mahdollista laittaa, koska hän kuoli jo v. 1936, eikä ole Vuorimaan väitteitä kiistämässä. Vrt. Vuorimaan (1967, s. 245.) mu-

Lapuanliikkeellä ei ollut luultavasti selkeää vallankumoussuunnitelmaa, mutta koska kannatus väheni ja asiat eivät sujuneet, päätettiin yrittää jotain. Vihtori Kosolan mukaan Mäntsälän kapina oli *ainakin lähtökohdiltaan paikallinen ja irrallinen ilmiö*¹⁰⁴, joka liittyi Mäntsälässä kiristyneisiin poliittisiin suhteisiin. Uolan mukaan kapinassa lapuanliike joutui joko tahallisesti tai tahattomasti aikaansaatuun ansaan. Toisaalta Lackmanin mukaan lapualaiset ilmeisesti lopulta provosoituivat itse. He vetosivat aina provokaatioon¹⁰⁵, kun tilanne kävi heidän kannaltaan epäedulliseksi. Kaikenlaisilla salaliittoteorioilla vain yritettiin lopulta legitimoida lapuanliikkeen laittomuuksia. Lopulta kapina oli lapuanliikkeelle ja siten hallitukselle myös arvovaltatesti. Kosolan retoriikkaa on luettava tätä ristiriitaa vasten. Alhaisia virtoja liikuttaneet kannattajat olivat kovaäänisiä, mutta heitä oli lopulta vähän. Hetken mielihoiteesta tehty kaappaus yllätti melkein kaikki. Lopulta uhkaavasta tragediasta tuli farssi, jossa veren sijasta virtasi viina.¹⁰⁶

Lapuanliike lakkautettiin 24.3.1932, paradoksaalisesti sen itsensä vaatiman suojelulain nojalla. Kosola ei lopulta tuntunut kuulusteluissa tietävän lapuanliikkeestä mitään. Oikeudenkäynti Mäntsälän tapahtumista alkoi 15.7.1932 Turussa. Hovioikeus katsoi 29.7.1932, että tutkintovangit voitaisiin vapauttaa, mutta tasavallan suojelulain nojalla hallituksella epäsi päätöksen 4.8. Hilja Riipinen ja Martti Rantanen vetosivat nälkälakoon menneen Kosolan puolesta, koska hänellä oli jo sydämen toiminnassa häiriöitä.

kaan Kosola sanoi hänelle ”Wallenius on jo järjestänyt kaiken, tarvitaan vain alku”. Lukija voi pohtia mikä ”kaiken”. Ks. myös Kangas 1983, s. 57–61, Lehtinen 1984, s. 703, Uola 2006, s. 234–235, Somersalo 1932, s. 135. Susitaival (1981, s. 118) väittää, että Mäntsälän kapina oli myös Erichin kosto. Erich oli eronnut vaimostaan, joka oli mennyt naimisiin lapualaismielisen de la Chapellen kanssa. Susitaival syyttää von Bornia provokaatiosta kapinan yhteydessä ja kiistää vallankaappausaikeet.

¹⁰⁴ Kosola 1935, s. 238.

¹⁰⁵ Esimerkiksi Ståhlbergin kyydityksessä.

¹⁰⁶ Lackman 2007, s. 271–273, Leinonen 1960, s. 185–189, 212–214, 218, Kosola 1935, s. 238, Uola 2006, s. 235, Hyvämäki 1971, s. 265, Lehtola 1994, s. 200, 202, 210. K. M. Wallenius kertoo olleensa vielä 20.2.1932 lomalla Rantasalmella, mistä siirtyi Helsinkiin 24.2 ja kuuli siellä Erichin puhetilaisuudesta. W. kertoo varoittaneensa ”katkeria” Vuorimaata ja Eerolaista. Läsna keskustelussa oli ainakin Arne Somersalo. Ks. Uusi Maailma 21/1968, s. 29–30. Sélen (2001, s. 366) toteaa, että, jos lapuanliike olisi hallituksen vaihtamiseen tähdänneissä aikeissaan onnistunut, olisi mitä ilmeisimmin jouduttu rajoitettuun parlamentaariseen demokratiaan. Neljä peräkkäistä hallitusta, joiden kohtalo olisi sidottu lapuanliikkeeseen, olisivat jo liikaa. Käytännössä Wallenius ja Kosola ”ryyppäsivät kapinan nurin”. Miehistön juominen oli ankarasti kielletty ja alkupäivien jälkeen juopumustapauksia ei tapahtunut. Paitsi 2.3.1932, jolloin siihen syyllistynyt mies sai ankan rangaistuksen ja karkotettiin rivistä. Kosti-Paavo Eerolainen kertoo, että hänet määrättiin puhelinkeskukseen tehtävänään puheluiden valvominen ja kuunteleminen sekä väkijuomien hävittäminen. Tilanteen kireydestä kertoo se, ettei Eerolainen ehtinyt omien sanojensa mukaan nukkua neljään vuorokautteen. Ks. Uusi maailma 9/64. Artikkel ”Elämästäni tuli suuri seikkailu”. Alkoholien käytöstä myös Kera- vuori 1997, s. 103.

Kosola vapautettiin vankilasta 20.10.1933.¹⁰⁷

2.3 Lapuanliikkeen tausta ja punaisten paitojen riisuminen

”Lapuan karhu joutui kommunistien ärsytyksestä hieman ärjäisemään, ja kun sitä oli tultu oikein sen omaan pesään härnäämään, kynsäisi se hiukan ja repi jonkun härnääjän punaisen paidan.”¹⁰⁸

”Jotain täytyi tulla tai kaikki on pian mennyttä.” Jääkäri ja aktivisti Antti Isotalo muisteli lapuanliikkeen alkua 1950-luvulla.¹⁰⁹

Lapuanliike syntyi Heikki Ylikankaan mukaan Etelä-Pohjanmaalla siksi, koska se oli sisällissodassa valkoisten tukialue. Ilmiössä on samankaltaisuutta puukkojunkkariliikkeen. Lapuan sosiaalinen ja henkinen ilmapiiri oli lapuanliikkeelle otollinen, koska alue oli aatteellis-sosiaalisesti riittävän homogeeninen. Maakunnassa ei ollut vähäväkistä ylijäämäväestöä, joka oli olennaista laita- ja maltillisen vasemmiston kannatusjoukkoa. Torppareita oli Pohjanmaalla vähän Yhdysvaltoihin lähteneiden siirtolaisten takia. Runsas kolmannes lähtijöistä palasi takaisin ja investoi maahan ja koneisiin rahansa; näin

¹⁰⁷ Huttula 2000, s. 169, Hyvämäki 1971, s. 263, Juva 1977, s. 485–486, Keravuori 1997, s. 129, Lehtinen 1984, s. 710–712, Uola 1982, s. 50–51, Kakkuri 1999, s. 298, 301, Somersalo 1932, s. 64–65, Lackman 2007, s. 287, Sulamaa 1995A, s. 153, Perälä 1998, s. 287, Lehtola 1994, s. 211. Ks. esim. Ilkka 26.3.1932, Turun Sanomat 25.3.1932. ”Lapuan liike lakkautettu. Liikkeen rikollisuus todettu.” Somersalo taitaa muistaa oikeudenkäyntipäivämäärän väärin, mutta joka tapauksessa hän katsoo, että kun oikeus totesi 26.7.1932, ettei lupausta vangitsemisesta ollut annettu, niin eversti Rihtniemi nimenomaan saapui Svinhufvudin käs-kystä neuvottelemaan kapinan purkamisesta ja siinä yhteydessä lupaus palaamisesta kotiin annettiin. Lopuksi hän vetoaa joukkojen olleen vain ”lepäävä piste”. Joukkojen ei ”ehdottomasti” annettu ampua kohti, Lehtola toteaa, että Walleniuksen mukaan nälkälakko oli ”demonstratiivinen keino, joka ei oikein nyt soveltunut tähän hetkeen”. Turun lääninvankilan lääkäri Aleksis Tähkä totesi nälkälakon olevan siksikin paha, kun vangit olivat huomattavan alkoholikäytön heikentämiä. Kakkurin mukaan Riipinen puuhasi myös adressia ”hallituksen vankien” hyväksi. Anni Wallenius väittää, että oikeuden lausunnot olivat ristiriitaisia ja ”kuulustelupöytäkirjat jossain muualla kuin kuulusteluissa laadittuja”. K. M. Wallenius siirrettiin Turun vankilasta sairaalaan nälkälakon yhteydessä, mielenosoittajat tulivat sairaalaan eteen osoittamaan mieltään. Mukana oli mm. AKS:n edustajana kirjailija Arvi Järventaus. Kosola sai sydänkohtauksen yöllä, mikä kuitenkin ”meni ohi ilman lääkäreitä”. Myös muilla vangeilla ilmeni sydänoireita. Uusi maailma 19/1968, s. 65–69. Kosolasta Mäntsälän kapinan jälkeen IKL-aikana, ks. Uola 1982 ja Sélen 2001, s. 377–386. Bruno Jalander, uudenmaan maaherra, joutui eroamaan heinäkuussa 1932, myös von Bornin ura kääntyi sivuraiteelle. Sihvo joutui eroamaan tammikuussa 1933. Samoin Artturi Leinosta painostettiin suojeluskuntapiirissään.

¹⁰⁸ Kares 1977, s. 109, 341–345. Olavi Kares, K. R. Kareksen poika, pohtii lapuanliikettä sodan jälkeisten historiantulkintojen valossa.

¹⁰⁹ Uola 2006, s. 190. Punapaitojen riisumisesta, ks. Kosola 1935, s. 216–222.

maatalous voitiin uudistaa. Teollisuuden rakenteen muutos vähensi luokka-, ryhmä- ja elintasoeroja, ja näin lisäsi tukea konservatiivisille poliittisille arvoille.¹¹⁰

Kontekstina lapuanliikkeen toiminnalle oli maatalouden eriytyminen ja modernisoituminen vuokratilajelijöiden ja maataloustyöväestön syntymisen myötä. Tämän olosuhteista katkeroituneen ja niihin turhautuneen ryhmän tuesta puolueet alkoivat kilpailla.¹¹¹ Lapuanliikkeestä tuli osaltaan maanseutupitäjien sivistyneistön menetettyjen mahdollisuuksien palauttamisyritys. Talonpoikaisyhteisö ei pitänyt kommunismia riittävän isona uhkana, koska kommunismin kannatus käytännössä oli kovin vähäistä pienviljelijäpiireissä. Epävarmuus koetteli talonpoikia laman tultua myös Suomeen. Talolliset eivät voineet tukea lapuanliikettä vieroittamatta pienviljelijöitä maalaisliitosta. Lapuanliikkeen propagandaa arvoyhteisöä ei ollut lopulta olemassa. Retorisesti luotu kansallinen kokonaisuus ja kokonaisuus oli kuviteltu.¹¹² Juha Siltalan mukaan maalaisliitto erkani lapuanliikkeestä kesän 1930 painostusjakson aikana, jolloin lapuanliike sai puolueomaisen muodon.¹¹³

Lapuanliike oli Max Jacobsonin mukaan alkuperältään sisällissodan tuotosta. Toisaalta sen päätavoitetta, kommunismin kieltämistä, kannattivat hiljaa jopa sosialidemokraatit. Toisaalta SDP yritti hiljaa integroida kannatustaan menettänyttä kommunismia poliittiseen järjestelmään¹¹⁴. Tämä ei luultavasti olisi onnistunut, koska Neuvostoliiton leniniläinen linja pyrki vain vallankumoukseen.¹¹⁵

Lapuanliikkeestä on Vesa Vareksen mukaan tehty aikaansa mahtavampi ilmiö sodan jälkeisessä historian tutkimuksessa. Suomessa oli myös parlamentaarinen ja laillisuutta puoltanut konservatiivinen oikeisto. Lapuanliikettä ei näin voi pelkistää suurpääoman juoneksi tai kommunismin akuutin vaaran aiheuttamaksi nousuksi, vaan lapuanliike oli pikemminkin jatkuvasti muuttuva vuorovaikutteinen ilmiö. Nationalistis-populistinen, epäintellektuaalinen ja ennen kaikkea modernisoitumista vastustava lapuanliike sammui

¹¹⁰ Ylikangas 1986, s. 183–188, Ylikangas 2007, s. 233–253, Ylikankaan (1974, s. 215) mukaan siirtolaisuus purki sosiaalista painetta ja näin puukkojunkkarien toimintakin laantui.

¹¹¹ Ruuskanen 2006, s. 198. Käytännössä SDP sai vuokratilajelijöiden tuen.

¹¹² Ruuskanen 2006, s. 180–181. B. Andersson pohtii nationalismin alkuperää juuri kolmannen maailman vapautusliikkeiden syntyminen ja imperialismien sekä siirtomaavallan purkautumisen kautta. Nationalismi ei ole hänelle vain negatiivista, pahimmillaan rasistista, kiihkoa, vaan myös rakkautta maata kohtaan. Kansakunta on kuviteltu yksikkö, koska kukaan meistä ei tunne kuin rajatun määrän maamme kansalaisista. Ks. esim. Andersson 2007, s. 272–280.

¹¹³ Siltala 1985, s. 195–196.

¹¹⁴ Vrt. keinot, jolla SKDL:n toimintaa ja kannatusta saatiin hyvinvointivaltiokehityksen ja konsensuspolitiikan avulla liennytettyä.

¹¹⁵ Jacobson 1999, s. 126–129, Ruuskanen 2006, s. 24.

jo ennen fasismin nousua Saksassa. Lapuanliikkeen synnyttivät *henkinen vaaran tunne, turhautuneisuus ja kotikuntoiset perinteet*. Lapuanliikkeen uhkan myötä poliittinen kehitys, toisin kuin muualla Euroopassa, lähti Suomessa vuodesta 1932 vasemmalle. Myytti Kosolan ja IKL:n saksalaisuusmielisyydestä oli tarvittava kontrasti *pahan* vanhan ajan ja *hyvän* uuden ajan välillä.¹¹⁶

Risto Alapuron mukaan lapuanliike muuttui vuoden 1930 aikana, kun muun muassa maalaisliitto vetäytyi siitä syrjään ja kokoomuksen rooli alkoi kasvaa. Liike kuitenkin ylläpiti talonpoikaista julkisivua. Fasadin takana liikettä liikutti vientiteollisuus, joka yritti hyödyntää liikettä omassa tavoitteessaan palauttaa vanha statusjärjestelmä yhteiskuntaan. Ylioppilaat (osakuntalaiset) vain reagoivat lapuanliikkeeseen sen eri vaiheissa.¹¹⁷

Lapuanliike oli Matti Klingen mukaan alussa nimenomaan spontaani moraalinen liike, jolla oli autoritäärikristillis-siveellinen ja traditionaalis-staattinen luonne. Toiminta sai myöhemmin taktisen luonteen.¹¹⁸ Myös Pentti Virrankosken mukaan lapuanliikkeessä vaikutti vahvasti uskonnollisuus: esimerkiksi körttiläiset olivat erityisen kiihkeitä sekulaarin vasemmistolaisuuden vastustajia. Lapuanliike näyttäytyi aidon kristillis-isänmaallisen hengen ilmentymänä.¹¹⁹

Lapualla uskonnolla, herännäisyydellä ja pietismillä, oli suuri suosio. Kommunismin vastustaminen kiihtyi nk. läskikapinan¹²⁰ ja punavankien armahtamisen jälkeen.¹²¹ Lapuanliike edusti Lauri Hyvämäen mukaan oikeistoradikalismien toista aaltoa.¹²² Lapuanliikkeen uskomukset, mielipiteet ja arvot muodostivat rakenteellisen kokonaisuuden, jossa olennaista oli ns. Lapuan laki¹²³, jolla oikeutettiin lain rikkomukset. Isänmaallisuutta ja

¹¹⁶ Vares 1996, s. 412–413. Lainaukset s. 412.

¹¹⁷ Alapuro 1973, s. 43–44.

¹¹⁸ Klinge 1968, s. 143.

¹¹⁹ Virrankoski 2001, s. 808–810. Virkamies sisäministeri Arvo Linturi vertasi eduskunnassa lapuanliikkeen nousua juuri uskonnollisten liikkeiden nousuun. Ks. valtiopäivät 1930, pöytäkirjat, s. 959. ”Valtakunnan hallintoa koskevat toimenpiteet”.

¹²⁰ Läskikapina oli Jahvetti Moilasan aloittama noin 600 miehen aikaansaama kapina, kapinalliset toivoivat saavansa apua asialleen Neuvostoliitosta. Ks. Hakalehto 1966, s. 89–99.

¹²¹ Uola 2006, s. 190, Huttula 2000, s. 57–60, Sulamaa 1995B, s. 38. Riipisen mielestä lapuanliikkeen synty voidaan ajoittaa jo vuoteen 1922. Ks. myös Lackman 1985, s. 180–181.

¹²² Hyvämäki 1971, s. 7, Mansner 1981, s. 412–413.

¹²³ Lapuanliikkeen iskusanalla, Lapuan lailla, tarkoitettiin ”laillistettua oman käden oikeuden periaatetta”, joka perustui Vaasan läänin kuvernöörin, C. O. Cronstedin, vahvistamaan 54-pykäläiseen Lapuan hallitus-sääntöön ja kyläasetukseen vuodelta 1843. Lain taustalla olivat puukkojunkkariajan levottomuudet. Lain mukaan pitäjäkokous valitsi jokaiseen kylään päällysmiehen, oltermannin, hänelle kaksi apumiestä. Kolmikon velvollisuus oli pitää järjestystä alueella ja ilmoittaa rikokset nimismiehelle. Pykälän kolme mukaan kaikilla isännillä oli velvollisuus auttaa oltermannia yleisen järjestysvallan ylläpitämisessä ja palauttami-

kansallisuutta korostettiin, mutta kielierimielisyyksiä ei kuitenkaan lapuanliikkeessä ollut.¹²⁴ Lapuanliikkeen ideologian teoreettista kontekstia mietittäessä eräs tärkeä asia on myös Suomen itsenäisyystaistelu. Poikkeuksellisen laajaa huomiota herättäneet Soisalo-Soinisen ja Bobrikovin murhat aikaansivat Immosen mukaan tietynlaisen vastarintakulttuurin nousun. Jääkäriiliike maanalaisena, laittomana, salaisena ja aseellisena liikkeenä edusti separatismia. Jääkäriiliikkeessä oli rakenteita ja piirteitä, jotka lisäsivät vihamielisten asenteiden syntyä ja voimistivat niitä. Suomen itsenäistyttyä jääkäriiliikkeen saksalaisilta omaksuma kriittinen käsitys Venäjästä alkoi voimistua Suomessa.¹²⁵

Jääkäriiliikkeen toiminta, arvot ja asenne selittivät oikeistoaktivistien toimintaa 1920-luvulla. Jääkärit solmivat myös keskinäisiä ystävyyssuhteita ja verkostoja, jotka vaikuttivat myös lapuanliikkeessä. Jääkärien etujoukosta valtaosa oli ruotsinkielisiä ja kolme neljästä ylioppilaita. Osakuntien, etenkin Helsingin osakunnan, rooli oli keskeinen jääkäreitä värvätessä. Toisaalta myöhemmin toimintaan osallistui poikia kaikista yhteiskuntaryhmistä Saksan toiveiden mukaisesti. Aktivistit vihasivat sekä tsaarin että kommunistien järjestelmää, varsinkin, koska pelkäsivät sen tuhoavan Suomen. Toisaalta myös työväenäate suhtautui tsaarin järjestelmään erittäin kriittisesti.¹²⁶ Jotkin illegaalit olivat toimineet aikuisikänsä maan puolesta, mutta lakia vastaan, tätä asennetta ei ollut helppoa muuttaa uusissa olosuhteissa. Poiketen muista suomalaisista äärioikeistolaisista liikkeistä lapuanliike tunnustautui aktivismin tradition jatkajaksi. Ehkä juuri leimallinen aktivis-

nessä kovinkin voimakeinoin, mikäli vastapuoli tarkoituksellisesti rikkoi lakia. 1840-luvun suurlapualainen laintulkinta sai kirjaimellista kannatusta varsinkin, puukkojunkkareita vastustaneiden, herännäisten piirissä. 1880-luvulle jatkuneissa kahakoissa menehtyi muun muassa ”Häjä” liikkeessä vaikuttanut Antti Rannanjärvi. Samuli Paulaharjun keräämän perinnetiedon mukaan Lapuan laki ilmaistiin myös Härmän laissa: ”Kun laki loppuu, niin korennolla jatkethan”. Poikkeuksellisen ankara Lapuan laki kielsi muun muassa öisen ulkona liikkumisen, aiheettomat hevosajelut, kuokkavierailut, luvattomat tanssit ja joutilaisuuden. Lapuan laki kuitenkin vain lisäsi puukkojunkkareiden aiheuttamaa epäjärjestystä. Henkirikosluvut pitäjässä lähes kolminkertaistuivat. Lapuanliikkeen johto tiesi tarkasti vanhan kyläkulttuurin perinteet ja perusteli juuri siksi omaa toimintaansa Lapuan lailla. Kosola saikin oltermannin sauvan Lapualle palattuaan. Lapuanliikkeen kannattajien voimakeinot perustuivat 1800-luvun puolivälin ja sen jälkeen omaksuttuihin menetelmiin. Ks. Fil. tri. Reino Kallion mielipidekirjoitus. Etelä-Suomen Sanomat 22.8.2010.

¹²⁴ Teikari 1973B, s. 4.

¹²⁵ Immonen 1987, s. 68.

¹²⁶ Nygård 1982, s. 7, 31–33. Jääkäreitä odotti kiinni jäädessään kuolemantuomio maanpetturuudesta, myös osa heidän vanhemmistaan vastusti toimintaa jyrkästi. Suurin osa jääkäreistä oli kotoisin Etelä-Pohjanmaalta. Roiko-Jokela 2007, s. 89–106. Ajatus jääkärien lähettämisestä syntyi 27.10.1914 pidetyssä Ostrobotnian kokouksessa. Myöhemmin pankinjohtajana toiminut Väinö Kokko (1880–1943) organisoii jääkäritoimintaa. Roiko-Jokelan (2007, s. 99) mukaan alueorganisaatioperiaatteella toimineessa jääkärivärväyksessä Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan (PPO) ja ylioppilasaktivistien, esimerkiksi Kai Donnerin, rooli oli ratkaiseva. Jääkäriiliikkeestä yleisesti, ks. Lackman 2000. Ylioppilaiden suhde jääkäriiliikkeeseen, ks. esim. Klinge 1983, s. 81.

titradition herättäminen seikkailuhengen mielessä selittää toiminnan tempoilevuuden ja osittaisen järjettömyydenkin. Toisaalta aktivistit eivät olleet populistis-konservatiivisia, siten kuin lapuanliike oli.¹²⁷

Lapuanliikkeen lähtölaukaus, marraskuun 1929 kansannousu, oli alkanut punapaitojen riisumisella. Jo juna-asemalla kommunisteja oli vastassa 2000–3000 paikkakuntalaista.¹²⁸ Vuorimaan mukaan vasemmistopropaganda sai lapualaiset provosoitumaan. Kommunistien tavoite oli näyttää, että lapualaisilla ei ole mahdollisuutta estää heidän toimintaansa.¹²⁹ Artturi Leinosen mukaan *toiminta oli alkanut täysin spontaanisti*, mutta laajentunut nopeasti koululaisten ja nuorien keskuudesta. Hersalon mukaan kyseessä oli *patoutuneen vihan purkauma*. Vuorimaa selittää kommunisminvastaista kansannousua vastareaktionä läskikapinaa edeltäneille kommunistien organisoimalle salaisille asesalakuljetuksille ja -hankinnoille.¹³⁰

Punaisten paitojen riisumisessa ei vielä menty liiallisuuksiin, vaikkakin kokoontumisrauhaa oli rikottu.¹³¹ Erkki Lehtisen mukaan kommunistit *pyrkivät tahallisesti konflikttiin*¹³². Levottomuuksia oli ollut jo 1920-luvun alussa. Klingen mukaan juuri kommunistien esiintyminen oli ratkaiseva tekijä paitakahakassa. Aikalaisen, Kustaa Tiitun mukaan erityistä valmistelua ei tehty, vaan *Kosola ei ollut kuullut asiasta yhtään mitään*. Kosola taas väittää itse olleensa keskeisessä osassa jo vastatoimien valmisteluissa ja *aloitteen tekijänä ja johtajana* kommunistien poisajamisessa.¹³³ Luultavasti mitään konkreettista päätöstä kommunistien poisajamisesta ei kuitenkaan ollut, vaan tilanne sinänsä kehittyi spontaanisti. Lopulta lapualaiset kuitenkin tulivat kokoukseen sisälle väkisin vaatien juh-

¹²⁷ Nygård 1982, s. 137–138. Toisaalta LL:llä ei ollut ohjelmansa tasolla julkilausuttua aaterakennelmaa, ts. selväpiirteistä ideologiaa, siksi liike oli jäsentymätön.

¹²⁸ Somersalo 1930, s. 54, Kokko 1930A, s. 23, ks. myös Uusi Suomi 2.12.1929. ”Kommunismille on saatava Suomessa sulkue eteen”, Turun Sanomat 2.12.1929. ”Kommunistien uhitteleva toiminta herättää kautta maan syvää suuttumusta”. Ks. Suomen Sosialidemokraatti 2.12.1929. ”Silläkin uhalla, että...” Onkohan lukuihin luottamista? Kosolaa vastaanottamassa hänen palatessaan vankilasta oli 3000 henkeä, samoin 1.12.1930 puhetta oli kuuntelemassa 3000 henkeä, Lapuan ensimmäisessä kokouksessa oli 3000 henkeä.

¹²⁹ Vuorimaa 1967, s. 199.

¹³⁰ Hersalo 1962, s. 504, Vuorimaa 1967, s. 201. Keneltä Mary Pekkalan rahat tulivat? ”Jos Tuominen olisi osoittautunut omilleen vaaralliseksi, olisi kyllä kosto tullut” provosoi Vuorimaa.

¹³¹ Leinonen 1960, s. 26.

¹³² Lehtinen 1984, s. 669.

¹³³ Lehtinen 1984, s. 669, ks. Kosola 1935, s. 216–218, Klinge 1968, s. 143. Ks. Sulamaa 1995A, s. 124–125 ja Sulamaa 1995B, s. 37, Kájan 1930 s. 27. Myös lapualaiset olivat valmiina. Kommunistit olivat käyneet jo keväällä 1929 Lapualla. Lehtinen 1984, s. 674–675. Toisaalta Tabell väittää eduskunnan pöytäkirjassa 3.12.1929, s. 1194–1195, että Sippolan kasvot olisi ”hakattu verille”, Korjus 1976, s. 96–99. Lainaukset s. 96.

lijoita riisumaan neuvostovenäläiset pukunsa¹³⁴. Poliisi suojaasi järjestystä ja tilanteesta selvittiin, vaikka kokoontumisrauhaa rikottiinkin.¹³⁵

Mielenkiintoisiksi Lapuan kahakan spontaanisuusväitteet¹³⁶ tekevät kuitenkin se, että juuri Kosola sattui olemaan oikeaan aikaan oikeassa paikassa, ja se, että tämä yhteenotto oli merkittävä kommunisminvastaisessa taistelussa. *Pihkalan Kaartin* asiamies Kosola oli velkaantunut pahasti.¹³⁷ Kosola tarvitsi rahaa, ja varmasti tiesi keneltä ja miten sitä saisi. Kosola olisi voinut olla *demokratian tervehdyttäjänä* myöntöväinen toimimaan työnantajien rukkanena ja bulvaanina kommunistijahdissa.¹³⁸ Tämän teorian mukaan Kosolan olisi ollut pakko olla hiljaa, ja ilman hänen puhumistaan asiaa olisi ollut hyvin vaikea todistaa. Selvää oli, ettei kommunismia saatu lakonmurtojärjestöillä 1920-luvulla poistettua, vaan tarvittiin kovempia otteita, *kirkasta terästä*¹³⁹ ¹⁴⁰.

Juha Siltalan mukaan kommunistien toiminnassa oli kyse Neuvostoliitossa aloitetun uskonnonvastaisen kampanjan heijastaminen Suomeen. Presidentti Lauri K. Relander merkitsi päiväkirjaansa le Bonnia siteeraten, että *lapualaiset näin menetellessään kunnioittivat vainajien tahtoa*. Relander antoi Kalliolle neuvon, että tällaiset tapahtumat olisivat vastedes viranomaisten hajotettava, koska *valkoisen kansan kärsivällisyyttä ei saa panna liian kovalle koetukselle*.¹⁴¹

Lapuan ensimmäisessä kokouksessa 1.12.1929 lähes 3000 miestä¹⁴² saapui Lapualle pääosin Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalta, Karjalasta ja Keski-Suomesta. Kokouksesta oli tehty päätös Vientirauhan Kustaa Tiitun ja Artturi Leinosen kesken marraskuun lopulla.

¹³⁴ Somersalo 1930, s. 52.

¹³⁵ Somersalo 1930, s. 52, 54.

¹³⁶ Ks. Esim. Kokko 1930A, s. 23–24. Myös Iltalehden 13.12.1929 mukaan nousu oli spontaani.

¹³⁷ Kosolan pelasti rahapulasta Suomen työnantajain keskusliitto ja Waldenin muodostama, kulisseyssä toimiva, rahamiesliittymä, ”ryhmä”. Ahti 1990, s. 135, Lackman 2007, s. 221, Sulamaa 1995A, s. 38. Ennen punapaitojen riisumista Vihtori Kosola oli ollut puhujamatkalla Isossakyrössä ja Hilja Riipinen Helsingissä naisten raittiuskeskuksen kokouksessa.

¹³⁸ Lackman 2007, s. 221, ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 7.9.1930. Pohdiskelee Kosolan vekseleihin viitaten samaa asiaa.

¹³⁹ Agronomi, kirjailija Eero Eerola totesi Lapuan toisessa kokouksessa 15.3.1930, että kyseessä on ”leikkaus, joka vaatii kirkasta terästä”. Artturi Leinosen kysyessä oliko lausunto käsitettävä reaalisesti vai symbolisesti Eerola tuhahti ivallisesti: ”No kuinka vain”. Leinonen 1960, s. 51–52.

¹⁴⁰ Mansner 1981, s. 428–429. Juhlissa aiheina olivat muun muassa ”Luokkien ja valtion syntyminen”, ”Orjayhteiskunnat”, ”Feodalismi”, ”Alkukristillinen kommunismi”, ”Talonpoikaissodat”, ”Ranskan suuri vallankumous”, ”Chartismi”, ”Vuoden 1848 vallankumous” ja ”Ensimmäinen internationale”. Ks. tarkemmin, Huttula 2000, s. 57–59.

¹⁴¹ Huttula 2000, s. 62, 64, Siltala 1985, s. 51–53, Uola 2006, s. 190 (josta Relander lainaus), ks. myös Vares 1996, s. 418.

¹⁴² Ainakin yli 2000 miestä, Lehtinen 1984, s. 675.

Tavoitteena oli purkaa mielialat rauhallisesti. Kosola ja Leinonen saivat kokoukselle Vaasan maaherran ja suojeluskunnan esikunnan hyväksynnän. Kosola kertoo vastustaneensa ensin kokousta, koska pelkäsi koululaisille mahdollisesti tulevia seurauksia työväentalon kahakasta.¹⁴³

Kustaa Tiitu avasi kokouksen ja hänen jälkeensä puhui Kosola. Kokoukseen osallistui Jääkäriliikkeen kannattajia, porvarillisia kansanedustajia ja jopa muutama sosialidemokraatti. Avauspuheessa maanviljelijä Kustaa Tiitu kritisoi valtiovaltaa saamattomuudesta kommunistien jumalanpilkan¹⁴⁴, rajan takaa ohjatun, *julkean kapinakiikhotuksen*, ja työmaaterrorin suhteen.¹⁴⁵ Artturi Leinonen valittiin kokouksen puheenjohtajaksi Kosolan esityksestä. Hän pyrki johtamaan kiihko-oikeistolaisen hengen *johonkin rakentavaan toimintaan*. Kokouksen sihteerinä toimi vaasalainen varatuomari Lauri Halme.¹⁴⁶

3 Retoriikka

3.1 Kosolan retoriikan valtakunta

Kosola yritti vaikuttaa yleisöönsä argumentaatiolla; vahvistaa tai hankkia yleisön kannatusta esittämilleen väitteille. Kosolan puheiden sisältö eli argumentaatorakenteen tavat muodostivat hänen puheensa muodon eli retoriset rakenteet, joiden puitteissa vaikutus yleisöön tapahtui. Retorinen rakenne ilmeni argumentaatorakenteessa. Spesifi argumentaatio käyttää retoriikkaa *temppuina*, esimerkiksi: *kommunismi on hävitettävä perin juurin, viimeistä piirtoa myöten*.¹⁴⁷

Retoriikassa loogiset ja retoriset rakenteet liitetään toisiinsa kielen välityksellä, jolloin

¹⁴³ Mikkilä 2000, s. 73–74, Siltala 1985, s. 53–54, Uola 2006, s. 193, Kosola 1935, s. 221, Lehtinen 1984, s. 675, Kangas 1983, s. 33–35.

¹⁴⁴ SSTP oli vaatinut helmikuussa 1929 jumalanpilkkalain poistamista lainsäädännöstä. Saarela 2008, s. 532.

¹⁴⁵ Lehtinen 1984, s. 676, josta lainaukset.

¹⁴⁶ Kájan 1930, s. 35–36, Leinonen 1960, s. 29–30, 32. Leinonen ja Halme muokkasivat Kosolan puhetta ja ponsiehdotuksia. Huolimatta samana päivänä klo 15 olleesta lähetysjuhlasta, sali oli täpötäysi.

¹⁴⁷ Perelman 1977, s. 16, 88. Vrt. Kosolan talonpoikaismarssilla 7.7.1930 pitämä puhe.

nämä kolme muodostavat transitiivisen rakenteen. Toisaalta retoriikka käyttää tätä rakennetta myös argumentaatioissa hyödyntäen samalla erilaisia tapoja käyttää argumentaation logiikkaa vastapuolta vastaan. Vastapuolen argumentaatiosta ja sen käyttämistä käsitteistä, kuten kansanvallasta, Kosola etsi loogisia ja sisällöllisiä ristiriitoja ja toi esiin ne retoriikassaan. Kosolan retoriikka oli välineellistä, siinä argumentaatiota käytettiin vain keinona yleisön hyväksynnän saavuttamiseksi ja toiminta-alttiuden lisäämiseksi. Välineellisessä, toimintaan tähtäävässä retoriikassaan Kosola käytti useasti kielellisiä tehokeinoja, kuten tunteisiin vetoavia kielikuvia. Kosolan puheissa argumentaatorakenteen pohjalle tuotetaan loogisten ja retoristen rakenteiden avulla.¹⁴⁸

Kosola erotti retoriikassaan kommunistit ja lapuanliikkeen vastustajat isänmaallisista henkilöistä. Antagonismeja luomalla voitiin vedota sekä tunteisiin että moraaliin. Antagonismit myös yksinkertaistivat ja pelkistivät poliittista asetelmaa. Tekstien rikastamisessa käytettiin muun muassa konkreettisia vertauksia, kielikuvia, symboleita ja metaforia. Kosola kertoi puheessaan ensin tulkinnan poliittisesta tilanteesta, jota hän vahvisti tunteisiin vetoamisella dikotomian avulla. Poliittiselle tapahtumalle, kuten sisällissodalle, hän loi merkityssisällön konkreettisina vertauskuvin.¹⁴⁹

Argumentaatiota on kolmea eri lajia: poliittista, ylistyspuhetta sekä oikeuspuhetta. Poliittisen puheen taustalla ovat antiikin kansankokoukset. Poliittisen puheen lopussa neuvotaan, varoitetaan ja suositellaan parhaimmalta näyttävää vaihtoehtoa. Kosolan lapuanliikkeen kokouksissa pitämät puheet olivat poliittisia. Ylistyspuhe on yleensä puhetta arvoista ja vetoaa näin moraaliin. Ylistyspuheina voidaan pitää Lapuan päivillä pidettyä puhetta. Argumentaatioissa arvoilla on universaali hyväksyntä, kunnes niiden tarkoitusta määritellään tai niitä yritetään soveltaa toimintaan. Oikeuspuheessa yritetään selvittää mikä on oikein, sen Kosola jätti historian tehtäväksi.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Palonen 1988, s. 40–41, Perelman 1977, s. 171–172. Olennaista ei ole tässä kommentoida kansannousun luonnetta, vaan sitä millaisia käsityksiä ja miksi, sille retoriikassa annettiin.

¹⁴⁹ Vrt. Kosola käsitti sisällissodan vapaussotana. Se oli viime kädessä uskonnollinen hyvän ja pahan välinen kaksintaistelu. Valkoisten voitto symboloi hyvän Jumalan voittoa paholaisesta.

¹⁵⁰ Perelman 1977, s. 26, 31–36.

3.2 Kosolan puheet lapuanliikkeen alkuvaiheessa

Kosolan avauspuhe lapuanliikkeen ensimmäisessä kokouksessa, 1.12.1929, oli poliittinen ja käytännönläheinen. Se oli tarkoitettu nostattamaan mielialaa kommunisminvastaisessa taistelussa. Lapuanliikkeestäkin puhuminen tässä vaiheessa on ehkä liian aikaista, koska vaatimuksia tuki koko porvaririntama. ”Lapuanliike” termi yleistyi lehdistössä vasta ke-säkuussa 1930, koska lapuanliikettä alettiin myös vastustaa enemmän, piti sitä myös mää-ritellä tarkemmin. Puheessa tunteenomainen retoriikka ja paatos olivat läsnä alusta saak-ka. Kommunismin epäpyhyys ja vieraus tulee esiin heti alussa. Puhe oli konservatiivinen ja pragmaattinen. Kosola halusi ensin vain säilyttää vanhat olot ja talonpoikien oikeat arvot, etenkin uskonnon. Tässä vaiheessa lapuanliike vaati vain hallitukselta toimia asias-sa. Kansa osoitettiin puheessa metafyyssisenä toimijana, *ääni kansasta*, jota Lapuan henki ilmentää.

Kosola jatkoi puhettaan vielä toteamalla, että eräs lapualainen oli löytänyt kommunistien kokouspöytäkirjan, josta selvisi, että kommunistit aikoivat tappaa jokaisen yli kah-deksan vuotiaan porvarin Suomessa. Kosola ei täsmennä kertomustaan; kuka lapualainen ja millaisia kirjoituksia? Miksei kokouspöytäkirjankappaleita sitten ollut toimitettu esi-merkiksi poliisille, jos niistä mainittuja uhkauksia kerran oli löytynyt? Kosola ei palaa kertomukseensa myöhemmin missään kokouksessa, joten se antaisi olettaa, että kertomus yksinkertaisesti on ainakin liioiteltu, ellei kokonaan keksitty. Toisaalta voi myös olla, että Kosola kommunisminpelossaan uskoi hänelle kerrottuihin väitteisiin aidosti. Kosolan mukaan mallia kommunisminvastaiseen toimintaan tulisi ottaa Saksasta tasavallan suoje-lulaista.¹⁵¹

Kun retoriikassa käytetään esimerkkejä, oletetaan, että annettu esimerkki konkretisoi säännönmukaisuuksia. Erityistapaus kommunistista on näin mahdollista yleistää koske-maan kaikkia kommunisteja. Esimerkki luo ennakkotapauksen ja säännön, jota se samalla havainnollistaa. Kosola myös vaati voimaan korkeimman oikeuden päätöstä vuodelta 1925, jonka nojalla silloin eriniminen kommunistipuolue oli lakkautettu. Viranomaisilta vaadittiin toimia – kommunistikokoukset tuli jatkossa estää.¹⁵²

¹⁵¹ Talonpoikaismarssin jälkeen suojeluslaki ajettiinkin lävitse ja, paradoksaalista kyllä, sen nojalla Mäntsä-län kapina kukistettiin ja lapuanliike lakkautettiin.

¹⁵² Perelman 1977, s. 120–121, 122, Ks. tarkemmin, Kangas 1983, s. 37–38.

”Viranomaisilla on oikeus hajottaa kokous, jossa esitetään valtiomuodonvastaisia mielipiteitä, tai samaan syyllinen järjestö, jonka omaisuus tämän lisäksi takavarioidaan valtiolle; lakkautetaan sellainen julkaisu, joka harjoittaa maanpetoksellista ja yhteiskuntavastaista kiihotusta, ja estetään toisen ilmestyminen, jos se on katsottava lakkautetun jatkoksi.”¹⁵³

Puheen juridis-poliittinen osa on loppuvaiheessa, kun ensin on saatu aikaan myyttisillä kertomuksilla kommunistien pahuudesta sopiva mieliala kommunismin vastustamiselle. Kosola onnistui kiinnittämään puhujien huomion kommunismin vastustamisen voimistamiseen.¹⁵⁴ Puhe oli ehkä vain hengennostatus - kaikki paikallaolijat olivat perusasiasta, kommunismin vastustamisesta, samaa mieltä, mutta eivät keinoista. Puheessa ongelmaksi muodostuu se, millä kriteereillä määritellään, että jokin julkaisu on katsottava edellisen jatkoksi.

Joulukuun seitsemäntenä päivänä 1929 lähetettiin kansanlähetystö eduskuntaan. Kosola piti puheen maalaisliiton eduskuntaryhmälle. Huomattavaa on, että Kosola puhui tälläkin kertaa bolshevismista, eikä kommunismista. Hän lienee viitannut sellaisiin tahoihin, jotka toimivat suoraan Neuvostoliiton, ainakin ideologisessa, ohjauksessa. Puhe loppui jälleen tulevaisuuden määrittelemättömään kauhuskenaarioon, mikäli mitään ei tehtäisi.

”Näissä asioissa, jotka koskevat koko kansallisen olemassaolon peruskysymyksiä, on heikkous rikos ja sitä suurempi, kun se voi koitua kohtaloksi nykyisille ja seuraaville sukupolville.”¹⁵⁵

Kosolan puhe oli poliittinen ja sellaisenaan lyhyt, ytimekäs ja selkeä. Toisaalta kielikuva *sormet poikki* lisää julistuksen aggressiivisuutta, toisaalta se voisi olla myös kansanomainen tapa konkretisoida asia ja kiinnittää siihen huomiota. Kosola jatkoi lakiargumentointia todetessaan, että laki ei käytännössä vaikuta kommunistien toimintaan, mutta myöntää hallituksen toimineen periaatteessa oikein. Toisaalta tähänkin puheeseen kytketään mu-

¹⁵³ Kokko 1930A, s. 24. Ks. Myös Huttula 2000, s. 76.

¹⁵⁴ Perelman 1977, s. 44.

¹⁵⁵ Uusi Suomi 8.12.1929.

kaan sisällissodan perintö, mutta ei uskontoa – puhe pysyy pragmaattisena. Näillä puheilla pyrittiin vaikuttamaan suoraan hallitukseen ja eduskuntaan, joten puheen piti olla uskottavaa ja poliittikkomaista. Olennaista Kosolan puheessa eduskuntaryhmille oli lain ja järjestyksen korostaminen. Puheessa ei ole löydettävissä voluntarismia¹⁵⁶ tai uskonnollisia teemoja, vaan retoriikassa puolustetaan talonpoikaisia arvoja yleisellä tasolla. Isänmaa liittyy Kosolan retoriikassa tässä vaiheessa talonpoikaisten arvojen puolustamiseen.

Kosola oli, ainakin osittain, Leinosen linjalla, joskin ilmaisut olivat huomattavasti jyrkempiä, eikä hän korostanut laillisuutta yhtä voimakkaasti kuin marraskuussa 1929 vähätellessään paitaepisodia. Toisaalta Kosola myös kiitti hallitusta ja puhui enemmän bolshevismin, eli venäläisen sosialismin sovelluksen, vastustamisen puolesta. Puhetta voi tulkita niinkin, että vaikka Kosola olisi halunnut tehokkaampia toimia, niin alkuvaiheessa hallitukselle puhuminen riittäisi. Puhe täytti tehtävänsä - uudet lähetystöt Savosta, Pohjois- ja Etelä-Pohjanmaalta ja Karjalasta sekä Turusta, Porista, Tampereelta, Jyväskylältä, Forssasta ja Savosta¹⁵⁷ vierailivat eduskunnassa lapuanliikkeen innoittamina.¹⁵⁸ Joulukuussa 1929 järjestettiin vielä Helsingissä kokous, jossa puheenjohtajana toimi Vihtori Kosola ja sihteerinä everstiluutnantti ja Suomen suojelusliiton johtaja Arne Somersalo. Kokouksessa päätettiin toisesta Lapuan kokouksesta, joka valitsisi kaikkialta maasta kommunisminvastaisen liikkeen edustajat. Sen ajankohta varmistui helmikuun lopulla.¹⁵⁹

Lapuan toinen kokous järjestettiin Lapualla 15.–16.3.1930¹⁶⁰, Länkipohjan taistelun¹⁶¹

¹⁵⁶ Voluntarismin tarkoitus on tässä tahdosta syntyvää, määrittävää ja etenkin oikeuttavaa toimintaa. Voluntarismi on lapuanliikkeen kontekstissa vahvemman valtaa. Toisaalta toiminnan oikeutusta haetaan myyttisen isänmaan ja Jumalan kautta. Voluntarismin asemesta Kosolan ajatus vahvemman vallasta ilmenee myös sosiaalidarvinistisena pyhää vihaa uhkuvana puheena. Kova työ ja kuri olivat opettaneet hänelle jo nuorena isänmaan arvon. Ks. Halmesvirta 2010, s. 84–85, 88.

¹⁵⁷ Turun Sanomat 12.12.1929. ”Kansalaiskokouksen ponsia ei voida käden käänteessä toteuttaa”. Lehti paheksui pääkirjoituksessa lähetystöjen toimintaa ja korosti kansan hyväksyneen vain lainmukaisen toiminnan kommunismia vastaan. Ks. myös TS 13.12.1929 ja TS 22.12.1929, pääkirjoitus. Vrt. kontrasti kokoomuslehdistöön, esim. Satakunnan Kansa 10.12.1929. ”Kansalaiset nousevat yhä yksimielisemmin vaatimaan, että kommunistien toiminnasta on tehtävä loppu.”

¹⁵⁸ Kangas 1998, s. 188. Uusi Suomi 15.12.1929. ”Neljä lähetystöä vaati eilen hallitukselta kommunistien kiihotuksen lopettamista”, ks. myös Uusi Suomi 28.12.1929. ”Mikkelissä pidettiin eilen Suur-Savon maakuntakokous kommunismia vastaan”, ks. myös Kaiku 15.12.1929. ”Savon, Pohjois-Pohjanmaan ja Karjalan lähetystöt eilen Helsingissä”, ”Kansalaiskokousten lähetystöt eilen tehtäviään suorittamassa.” Keski-suomalainen 10.12. 1929. ”Keski-suomen kansa toi viime sunnuntaina julki jyrkän kantansa kommunistien myyräntyöstä.” Voi pohtia oliko idea Kosolan käyttämisestä eduskunnassa ja mielialoja rauhoitteleva puhe Leinosen aikaansaannosta.

¹⁵⁹ Leinonen 1960, s. 47. Ehdotuksen uudesta kokouksesta teki Olavi Kares.

¹⁶⁰ Ks. Uusi Suomi 14.3.1930. ”Kokouksen tunnus: kommunismin vastaisen toiminnan pysyttävä ankarasti laillisuuden kannalla”, Keski-suomalainen 16.3.1930. ”Lapuan kokous alkoi eilen. Osanottajia kautta

muistopäivänä. Kokouksen tavoitteena oli saada järjestömuodot kommunisminvastaiselle toiminnalle, jotta toiminta pysyisi niiden kautta laillisena. Paikalla oli 400 henkeä. Maalaisliitto halusi nyt Leinosen muokkaavan liikettä. Maltillisia myötäillen ja äärioikeisto-laista vaikutusta jyrkästi vastustaen lapuanliikkeestä olisi mahdollista rakentaa laillisuuden pohjalta toimiva kommunisminvastainen kansanliike maalaisliiton hyödyksi. Edistyspuolue oli vielä mukana toiminnassa, mutta painotti laillisuus- ja valistuslinjaa kokouksessa.¹⁶²

Kokouksen avasi Vihtori Kosola, joka oli Arvid Kájanin mukaan nyt noussut lapuanliikkeen johtoon. Merkillepantavaa on, että tämä liittyi juuri pappi K. R. Kareksen ja opettaja Hilja Riipisen roolin kasvamiseen. Puheenjohtajana jatkoi Artturi Leinonen, rinnallaan johtaja Koristo, maanviljelysneuvos Schildt ja johtaja Isak Kaitera¹⁶³. Lapuanliikkeen toimikunnassa taas olivat Olavi Kares, Hilja Riipinen ja Vihtori Kosola.¹⁶⁴ Kokous hyväksyi edellisen kokouksen ponnet keskustelutta. Vihtori Kosola luki pastori Martti Rantasen puheen. Aluksi hän viittasi tammikuussa vuonna 1930 pidettyyn Helsingin kokoukseen, jossa valitettiin eduskunnan puoluesuhteiden estävän lainsäädännön muutokset kommunisteja vastaan.¹⁶⁵

K. R. Kareksen ehdotuksesta Svinhufvud valittiin ilman ennakoilmoitusta kokouksessa lapuanliikkeen presidenttiehdokkaaksi.¹⁶⁶ Lapuan toinen kokous oli vielä vain poliittinen ja tavoitteet olivat käytännönläheisiä, vaikka äänenpainot selvästi kovenivatkin¹⁶⁷. Kosola valittiin erikoisvaliokuntaan laatimaan kokouksen päätöslauselmaa.¹⁶⁸ Ko-

maan.”, Kaleva 16.1930. ”Lapuan kokous alkoi eilen. Osanottajia kautta maan.” Iltalehti 15.3.1930. ”Lapuan edustajakokoukseen saapunut 350 kansalaiskokouksen edustajaa”, Kaiku 16.3.1930. ”Kommunisminvastaisen järjestön perustaminen eilen esillä Lapuan kokouksessa.”

¹⁶¹ Kosola 1935, s. 169–177, Ylikangas 2007, s. 245. Ko. taistelu käytiin 16.2.1918 Tampereen valloittamiseksi. Matti Laurila poikineen kaatui juuri ennen loppua. Lapuan komppania oli keskeisessä osassa taistelussa. Lapuan aatteellisen ilmapiirin muodostuminen suhteessa sisällissotaan ja sen jälkeiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen näkyy tässä selvästi.

¹⁶² Mikkilä 2000, s. 81–83, Turun Sanomat 15.3.1930, pääkirjoitus.

¹⁶³ Kaiterasta tuli sittemmin kokoomuslaisen Kaiku lehden päätoimittaja ja toimitusjohtaja. Perälä 1998, s. 169.

¹⁶⁴ Lehtinen 1984, s. 679.

¹⁶⁵ Kangas 1983, s. 40–41. Kustaa Tiitu ja Artturi Leinonen yrittivät estää K. R. Kareksen ja Hilja Riipisen vaikutusta liikkeeseen toisessa kokouksessa. Leinonen 1960, s. 49, ks. myös Soikkanen 1975, s. 507.

¹⁶⁶ Juva 1961, s. 366–367.

¹⁶⁷ Jyrkän linjan kannattajat tapasivat ”erillisessä neuvottelussa” toisen kokouksen lopuksi. He päättivät koventaa kommunisminvastustamista jopa lain ohi jo silloin. Ks. Huttula 2000, s. 97 ja aikalaiskirjoittajista Hannula 1933, s. 4.

¹⁶⁸ Uusi Suomi 16.3.1930, Kájan 1930, s. 65–68.

kouksen toinen päivä alkoi jumalanpalveluksella, jonka toimitti K. R. Kares. Seuraavaksi Hilja Riipinen piti puheen sankarivainajien patsaalla. Vihtori Kosola laski patsaalle seppeleen, jossa luki *vapaussodan sankareille Länkipohjan vuosipäivänä*. Hän kunnioitti tällä teolla Ukko Laurilan, Lapuan lumiauran, muistoa. Artturi Leinonen vaiennettiin välihuudoin ja hän luopuikin puheenjohtajuudesta riideltään ensin muiden muassa Rafael Haarlan, tohtori von Hertzenin ja agronomi Eerolan kanssa. Juha Siltalan mukaan Lapuan toinen kokous toi aktivistien menetelmät lapuanliikkeen keinovalikoimaan. Idea Lapuan lain nostamisesta valtion lain ohi, oli juuri aktivistiliikkeen aikaansaannos. Aktivisteja edustivat toisessa kokouksessa tohtori Kai Donner, tehtailija Isak Kaitera, eversti Aimo Hallberg, S. J. Pentti ja Rafael Haarla.¹⁶⁹

Kolmas Lapuan kokous alkoi kirjapainon särkemistapauksen kireissä tunnelmissa aamupäivällä 3.4.1930. Se oli kutsuttu kiireellä kokoon ja sen ainoa asia oli lähettää Kalliolle sähkösanoma.¹⁷⁰ Kokouksen järjestivät ilmeisesti Vihtori Kosola ja Hilja Riipinen.¹⁷¹ Leinonen ja välillisesti maalaisliitto olivat nyt syrjäytymässä liikkeen ytimestä. Tähän vaikutti myös se, että hallitus oli maaliskuussa 1930 painottanut myös, ettei antikommunistinen liikehdintä saa oikeuttaa oman käden oikeutta ja ulkoparlamentarismia.¹⁷²

Suojeluskunnan talolla pidetyssä kokouksessa oli 800–900 henkeä¹⁷³, kaikki eivät ehtineet paikalle - kiire viittäisi siihen, että lapuanliikkeen tavoite oli reagoida mahdollisimman nopeasti saadakseen painostuksen liikkeelle. Opettaja Kustaa Latvala avasi kokouksen ja totesi, että tilanteen kiristyminen vaati nyt entistäkin suurempaa yksimielisyyttä. Vihtori Kosola piti pastori Martti Rantasen oltua estyneenä tämän puheen ja hyväksytti yksimielisesti sähkösanoman pääministeri Kyösti Kalliolle kirjapainon rikkomisesta. Sähkösanomassa myönnettiin lainvastainen teko ja valitettiin sitä, mutta vaadittiin toimenpiteitä hallitukselta ja *sulkua myyräntyölle*. Julistus, jonka allekirjoittivat Vihtori Kosola ja Jalmari Hasselblatt, tuki edelleen hallituksen toimenpiteitä. Vihtori Kosola ni-

¹⁶⁹ Vrt. Korjus 1976. Nimi oli peräisin sisällissodasta. Leinonen 1960, s. 55, Kájan 1930, s. 78, Siltala 1985, s. 57–58, 65, Laurilasta, ks. Kosola 1935, s. 165–167. K. R. Kareksen Saarna päättyi sanoihin *menään eteenpäin, eteenpäin suoraa tietä, herra sotii puolestamme*. Uusi Suomi 16.3.1930. Lackman 2007, s. 223. Huomattavaa on, että papit ja aktivistit alkoivat liittoutua menetelmätapa kysymyksessä maalaisliiton syrjäytyessä. Aktivistien radikalismia perusteltiin pappien arvovallalla.

¹⁷⁰ Hokkanen 1986, s. 23.

¹⁷¹ Sulamaa 1995B, s. 41.

¹⁷² Uola 2006, s. 198.

¹⁷³ Iltalehti 3.4.1930. ”Suuri kansalaisyhteiskokous tänään Lapualla Vaasan tapahtumien johdosta.”

mettiin lapuanliikkeelle synnytettyyn sisäiseen johtoon yhdessä maanviljelijä Vihtori Herttuan ja pankinjohtaja Iivari Koiviston kanssa. Tämä *triumviraatti* synnytti de facto lapuanliikkeen. Juuri tässä kokouksessa Kosolan retoriikka radikalisoitui ja hän näyttäytyi selvemmin Riipisen ja Kareksen rinnalla.¹⁷⁴

Kokouksessa päätettiin, että lapuanliikkeen valtuuskunta alkaa kokoontua Helsingissä miettimään liikkeen toimintalinjoja. Valtuuskunnan tuli olla kyltti, joka näkyy ympäri Suomea. Helsingistä tosin läheteltiin joskus Kosolan nimissä kokouskutsuja.¹⁷⁵ Valtuuskunnan tavoite oli suunnitella lainsäädäntö kommunismin hävittämistä varten, mutta sen työ oli käytännössä vain suuntaviivoja antavaa, eikä edes vakituista sihteeriä käytetty. Valtuuskunta koostui maakuntien edustajista ja *triumviraatista*. Lisäksi Etelä-Pohjanmaalla oli 16 edustajaa valtuuskunnassa. Kájanin mielestä kirjapainon tuhoamisesta vallitsi ehdoton yksimielisyys. Leinosen mielestä taas kaikki, joiden nimissä julkilauluma annettiin, eivät olleet edes ehtineet paikalle. Kauhavalla ja Ylistarolla pidettiin jo kokouksia, joissa kirjapainon särkeminen ja nimilistojen kerääminen tuomittiin.¹⁷⁶

Toiminta alkoi muuttua jo sekavaksi: Kosola selitti Uusi Suomi lehdelle, että kirjapainon hävittäjien tapausta ei käsitelty kansalaiskokouksessa, vaan ennen sitä järjestetyssä *pienemmässä neuvottelukokouksessa*, joka päätti sähkeen sananmuodosta. Neuvottelukokouksessa pohdittiin sitä oliko teon tekijöiden ilmoittauduttava vai ei, Kosola kannatti ensin ilmoittautumista, mutta muutti jälleen mielensä. Nikulan mainitsemissa Kauhavan ja Ylistaron kokouksessa nimenomaan oli vaadittu laillisuutta, tuomittu isku ja vaadittu tekijöitä ilmoittautumaan.¹⁷⁷

Lapuanliikkeen neljäs kokous pidettiin Lapualla, 21.6.1930. Puheessaan Kosola viittasi jälleen vuoden 1929 marraskuun tapahtumiin. Punapaitaiset halusivat *taittaa lapualais-ten niskat*, mutta epäonnistuivat. Lähetystöille oli luvattu paljon, mutta itse kommunistiasian eteen ei käytännössä tehty mitään. Kun mikään muu ei auttanut, oli ollut pakko rikkoa lakia eli *rimahuttaa* kirjapaino. Kosola mainitsi tuhatlukuisen miesjoukon, joka

¹⁷⁴ Lackman 2007, s. 226. Relander 1968, s. 411. Presidentti Relander totesi muistelmissaan, että osalla osallistujista oli ”pää paperista”.

¹⁷⁵ Valtuuskunnan pöytäkirjat ovat kadonneet.

¹⁷⁶ Leinonen lienee luotettavampi kuin Kájan, joka vain propagoi lapuanliikkeen puolesta. Pankinjohtaja Yrjö Nikula selitti Työn Voimalle, että lapualaisien toiminnan tuominneet maakuntakokoukset olivat Ilkka-lehden aikaansaamia, eivätkä näin voi edustaa lapuanliikkeen kantaa asiaan. Lehtinen 1984, s. 682.

¹⁷⁷ Leinonen 1960, s. 70–71. Leinonen yritti rakentaa vastavoimaa syntyvälle lapuanliikkeelle organisoidulla laittomuutta vastustavaa liikehdintää ja liittoutumalla heidän kanssaan.

kerran oli pannut isänmaan alttarille verensä ja henkensä, lähteneen Vaasaan ja esiintyneen siellä *sekä suomalaisella että ruotsalaisella sankaripatsaalla*. Kosola vakuutti, etteivät Vaasan marssijat ja Asser Salon muiluttajat olleet tehneet rikosta vain rikoksen takia, vaan halunneet kiinnittää valtiovallan huomion näihin *ryssän käytyreihin*. Kokouksen tavoite oli Kosolan mukaan luoda yhteyksiä muiden paikkakuntien kommunisminvastustajiin. Kosola korosti puheensa alussa monien olevan lapuanliikkeen tavoitteiden kannalla. Nyt kommunisteista puhutaan jo poliittisena uhkana, eikä vain ärsyttävinä. Bolshevismiin ei enää viitata, vaan puhutaan juuri suomalaisesta kommunismista.¹⁷⁸

Vihtori Kosola oli kansanjohtajauransa huipulla talonpoikaismarssin jälkeen, joten puheet alkoivat muuttua mahtipontisemmaksi ja epärealistisemmiksi. Kosola puhui herättäjäjuhilla, jonne hän saapui suoraan kirjapaino-oikeudenkäynnistä. Lapuan neljännet herättäjäjuhlat olivat täynnä väkeä. Sisäpoliittinen tilanne puhutti väkeä. Martti Pesonen, lähetysjohtaja Matti Tarkkanen, K. R. Kares, Ylistaron kirkkoherra Arvi Malmivaara, kansanopiston johtaja Jaakko Lammi ja Väinö Malmivaara pitivät puheita.¹⁷⁹

Lapuan päivien puheessaan Kosola toivotti *kunnioitettavat kansalaiset* tervetulleeksi Lapuan päiville, talonpoikaismarssin jälkeen Kosola oli tunnettu ympäri maata, siksi hän saattoi puhua kansalaisille. Päivämäärissä oli jälleen symboliikkaa, 14.7.1808 oli *valtion itäinen vihollinen* hävinnyt talonpoikaisarmeijalle. Myös vuoden 1917 Lapuan päivää ei unohdettaisi, sillä itsenäisyys oli voitettu, vaikka *ryssän hirsipuu tarjosikin joka hetki köyttänsä*. Kosola totesi, että kommunistien uusi strategia, liittoutuminen *ryssän apuvoimien* kanssa, oli *vielä vaarallisempaa kuin sodankäynti*. Sitä vastaan tarmokkaat, päättäväiset ja horjumattomat lapualaiset asettaisivat *yksimielisyyden* voiman, joka oli jo pelastanut Puolan *vimmasilta laumoilta* ja Latvian *taloudelliselta ahdingolta*. Kosola kehotti jokaista *isänmaata ja Jumalaa rakastavaa* toimimaan.

Puhe oli laadittu taitavasti. Siinä ei suoraan kehoitettu ketään väkivaltaan, mutta vihjattiin yksimielisyyden voimasta uhan alla. Kosola oli jo toisessa Lapuan kokouksessa tuonut esiin kommunistien liittoutumisen Neuvostoliiton kanssa jo sisällissodassa, kun

¹⁷⁸ Aktivist N:o 4. 30.6.1930.

¹⁷⁹ Kares 1977, s. 126–127, ks. Uusi Suomi 10.7.1930. ”Herättäjäjuhlat alkoivat eilen Lapualla”, Ks. Uusi Suomi 9.7.1930. ”Kosola ja Herttua matkustaneet”, Kaiku 9.7.1930. ”Talonpoikaisretkeilijät ovat nyt palanneet kotiseudulleen”.

kimppuun kävivät *aseistetut punarosvot apureinaan ryssän villiintyneet polseviikki-laumat*.¹⁸⁰ Nyt hän kutsui liittoutumista uudeksi strategiaksi, vaikka oli aiemmin viitanut sen tapahtuneen jo sisällissodassa. Lopulta Kosola yltyi lähes runolliseksi: *Isänmaa on meille jotain enemmän kuin tämä maa, jota poljemme*. Isänmaakäsité oli sukupolvien ja esi-isien työn tulosta. Se oli enemmän kuin *oikeusjärjestyksemme lakimme ja laitoksemme*. Tässä vaikuttaisi olevan implisiittinen suhde voluntarismiin. Lapuanliike toimii isänmaan nimissä ja luo näin uusia toimintamalleja, jotka entiset lait ylittävinä ovat pyhää Lapuan lakia. *Viime viikkojen taistelu* lapuanliikkeen laittomuuksineen oli Kosolan mielestä Jumalalle kumartavan *kansan elävän hengen* ilmausta. Kosolan puheen lopetus sisälsi myös tulkinnan tapahtumista:

”Maamme ei ole ollut sodan vaarassa. Sen laitokset seisovat entisellään, eikä niitä välittömästi uhattu. Mutta henki, sydän ja ydin alkoivat turmeltua ja me emme edesmenneiden polvien edessä tunteneet enää tätä maata isänmaaksemme. Henki piti muuttua, sydän tulla toisenlaiseksi. Lähdimme ja kuljemme Jumalan nimissä.”

181

Kosolan mukaan taistelu kommunismia vastaan oli lopulta ehkä enemmän arvojen restauraatiota ja sukupolvien aikaisen pyhyiden suojelua. Tai realistisemmin voitaneen todeta, että puhe oli täsmätty erittäin onnistuneesti kohdeyleisönsä, hartaan kirkkokansan, mukaan. Samalla voitiin vähätellä lapuanliikkeen aikaansaamia levottomuuksia. Kosolan myöntäessä, ettei *maan laitoksia ... välittömästi uhattu*, hän ehkä implisiittisesti myönsi, että niitä oli uhattu välillisesti. Puhe ei kuitenkaan ollut suoraan poliittinen, vaikka siinä tietysti liitettiin uskonnollista vakaamusta suoraan poliittiseen toimintaan. Kommunismin turmeluksen kuvaileminen uskonnollisten vertauskuvien avulla sopi hyvin puhetta kuunnelleiden henkilöiden uskonnolliseen viitekehykseen.

Ei voi osoittaa, oliko Kosolan syvälinen pohdinta Jumalasta ja isänmaan pyhyydestä K. R. Kareksen idea, mutta niiden varaan voitiin joka tapauksessa alkaa rakentaa myyttiä kansanjohtajasta. Kun kansanjohtajan oli valinnut itse Jumala, oli poliitikkojen maallisten

¹⁸⁰ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 2–3. Puheessaan Kosola juuri tuo esiin v. 1922 lapualaislähetystön näkemyksiä sisällissodan jälkeisestä Suomesta.

¹⁸¹ Suomen Sosialidemokraatti 16.7.1930. ”Kuljemme Jumalan nimissä.”

instituutioiden edustajina entistä vaikeampi käydä Kosolaa ja lapuanliikettä vastaan. Lapuan laki oli isänmaan pyhänä lakina korkeampi kuin maan laki. Kareksen viittaaminen puoluepeliin oli myös hyvä keino depolitisoida oikeat intressikiistat vasemmiston ja oikeiston välillä. Jumalaan viittaaminen tarkoitti myös viittaamista absoluuttiseen totuuteen, lapuanliikkeen puolesta toimivat henkilöt olivat samalla Jumalan valitseman kansanjohtajan alaisia uskonsotureita. Ajatus luoda liikkeelle vahva johtaja ja persoona, lieinee peräisin monarkkisesta traditiosta, suomalaiset olivat kunnioittaneet hallitsijaa ja olleet sille uskollisia jo autonomian ajalta lähtien.¹⁸²

Neljä päivää herättäjäjuhlien jälkeen pidetyillä Lapuan päivillä lapuanliike oli pääaiheena. Puhujina olivat Vihtori Kosolan lisäksi K. R. Kares ja Jalmari Lahdensuo. Kares hyökkäsi puheissaan jälleen samalla tavalla puolue-elämän ja työmaaterrorin kimppuun.¹⁸³ Vuorimaa arveli juhlilla olleen jopa 10 000 kansalaista. Herännäisyyden hengen hän arvioi *jäykäksi ja kylmäksi*¹⁸⁴, mutta keskusteltuaan Kareksen, opettaja Pukkilan ja maanviljelijä Herttuan kanssa huomasi hän erehtyneensä. Vain herännäinen itse saattoi käsittää uskonsa arvon.¹⁸⁵

Kosolan seuraava julkinen esiintyminen oli lapuanliikkeen viidennessä kokouksessa 23.11.1930, joka pidettiin symbolisesti vuosi ensimmäisen kokouksen jälkeen. Kosola osoitti puheensa *kansalaisille*. Lapuanliike oli alkanut, kun *huligaaneilta täällä revittiin päältä punaiset riekaleet*. Kosola totesi kansanliikkeen vaikuttaneen *rajojen ulkopuolellakin*. Sanomalehtien järjestämät lapuanliikkeen *hautajaiset* olisivat ennenaikaiset, sillä työ oli vasta alussa. Kosola aloitti jälleen toistamalla punaisten paitojen riisumisen tärkeyden.

Talonpoikaismarssin tielle liikkeen kannattajat olivat *valmiit uhraamaan kaikkensa*. Vaikka kommunismi oli *piiloutunut vaipan alle*, se oli valmis *kuten vaaniva tiikeri, hyökkäämään ja lyömään raatelevat kyntensä kansamme tuhoamiseksi*. Myös voluntarismi nousi puheessa esiin: *Kukaan muu ei voi estää tätä hyökkäystä kuin lapuanliike, sillä me teemme, mitä tahdomme, muut tekevät mitä voivat*. Tässä lauseessa esiintyi siihen asti

¹⁸² Aarnio 2003, s. 446–448, 461, Nygård 1982, s. 135. Puheella puoluepelistä on myös yritetty peittää todellisia riidan aiheita esimerkiksi henkilökysymysten suhteen. Suomalainen poliittinen järjestelmä rakennettiin erittäin nopeasti, joten sekin vaikutti modernien vaali- ja järjestöpuolueiden saamaan kritiikkiin. Toisaalta Suomeen ei muodostunut itsenäisiä parlamenttipuolueita siinä mielessä kuin Länsi-Eurooppaan.

¹⁸³ Lehtinen 1984, s. 692–693. En ole löytänyt mistään Kosolan puhetta ko. tilaisuudesta.

¹⁸⁴ Vuorimaa 1931, s. 72.

¹⁸⁵ Vuorimaa 1931, s. 72–73.

vahvin uhkaus valtiovallalle ja samalla se osoitti, että liikkeen radikalisoituminen vain jatkui ja kiihtyi. Lapuanliikkeen politiikka oli teon politiikkaa, sillä *huonoina puhujina puhumme luonnollisesti vähän, mutta toimimme sitä enemmän.*

Kosola toi esiin myös Lapuan yhteiskoululaisilta saamansa tuen. Koululaiset olivat liittyneet lapuanliikkeeseen ja pyytäneet muitakin oppilaitoksia mukaan liikkeen toimintaan. Edes kouluhallituksen *mahtikäsky* ja eduskunnalle tehty välikysymys eivät saaneet lapualaisia koululaisia luopumaan hankkeestaan. Välikysymyksen *tekijänä oli eräs puolueesta puolueeseen hyppivä juutalaistyyppinen kansanedustaja, edustaja, joka tällä puolueesta puolueeseen siirtymisellään on etsinyt omaa etuaan, eikä suinkaan kansan etua.* Lapuanliikkeen inho SDP:n kansanedustajaa, tohtori Mikko Erichiä kohtaan oli näin synnytetty jo liikkeen viidennessä kokouksessa – tämä on tärkeä huomio, sillä Mäntsälän kapina alkoi teknisesti juuri Erichin esiintymisestä. Lapuanliike ilmaisi tukensa koululaisille ja vaati, etteivät he perääntyisi *tuumaakaan viitoitetulta tieltä.* Lopuksi Kosola esitti osallistujat tervetulleiksi ja toivoi rauhallista keskustelua kommunismin hävittämisen hengessä.

Mielenkiintoista oli, että Kosola toi esiin kansanliikkeen ulkopoliittisenkin luonteen, lapuanliikkeestä ja sen tarkoitusperien oikeudellisuudesta oli jo riideltä mediassa. Kosolan viittaus koululaisiin saattaisi tarkoittaa myös sitä, että kun koululaiset ovat tulevia päättäjiä, on tärkeää levittää heidän keskuuteensa lapualaisaatetta. Ajatuksena oli ehkä laajentaa kannatuspohjaa. Koulujen kautta lapuanliike voisi levitä ympäri maata. Paradoksaalisesti kommunistilakien jälkeen, kommunismin uhka vain entisestään vahvistui lapuanliikkeen retoriikassa. Taustana radikalisoitumiselle olivat epäonnistuneet neuvottelut pääministeri Svinhufvudin kanssa – lapuanliikkeen vallan mahtihetket olivat jo takana, mutta Kosola luuli toisin. Koska painostus oli tehonnut Relanderiin ja Kallioon, sitä koetettiin yhä Svinhufvudiin, toisaalta Svinhufvud edusti juuri henkilönä lapuanliikkeelle kaiken surkean puoluepelin yläpuolelle kohonnutta valtiomiestä. Lause *me teemme mitä tahdomme*, oli juuri osoitettu hallitukselle. Vihjaukset muuttuivat nyt suoraksi uhkaukseksi.

3.3 Kansanjohtaja haastaa valtiovallan

Talonpoikaismarssin jälkeen lapuanliike oli suosionsa huipulla Kosolan paistatellessa kansanjohtajana. Presidentti K. J. Ståhlbergin kyydityksen jälkeen tilanne muuttui ja lapuanliike joutui vastaamaan sitä vastaan esitettyyn kritiikkiin. Vihtori Kosolan puhe Kuopiossa 1.12.1930 on nähtävä tätä taustaa vasten. Puheen aluksi hän esitteli neljä lapuanliikettä kohtaan esitettyä syytöstä:

1. Lapuanliike on päämääränsä saavuttamiseksi käyttänyt laittomia keinoja painostaessaan laillista hallitusta ja kansan valitsemaa eduskuntaa.
2. Lapuanliike on suunnitellut ja yrittänyt muuttaa hallitusmuotoa nykyisestä kansanvaltaisesta ja saattaa maahan diktatuurihallituksen.
3. Lapuanliike on läheisessä yhteistoiminnassa kokoomuspuolueen kanssa eikä siis ole puolueeton kansanliike, vaan kokoomuspuolueen apuelin.
4. Lapuanliike on asettanut tavoitteekseen kommunismin lopettamisen, ja kun tämä päämäärä on nyt tullut tarpeettomaksi, niin on lopetettava.

Kosola leimasi lapuanliikettä kohtaan esitetyt syytökset ja kritiikin *kateellisten* ja *ilkeämielisten* ihmisten valheiksi.

”Mutta lapuanliike on kyllä kannattajiensa tekojen henkinen isä, mutta samalla tavalla voidaan sanoa eduskunnan olevan maanpetoksellisen toiminnan henkinen isä, oikeastaan suuremmallakin syyllä. Sillä lapuanliikkeellä ei ole minkäänlaista käskyvaltaa kannattajiensa ohjaamiseksi.”

Kosola puolusteli kyyditystä ja asettui taitavasti kyydittäjien puolelle, mutta samalla vetäytyi itse vastuusta vetoamalla siihen, että kaikissa järjestöissä, puolueissa ja jopa kirkossa on jäseniä, jotka rikkovat lakia, mutta tämä tosiasia ei tee järjestöjä, puolueita, saattikka kirkkoa vastuulliseksi jäseniensä rikkeistä. Kosolaa uhkasi itseäkin pidätys, mikäli hänen osoitettaisiin käskeneen kyydityksiä. Lapuanliikkeellä ei ollut *minkäänlaista käskyvaltaa kannattajiensa ohjaamiseksi*. Kosola vetosi liikkeen spontaaniin luonteeseen estääkseen kritiikin johtoa kohtaan. Lapuanliike ei valitsisi jäseniään millään muulla kriteerillä kuin isänmaallisuudella.

Kosola jatkoi lapuanliikkeen rinnastamista eduskuntaan. Eduskunnalla oli *sekä laki että kiväärit ja valta laatia lisää lakeja, elleivät entiset olisi riittäneet ja valta hankkia lisää kivääreitä, jos entisiä on liian vähän*. Lapuanliike oli vain aikaansaanut *talonpoikaismarssin, muutamia suurehkoja kansalaiskokouksia* ja lähettänyt *kansalaislähetystöjä maasta hallituksen ja eduskunnan puheille*. Kosola vetosi nyt lapuanliikkeen lailliseen toimintaan ja käänsi ovelasti lakisyytökset niiden esittäjiä vastaan. Kansalaisina lapuanliikkeen kannattajia koskivat kokoontumisvapaus, mielipiteen vapaus ja velvollisuus tehdä hallitus tietoisiksi mielipiteistään, jotta maan asiat hoituisivat kunnollisesti.

Lapuanliike oli myös kansanliike ja ajatussuunta siinä missä muutkin.¹⁸⁶ Lapuanliikkeen johto tai valtuuskunta ei myöntänyt painostaneensa hallitusta, vaan se oli tuonut esiin *isänmaallisen kansan tyytymättömyyden* ja varoittanut siitä. Hallituksella oli *täysi toiminnan- ja sananvapaus*, mutta silti *isänmaallisen väestön ... kärsivällisyys ... kerran loppuu, ellei vihdoinkin tässä maassa lopeteta kaikkea sitä törkeää ja suorastaan maanpetoksellista toimintaa, joka niin julkeasti on saanut maassamme rehottaa*. Eduskunnan tuntema pelko koski vain *edestavastuutaan ... isänmaalliselle kansalle*. Vaikka lapuanliikkeen valtuuskunta pantaisiin vankilaan, jäisi *vähintäänkin yhtä isänmaallisia kansalaisia sitä painostusta jatkamaan*. Toimija ei ollutkaan nyt lapuanliike vaan isänmaallinen kansa, joten lapuanliikettä ei voisi kritisoida.

Lapuanliike ei Kosolan mukaan luonut anarkiaa teoillaan, vaan esti *punaisen anarkian valtaanpääsyn*. Teot eivät olleet rikoksia yhteiskuntaa vastaan, koska ne tehtiin *yhteiskunnan suojelemiseksi*. Kosola totesi, että vasta tulevaisuus voisi antaa *puolueettoman tuomion*, varsinkin lapuanliikkeen vastustajien oli *punaisessa hämärässä* mahdotonta arvioida liikkeen toimintaa objektiivisesti, koska he eivät suostuneet kuuntelemaan edes lapuanliikkeen motiiveja teoilleen. Kosola erotti jatkuvasti lapuanliikettä analysoidessaan kirjoitetut lain pykälät Lapuan laista ja moraalista. Rötkön ja Pekkalan tuomiot eivät olleet oikein, ainakaan suhteessa kyyditettyjen saamiin tuomioihin, koska maankavallus oli tekona paljon suurempi rikos isänmaata vastaan. Kosola myös vetosi illegaaliin taustaan sa ongelmallistaessaan lain ja moraalien suhdetta.

¹⁸⁶ Vrt. SDP oli käyttänyt samaa argumentaatiota. Ks. Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1930. Sosialidemokratia on myös ”kansanliike, jolla on yhtä suuret oikeudet kuin muilla kansanliikkeen nimellä politikoivilla ajatussuunnilla edustaa sellaista ohjelmaa, joka nojautuu maamme perustuslakeihin, kansan vapaaseen, kansanvaltaiseen itsemääräämisoikeuteen”.

”Mutta minä haluan teille kuulijani huomauttaa, että historian todistuksen ja omankin kokemukseni mukaan vankila on aina ollut kussakin maassa se etappi, jonka kautta monet isänmaalliset miehet ovat saaneet kulkea.”

Kun *kansan ymmärtämättömin osa* uskoi *ilkeämielistä* retoriikkaa lapuanliikkeestä kansanvallan vastustajana, niin he eivät huomaisi, että *lapuanliikkeen kannattajiin kuuluu juuri maan isänmaallisin väestö*. Lapuan laki velvoitti kannattajat uhrauksiin. Kosolan mukaan kukaan ei kykenisi argumentoimaan, miksi kommunismin hävittämisen vaatimus olisi uhka kansanvallalle. Siksi puheilla kansanvallan uhasta *tarkoitetaan vaatimuksia vaalilain muuttamiseksi*. Nykyinen vaalilaki ei kykenisi *estämään epäisänmaallisten ja maanpetoksellisten ainesten* julkista tai naamioitua osanottoa vaaleihin.

Kosolan jatkoi, että hallituksen ja eduskunnan asia olisi muuttaa vaalilaki. Lapuanliike vain toi esiin sen, että lakia olisi muutettava. Toisaalta taas Kosolan mukaan *ennemmin me uhraamme vaikka senkin (vaalilain) kuin isänmaan vapauden ja itsenäisyyden*. Toisaalta hän laajensi kansanvallan käsitettä todetessaan, että *itse asiassa nykyinen suhteellinen vaalitapajärjestyksemme on vain yksi monista parlamenttaarisuuden muodoista, eikä suinkaan paras*. Vaikka argumentti sinällään oli validi, sen esittämistapa tuntui opportunistiselta, koska Kosola ei syventynyt analyysissään vaalitapajärjestyksiin. Sen sijaan hän totesi lähes samaan hengenvetoon, että isänmaa oli joka tapauksessa lakia tärkeämpi ja erottamaton ristiriita SDP:hen syntyisi jo siinä.

Lopuksi Kosola kommentoi syytöksiä *yhteistoiminnasta kokoomuspuolueen kanssa* toistamalla toteamuksensa, että lapuanliike ei rajaisi kannattajakuntaansa millään tavalla. Lapuanliikkeen kannattajia olisivat *isänmaalliset kansalaiset*, jos toiset isänmaallisempina ymmärtäisivät lapuanliikkeen päämäärät, ei se olisi heidän vikansa. Kosola myös ironisoi puheessaan liikkeen vastustajia:

”Meidän rivimme ovat yhä avoinna. Tervetuloa kaikki, joille isänmaa on kylliksi rakas, rakkaampi kuin omat ahtaat ryhmäedut.”

Toisaalta jos lapuanliike syytti vastustajiaan puoluepolitikoimisesta, se itsekin rajasi kohderyhmiään tiukalla isänmaakäsitteen määrittelyllään. Sosialidemokraatti ei voisi olla kunnan lapualainen, koska hänen taustansa on marxilaisuudessa. Lapuanliikkeen isänmaakäsitys oli Lapuan päivien avartumisesta huolimatta yhä turhan ahdas. Viimeinen syyte lapuanliikkeen tarpeettomuudesta oli Kosolan mukaan virheellinen, sillä *eihän edes kommunistien julkinen toiminta ole vielä tullut kaikin puolin ehkäistyksi puhumattakaan naamioidusta ja salaisesta toiminnasta*. Järjestäytynyt lapuanliike oli Kosolan mukaan vain isänmaan etua ajava liike.¹⁸⁷

Puhe pidettiin Lapuan viidennen kokouksen, vuosikokouksen, jälkeen. Sen tärkein funktio oli vastata systemaattisesti liikettä kohtaan esitettyyn kritiikkiin, siksi puhe oli pitkä. Kun Lapuan päivien puhetta voidaan pitää Kosolan henkilökohtaisimpana puheena, niin Kuopion puheesta muodostui Kosolan uran analyttisin poliittikopuhe. Jo alussa Kosola esitti väitteet, jotka hän haluaa kumota. Lapuanliike halusi selvästi ottaa SDP:n argumentointihaasteen vastaan¹⁸⁸.

Kyyditystapausten tultua esiin lapuanliike katsoi parhaaksi perääntyä. Mutta samalla kuitenkin asetettiin kyydittäjien puolelle antamalla kaikki se tuki, joka rikkomatta lakia voidaan antaa. Toisaalta lapuanliike myönsi, että se aktiivisesti ainakin loi ilmapiiriä, joka mahdollisti terroritekoja, kuten presidentti K. J. Ståhlbergin kyydityksen. Puhe oli retorisesti hyvin laadittu – uho ja Lapuan laki puuttuivat julkilausutusta keinovalikoimasta. Lapuanliike joutui perääntymään vaateissaan ja toistaiseksi hyväksymään valtiovallan ja voimassaolevan lainsäädännön. Kosola tasapainoili henkisen tuen ja Lapuan lain välillä uhrimentaliteetin ja käsitteiden uudelleen määrittelyn avulla. Kosola ärsytti valtiovaltaa retoriikallaan. Hänet voitaisiin vangita, mutta se olisi laitonta, koska hän oli vetäytynyt laillisesta vastuusta. Hän ei uskonut, että valtiovalta ei tulisi häntä vangitsemaan. Kosola laski oikein – häntä ei pidätetty. Sen sijaan Walleniuksen toimet tutkittiin.

Kosola myös selvensi ja erotteli käsitteitä toisistaan. SDP:n tapa määrittellä kansanvalta ei ollut ainoa tapa. Kosola haastoi SDP:tä tuomaan oman vaihtoehkonsa vaalilaiksi, eikä piiloutua kansanvalta retoriikkansa taakse. Kosola tiedosti, että SDP yritti irrottaa maalaisliiton, vaa’an kielen, kokonaan lapuanliikkeen vaikutuspiiristä, joten väittely sen

¹⁸⁷ Ajan Sana 3.12.1930.

¹⁸⁸ Vrt. Lehdistö luvussa käsitelty Suomen Sosialidemokraatin argumentointi kansanvallasta lapuanliikkeen todellisena vastustajana.

suosiosta oli voitettava. Toisaalta lapuanliike oli jäänyt vaalilakisuunnitelmistaan kiinni varsin kiusallisella tavalla¹⁸⁹, joten viittaamalla vaalilakiin saattoi joutua väittelyssä ongelmiin. Myös Kosolan kommentti isänmaasta kansanvaltaa tärkeämpänä ja ensisijaisimpana vei pohjaa siltä, että lapuanliike olisi kansanvallan takeena – toisaalta Kosola määritteli kansan omin kriteerein. Yhtäältä kansalaisoikeudet ja velvollisuudet olivat kommunisminvastustajillakin – tämä näkyi siinä, että kyydittäjät olivat ottaneet vastuun teostaan. Lain suhteellistaminen käyttämällä historiaa taustana oli siinä mielessä ovela veto, että kukaan ei voisi vielä tietää tulevaisuuden uhkia, toisaalta SDP käytti myös historiaretoriiikkaa lapuanliikettä vastaan todetessaan, että historia tulee tuomitsemaan liikkeen teot.

Lapuanliike alkoi valmistautua presidentinvaaleihin, joten retoriikkaa täytyi myös muuttaa. Siitä osoituksena oli Vihtori Kosolan kohtuullisen maltillinen puhe tammikuussa 1931 P. E. Svinhufvudin vaalitulaisuudessa Tampereen kaupungintalossa. Kosola ei nyt tuominnut lapuanliikettä edeltänyttä politiikkaa kokonaan, mutta Kosola totesi jo joulukuussa 1929, että vapaussodan jälkeiset liialliset sisäpoliittiset myönnytykset olivat syynä perusongelmaan, kommunismin nousuun. Tavoiteltua, sinänsä oikeaa, välttämätöntä ja *ihanteellista päämäärää, yhdenvertaisuusperiaatetta*, vastaan sotivat *luonnon lait*. Kosola vetosi kansalaisoikeuksien vastapainoon, *kansalaisrajoituksiin*. *Kansalaisrajoitukset* suojaisivat oikeuksien väärinkäytöltä. *Yhdenvertaisuus kansalaisena* ei ollut sama kuin *samanarvoisuus*, sillä ihmiset olivat kyvyiltään erilaisia.

”eiväthän edes Fordin autot, vaikka ne kaikki tehdään samojen piirustusten ja samojen mittojen mukaan ja samoista aineista. Sittenkään ole lopulta samanarvoisia, vaan on niistäkin sittenkin toinen parempi kuin toinen ja joka ikisellä autolla on silti tästä huolimatta omat omituisuutensa, vikansa ja etunsa.”

¹⁸⁹ Siltala 1985, s. 124–127. Ohjelmassa oli kuitenkin aineksia fasismista; yhteisöllisyys, antiparlamentarismi ja elitismi. Suomen Sosialidemokraatti kritisoi taantumuksellista ohjelmaa ja totesi lapuanliikkeen pelin nyt paljastuvan. Kosolan ei auttanut kuin dementoida hanke, koska ”valtuuskunta ei ollut sitä lopullisesti hyväksynyt”. Lait, joita lapuanliike vaati ja hallitus lopulta parhaaksi katsomassaan muodossa esitti olivat seuraavat: Laki valtiopäiväjärjestyksen 7 § muuttamisesta (kommunistit suljettiin valtioelämästä), maalaiskuntain kunnallislain 10 § muutettiin, 11 § kaupunkien kunnallislain muutos, kunnallinen vaalilaki muutettiin 12 § aiempia lainmuutoksia vastaavaksi. Painovapauslaki ja rikoslaki (§16 ja §24) muutettiin. Ks. tarkemmin Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 19–30, erit. s. 26–27, missä suojelulaki selitetty.

Kosolan mukaan yhdenvertaisuus ei tarkoittanut samanarvoisuutta. Kosola vaati *maanpettureilta* äänioikeutta pois. Hän toi jälleen esiin lapuanliikkeen saavutuksia, kommunistien lehtien kieltämisen *yksinkertaiselta kansalta* ja lakeja maanpettureita vastaan. Isänmaata uhkasi yhä vaara, kun eduskunnassa oli *heikkoa väkeä*, joka ei suoriutunut tehtävistään. Tasa-arvoon pyrkivät ajatukset olivat sinänsä hyviä, mutta ainakin työväenliike aiheutti vain sen, että *huonotkin miehet saivat saman palkan*, jolloin hyvien ei kannata edes yrittää. *Suuruudenhullu* koulupakko oli liiallinen rasitus, varsinkin kuin koululaisiakaan ei meinannut kouluihin riittää. Lainsäädäntö ei täyttänyt tarpeita, vaan se loi niitä. Puoluepoliittinen kilpailu oli saanut puolueet lupaamaan kilpaa lisää etuja kansalle *erikoisetujensa* ajamiseen. Puoluepelissä *koko maan onni ja menestys on tullut sivuseikaksi ja puolueitten tarkoitusperät pääasiaksi*.¹⁹⁰

Puhe oli luonteeltaan maltillinen ja suostutteleva, vaikka teemat sinänsä olivat ongelmallisia. Lapuanliike oli jo menettänyt tehoaan, ja kritiikki sitä kohtaan oli kiristynyt porvarienkin piirissä. Kosola myönsi asian epäsuorasti liudentamalla tulkintojaan sisällissodan jälkeisen politiikan absoluuttisesta epäonnistumisesta. Huomionarvoista oli, että vielä joulukuussa 1930 Kosola oli tuominnut lapuanliikettä edeltäneen politiikan kokonaan, nyt hän löysi siitä edes jotain hyvää. Toisaalta Ståhlbergin kyydityksen jälkeen lapuanliikkeen tuki oli Svinhufvudille enemmänkin poliittinen taakka kuin hyöty.¹⁹¹

Puheessa Kosolan oli otettava huomioon se, että Svinhufvudin taakse tarvittaisiin laaja poliittinen koalitio – sitä ei saataisi aikaan ainakaan valtiovaltaa uhkailemalla, sen vääpeli itsekin oli jo tehnyt lapualaisille selväksi. Puheessaan Kosola palasi Vientirauhan aikaiseen retoriikkaansa valkoisen työmiehen oikeuksista, tämä oli ehkä tarkoitettu miellyttämään Svinhufvudin takana olleita teollisuuden edustajia. Lapuanliikkeen ensimmäisessä ja toisessa kokouksessa Martti Pihkala oli jo pitänyt aihetta esillä, nyt Kosola otti aiheen uudelleen käyttöön. Työntekijät olisivat yksilöinä jo lähtökohtaisesti eriarvoisia. Puhe oli kokoomuksen poliittisten tavoitteiden mukainen ja sellaisenaan suunnattu SDP:n poliittista ohjelmaa vastaan. Työn ja pääoman ristiriita oli lama-Suomessa vuonna 1931 hyvin ajankohtainen. Kosola koetti ehkä sekä säästää että syödä kakkua samaan aikaan tasapai-

¹⁹⁰ Aamulehti 10.1.1931.

¹⁹¹ Svinhufvud ilmoitti vielä 25.11.1930 odottavansa valitsijamiesten kannanottoa ennen kuin harkitsisi ehdokkuuttaan. Turun Sanomissa (25.11.1930) Svinhufvud totesi hänen ehdokkuudellaan spekuloinnin olleen ”arvotonta peliä”.

nottelemalla loppuvuoden 1930 radikaalin aktivistiretoriikkansa ja maalaisliiton eduskuntaryhmäpuheesta tutun poliittikkoretoriikan välillä. Puoluepoliittinen kilpailu viittasi jälleen vain vasemmiston ajamaan politiikkaan. Maaseudusta, uskonnosta, lapuanliikkeestä Kosola ei puheessaan maininnut mitään, vaan argumentoi Lapuan lain asemesta *luonnon lailla* ja kausaliteetilla.

Lapuanliike lähetti kokouskutsun kannattajilleen 9.2.1931 Helsingin kokoukseen, eräs allekirjoittajista oli Vihtori Kosola. Kokouksen tavoitteena oli saada maalaisliitto suhtautumaan positiivisemmin lapuanliikkeeseen. Ensin piti perustaa lapualaismaalaisliittolainen ryhmä, mutta hanke epäonnistui. Maalaisliittolaiset eivät yksinkertaisesti saapuneet kokoukseen ja puolue tiukensi lapuanliikkeen vastaista linjaansa – Kosola toivotettiin Kokoomuksen riveihin.¹⁹²

Kosola puhui jälleen maaliskuussa 1931 *Lapuanliikkeen tehtävistä*. Hän huomautti, että SDP:n johto oli pääosin samaa kuin sisällissodankin aikaan. Tavoitteet olivat yhteiskuntajärjestyksen hävittäminen, yksityisomaisuuden poistaminen ja puolustusvoimien tuhoaminen. Kosolan mukaan *taitavat puoluetaktikot pysyttelevät laillisuuden pohjalla niin kauan kuin ei muuta mahdollisuutta ole*. SDP ei vastustaisi lapuanliikettä demokration itsensä vuoksi, vaan ainoastaan siksi, koska lapuanliike estäisi heidän diktatuurihaa-veensa. Kommunistit toimisivat SDP:n laillisen julkisivun kautta. Maalaisliiton eroaminen lapuanliikkeen tukijoukoista liittyi luultavasti suoraan lapuanliikkeen kritiikkiin SDP:tä kohtaan. Juuri SDP kritiikki erotti lapuanliikkeen maltillisista porvaripuolueista. Helsingin kokouksessa Kosola kehotti lapualaisia olemaan valmiita uhrauksiin isänmaan puolesta.

”Lapualaiset ovat kuitenkin myöntäneet rikkoneensa lain kirjainta ja monituhantisena laumana ilmoittautuneet viranomaisille. Monet heistä ovat saaneet tuomi-
onsa ja monet heistä tulevat sen vielä saamaan. Se on meidän uhrimme isän-
maalle. Emme me ole kaunistelleet tekojamme, mutta me väitämme kyllä jyrkäs-
ti, että meidän tekomme ovat olleet tarpeellisia ja isänmaalle hyödyllisiä ja ovat
sitä edelleenkin.”

¹⁹² Perälä 1998, s. 189.

Kosola koetti näin provosoida SDP:tä paljastamaan luulemansa kortit. Kun SDP syytti lapuanliikettä yhteiskuntajärjestyksen kumoamisesta, alkoi lapuanliike syyttää SDP:tä samasta asiasta. Puheen loppuosassa toistui sama kaava sisällissodan *kalliista uhreista*, kansalaisoikeuksien väärinkäytöstä, lujemmasta hallitusvallasta ja puoluepolitiikasta. Toisaalta lapuanliike ei vastustaisi muuta kuin vain omaa etuaan ajavaa vasemmiston puoluepolitiikkaa. Lopuksi Kosola totesi, että lapuanliikkeen kannattajien on *oltava valmiina myöskin uhrauksiin isänmaan puolesta*. Ajan Sana kertoi vaikutusta tehostakseen innostuneen yleisön osoittaneen suosiota seisaaltaan ja laulaneen nuijamiesten marssin.¹⁹³

Kommunisminvastaisessa taistelussa vedottiin nyt jo Suomen erityisasemaan ja kommunismin vaarallisiin muotoihin juuri Suomen olosuhteissa. Sisällissotaretoriikka suunnattiin nyt SDP:tä vastaan, tavoitteena oli mahdollisesti saada heidät paljastamaan oletetut korttinsa. Ajatus SDP:n epäisänmaallisuudesta ja vaarallisuudesta oli lapuanliikkeen retoriikassa ensimmäistä kertaa piilotetusti esillä talonpoikaismarssin jälkeisessä isänmaallisen vaaliliiton vaatimuksessa. Nyt Kosola palasi teemaan ja ilmaisi SDP:n epäisänmaallisuuden suoraan.¹⁹⁴ Kosola saattoi huomata, että valittu tie johtaisi umpikujaan. Lapuanliike ei kyennyt estämään vasemmiston kannatuksen jatkuvaa kasvua – kommunistien äänet menivät SDP:lle.

Lapuanliikkeen virallistuttua Vihtori Kosola kiersi erilaisissa puhetilaisuuksissa. Hänen puheensa helmikuussa 1931 alkoi viittauksella Danielson-Kalmarin varoitteluihin *tulen sammumisesta*¹⁹⁵. Kosola listasi seuraavaksi lapuanliikkeen saavutuksia: kommunistilait, porvarillinen määräänemmistö eduskunnassa, kommunististen yhdistysten lakauttaminen ja presidentin valitseminen. Saavutukset eivät olleet lopettaneet liiallista arvostelua, pikemminkin päinvastoin – se vain yltyi, kun liikettä syytettiin jopa diktatuurihankkeista. Saavutuksia ei saanut yliarvioida, koska ne kohdistuivat vain julkiseen kommunismiin. Maanalainen kommunismi *maankavaltajineen* harjoitti *myyräntyötään*

¹⁹³ Uusi Suomi 13.3.1931, Ajan Sana 13.3.1931.

¹⁹⁴ Lapuanliikkeen mielestä SDP aiheutti uudet vaalit kieltäytymällä julistamasta suojelulakia kiireelliseksi.

¹⁹⁵ Ks. Valtioneuvos ja professori J. R. Danielson-Kalmarin (1929) puhe: ”Lapuanliike ja Svinhufvudin hallitus on Suomen ankkuri” Danielson-Kalmarin oli puhunut Svinhufvudin vaalitulaisuudessa. Kommunismia vastaan juuri arvopohjalta. Hän piti sosialidemokratiaa vain kommunismin veljenä ja siksi vaarallisena. Ks. myös Uusi Suomi 28.9.1930, ”Vaalikauden valtavin ja arvokkain vaalikokous”. Vrt. Danielson-Kalmarin puhe joulukuussa 1929 kansalaislähetyksille. Historian tutkijana Danielson-Kalmarin oli sitkeästi puolustanut Suomen autonomiaa 1900-luvun alussa ja kääntynyt monarkian kannalle sisällissodan jälkeen. Hän kannatti lapuanliikkeen laillisia toimintatapoja. Ks. Torvinen 1965, s. 444–448.

laajassa mitassa. Saavutusten listaaminen oli keino muistuttaa lapuanliikkeen voimasta sen kannattajille.

Kosola toisti jälleen vaatimuksensa kuolemantuomiosta maankavaltajille ja heidän omaisuutensa pakkoluovuttamisesta valtiolle. Ajan Sana ilkkui tammikuussa 1931, että virkavalta ja maaherra Jalander eivät kykene estämään naulaamista.¹⁹⁶ Kosola kommentoi työväentalojen naulauskeskustelua toteamalla, että kommunistien talot on epäisänmaallisen suljettava. Viranomaisten ei tulisi avata työväentaloja, sillä isänmaallinen kansa sulki talot vielä uudestaan. Viranomaisten tulisi käydä

”yhtä hanakasti myöskin punaisten laittomuuksien harjoittajien kimppuun kuin mitä he ovat olleet lapuanliikkeen kannattajien väitettyihin laittomuuksiin nähden, sillä kyllä kai tässä maassa täytyy olla lain kuri myöskin punaiselle eikä ai-noastaan valkoiselle.”

Porvarillinen enemmistö eduskunnassa oli sidottu puolueisiin, jolloin isänmaan etu jäisi taka-alalle. Lapuanliikkeen kannattajien tulisi *kaikin voimin* vaikuttaa puolueiden muuttamiseksi isänmaallisemmaksi. Ellei tämä onnistuisi, olisi lapuanliikkeen harkittava muuttumista puolueeksi ja ajettava asiaansa itse.¹⁹⁷ Lapuanliikkeellä oli nyt vaikutusvaltaa vain kokoomuksessa, joten ulkoparlamentaarinen painostus olisi tuomittu epäonnistumaan. Työväentalojen särkemisessä Kosola vetosi jälleen lakien epäoikeudenmukaisuuteen: lait olisivat vain vasemmiston apuna sen ajaessa asiaansa.

Svinhufvudia Kosola kehui, mutta hänen mahdollisuutensa olivat *rajoitetut*. Kosolan retoriikka kansanvallasta, oli tässä kohtaa ristiriitaista. Toisaalta hän puhui kansanvallan tärkeydestä, toisaalta hän piti vasemmistoa äänestäneitä *yksinkertaisena*. Eduskunta oli yhä kuriton. Siellä *häikäilemätön jukuripää* tai *vähäpätöinen asia* saattaisi *omien ministeripyteittensä vuoksi* kaataa hallituksen. Diktatuurista pitäisi syyttää enemmänkin työväkeä, jonka päämääränä oli lopulta *proletariaatin luokkadiktatuuri ja nykyisen yhteiskuntajärjestyksen tuhoaminen*. Kosola alkoi rakentaa punaisista paidoista jo sisällissodan

¹⁹⁶ Perälä 1998, s. 258. Ks. Suomen Sosialidemokraatti 26.1.1932 ja 30.1.1932. Ajan Sana 28.1.1932.

¹⁹⁷ Lapuanliike teki käytännössä valintansa ulkoparlamentarismiin ja puoluepolitiikan välillä jo vuoden 1930 vaalien aikana, koska se ei talonpoikaismarssin jälkeisestä suosioistaan huolimatta lähtenyt puoluepolitiikkaan. Vuonna 1931 kannatus oli jo liian vähäinen. Vrt. Halmesvirta 2010, s. 91.

voittamisen kaltaista myyttiä. Punaiset paidat olivat olleet kommunismin uhkan toinen varoitus ja kolmatta ei kannattaisi enää odottaa.¹⁹⁸

Näin kovaa kieltä Kosola ei ollut käyttänyt SDP:tä kohtaan aiemmin. Viittaaminen epäreiluun ja siksi valheelliseen kansanvaltaan oli tarkoitettu suoraan SDP:lle, joka omassa retoriikassaan korosti kansanvallan puolustamista. Kosola käänsi SDP:n ajaman kansanvallan vain taktiseksi puoluepeliksi, joka pahimmillaan johtaisi proletariaatin diktatuuriin. Vastustajan yleisesti oikeaksi hyväksymä argumentti on tehokasta kääntää häntä vastaan, koska sillä on jo vastustajankin tunnustus.¹⁹⁹ Kosola käänsi lapuanliikkeen kritiikin takaisin sen kriitikoille. Erottelu julkiseen ja salaiseen kommunismiin oli alkanut kommunistilakien jälkeisen radikalisoitumisen aikoihin ja nyt se kävi puheessa aiempaa selvemmäksi. SDP myös liitettiin salaiseen kommunismiin²⁰⁰, siitä huolimatta, että *julki-set* kommunistit itse olivat pitäneet SDP:n politiikkaa sosiaalifasistisena²⁰¹.

Kosola jatkoi kommunismin tarkempaa määrittelyä tavoitteenaan saada SDP:stä retorista otetta. Tuo ote löytyi marxilaisuuden kautta. Lapuanliike alkoi pohtia asemaansa puoluepolitiikassa. Lapuanliike ei kyennyt enää vuoden 1931 tilanteessa painostamaan hallitusta eikä edes puolueitakaan, joten se yritti etsiä työväentalojen naulaamisen lisäksi uusia tapoja vaikuttaa. Tässä vaiheessa puolueen perustamista saatettiin miettiä jopa toisissaan. Vuoden 1931 puheet eivät sisällä enää uskonnollista retoriikkaa, koska papiston tuki väheni talonpoikaismarssin jälkeen.

Kritiikki SDP:tä kohtaan oli myös demokratiakritiikkiä, koska SDP oli retoriikassaan sitoutunut voimakkaasti juuri kansanvallan, demokratian, puolustamiseen ja alistanut jopa muita intressejään sille²⁰². Kosola ei nyt vedonnut kansanvallan lapuanliikkeelle suomiin oikeuksiin, kuten vielä joulukuussa 1930. Laki ja kansanvalta eivät olleet moraalialia, ne eivät aikaansaaneet Kosolan toivomaa ryhtiä ja kuria, vaan muodostuivat irvikuvikseen. Kosola argumentoi työväentalojen naulaamisesta samalla tavalla kuin kyydityksistä – emme voi niille mitään, koska kannattajamme tekevät niitä joka tapauksessa. Naulausta tehtiin vain, koska hallitus ei tee toimiaan kommunismia vastaan. Olihan Kosola jo jou-

¹⁹⁸ Ajan Sana 13.3.1931.

¹⁹⁹ Perelman 1977, s. 158–159. Näin vastustajaa voidaan syyttää opportunistista.

²⁰⁰ Voisikohan ”älkää antako tulen sammua” viittaus Danielson-Kalmariin tarkoittaa myös hänen ideoitua SDP:stä kommunismin veljenä?

²⁰¹ Vrt. SKP:n puoluekokouksen kanta vuonna 1926.

²⁰² SDP hyväksyi esimerkiksi kommunistilait, koska ne menivät juridisesti lävitse eduskunnassa.

lukuussa 1930 todennut, että spontaanin luonteensa vuoksi lapuanliike on vain kannattajiensa tekojen *henkinen isä*.

Kosola puhui Ajan Sanan mukaan vielä 23.11.1931 Haminassa raittiustalolla ja Vehkalahdella seuratalolla. Puheissaan hän kritisoi jälleen puolueiden valtaa ja piti lapuanliikkeen tehtävää isänmaallisen hengen kannattajana ja itsenäisyyden turvaajana, vaikkei lehti puhetta julkaissutkaan, retoriikka ja teemat kulkivat suunnilleen samoja ratoja.²⁰³ Kosola totesi Uudessakaupungissa pitämässään puheessa 11.1.1932, että kommunismi salaisine järjestöineen ja myyräntöineen vaikuttivat yksinkertaiseen kansaan jopa suoje-luskunnissa asti. Kosola vaati eduskuntaa vastuuseen maan ajamisesta kohti perikatoa. Nyt kritiikki laajennettiin SDP:stä kaikkiin, ketkä sallivat SDP:n toiminnan. Suojeluskunnat mainittiin ilmeisesti vallankaappaussytösten takia.²⁰⁴

Kosolan puhekierron kiihtyi selvästi vuoden 1931 lopulla, ehkä hän yritti puhetilaisuuksilla luoda kapinailmapiiriä lapuanliikkeen kannattajien keskuuteen, toisaalta arki-sempi selitys olisi Kosolan näyttäytyminen lapuanliikkeen paikallisosastojen kokouksissa innostamassa yhä vähentyviä kannattajiaan. Kosola ei missään vaiheessa yksilöinyt, eikä tarkentanut esimerkein väitteitään SDP:n luonteesta ja päämääristä sekä kommunistien salaisista järjestöistä ja toiminnasta. Vuoden 1931 puheissa oli olennaista luoda kommunistista ja yhä enenevässä määrin kaikenlaisesta vasemmistosta epämääräinen viholliskuva, jonka avulla voitiin ajaa omia päämääriä. Kun viholliskuvaa ei selvennetty esimerkein ja yksilöity, ei liikkeen päämäärääkään tarvinnut selventää. Lapuanliike marginalisoitui poliittisesti ja alkoi ajautua koko järjestelmää vastaan. Marginalisoitumistilanteessa yritettiin vielä löytää laillisia ja poliittisia keinoja, mutta puoluepoliittinen tuki kaventui kokoomuksen oikeistosiipeen.

Aikaisemmissa puheissa Kosolan retoriikka lapuanliikkeen vastustajia ja varsinkin SDP:tä kohtaan oli kiihtynyt. Kosolan puhe 21.2.1932 Hämäläisten talossa oli lopulta retorinen kliimaksi. Kosola aloitti pitkän puheensa toteamalla, että marxilaiset olivat soluttaneet valtion laajasti. Kosola hyökkäsi seuraavaksi lehdistöä, etenkin Uutta Suomea ja Suomenmaata vastaan. Lapuanliikkeen kritiikistä huolimatta marxilaisen sosialidemokra-

²⁰³ Ajan Sana 24.11.1931.

²⁰⁴ Ajan Sana 11.1.1932. Vrt. Lassi Hiekkalan kirje vallankaappauksen valmistelusta ja edistyspuolueen lehtien kirjoittelu. Se, että lehti ei julkaissut Kosolan puheita kokonaisuudessaan, osoittanee, ettei niissä ollut mitään uusia teemoja tai vaatimusten ja tavoitteiden muutoksia.

tian lumoisissa oleva valtiovalta ja puolueet vain tukivat sitä. Tämä tuhoaisi valtion.

Kosolan mukaan marxilaisuus oli *salakavala* ja *turmiollinen*, koska se on *syntynyt kaikelle kristillisyydelle ja kaikelle kansallisuuksille vihamielisen juutalaisten aivoissa*,

”Se pyrkii hävittämään kansallisuustunteen, kansanvaltaisen yhteiskuntamme, uskonnollisen kallioperustan, isänmaan rakkauden ja isänmaallisuuden ... orjuuttaa maan juutalaisiin kahleisiin ... marxilaisilla ei ole isänmaata ja se taistelee uskontoa ja kristillisyyttä vastaan opettamalla, että uskonto on oopiumia kansalle.”

Siksi marxilaisuus olisi *perin pohjin hävitettävä*. Kun lapuanliike muuttui äärioikeistolaiseempaan suuntaan, alkoi sen retoriikkaan tulla antisemitistisiä elementtejä. Antisemitistinen retoriikka liitti lapuanliikkeen tiiviimmin eurooppalaisiin äärioikeistolaisiin ja jopa fasistisiin liikkeisiin. Antisemitistisellä retoriikalla ylläpidettiin ja ruokittiin myös konservatiivien juutalaisiin liittyneitä pelkoja.²⁰⁵ Marxilaisuus syntyi työväenluokan taistelun myötä, kun *rauhaa kaipaavat laumat* liittyivät siihen. *Yleinen demokraattinen henki* ja autonomian aika naamioivat marxilaisuuden. Kun pelkkä *marxilaisuuden arvostelun* oli kielletty, pyrki työväkeä manipuloiva marxilaisuus *kaikin tavoin tuhoamaan valtiovaltaa*.

Maailmassa taisteltiin marxilaisuutta vastaan *kansan kalleimpien arvojen puolesta*, lapuanliike oli osa tätä taistelua. Kosola vaati katsomaan marxilaisuuden seurauksia ja kysyi kuinka voi löytyä *rehellisinä* itseään pitäviä kansalaisia, jotka *ovat antaneet ja edelleen antavat hyväksyntänsä marxilaisuudelle*. Epäröijille Kosola totesi, että kaikki, ketkä eivät tue lapuanliikettä, ovat sitä vastaan. Vielä vuoden 1930 lopussa hän yritti rakentaa siltaa lapuanliikkeen ja siihen kriittisesti suhtautuvien välille. Sosialidemokratia oli marxilaisuuden *päävoima*, jota vastaan taisteltaessa *rivit eivät horju*. Jos valtiovalta jatkaisi marxilaisuuden puolustamista, se saisi lapuanliikkeen vastaansa. *Katkeraa taiste-*

²⁰⁵ Halmesvirta 2010, s. 95. Toisaalta Suomessa antisemitismi ei koskaan muodostunut vakavaksi poliittiseksi aiheeksi. Toisaalta K. R. Kares totesi lapuanliikkeen vuosikokouksessa 15.3.1931, että taistelu *juutalais-internationalistista* marxilaisuutta vastaan oli *viimeinen taistelu*, Jumalan ja isänmaan puolesta. Kares jatkoi *omatuntoteemaa* (AV kurs.) todeten, että lapuanliikkeen tuli paljastaa puoluevallan ongelmia ja saada näin yhteinen isänmaan rintama vahvistetuksi. Ks. Turun Sanomat 29.3.1931. ”Neljä teesiä” pääkirjoitus.

lua käytiin *isänmaan tähden ja kansan pyhimpien arvojen puolesta* tavoitteena oli *perusteellinen ja perinpohjainen* puhdistus. Puhe loppui sanoihin: *Olemme valmiit uhraamaan kaikkemme – henkemme ja elämämmeikin. Isänmaa on pelastettava marxilaisuuden ki-roista.*²⁰⁶

Puhe enteili jo avointa kapinaa. Pitkän paatospuheen tunnelma kiristyy loppua kohti, puhe on hyvin rakennettu. Kompromissien ja politiikan aika oli nyt ohi ja lapuanliike katsoisi marxilaisuuden ja tarvittaessa valtiovallankin kortit – loppuun saakka. Lapuanliike kävisi ketä vastaan tahansa, joka vastustaisi sen päämääriä. Aiemmin vuoden 1931 alussa, Kosola oli todennut, että Suomi on erikoistapaus ja marxilaisuutta vastaan on taisteltava siksi niin kovin tavoin. Helmikuussa vuonna 1932 hän totesi, että marxilaisuus sinänsä, missä muodossa tahansa, on vaarallinen uhka kaikkialla maailmassa. On vaikea välttyä ajatukselta, että lapuanliike liitettiin tämän rinnastuksen kautta osaksi ulkomaiden vastaavia liikkeitä. Mukaan tuli jo avoimesti rasistinen retoriikka juutalaisista salajuoni-neen sekä erittäin voimakkaat ja tunteisiin vetoavat ilmaisut. Kosola oli ilmeisesti jo tuskastunutkin tilanteeseen – lapuanliike oli jo menettänyt suuren osan vaikutusvaltaansa poliittisessa kentässä, vain kokoomuksen oikea laita sympatisoi lapuanliikettä²⁰⁷ äänettä, tukijat olivat kaikonneet ja tavoite karkasi yhä kauemmas.

Laillisuusrintama oli yhä vahvempi suhteessa lapuanliikkeeseen. Ainoa jäljelle jäänyt keino oli toiminnan kaventaminen pelkkään voluntarismiin. Kosola oli aloittanut uhkaukset jo vuoden 1931 lopulla ja nyt meno kiihtyi. Koska lapuanliikkeellä ei ollut voimaa, joten ainoa keino oli käyttää retorisia uhkauksia, ja ulosmitata näin kaikki mahdolliset tukijat millä tahansa keinolla. Lapuanliikkeen tavoitteet olivat ennen Mäntsälän kapinaa epäselviä. Toiminnan laatua ei ollut päätetty etukäteen, siihen ajauduttiin. Puheessa tärkeää oli lapuanliikkeen voiman heikkouden peittäminen kovilla uhkauksilla ja retoriikalla.

Kosolan puheissa arvot tulevat oleviksi juuri lapuanliikkeen kannattajien toiminnan kautta. Arvot voidaan jakaa konkreettisiin, kuten uskonnon määrittämiin tapoihin tai abstrakteihin, kuten isänmaahan. Konservatiivisen yhteisön, kuten lapuanliikkeen, arvot voidaan käsittää konkreettisiksi arvoiksi. Kosolan tärkeimmät arvot olivat isänmaa ja uskon-

²⁰⁶ Ajan Sana, 22.2.1932, Suomen Sosialidemokraatti 22.2.1932.

²⁰⁷ Vrt. Hilja Riipinen luku.

to, joista muut arvot johdettiin. Lapuanliikkeen keskeisin vastustaja, kommunistit olivat yhteiskuntakriittinen yhteisö. Kommunistien arvot olivatkin useammin abstrakteja, kuten oikeudenmukaisuus ja työväenluokan solidaarisuus.²⁰⁸

Vihtori Kosolan pitämät puheet voidaan karkeasti jakaa kolmeen ajanjaksoon: ensimmäinen ryhmä käsittää puheet joulukuun kokouksesta 1929 kesäkuun radikalisoitumiseen 1930, jolloin Kosolan viesti oli suosituimmillaan. Tällöin toiminta määrittää sitä myötäilevää retoriikkaa. Toinen ryhmä puheita olivat Kosolan pitämät puheet kesäkuulta 1930 lokakuulle 1930, jolloin Kosola ja lapuanliike alkoivat menettää hitaasti asemiaan, koska tavoitteet olivat jo täytetty. Tällöin retoriikan merkitys alkaa hitaasti korostua, koska toiminta ei tuota haluttuja tuloksia. Kolmas ryhmä puheita ovat Kosolan pitämät puheet Ståhlbergin kyydityksestä Mäntsälän kapinaan. Silloin puheiden luonne käännekohtapuheina toisen radikalisoitumisaallon myötä lisääntyy. Retoriikalla ohjataan toimintaa. Presidentinvaalien 1931 jälkeen lapuanliikkeellä ei ollut enää hävittävää – kaikki tavoitteet, jotka ilman avointa valtiiovallan haastamista voitiin saavuttaa, oli jo saavutettu.

Puheita voidaan pitää kolmentyyppisinä: kokouspuheina, julkisina puheina ja käännekohtapuheina. Kokouspuheita Kosola piti lapuanliikkeen kokouksissa, joita oli viisi. Ne ovat suoraan lapuanliikkeen omille kannattajille suunnattua innostavaa retoriikkaa, joissa näkyvät lapuanliikkeen sisäisen kehityksen teemat. Kokouspuheet aikaansaavat toimintaa. Julkisia, kaikille kannattajille suunnattuja, puheita olivat Kosolan puhe maalaisliiton eduskuntaryhmälle joulukuussa 1929, talonpoikaismarssinpuhe 7.7.1930 ja Svinhufvudin vaalitulaisuudessa.

Käännekohtapuheita ovat puheet, joiden jälkeinen toiminta muutti lapuanliikkeen luonnetta. Käännekohtapuheet ovat ensisijaisia suhteessa toimintaan. Käännekohtapuheita olivat etenkin puhe viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa ja 3.4.1930 annettu julistus kirjapainon särkemisen jälkeen, jolloin ensimmäinen konkreettinen lainrikkomus tapahtui.²⁰⁹ Kosola vetosi vuonna 1930 usein vapaussotaan puheissaan. Ensimmäisessä kokouksessa hän totesi: *silloin kuului ääni kansasta: irti ryssistä*²¹⁰, toisessa kokouksessa 15.3.1930 olennaista olivat osallistujien puheenvuorot, joissa vapaussota retoriikkaakin on löydetä-

²⁰⁸ Perelman 1977, s. 26, 31–36.

²⁰⁹ Lapuanliikkeen kannalta käännekohta ei ollut kirjapainon särkeminen sinänsä, vaan tekijöille osoitettu suora tuki.

²¹⁰ Lehtinen 1984, s. 676.

vissä. Kolmannessa kokouksessa 3.4.1930 uhma yltyi ja mahdollisti kesäkuun radikalisoitumisen. Neljännessä kokouksessa Helsingissä Kosolan rooli oli pienempi. Viidennesssä kokouksessa vuoden 1930 lopulla tapahtui toinen radikalisoituminen kun lapuanliike irtosi lopullisesti maalaisliitosta. Presidentinvaalien jälkeen lapuanliike muuttui jo valtiiovallan vastaiseksi liikkeeksi, jolloin ainoa tärkeä asia oli enää kannattajien mobilisoiminen.

Radikalisoituminen kesällä 1930 johti aktivistien ylivaltaan lapuanliikkeessä ja se myös näkyi Kosolan puheissa aktivistiretoriikan muuttuessa yhä olennaisemmaksi osaksi puheita vuodenvaihteessa 1930–1931. Uskonnollinen retoriikka muuttuu vain muodolliseksi, kunnes se jälleen otetaan kuoreksi viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa. Lapuanliikkeen toimintamuoto myös muuttuu viidennen kokouksen jälkeen lapuanliikkeen virallistuksessa ja tämä näkyy puheiden pitopaikkojen muuttumisena hämärämmiksi, kuten ”Hämäläisten talo”, 21.2.1932 pidetyssä puheessa. Vuoden 1931 lopulta puheet alkavat olla jo sodanjulistuksien tyyppisiä.²¹¹ Ristiriita etenkin SDP:hen on silloin jo sovittamaton, kun esimerkiksi ensimmäisen kokouksen jälkeen se oli vielä sovitteleva²¹² ja talonpoikaismarssin jälkeen hyvin vaikea. Piilovaikutusta puheissa ei ole havaittavissa, toisaalta enenevät vihjaukset uhrautumisesta vuonna 1930 ja lopulta uhkaukset suorasta toiminnasta vuoden 1931 alussa voidaan nähdä piilovaikuttamisena lapuanliikkeen kannattajayhteisöön. Toisaalta viesti selkiytyy huomattavasti Mäntsälän kapinan lähestyessä.

3.4 Puheiden teemat

Puheen tai kirjallisen esityksen asia muuttuu teemaksi, kun sitä käsitellään jollakin valitulla tavalla, esimerkiksi toistamalla sen jotakin puolta tai piirrettä. Kosolan puheissa ja niiden sisällössä oli olennaisinta kiihtyminen. Uhkakuvia maalailtiin entistä suuremmaksi sitä mukaa kun ne todellisuudessa heikentyivät.²¹³ Vakavat varoitukset muuttuivat taiste-

²¹¹ Kosolan retoriikka on vihan ja väkivallan kieltä. Ks. Halmesvirta 2010, s. 87.

²¹² Jopa SDP on huolissaan kommunistien toiminnasta.

²¹³ Vrt. Turo Mannisen (1982, s. 223) mukaan sisällissodan valkoinen lehdistö käsiteli venäläisten osuutta sodassa paradoksaalisesti sitä enemmän, mitä vähemmän he sodassa enää todella vaikuttivat. Tässä voi nähdä analogian lapualaisretoriikkaan.

luksi maan tulevaisuudesta. Teemat olivat radikalisoimisen keinoja. Julkinen kommunismi, joka ensin vain suututti, muuttui illegalisoimisensa jälkeen vain entistä vaarallisemmaksi. Vuoden 1930 lapualaiskesänä teot kulkivat puheiden edellä, mutta tekojen ehtyessä alkoi vuonna 1931 toimintaan kehottava puhe.²¹⁴

Vihollinen oli ensimmäisessä kokouksessa vielä bolshevismi eli Neuvostoliittoon paenneet punaisten johtajat ja heidän aatettaan Suomessa seuraavat kommunistit. Ponsiehdotuksen mukaan kokous seiso *yksimielisenä valtiovallan takana* kommunismin lopettamiseksi. Myös vaatimus kommunistilehtien kieltämisestä nousi esiin. Tärkein kohta ponsiehdotuksessa oli lopetus:

”Yksimielisenä käsityksenään kokous lausuu lopuksi julki, että ellei valtiotalta ryhdy edellä esitettyihin toimenpiteisiin, on mitä vakavin aihe pelkoon, että se menettää oma-aloitteisen otteensa tilanteen hallitsemiseksi ja hillitsemiseksi.”²¹⁵

Julistusta seurasi lausunto, jossa lapuanliike vetosi kansalaisiin järjestysvallan puolesta. Lausunto vaati *laittoman kumouksellisen puolueen kieltämistä sen kaikissa toimintamuodoissa*.²¹⁶ Tämä julistus on luonteeltaan poliittinen. Siihen on koottu kokouksessa laaditut vaatimukset, jotka muodostuivat sittemmin lapuanliikkeen tavoitteiksi. Vetoamus on osoitettu hallitukselle, ja sen sävy jyrkkenee loppua kohden, mutta pysyy silti legaalisena. Toisaalta tunteisiin vetoamista ja kielellistä taituruutta on enemmän kuin ensimmäisessä julistuksessa. Huomattavaa on kuitenkin, että julistus vain kokoaa yhteen kokouksen kantaa. Tavoitteena lienee tässä vaiheessa toistaa viesti, jotta se menisi paremmin perille. Hallituksen kykyyn pitää tilanne aisoissa ei luotettu, mutta sen legitimizeettiä ei kyseenalaistettu. Oikeastaan lapuanliikkeelle ominainen *Lapuan laki* tulee esiin lopun uhkauksessa: Jos ette toimi, niin me toimimme teistä riippumatta.

Leinosen mukaan jo ensimmäisen kokouksen henki muuttui aggressiiviseksi, mm. kuolemanrangaistusta, äänioikeuden rajoittamista, työmaaterrorin välitöntä lopettamista ja jopa eduskunnan hajottamista vaadittiin. Osa vaati heti sosialidemokraatteja rinnaste-

²¹⁴ Vrt. Kosolan puhe 13.3.1931.

²¹⁵ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 5–6. Kájan 1930 s. 38, Kokko 1930A, s. 26, Leinonen 1960, s. 34–35, Siltala 1985, s. 54, Lehtinen 1984, s. 677. Julistuksen olennaisuudesta kertoo se, kuinka moni lapuanliikettä tutkineista siihen viittaa.

²¹⁶ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 6, Kokko 1930A, s. 26.

tuksi kommunisteihin ja rankaisutoimia ulotettaviksi myös heihin.

Lapuanliikkeen toinen kokous 15.3.1930 antoi esimakua mielialoista. Kokousta johtivat nyt tehtailija Koristo ja pankinjohtaja Iisakki Kaitera. Koristo oli ensin kokouksen johtajana, mutta *hikeentyi*²¹⁷ ja antoi tehtävät Kaiteralle. Artturi Leinonen oli saanut jo aiemmin tarpeekseen joukkojen hillitsemisestä. Varatuomari Lauri Halme Vaasasta alusti kysymykseen, kuinka kommunismia vastaan tulisi lainsäädännön keinoin taistella. Vapaaherra Yrjö-Koskinen vetosi jääkäri liikkeen opetuksiin siitä, etteivät lailliset muodot taanneet aina toivottua tulosta. Hän vaati lähetystä Helsinkiin ja eduskunnan hajottamista.²¹⁸

Toisessa kokouksessa syntyi itseään kiihdyttävä kommunismiviha. Samanmieliset lausunnot vain tiukensivat kantoja ja puhujat tuntuivat jopa kilpailevan siitä kuka esittää kaikista voimakkaimman kannanoton kommunismia ja sen poistamisesta aikailevaa hallitusta kohtaan. Mielialat olivat olemassa jo ennen Kosolaa, mutta Kosolaa tarvittiin katalysoimaan mielialat toiminnaksi. Ensimmäisessä kokouksessa Leinonen onnistui vielä vaientamaan illegaalit, mutta toisessa kokouksessa hän ei enää onnistunut. Ilmaisut kiihtyivät ja ennen kaikkea nyt ne tulivat esiin.

Talonpoikaismarssilla lapuanliike oli huipulla. Vihtori Kosola aloitti puheensa pallokentällä²¹⁹ viittaamalla jälleen mahtipontisin kielikuvin vapaussotaan ja punaisten paitojen kahakkaan. Hän käytti tietä, jota sankarihautojen tähden oli pakko kulkea, vertauskuvana lapuanliikkeen toiminnalle. Tie vertauskuvan avulla saatiin Kosolan rooli muutettua kohtalonomaiseksi. Kosola antoi tunnustusta kommunistiedustajien pidätysmääräyksestä ja antoi tukensa tälle politiikalle, mutta kritisoi silti SDP:tä, nimeä tosin mainitsematta. Kosola lopetti puheensa toistamalla useaan kertaan kommunistilakien välttämättömyyttä. Tällä retorisisella kuviolla lisättiin puheen suostutteluvaikutusta.²²⁰ Marssi oli tehty itsenäisyyden ja sankarivainajien nimissä. Kosolan viesti oli selvä: *kommunismi on Suomesta tuhottava ja että me emme tule taistelustamme luopumaan ennen kuin tämä sanamme on viimeistä kirjainta myöten toteutettu*. Lopuksi hän pyysi Jumalan siunausta.²²¹

²¹⁷ Leinonen 1960, s. 56.

²¹⁸ Uusi Suomi 17.3.1930.

²¹⁹ Valkoiset järjestivät voitonparaatin juuri samalla kentällä sisällissodan päättyttyä. Tähän viitannee myös Kosolan puhe työn loppuun viemisestä. Halmesvirta 2010, s. 90.

²²⁰ Vrt. Perelman 1977, s. 47.

²²¹ Ilkka 8.7.1930, Turun Sanomat 8.7.1930, Satakunnan Kansa 8.7.1930. Koko puhe myös: Kokko 1930A,

Puhe ei kovasta yrityksestä huolimatta yltänyt K. R. Kareksen, eikä etenäkään pastori Väinö Malmivaaran esityksiin, mutta sai silti suuret suosionsoitukset.²²² Puhe oli lapuanliikkeen ylistystä. Ylistys korostui vielä sitä taustaa vasten, että Kallion hallitus oli eronnut ennen marssia. Huomioitavaa oli uskonnollisen retoriikan voimistuminen. Puheessa korostui talonpoikaismarssin keskeinen teema, painostus kommunistilakien aikaansaamiseksi. Vaikuttaa siltä, että puhe on kirjoitettu vasta hallituksen eroamisen jälkeen, koska puheen sävy on positiivinen – tavoitteet olivat etenemässä. Toisaalta eroavan hallituksen kritisoimista ei maalaisliitossa olisi katsottu hyvällä. Puheessa oli otettu huomioon maalaisliiton vaateet laillisuudessa pysymisestä. Kosolan jälkeen puhunut presidentti ei kritisoinut lapuanliikettä kuin yhdellä virkkeellä. Talonpoikaismarssin hyväksyi valtaosa lapualaisista, koska sen katsottiin suuntautuvan vain kommunismia vastaan. Myös maalaisliittolaiset lapualaiset tukivat Kosolaa.²²³

Puheissa ilmenee Kosolan jyrkkä maailmankuva. Puheiden teemoissa toistuvat kaavamaisena, aktivismin historia, isänmaa, uskonto, sankarivainajat, konservatiiviset arvot, uhrautuminen, sankarillisuus, rehellisyys, sinnikkyys ja taistelutahto. Nämä ja muut hyvät asiat esitetään toistuvasti ja jatkuvasti äärimmäisessä valossa, kuin ne olisivat jo tuhoutumisen partaalla. Pahat asiat, kohteet, esitetään moraalittomina, arvottomina, yksinkertaisina – ja aina äärimmäisen vaarallisina. Kun termi kommunismi saa aina metaforakseen negatiivisia ja pahuuteen viittaavia merkityksiä, kommunismin merkitys retoriikassa muuttuu kuvaamaan pahuutta ja kommunismi voidaan näin rinnastaa pahuuteen.²²⁴

Kosola liitti punaisten paitojen riisumisen temaattisesti juuri vapaussodan velvoitteisiin. Toistamalla ja liioittelemalla punaisten paitojen riisumisen merkitystä yhä uudelleen ja uudelleen erilaisissa tilanteissa tapahtuma muuttui myytiksi ja sen tulkinta saatiin vakiintumaan mieleiseksi. Tapahtumasta nostettiin esiin jopa siihen kuviteltuja tai todellisia piirteitä, jotka vahvistivat sen tulkittamista halutulla tavalla. Vapaussodan tapahtumat ja niiden merkitys liitettiin osaksi lapualaismytologiaa. Vapaussodan tapahtumista tuli myös symboleja lapuanliikkeen käyttöön. Kosolan argumentaatio tähtäsi usein toimintaan tai

s. 48–49. Ks. osia puheesta, Lehtinen 1984, s. 690. Ks. myös talonpoikaismarssista propagandisti Kájan 1930, s. 151–160.

²²² Kokko 1930A, s. 49.

²²³ Lehtinen 1984, s. 690–691. Siltala 1985, s. 267. Talonpoikaismarssin jälkeen Nikula ja Koivisto, mahdollisesti Herttuan kanssa, purkivat pettymystään. Kosola ei ottanutkaan valtaa käsiinsä, mutta *kun seuraavan kerran tullaan, niin ei tulla turhaan*.

²²⁴ Perelman 1977, s. 139.

ainakin toiminta-altiuden luomiseen. Hän vetosi järkeen, mutta ennen kaikkea tunteisiin ja moraaliin.²²⁵

Viholliskuva muuttuu vuoden 1929 bolshevismista talonpoikaismarssin kommunismiin, maaliskuun 1931 SDP:hen ja lopulta kaikkiin ketkä vastustavat lapuanliikettä. Vuosina 1931–1932 puheiden teemat eroavat vuoden 1930 teemoista siten, että vuosina 1931–1932 Kosolan retoriikassa teemat toistuivat ja kaventuivat epämääräisen kommunismiuhkan maalailuun, jolla ajettiin liikkeen omia päämääriä. Realismia kommunismiuhlassa oli vasemmistopuolueiden jatkuva kannatuksen kasvu sekä hävitettyjen työväentalojen vähittäinen uudelleen elpyminen.

Puheiden teemat seuraavat yhteiskunnan poliittisten teemojen muuttumista. Retoriikan teoriassa esityksen teemaa ei pidä sanoa aivan suoraan, vaan lopullinen tulkinta ja johtopäätöksen vetäminen jää vastaanottajalle. Voidaan todeta, että Kosolan puheiden asiassällöissä toistuu kokonaisvaltaisesti selkeästi ymmärrettävä teema: toimikaa.²²⁶ Teema voimistuu ja määrittyy tarkemmin loppua kohden tultaessa. Katalyyttiseksi evääksi annetaan uhraus. Mäntsälän kapinassa kaiken muun melkein mentyä, vain se jää jäljelle – miehet kieltäytyivät ensin lopettamasta kapinaa, he olisivat ennemmin uhrautuneet, vai oliko uhrialtius sittenkin vain retoriikkaa, jolla peitettiin lapuanliikkeen epätietoisuus.

3.5 Puheiden vastaanottajat ja yleisö

Retoriikassa yleisö on ymmärrettävissä tuomariksi, joka ratkaisee vastakkaisten väitteiden esittäjien paremmuuden.²²⁷ Kosola osoittaa usein sanansa suoraan tietyille kohteille, kuten maamies, talonpojat, lapualaiset, aktivistit, koululaiset, lapuanliikkeen kannattajat,

²²⁵ Palonen 1988, s. 40–41, Perelman 1977, s. 111, 171–172. Vrt. Kommunistien salaiset suunnitelmat porvariston varalle vallankumouksen jälkeen. Erinomainen retooerikko voi indoktrinoida ja johdatella yleisön jopa luulemaan, että he itse keksivät idean toiminnasta. Vrt. esimerkiksi Länkipohjan taistelu. Järkeen vetoavaa argumentaatiota kutsutaan logokseksi, tunteeseen vetoamista pathokseksi ja moraaliin vetoamista ethokseksi. Usein pathosta, logosta ja ethosta voidaan käyttää retoriikassa tukemaan toisiaan. Pathosretoriikka on lajeiltaan yllyttävää, kiihottavaa, syyllistävää, lupaavaa tai vakuuttelevaa. Ethosretoriikka on lajeiltaan uskonnollista tai psykologista. Logosretoriikka on käsitteellistä ja lähtee tosiasioista. Kosolan käsitys sisällissodasta vapaussotana oli lapuanliikkeen aatteellisen kontekstin kannalta tärkeää. Lapuanliike käsitti oman toimintansa vapaussodan jatkamiseksi.

²²⁶ Vrt. Halmesvirta 2010, s. 86. Kosolan puheet oli laadittu siten, että jokainen suomalainen saattoi niiden käytännön sisällön ymmärtää; siksikin oli tärkeää vedota uskoon ja moraaliin.

²²⁷ Perelman 1977, s. 173.

maakuntain edustajat²²⁸ kansalaiset, kansa, eduskunta, hallitus, lehdistö, porvarit, kommunistit, maalaisliittolaiset, vasemmistolaiset – yksittäisiä henkilöitä esiintyy myös, kuten presidentti, Svinhufvud, Mannerheim ja Mikko Erich, joka nousee esiin SDP:n selkärangattomuuden symboliksi. *Kansa* nimetään kahtena: *yksinkertainen kansa* ja *isänmaallinen kansa*. Tämä on vastakohta-asetelma, jossa jälkimmäinen on voimakkaasti positiivinen, arvokas. Isänmaallinen kansa kannatti lapuanliikettä, kun yksinkertainen kansa vastusti sitä vain tyhmyytensä tähden. Merkillepantavaa on, että lapuanliikkeen kannatuksen vähentyessä Kosola osoittaa puheensa enää lapuanliikkeen lähipiirille ja ydinjoukolle, *me*. Argumentaation pätevyys ja tehokkuus ovat suhteessa yleisöön, siksi Kosola puhuu eri tavalla maalaisliiton eduskuntaryhmälle kuin lapuanliikkeen sisäpiirille.²²⁹

Argumentaation keinot valitaan yleisön mukaan. Yleisöksi luetaan argumentaatiotilanteessa kaikki ne tahot, joihin puheella yritetään vaikuttaa. Erityisyleisölle, esimerkiksi lapuanliikkeen ydinjoukolle, puhuttaessa tähdätään suostutteluun ja universaaliyleisölle, kuten kansalle, puhuttaessa vakuutteluun. Toisaalta toiminnan kannalta tärkeää vaa’ankieliryhmä, kuten laillisuuskannallaan tasapainottelevat porvarit, voidaan nähdä myös erityisyleisönä.²³⁰

Puheiden yleisö on lähteiden mukaan vain spontaanisti taputtava. Yleisöä lapuanliike tarvitsi osoittaakseen kannatustaan. Ensimmäisessä kokouksessa äänessä oli etupäässä Kosola, sen sijaan yleisön kannalta Lapuan toinen kokous, 15.3.1930, oli mielenkiintoisempi.²³¹ Kokoukseen saapui myös hallitukselta sähkösanoma. Sähkösanomassa kerrottiin, että hallitus oli hylännyt esityksen painovapauslakiin tehdystä muutoksista. Lapuanliike vastasi välittömästi uhmahenkisellä julkilausumalla, jossa se ilmaisi pettymyksensä. Meno yltyi entisestään ja puheenvuoroja seurasi jatkuva taputus. K. R. Kares totesi, että kun Lapuan joulukuun kokous oli asettunut niin vahvasti laillisuuskannalle, ei kommunisminvastaisessa työssä oltu saavutettu neljän kuukauden aikana juuri mitään tuloksia.²³²

Liikkeen jäsenet ovat myöhemmin korostaneet spontaanisuutta toiminnassa ja organisaatiossa sekä herännäisliikkeen merkitystä ideologian takana.²³³ Toisaalta papit olivat

²²⁸ Aktivist N:o 4. 1930. Kosolan puhe, 22.6.1930.

²²⁹ Perelman 1977, s. 157.

²³⁰ Perelman 1977, s. 19–21,

²³¹ Kaiku 16.3.1930.

²³² Leinonen 1960, s. 52, Kájan 1930, s. 83–84, Uusi Suomi 16.3.1930

²³³ Vuorimaa 1931, s. 67–68, 71–73. Esimerkiksi K. R. Kares ja Vihtori Herttua kuuluivat herännäisiin,

huolissaan kommunismista juuri maalaisyhteisön arvojen haastajana, toisaalta lapuanliike tarjosi mahdollisuuden parantaa yhteiskunnallista asemaa²³⁴. Ensimmäisen kokouksen jälkeen saapui runsaasti myötätunnon ilmaisuja isänmaallisilta ryhmittä ja ihmisiltä. Useita kokouksia pidettiin, mm. Kuopiossa, Jyväskylässä, Savonlinnassa, Kotkassa, Hämeenlinnassa ja Mikkelissä. Mikkelin kokous vaati kommunistien kirjapainoja kuriin ja yhtyi lapualaisten vaatimuksiin.²³⁵

Lapuanliikkeen viidennessä kokouksessa Kai Donner käsitteli omassa puheenvuorossaan *maan puolustuskuntoisuutta* sekä toisena päivänä suhteellisen vaalitavan aiheuttamaa *vaarallisuutta valtiolliselle elämälle*. Lopuksi puhuttiin *toimenpiteistä maan talouselämän suojelemiseksi*. Alustajina olivat tohtori Rurik Pihkala, Rafael Haarla ja Petter Forsström. Kustaa Latvala puhui lapuanliikkeen historiasta ja eversti Paavo Talvela ja Martti Pihkala puhuivat maan *puolustuskuntoisuudesta*.²³⁶ Pastori Otto Korpijaakko puhui aiheesta *Lapuan liikkeen vaatimukset sanomalehdistölle*. Paul Danielson esitti kokouksen tervehdyksen ruotsinkielisille.²³⁷

Lapuanliike vietti toisen kokouksen vuosipäivää 15.3.1931 Lapuan seuratalossa. Puhujina olivat Martti Tulenheimo, Paul Danielson, Kustaa Latvala ja K. R. Kares. Yllättävää oli, että Kosolaa ei kokouksessa ollut, vaan hän oli *sairastunut*²³⁸. Kareksen puheessa ei ollut mitään uusia teemoja. Kares esitti kokouksessa neljä teesiä: yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli muutettava veronmaksuvelvollisuuden mukaan määräytyväksi, hallitus oli Kareksen mukaan nyt vain eduskunnan valiokunta, puoluevalta pitäisi vähentää ja kommunismi kitkeä. Turun Sanomat totesi, että teesien antidemokraattisuuden lisäksi Kares yksinkertaisesti puhui *palturia*, eikä hän ymmärtänyt edes koko parlamentarismien teoriaa, joten asiasta oli turha edes yrittää jatkaa keskustelua.²³⁹

Kokouksessa perustettiin myös toimikunta valmistelemaan naisten osallistumista lapuanliikkeen toimintaan ja tuomittiin lapuanliikkeestä levitellyt *valheelliset* tiedot ulko-

lapuanliikkeellä oli kannatusta myös körttiläisten joukossa.

²³⁴ Olisiko Rantasesta ja Kareksesta tullut kansanedustajia ilman lapuanliikettä? Toisaalta tuotantorakenteen muutos ja teollistuminen heikensivät papiston merkitystä.

²³⁵ Kájan 1930, s. 48–49, ks. esim. Kaleva 3.12.1929. ”Kommunistien maanpetoksellinen toiminta lopetettava”, Kaiku 3.12. 1929. ”Lapualaiskokous valtava kansalaistahdon ilmaus.” Uusi Suomi 16.3.1930

²³⁶ Ilkka 24.11.1930, Aamulehti 24.11.1930.

²³⁷ Aamulehti 24.11.1930. ”Lapuan liikkeen eilinen suurkokous”.

²³⁸ Siltala 1985, s. 224. Kosola oli sairaalassa 23.7.–11.8.1930 välisenä aikana, oliko hänen terveytensä jälleen pettänyt?

²³⁹ Turun Sanomat 29.3.1931. ”Neljä teesiä” pääkirjoitus.

maisiin lehtiin. Arne Somersalo piti esitelmän Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelmasta. Myös verotuksen keventämistä vaadittiin.²⁴⁰ Kosolan puheissa esitetyt teemat toistuivat K. R. Kareksen puheissa: oliko Kosola siis vain K. R. Kareksen äänitorvena? Ainakin Hilja Riipinen oli heidän välillään yhdistävä avainhenkilö.

Yksinkertaistaen voidaan todeta, että lapuanliikkeen alkuvaiheessa Kosola puhuu lapualaisille, jotka kokoukseen olivat saapuneet. Kansalaislähetystöjen vaiheessa retoriikka ja terminologia muuttuvat poliitikkomaisemmaksi, koska kohdeyleisönä ovat poliitikot ja eduskuntaryhmät, etenkin maalaisliiton ryhmä. Samoin maaliskuussa 1930 Lapuan kolmannessa ja Suomen lukon perustamiskokouksessa Kosola puhe on erittäin argumentatiivista, vaikka vierellä huudetaankin. Talonpoikaismarssilla Kosola aloitti puheensa:

”Kunnioitettava herra tasavallan presidentti, kunnioitettava hallitus, kunnioitettava valkoisen talonpoikaisarmeijan herra kenraali ja kunnioitettavat talonpoikaisjoukot.”

Puhetilaisuuksista talonpoikaismarssi oli selvästi arvokkain ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta tärkein puhe – retoriikka ei ole uhkaavaa, vaan hyvin poliitikkomaista, joskin kansanjohtajan elementtejä on jo mukana. Jälkikäteen ajatellen, tästä puheesta alkoi Kosolan alamäki – yhtä arvovaltaista, laajaa ja ennen kaikkea myötämielistä yleisöä hän ei enää saanut.

Kesän 1930 radikalisoitumisen vaiheessa hänen sanansa on osoitettu talonpoikaismarssin jälkeen kansalaisille, koska lapuanliike oli silloin jo tunnettu julkisuuden, varsinkin lehdistön, ansiosta ja tavoitteet tiukentuneet. Kritiikin kiihtyessä olennainen vastustaja, jolle sanat suunnataan, on SDP. Ristiriita sosialidemokratiaan muuttuu sovittamattomaksi vuoden 1931 alkuneljänneksellä. SDP:lle osoitettu puhe kääntyy lopulta puheeksi myös SDP:tä tukevia maltillisia porvareita ja jopa eduskuntaa vastaan. Laillisuusrintaman kehittyessä lapuanliike tiukentaa kohdeyleisönsä. Kosola puhuu vuoden 1932 alussa oikeastaan vain voluntarisesti me – ne -asetelman kautta. Tämä polarisaatio saavuttaa laki-

²⁴⁰ Ajan Sana 25.3.1931. ”Lapuanliikkeen vuosikokous alkoi tänään Lapualla.” Ks. K. R. Kareksen puhe kokonaisuudessaan, Ajan Sana 26.3.1931. ”Lapuan kokous.”, Aamulehti 26.3.1931. ”Lapuanliikkeen vuosikokous pidettiin eilen Lapualla”.

pisteensä viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa pidetyssä puheessa, jossa omat voimat yliarvioiva retoriikka muuttuu yhä harhaisemmaksi. Mäntsälän kapinassa puheiden kohteeksi tulee jälleen hallitus, johon yritetään vaikuttaa vetoamalla presidenttiin. Alun vallankumoushuomisen jälkeen jäljelle jäävät enää toiveet tilanteen ratkaisemisesta siten, että lapuanliike ei menettäisi kaikkeaan. Silloin Kosola alkaa vedota suoraan presidentti Svinhufvudiin.

3.6 Lapuanliikkeen julkilausumat ja kannanotot

Lapuanliikkeen ensimmäinen julkilausuma annettiin 3.4.1930 kolmannessa kokouksessa. Lapuanliike päätti kirjapainon särkemisen jälkeen, 9.4.1930, lähettää lähetystön Vaasaan, maaherran puheille. Lähetystössä oli 53 miestä, joista Kosola, Vihtori Herttua, Iivari Koivisto ja pankinjohtaja Yrjö Nikula pääsivät maaherraa tapaamaan.²⁴¹ Kosola esitti maaherralle lapuanliikkeen julistuksen. Julistuksen mukaan allekirjoittaneet 72 henkilöä *toiset teon tekijänä, toiset antaen sille tukeamme* olivat särkeneet kirjapainon. Se, ettei esiin oltu astuttu jo aiemmin, johtui *eräistä seikoista, joita emme katso vielä, emmekä tässä yhteydessä, tarpeelliseksi selvittää*. Julistuksen loppuosassa allekirjoittaneet vaativat lakeja kommunisteja vastaan. Lapuanliike hyökkäsi myös vasemmiston kritiikkiä vastaan loppulauseessaan. *Toivomme, että asian yhteydessä lopetetaan puhe eri puolueiden osallisuudesta siihen ja fasismista, joilla ei ole asian kanssa mitään tekemistä*.²⁴² Julkilausuma on tärkeä itse tekoon nähden siksi, että lapuanliike kieltäytyi pahoittelemasta kirjapainon särkemistä vaan syytti siitä välillisesti hallitusta.

Ajallisesti seuraava merkittävä kannanotto on *Työn äänen* oikeudenkäynnissä esitetty

²⁴¹ Kájan 1930, s. 27–31, 92–95. Siltala 1985, s. 68, Kangas 1983, s. 43–48, Nygård 1982, s. 121, 125, Leinonen 1960, s. 71. Kosola tiesi kirjapainon särkemisestä jo etukäteen. Hän matkusti Vaasaan maaherran luo neuvottelemaan asiasta Artturi Leinosen kanssa. He päättivät, että kirjapainon särkeminen olisi estettävä. Kirjapainon särkemisen jälkeen myös Kustaa Tiitu keskusteli Vaasan maaherran kanssa asiasta. Leinonen varoitti Iivari Koivistoa sekaantumasta lapuanliikkeen toimintaan, mutta tuloksetta.

²⁴² Leinonen 1960, s. 72, Sihvo 1956, 204, Perälä 1998, s. 90, Uusi Suomi 10.4.1930 ”Vaasan juttuun osallistui 72 etelä-pohjalaista”, ks. lista kaikista ilmoittautuneista, Keski-suomalainen 10.4.1930. ”Vaasan kommunistipainon hävittäjät ilmoittautuivat eilen viranomaisille”, Työn Voima 10.4.1930. ”Vaasan tihutyön suorittajat ja sen avustajat ilmoittautuivat viime tingassa”, Kaleva 10.4.1930. ”Tihutyön tekijät ilmoittautuneet.” Iltalehti 10.4.1930. ”Lapualaisten kotiinpaluu Vaasan matkalta”, Kaiku 10.4.1930. ”Vaasan kommunistipainon tuhoajat tunnustivat eilen syylisyytensä maaherralle”. Satakunnan Kansa 10.4.1930. ”72 etelä-pohjalaista miestä ilmoittautui eilen maaherralle osalliseksi kirjapainon hävittämiseen.”

Pohjalaisten vappujulistus. Vappujulistuksen mukaan mielialat olivat levottomat. Kommunismi levitti vainoa ja terroria *kaikista kehittymättömmän kansanaineksen keskuudessa.* Sen tarkoitus oli uskonnon häpäisemisen lisäksi *yhteiskuntamme väkivaltainen tuhoaminen* uudella sisällissodalla. Kirjapainon särkemistä julistus piti *isänmaan laillista rakentamista puolustavana tekona,* mutta kehotti silti odottamaan minkä tien *ihmeiden Jumala* kansakunnalle osoittaisi. *Tulen ei saanut antaa sammua,* vaan kansan oli herättävä huomaamaan *kommunismiin levittäjät ja isänmaan viholliset.*²⁴³

Tämä on ajallisesti ensimmäinen julkilausuma, jossa kommunismiviha alkaa nousta esiin jopa laillisen esivallan kustannuksella. Mielenkiintoista kyllä, tästä julkilausumasta on löydettävissä jopa Kosolan vuoden 1931 puheiden kaltaisia teemoja. Jumalan merkitys tuodaan nyt ensimmäistä kertaa selvästi esiin. Lapuanliikkeen organisoitumattomuus ja spontaanisuus näkyy siinäkin, että Vihtori Kosolan johtamalla Vaasan marssilla annettiin pohjalaisten ja Lapuan miesten nimissä julistuksia.²⁴⁴

Vaasan marssilla kirjapaino-oikeudenkäynnissä Kesäkuussa 1930 *Lapuan miehet* toteusivat 5.6.1930 tehdyssä julistuksessaan, ettei *ryssän kätyrien* kommunistilehtiä enää julkaista. Kosola oli nyt nousemassa Lapuan sijaishallituksen johtoon. Lapuanliikkeen voima oli yllättänyt hallituksen.²⁴⁵ Juuri Vaasan marssi julistuksineen ilmensi äänenpainojen koventumista kommunismin vastustamisessa. Kommunistien epäinhimillistämisen lisäksi esille otettiin kommunismin mahdottomuus niin intellektuaalisesti kuin moraalisesitkin. Yksityisten kansalaisten kannanotot kommunismia vastaan olivat tässä vaiheessa jopa selvästi lapuanliikkeen retoriikan muotoja tiukemmat – Kosola toi esiin julkisesti vastaavanlaisen kommunisminvastustamisen vasta vuonna 1931. Vaasan marssilla myös papit olivat mukana, joten uskonnollinen retoriikka voimistui.

Lapuanliikkeen tärkein julkilausuma oli ehdotus uudeksi vaalilaksi. Vaalilakia valmisteltiin ilmeisesti helsinkiläisissä piireissä. Esitykset annettiin Kosolalle 27.6.1930. Lapuanliikkeen ehdotus kommunistilaeiksi julkistettiin 1.7.1930. Lait oli laadittu neljän Lapuan kokouksen pohjalta. ”Lakivaliokunta” ei ollut tyytyväinen maalaisliiton ja kokoomuksen yhteistyönä syntyneisiin kommunistilakeihin, koska lapuanliikettä ei ollut kuultu. Tämä oli selvä puoluepoliittinen julistus, vaikka lapuanliike ei puolueena halun-

²⁴³ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset 1930, s. 14–15, Kokko 1930A, ks. koko julistus. s. 31.

²⁴⁴ Ruuskanen 2006, s. 99.

²⁴⁵ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset 1930, s. 17, Siltala 1985, s. 80.

nutkaan esiintyä. Siltalan mukaan ohjelmajulistuksen ero fasismiin oli aloitteellisuuden ja dynaamisuuden puute. Lisäksi julistus olisi saattanut käytännössä vahvistaa SDP:tä, koska porvaristo oli jakaantunut, ja pienviljelijät olisivat kuitenkin menettäneet äänioikeutensa.²⁴⁶

Käytännössä lapuanliikkeen vaatimat lakimuutokset veivät pohjaa pois talonpoikaismarssin maalaisliiton painostuksessa annetulta julkilausumalta, jonka mukaan liike totteli hallitusta kommunismin kumoamiseksi ja *kaikki puheet* fasismista ovat keksittyjä. Käytännössä julkilausuman hyväksyminen olisi johtanut parlamentaarisen demokratian ainakin osittaiseen sortumiseen. Vasemmistolehdet hyökkäsivät julkilausuman kimppeen.²⁴⁷ Toisaalta julistus oli taktinen erhe, koska lapuanliike pyrki esiintymään kansanvaltaisesti ylläpitääkseen poliittisesti maltillisten ja aatteellisesti liberaalien porvarien tuen.²⁴⁸

Lapuanliike antoi hallituksen lakiesityksistä lausuman 3.7.1930. Siinä se *katsoi voitavansa hyväksyä ehdotukset*, mutta vaati kunnan- ja kaupunginvaltuustojen puhdistamisesta kommunisteista. Lapuanliike korosti, ettei se aikonut rajoittaa äänioikeutta. Valtuuskunta tosin myönsi, että *kansalaisoikeuksien nauttimisen edellytyksenä on pidettävä kansalaisvelvollisuuksien täyttämistä*. Hallituksen esitys painovapauslain muuttamisesta ei tyydyttänyt täysin lapuanliikettä. Rikoslakiin lapuanliike ilmaisi tyytyväisyytensä. Julistuksen oli allekirjoittanut 3.7.1930 Vihtori Kosola, mutta uskottavampaa olisi ajatella sen takana olleen esimerkiksi Kai Donnerin tai K. R. Kareksen.²⁴⁹ Lapuanliike tasapainoili suhtautumisessaan hallitukseen.

Liike antoi, 24.7.1930, julistuksen *Suomen isänmaalliselle kansalle* Julistuksen mu-

²⁴⁶ Siltala 1985, s. 124–127, Huttula 2000, s. 83–89, 155–156, 159, Nygård 1982, s. 123, ks. myös Ruuskanen 2006, s. 146. Äänioikeutta piti von Hertzenin mukaan rajoittaa, suhteellisesta vaalitavasta pitäisi siirtyä enemmistövaaliin, tulonsiirtoja vähentää ja työlainsäädäntöä tiukentaa, puolustusmäärärahoja korottaa, byrokratiaa hallinnossa vähentää ja äänioikeus sitoa veronmaksukykyyn. Huttula kysyy oliko EK peräti lakivaliokunnan salakirjoittaja? Ks. Suomen Sosialidemokraatti 28.6.1930, Helsingin Sanomat 28.6.1930, Suomen Sosialidemokraatti 7.7.1930. ”Lapualaisohjelma selvästi taantumuksellinen”. ”Sadoiltatuhansilta kansalaisilta äänioikeus”. Ks. Uusi Suomi 3.7.1930, Kaleva 2.7.1930. ”Lapualaisten lakiehdotusten sisälöstä on nyt annettu tiedot julkisuuteen.”

²⁴⁷ Ks. esim. Työn Voima 1.7.1930. ”Kestääkö kansanvaltainen valtiojärjestyksemme?” Työn Voima 2.7.1930. ”Eduskunta koettaa selvittää maamme poliittista sekasortoa”, Työn Voima 22.8.1930. ”Väkivalloin valtuustoja ei saa muuttaa”.

²⁴⁸ Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 186.

²⁴⁹ Ks. Iltalehti 7.7.1930. Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset. Suomen lukko 1930, s. 31–32. (Kosolasta tuli vain muutaman päivän aikana melkoinen lakiasiantuntija), 3.7.1930 lausuma luettavissa kokonaan Kokko 1930A, s. 56–57, Kaiku 3.7.1930. ”Hallituksen esitykset tyydyttävät Lapuan valtuuskuntaa”.

kaan SDP aiheutti vaalit *edesvastuuttomalla menettelyllään*. Taisteluun tuli käydä *elämän pyhimpien arvojen puolesta ja kansanvallan perustan vahvistamiseksi*. Lapuanliike vaati yhtenäistä vaaliliittoa ja isänmaallisia, kansanliikettä tukevia, ehdokkaita. Julistus loppui lauseeseen: *Kansan elävän hengen, sekä uskonnollisen että isänmaallisen, rienaus on nyt tyysten lopetettava. Ja siinä ei saa antaa yhtään perään*. Painostuksen kohteeksi vaihdettiin nyt SDP ja odotettiin kuinka hallitus tulisi tähän reagoimaan. Julistus saattoi olla myös testi. Miten SDP reagoisi kritiikkiin? Asettuisiko se yhä kommunistilakeja vastaan? Syksyn 1930 vaaleissa äänestysprosentti nousi 65.9 prosenttiin. Lapuanliike antoi vielä julistuksen, jossa se uhosi estävänsä puoluepyyteissä esiintymisen vaalien alla.²⁵⁰

Talonpoikaismarssin jälkeen lapuanliikkeen toiminta muuttui entistä hankalammaksi tasapainotteluksi hallituksen painostamisen ja avoimen kapinan välillä. Tästä osoituksena ovat lakiesitysjulistus ja sitä selittelevä lakiesityslausuma. Poliitikassa ei pitäisi joutua selittelemään sanojaan, koska siinä antaa vastustajilleen liikaa aseita. Julistuksista näkyy vuoden 1930 radikalisoitumisen aiheuttama kova valtataistelu hallituksen ja lapuanliikkeen välillä sekä tämän aiheuttamat lapuanliikkeen sisäiset ristiriidat. Lapuanliike ja Kosola hyökkäsivät ja perääntyivät vuoronperään.

Lapuanliikkeen valtuuskunta totesi suhtautuvansa hallitukseen sen mukaan *miten hallitus toteuttaa liikkeen päämääriä*. Valtuuskunta vaati, että kommunismin *kristinuskonvastainen ja maanpetoksellinen toiminta oli tinkimättä lopetettava ja puolueiden heikentävästä vaikutuksesta oli vapauduttava*. Tähän päästäisiin sulkemalla kommunistit pois *julkisesta elämästä*, luomalla yhden edustajan vaalipiirejä ja sitomalla äänioikeus verojen maksamiseen siten, *ettei tämän periaatteen toteuttaminen riistäisi äänioikeutta niiltä kunnan kansalaisilta, jotka hyväksyttävästä syystä eivät voi ilmoittaa omia tuloja*.²⁵¹ Hallitus totesi vastineessaan, että lakia on noudatettava ja vetosi *kaikkiin isänmaallisiin kansalaisiin oikeusjärjestyksen puolustamiseksi*.²⁵² Isänmaa käännettiin nyt lapualaisia vastaan. Lapuanliikkeen retoriikka isänmaasta aloitti väittelyn siitä, mikä todella on isänmaallista.

Toisaalta puheen uhkaavuutta vähensi sen epämääräisyys – suoria konkreettisia uhkuksia, kuten 1931, ei annettu. Toisaalta taas lapuanliikkeen julistukset muuttuivat yksi-

²⁵⁰ Kaleva 25.7.1930, Iltalehti 25.7.1930, Kaiku 25.7.1930, Kokko 1930A, s. 67. Uola 2006, s. 210–211.

²⁵¹ Kaleva 2.7.1930, Turun Sanomat 6.7.1930, Kokko 1930A, s. 58.

²⁵² Kaleva 6.7.1930.

tyiskohtaisemmaksi ja sitä kautta haastoivat hallitusta. Jälleen vetäytymistä seurasi vastaisuus. Puoluepelisyytökset nousivat esiin aina kun lapuanliikkeen tavoitteet eivät edenneet. Syytöksillä yritettiin osoittaa, että mitään rationaalista syytä vastustaa lapuanliikettä ei ollut. Syksyn 1930 julistusten vaihdossa on kuitenkin kyse enemmän arvovaltakiistasta – hallitus yritti näyttää lapuanliikkeelle paikkaansa ja liike yritti saada hallituksen perääntymään. Taistelu Svinhufvudin hallitusta vastaan oli hankalampaa siksikin, koska lapuanliike oli saanut omaksi kokemansa miehen valtiolaivan ruoriin. Julistukset myös pitivät lapuanliikettä julkisuudessa ja vahvistivat sen painostusasemaa, varsinkin kun kyyditykset jatkuivat rinnakkais-strategiana.

Vuonna 1931 lapuanliike oli julkisuudessa lähinnä Kosolan puheiden kautta. Seuraava lapuanliikkeen julistus annettiin vasta Mäntsälän kapinassa, jolloin lapuanliikkeen johto esitti julistuksen, jossa liikkeen *laajennettu johto* katsoi, että kun sen ohjelmaa ja esityksiä *valtiollisen elämämme tervehdyttämiseksi* ei ollut toteutettu, niin *rauhallisuutta maassa ei voitu säilyttää*. Poliittinen suunta oli muutettava ja puoluepolitiikan ulkopuolelta tuleva isänmaallinen hallitus saatettava valtaan.²⁵³ Mielenkiintoinen termi oli *laajennettu johto*, jolla ehkä tarkoitettiin kapinallisia ja taustaorganisaatiota – lapuanliikehän ei virallisesti aloittanut kapinaa, vaan liittyi kapinallisiin. Lauri Hyvämäen mukaan mikään ei kuitenkaan viittaa sopimukseen lapualaisten ja Mäntsälän puhetilaisuuden keskeyttäneiden voimien välillä.²⁵⁴ Toisaalta termillä haluttiin myös antaa kuva, että lapuanliikkeen johdolla on voimakkaita liittolaisia ja uusia tukijoita.

Kapinajulistus voitaneen nähdä myös lapuanliikkeen julistuksien päätepisteenä – tähän oli nyt tultu, jotain oli nyt pakko tehdä, jotta uhkaukset myös tehoaisivat ja ne huomioitaisiin. Toisaalta mahdollista tilaisuutta ratkaista lopullisesti kuka maassa määräisi ei haluttu laiminlyödä. Aiemmissa julistuksissa on jopa vuoden 1930 joulukuusta saakka toistunut enemmän tai vähemmän peitellysti sanottu uhkaus laillisen järjestelmän kaatumisesta.

Jyväskylässäkin annettiin julistuksia. *Esikunta* julisti kokoomuslaisessa Sisä-Suomen lehdessä jatkavansa kapinaa, koska *marxilaisia keinoja* käyttävä hallitus ja yleisradio olivat johtaneet presidentin ja kansan harhaan. Julistus oli kaikista Mäntsälän kapinan

²⁵³ Aamulehti 1.3.1932, Somersalo 1932, s. 15, koko julistus, ks. Sihvo 1956, s. 221.

²⁵⁴ Hyvämäki 1971, s. 265–266.

aikana annetuista julistuksista itsevarmin ja epärealistisin. Sisä-Suomi lehti väitti, että reippaat ja päättäväiset miehet, joita oli vielä paljon ilmoitettua enemmän, olivat valmiita *kestämään ja pysymään paikallaan loppuun saakka, kuolemaankin, jos niin tarvitaan*. Julistus ei tinkimättömyydestään huolimatta hyökännyt kaiken likaisen puoluepelin yläpuolelle nostettua presidentti Svinhufvudia vastaan.²⁵⁵

Idea joukkojen koossapysymisestä oli juuri Vuorimaan. Vuorimaan kiihkoisen²⁵⁶ puheen 28.2.1932 pohjalta lapuanliike alkoi laatia Hämeenlinnassa julistusta hallitukselle – tämä julistus viimeistään sinetöi lapuanliikkeen osallisuuden kapinaan. Lapuanliike tais-teli *vain punaista marxilaisuutta vastaan, mutta jos valtiovalta yhä, kaikesta tapahtuneesta huolimatta, sallii kirotun, marxilaisen sosialidemokratian jatkaa kiihotustyötään ... on meidän pakko todeta, että valtiovalta on meitä vastaan*.²⁵⁷ Julistuksessa uhattiin ottaa valtiovalta vastaan *ase kädessä*.

”Me emme peräänny, emme hellitä, emmekä alistu. Marxilaisuus on kukistettava ja kukistetaan siitäkin huolimatta, että meidän on ensin hävitettävä sitä tukeva ja suojeleva valtiovalta ja sen edustajat.”

SDP:n uhkailu sai nyt luonnollisen päätepiteensä, tosin hallituksesta yritettiin saada aloitteen tekijää. Keravuoren mukaan julistus oli paradoksaalinen ja ristiriitainen. Mäntsälän miehet eivät olleet hallitusta vastaan, mutta jos hallitusvalta ei kiellä marxilaisten toimintaa, on se Mäntsälän miehiä vastaan. Puhetta lienee mietitty myös sen kannalta, että se vaikuttaisi nuoriin suojeluskuntalaisiin.²⁵⁸ Tässä onnistuttiin. Puhe vaikutti nuoriin voimakkaasti. *Lapualais-isänmaallisia* tunteita lisäsi armeijan joukkojen lähestyminen. Nuoret suojeluskuntalaiset kokisivat nyt uusina aktivisteina saman kuin itsenäisyyden taistellut aktivistisukupolvi. Kapinallisten *henkinen johtaja* Vuorimaa sai klo 22 samana

²⁵⁵ Perälä 1998, s. 277, koko julistus Sihvo 1956, s. 236–237, ks. esim. Uusi Suomi 3.3.1932. ”Eilen muodostui Jyväskylään uusi liikehtimiskeskus”, Uusi Suomi 4.3.1932. ”Jyväskylässä vielä liikehtimistä. Puhe-linkeskus, lennätkamari ja konttori vielä miehitetty”. Ks. myös Hannula 1933, s. 109–112, ”esikunnan” julistus.

²⁵⁶ Lehtola 1994, s. 195.

²⁵⁷ Julistuksen allekirjoittivat Mäntsälään kokoontuneiden joukkojen puolesta Otto Ollikainen ja Albert Vuori. Somersalo 1932, s. 70–71, koko julistus luettavissa, Ilkka 1.3.1932, Aamulehti 1.3.1932, Kainuun Sanomat 3.3.1932, Sihvo 1956, s. 219–220 ja Hannula 1933, s. 99–101.

²⁵⁸ Keravuori 1997, s. 93. Julistus koetti selittää toimet vain puolustukselliseksi.

päivänä, 28.2.1932, puhelun K. M. Walleniukselta, joka kertoi, että lapuanliike on kapinallisten rinnalla.²⁵⁹

4 Taustaryhmien vaikutus lapuanliikkeeseen ja retorisen tason muodostuminen

Taustaryhmien kannalta Kosolan puheet olivat kahdessa tasossa tärkeitä. Ensinnäkin Kosolan puheet olivat vastauksia ajankohtaisiin kysymyksiin, toisekseen puheiden avulla lapuanliikkeelle luotiin joukkohenkeä. Kosola julistuksineen ja puheineen oli lopulta vain lapuanliikkeen julkisivu ja hänen kansanjohtajan roolinsa kaventui Mäntsälän kapinaa lähestyttäessä. Tämän takia taustaryhmien; toimijoiden, yhdistysten ja järjestöjen, suhteet ja vaikutukset lapuanliikkeeseen ovat tärkeitä. Taustaryhmät koostuivat erilaisista, jopa keskenään erimielisistä toimijoista. Se, millainen suhde milläkin taustaryhmällä lapuanliikkeeseen milloinkin on, tulee julki Kosolan retoriikassa. Taustaryhmien suhde Kosolan retoriikkaan ilmenee Kosolan retoriikan muutoksissa. Taustatoimijat vaikuttivat lapuanliikkeen sisäisiin muutoksiin ja siten Kosolan retoriikan muutoksiin. Näin taustatoimijat vaikuttivat myös siihen, miten Kosolan puheiden retoriikka ja lapuanliikkeen toiminta olivat suhteessa toisiinsa. Taustatoimijoiden tärkein merkitys oli juuri lapuanliikkeen tavoitteiden muokkaamisessa ja toiminnan organisoimisessa. Ensin Maalaisliiton vaikutusvalta väheni ja tilalle tulivat papit ja aktivistit, sitten pappien vaikutusvalta väheni aktivistien kustannuksella. Lopulta kapinassa suurin osa taustatoimijoista koetti päästä pois liikkeen vaikutuspiiristä. Juuri taustatoimijoiden keskeiset roolit ja vastakkainasettelut muuttivat lapuanliikettä pysyvästi sen kehittymisaikana. Taustatoimijat myös vetäytyivät

²⁵⁹ Keravuori 1997, s. 109, 112. Sihvo 1956, s. 221, Lehtola 1994, s. 195, Ahti 1990, s. 164–165, Mällinen 1981, s. 257. Tosin osa osallistujista, varsinkin vanhemmista miehistä, oli lähtenyt suojeluskuntatalolta pois ymmärrettyään mistä on kysymys. Kapinan alussakin vain Mäntsälä ja Jyväskylä olivat liikekannalla. Jyväskylässä tilanne tosin näytti aluksi pahalta, kun suojeluskuntatalo, lennätinkonttori ja valtion puhelin oli vallattu. Sihvo totesi myöhemmin, että kapinajulistus sisälsi ”vakavia uhkauksia” – vallankaappaus laitetaan käyntiin, elleivät presidentti ja hallitus suostu vaatimuksiin. Sihvon tulkinta julistuksen uhkaavuudesta määritteli hänen Malmbergia tiukempaa suhtautumista kapinoitsijoihin. Sihvo ilmeisesti oletti, että jos kapinallisten uhkauksiin ei heti vastata, he vain saavat lisää itseluottamusta. Kaleva-lehti totesi julistuksen hyökkäävän yksikantaisesti ”laillista parlamentaarista puoluetta” vastaan, joka edustaa ”kansainvälistä työväenliikettä”. Kaleva 1.3.1932.

ja liittyivät liikkeeseen omien motiivinsa vuoksi.²⁶⁰

4.1 Vientirauha, Suomen suojelusliitto ja työnantajat

Lakonmurtaja Yhtymä Vientirauha perustettiin vuonna 1920 Gösta Serlachiuksen johdolla. Vientirauhaa ei koskaan rekisteröity, joten sitä ei ollut juridisesti olemassa. Lakonmurtajat palkattiin tavallisesti maaseudun suojeluskuntahenkisistä liikaväestöstä tilapäisesti vain yhtä tehtävää varten kerrallaan ja heille maksettiin siitä sama palkka kuin vakituisillekin työntekijöille. STK:n toimitusjohtaja Axel Palmgren palkkasi Martti Pihkalan Vientirauhaan. Pihkalan mielestä Vientirauhan toiminnan tuli perustua vuoden 1918 hengelle. Tosin Pihkalakin joutui myöntämään, että rajanveto laillisen ja laittoman lakon, välillä oli vaikeaa. Palosen mukaan lapuanliikkeen eräs tärkeä taustatekijä oli juuri lakkoliikkeen kasvaminen ammattiyhdistysliikkeen voimistuessa.²⁶¹

Vientirauha sai vuoden 1928 satamalakon aikaan jopa lähes 7000 jäsentä. Lakonmurtajajärjestö jakoi maan piireihin, joita johtivat piiripäälliköt. Lapuasta tuli Vientirauhan tärkein eteläpohjalainen keskus. Lakot politisoituivat, koska kommunistien katsottiin aloittavan niitä Neuvostoliiton tuella. Pelko illegaalin SKP:n ja Neuvostoliiton liittoutumisesta aikaansai oikeiston koventamaan otteitaan: poliittisten vankien määrä kasvoi Suomessa ja kansalaisten kontrolli tiukkeni. Viranomaiset joutuivat murskaamaan lakkojen organisointitahoa saadakseen Vientirauhan toimintaa tehostettua. Suojeluskunnat tulivat viitekehyykseksi kommunisminvastaiseen järjestötoimintaan juuri Vientirauhan kautta.²⁶²

Suojeluskuntaverkostoa hyödynnettiin lakonmurtaja miesten etsimisessä. Toiminnassa esiintyi kurittomuutta, eikä saatuja ohjeita aina noudatettu. Vientirauha saattoi osaltaan olla kiihottamassa taloudellisista vaikeuksista kärsiviä talonpoikia kommunismia ja työmaaterroria vastaan, mutta ärtymys suuntautui myös valtiovaltaa kohtaan. Vientirauhan

²⁶⁰ Ks. liitteet II, IV ja V, s. 172, 174, 175.

²⁶¹ Mansner 1981, s. 304–307, Lackman 2007, s. 221. Idea Vientirauhasta oli alun perin Yhdysvalloista, jossa työnantajat saivat tarpeekseen lakoista. Yhdysvaltoihin idea lakonmurtajista tuli Venäjän mustasotniasta, roskajoukoista, joka särki rahasta lakkoja. Ks. myös Tuominen 1958, s. 286–287. Palonen 1975, s. 92.

²⁶² Ks. vasemmiston näkemyksistä Soikkanen 1998, s. 64–68, Ylikangas 2007, s. 234.

yhteistyökumppaneina toimi osaltaan myös lapuanliikettä sittemmin rahoittaneita liike-miehiä, mutta oikeistoradikaalissa vaiheessa talonpoikaismarssin jälkeen hyvin suuri osa heistä vetäytyi liikkeen toiminnasta.²⁶³

Lapuanliikkeeksi muodostunut prosessi alkoi Ylikankaan mukaan juuri Vientirauhan noususta. Se puolestaan johtui siirtolaislakien tiukentumisesta Yhdysvalloissa, jolloin Etelä-Pohjanmaalle jäi irtotyövoimaa. Heidät saatiin näin Vientirauhan palvelukseen.²⁶⁴ Toisaalta lapuanliikkeen syntyä ei tule mystifioida liikaa. Etsivän keskuspoliisin arkistoista ei löydy Martti Lackmanin mukaan tukea väitteille Vientirauhan ja lapuanliikkeen yhteyksistä. Vientirauhan lakonmurtamistoiminta toi maakuntien aktivistijohtajat lähelle niitä poliittisen oikeiston edustajia, jotka rahoittaessaan lapuanliikettä yrittivät hyötyä sen radikaalista toiminnasta. Vaikka ei voida osoittaa, että lapuanliike olisi ollut suurkapitalistien luomus, on kuitenkin selvää, että se auttoi työnantajajärjestöjä.²⁶⁵

AKS:n sisäpiiriin, vihan veljiin, yhteyttä pitänyt Suomen suojeluliitto käytti Vientirauhan verkkoa hyväkseen. Suojeluliiton yhteydet elinkeinoelämään auttoivat Vientirauhaa, kun kommunistien lakkoja purettiin ennen lapuanliikkeen syntyä. Suojeluliitto²⁶⁶ sittemmin kai sulautui lapuanliikkeeseen tai hajosi.²⁶⁷

Enemmistö RKP:stä suhtautui lapuanliikkeeseen epäluuloisesti, samoin ruotsinkielinen lehdistö. Etelä-Suomessa ruotsinkielisiäkin liittyi lapuanliikkeeseen Vientirauhan kautta. Myöhemmin sekä lapuanliike että osa ruotsinkielisiä tukivat Svinhufvudin presidenttiehdokkuutta. Ruotsinkielisiä lapuanliikkeen johdossa edustivat Petter Forsström ja tohtori Kai Donner. Forsström johti Lohjan kalkkitehdasta ja tutustui Vihtori Kosolaan, kun OY

²⁶³ Mikkilä 2000, s. 77–78, Alapuro 1998, s. 67, Virrankoski 2001, s. 808–810.

²⁶⁴ Ylikangas 1986, s. 178–179, Ylikangas 2007, s. 248. Pohjanmaan nousu todisti ”kääntäen” kuinka ”haitallisesti aatellisvalta ja sen muodostama merkantilistinen kauppajärjestelmä vaikuttivat talouselämään”.

²⁶⁵ Mansner 1981, s. 301, Ahti 1999, s. 405, Lackman 1985, s. 183, Lackman 2007, s. 221. Toisaalta vuonna 1944 EK hävitti tietoja muuttuvan ulkopoliittisen tilanteen ja jopa miehityksen pelossa.

²⁶⁶ Vuonna 1923 perustettua Suojeluliittoa kutsuttiin antibolshevistikseksi komiteaksi, ks. Ahti 1999, s. 231, Hyvämäki 1964, s. 150.

²⁶⁷ Eskelinen 2004, s. 156–157. Vihan Veljet siirtyi enemmän suojeluliiton käyttöön vuonna 1923. Vihan veljien verkosto piti yhteyttä maakuntiin, esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalle ja jopa Santeri Alkioon. Elmo Kailan kuuluisa ”viha puhe”, ks. Immonen 1987, s. 107–111. Vastaus vihollisen uhkaan oli vihan voima. Vihan veljien edustajien tuli aina ”yksityisissä keskusteluissa” puhua Neuvostoliiton vihaamisen tärkeydestä. Kaila johti AKS:aa ja vihan veljiä, salamyhkäistä, Räikkösen mukaan ”todellista vallan keskusta”, AKS:ssa. Ks. tarkemmin Ahti 1999, s. 372–375. Toisessa Lapuan kokouksessa 15.3.1930, everstiluutnantti Somersalo toi Suomen Suojeluliiton terveiset kokoukselle ja totesi, ettei ”vapaa kansalaistoiminta” pelkääntään riitä kommunismia vastaan. Ks. Uusi Suomi 16.3.1930.

Vientirauha hajotti lakon kalkkitehtaassa toukokuussa 1927. Forsström sai kovilla otteilla tilanteen ratkaistua.²⁶⁸

Kansalaiskokous- ja lähetystöaallon joulukuussa 1929 on arveltu olevan Vientirauhan, Vapaussodan rintamamiestenliiton, Karjalan kansallisliiton ja Suomen suojelusliiton masinoimaa, koska niiden johto oli suunnilleen samaa. Toisaalta yhteistyöverkostot olivat kuitenkin enemmän ideologisia kuin taloudellisia. Ryhmäkoheesio vaikutti vaikutuskanavien löytymiseen ja puheiden muuttumiseen teoiksi, kun yksi järjestöistä oli noussut ensin, oli muiden helpompaa mennä mukaan.²⁶⁹

Tärkeää oli koota laaja yhteisrintama kommunismia vastaan, tässä työssä parlamentarismilla ja valtiokoneistoilla oli välineellinen rooli. Kokoukset tarkoitettiin juuri ilmentämään valkoisen Suomen karkijoukkojen esiinmarssia. Lapuanliike oli tässä vaiheessa vasta muodostumassa, Kosola tuskin itsekään tiesi mihin suuntaan tapahtumat vielä etenisivät. Toisaalta joulukuussa 1929 lapuanliikkeen toiminta ei enää ollut spontaania, koska kokouksia oli jo pidetty useita eri paikkakunnilla ja vaatimukset esitettiin suunnilleen samanlaisena joka paikassa.²⁷⁰

Lapuanliikkeen kansalaiskokouksiin on huomionsa kiinnittänyt Lasse Kangas. Hänen mukaansa on selvää, että nousua organisoivat *jokin esikunta tai verkosto*²⁷¹. Koko pohjalainen johtajisto on myytti, sillä kaikki muut kokoukset, joita järjestettiin, olivat ylemmän keskiluokkaisen kaupunkilaisten johtamia. Kokouksia oli samana päivänä ainakin Hämeenlinnassa, Kuopiossa, Kotkassa, Mikkelissä, Savonlinnassa ja jo edellisenä iltana Sortavalan seurahuoneella. Lapuan kokouksen suuntaviivojen tuli olla jo etukäteen kokousten järjestäjien tiedossa, koska Sortavalan kokouksesta oli lähetetty jo päivää aiemmin sähke, jossa luvattiin tukea Lapuan kokouksen päätöksille. Järjestöt ovat välttämättömiä suunnitelmallisen toiminnan ajamiseksi. Ne käytännössä laittavat aatteet toimintaan.²⁷²

²⁶⁸ Kokko 1930A, s. 41–42. Soini 1965, s. 50–51. Kájan 1930, s. 130–133, 137, 140, 144–145. Ruotsinkielinen kansanosaa” teki myös oman julistuksena ennen talonpoikaismarssia. Pitkässä julistuksessa, jonka olivat allekirjoittaneet ”lapuanliikkeen ruotsinkieliset kannattajat”, he totesivat ”*veridiktaturia*” kannattajien kommunistien ”*keräävän nyt myrskyä*”. Julistus kritisoi ”*mitä ankarimmin*” ruotsinkielistä lehdistöä lapuanliikkeen parhaamisesta. Julistuksessa todettiin, ettei ”*Jumalan ja saatanan, valkoisen tai punaisen, välillä ole mitään keskietä*”, vaan oli ”*astuttava jommankumman puolelle*”.

²⁶⁹ Siltala 1985, s. 58.

²⁷⁰ Siltala 1985, s. 59, Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 180.

²⁷¹ Kangas 2007, s. 124.

²⁷² Kangas 2007, s. 124. Sortavalasta peräti lähetettiin Lapualle viesti, jossa kehoitettiin yhtymään toimiin kommunisteja vastaan. Ks. Suomen kuvalehti 23.3. 12/07 s. 48–52. Kangas, Lasse: Lapuanliike alkoikin

Kankaan pohtima yhteistyöverkosto saattaisi olla juuri Siltalan mainitsema Vientirauhan, Vapaussodan rintamamiesten liiton, Karjalan kansallisliiton ja Suomen suojelusliiton verkosto. Tällöin Kosolan retoriikka ensimmäisissä kokouksissa olisi kohderyhmittään samaa kuin em. organisaatioiden aktivistien retoriikka. Lapuanliike siirtyi osittain aktivistien käsiin jo toisessa kokouksessa ja kesäkuun kokoukset, joissa radikalisoituminen todenteolla alkoi, olivat jo kokonaan aktivistien käsissä. Lapuanliikkeen voitto ei olisi lopulta ollut työnantajienkaan voitto. Siksi työnantajatkin säikähtivät terroriliikettä kesäkuussa 1930.²⁷³

Lapuanliike oli eräältä osaltaan Vientirauhan toinen toimintamuoto. Suomen suojelusliitto toimi Vientirauhan ja työnantajien välillä. Toisaalta kaikki lapuanliikkeen toimijat eivät aktiivisesti tukeneet Vientirauhaa. Vientirauha oli kuitenkin lapuanliikkeen tärkeä ulottuvuus, ainakin toiminnalliselta näkökulmalta.

Työnantajien suhtautuminen lapuanliikkeeseen ei ollut yksiselitteistä. Martti Pihkala oli mukana perustamassa lapuanliikettä, myöhemmin siihen liittyi tamperelainen kauppaneuvos Rafael Haarla. Rudolf Walden toimi Suomen lukossa. Lapuanliikkeessä mukana oli myös Lohjan kalkkitehtaan päällikkö, toimitusjohtaja, Petter Forsström, joka kuului myös Suomen lukon valtuuskuntaan yhdessä Littoisten verkatehtaan omistaja H. A. Koriston kanssa. Walden, Koristo ja Forsström erkanivat liikkeestä sen omaksuttua lainvas-
taiset keinot.²⁷⁴

Toisessa Lapuan kokouksessa 15.3.1930 Martti Rantanen alusti kommunistien työmaaterrorista. Suomen työnantajien keskusliiton, STK:n, toimitusjohtaja Axel Palmgren totesi ennen talonpoikaismarssia kyseessä olevan valtiovallan ja lapuanliikkeen välinen kaksintaistelu, jossa kannatti tukea hallitusta. Hän myös kritisoi Pihkalaa liian läheisistä suhteista lapuanliikkeeseen. Palmgrenin mielestä varsinkaan Vihtori Kosola ei ollut teh-

Sortavalassa. Nygård 1982, s. 6. Ks. myös Kansallisen kokoomuspuolueen julkaisuja no: 8. 2c42. Kokoomus oli julkaissut vuonna 1929 kommunismin torjumisohjelman. Kommunismi oli levinnyt Suomessa häikäilemättömästi. Ohjelmassa viitattiin myös Viron kommunistien vallankaappausyritykseen ja Wienin mellakoihin. Ohjelma loppui vaatimuksiin kommunismin levittämisen estämisestä, kommunistien järjestäytymisen lopettamisesta, viranomaisten tukemisesta kommunismin valistustyössä. Kommunistit oli poistettava eduskunnasta ja lainsäädäntö uudistettava siten, että se estäisi kommunistisen toiminnan. Ohjelma oli suunnilleen samanlainen kuin lapualaisten vaatimukset, paitsi asiallisempi, käytännönläheisempi ja ei niin tunteisiin vetoava.

²⁷³ Sulamaa 1995B, s. 38.

²⁷⁴ Mansner 1981, s. 416.

täviensä tasalla, Palmgren huomasi helpotukseksi, että Pihkala alkoi toimia ääriainek-
sia vastaan. Palmgren järkyttyi kuultuaan presidentti Ståhlbergin kyydityksestä. STK:n
varatoimitusjohtaja Antti Hackzell kirjoitti esimiehelleen, että hallitus oli jo myöntynyt
liikaa lapuanliikkeen edessä; suojeluskuntakin alkoi epäröidä toimissaan laillisuuden puo-
lesta.²⁷⁵

STK pyrki pitämään lapuanliikkeen poissa työmarkkinaneuvotteluista. Palmgren ja
Hackzell toimivat hallituksen kannan mukaisesti ja pysyivät oikeistoradikaalista liikeh-
dinnästä ainakin kauempana kuin kollegansa Italiassa. STK:n hallitus totesi talvella 1930
voivansa puuttua työmaaterroriin vain sikäli, kun se koskee työolosuhteita. Poliittiseen
puoleen STK ei voinut puuttua, koska ei halunnut sotkea ammatillista ja puoluepolitiik-
kaa toisiinsa kuten ammattiyhdistysliike STK:n mielestä teki. STK painotti vielä kyseessä
olevan järjestön virallinen kanta ja suhtautuminen. Talonpoikaismarssin jälkeen STK:n
hallitus totesi, ettei sen tule puuttua tilanteeseen millään tavalla, silti talonpoikaismarssil-
la maan johtavat työnantajat takasivat järjestelyt 32 0000 mk:aan saakka.²⁷⁶

Axel Palmgren piti Mäntsälän kapinaa häpeällisenä. Eniten STK pelkäsi, että sen jot-
kin jäsenet olisivat sekaantuneet kapinaan. Yhtyneiden paperitehtaiden toimihenkilöitä
olikin huhujen mukaan ollut osallisina kapinaan – tosin omissa nimissään ja vastoin ni-
menomaisia ohjeita. Waldenille, joka tuolloin oli yhtiönhoitaja, Kosolan tarjoama ehdo-
tus diktaattoriksi ryhtymisestä tai uuden hallituksen kokoamisesta, oli erityisen kiusalli-
nen.²⁷⁷

4.2 Suojeluskunnat ja K. M. Wallenius

Suojeluskunnat olivat sisällissodan voittaneen osapuolen luoma turva kommunismin ja
osittain ylipäänsä vasemmiston uhkaa vastaan²⁷⁸. Talonpoikien ja oikeiston tukemana

²⁷⁵ Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset 1930, s. 9–13. Mansner 1981, s. 418–420.

²⁷⁶ Lackman 2007, s. 231, Mansner 1981, s. 417, 421. STK huomasi lapualaisympatioistaan huolimatta
lapuanliikkeen vaarantavan elinkeinoelämän toiminnan ja maan valtiollisen toiminnan. Valtiovallan oli
pakko ryhtyä toimiin. Lisäksi oikeistoliberaalit kauhistelivat lapuanliikkeen tekoja.

²⁷⁷ Mansner 1981, s. 420. Vrt. Kosolan kirje Waldenille Mäntsälän kapinan aikaan. Walden tosin neuvotteli
kapinan aikana Svinhufvudin kanssa pääministerin paikasta.

²⁷⁸ Suojeluskunnat valvoivat vasemmistoa ja yhteisön moraalia sekä arvoja sisällissodan jälkeisessä vaike-
assa tilanteessa. Yhteisön sisäiset, arkisetkin, konfliktit politisoituivat sisällissodan jälkeen. Tikka 2006, s.

suojeluskunta oli 1920-luvun alussa vahvempi kuin armeija. Suojeluskunnat levittivät ja ylläpitivät kansalaisyhteiskuntaa, valkoisten hegemoniaa, ideologiaa ja normeja kommunismin uhkaa vastaan. Suojeluskunta ja valtiovalta ajautuivat riitaan järjestön johtajasta vuonna 1922. Suojeluskunta haluttiin pitää erossa politiikasta, mutta sen jäsenet osallistuivat yksityishenkilöinä lakonmurtamisiin.²⁷⁹

Suojeluskunnilla oli oma sisäinen hallintonsa, joka oli vakiinnutettu vuonna 1927. Suojeluskuntajärjestö vakiintui vuoteen 1928 mennessä. Henkilökohtaiset ja paikalliset ratkaisut sallittiin valkoisen vallan puolustamiseksi. Kesäkuussa 1930 suojeluskunnan yliesikunta antoi julistuksen, jossa se korosti, ettei suojeluskunta järjestönä osallistu lapuanliikkeen toimintaan. Talonpoikaismarssin järjestämisestä vastasi marssitoimikunnassa Kosolan lisäksi eversti Paavo Talvela ja J. W. Hägglund, Helsingin suojeluskuntapiirin päällikkö. Talvela ja Hägglund korostivat, että ellei kommunisteja vangita, ei järjestyksen ylläpitoa voida taata. Suojeluskuntien päällikkö Lauri Malmberg kritisoi lapuanliikkeen keinoja kommunismia vastaan.²⁸⁰

Talonpoikaismarssi ei voinut toteutua ilman Malmbergin tietoa ja hyväksyntää, mutta Walleniuksen rooli oli voimakas jo alusta alkaen. Suojeluskunta noudatti näin lapuanliikkeen hillitsemistaktiikkaa, eikä asettunut liikettä vastaan suoranaisesti. Suojeluskunnan merkitys lapuanliikkeelle ei ollut ratkaiseva. Liikkeen radikalisoituessa suojeluskuntaustaiset syrjäytyivät liikkeen johtopaikoilta. Toisaalta lapuanliikkeen myötä suojeluskuntaan liittyi enemmän jäseniä. Vuoden 1931 presidentinvaalien alla Lauri Malmberg totesi, että jos Ståhlberg valittaisiin, niin hän ei välttämättä kykenisi ylläpitämään järjestystä.²⁸¹

Epämääräisesti lapuanliikkeeseen suhtautunut Lauri Malmberg käskettiin Helsinkiin

218–221.

²⁷⁹ Siltala 1985, s. 472–473, ks. esim. Hersalo 1962, s. 543, Alapuro 1973, s. 37–42. Vrt. Sihvon ja Malmbergin menetelmätapakiista Mäntsälän kapinan ratkaisemiseksi – Malmberg, ei Sihvo, faktisesti lopetti kapinan ja lapuanliikkeen. Ks. tarkemmin Sélen 2001, s. 90–104, 313, 320–328, 339. Toisaalta kommunisminvastainen toiminta ei ollut kaikkien suojeluskuntalaisten mielestä puoluepolitiikkaa. Suojeluskuntaselkkauksesta, ks. Ahti 1990, s. 13–76. Siironen 2006, s. 167–169.

²⁸⁰ Sélen 1998, s. 203, ks. tarkemmin Sélen 2001, s. 278–310, 330, 334. Lait suojeluskunnan hallinnosta ja vakinaistamisesta. Huttula 2000, s. 63, Juva 1977, s. 393, Saarela 2008, s. 466–467, Saarikoski 1997, s. 240, Sinerma 1995, s. 207–208.

²⁸¹ Sélen 2001, 331, 337, 355–358, Sinerma 1995, s. 207–208, 213, 216–217, Relander 1968, s. 496. Per Zilliacus kertoi presidentti Relanderille myöhemmin, että Lauri Malmberg, suojeluskuntien päällikkö, olisi luvannut Kosolalle olla menemättä hallitukseen, kun lapualaisten kaavailut hallituspaikoista kaatuivat. Zilliacuksen rooli korostui neuvotteluissa, hän kritisoi Malmbergin toimintaa suhteessa lapuanliikkeeseen.

heti Mäntsälän kapinan alussa. Malmberg kävi kapinan aikana neuvotteluita Östermanin kautta Mannerheimin kanssa – vaatimus oli selvä: hallitus on vaihdettava. Sihvo vihjaili muistelmissaan, että Malmberg vuosi neuvotteluita Martti Pihkalalle. Malmberg sai idean, että jos Mäntsälän joukot tunnustaisivat suojeluskuntajohdon alaisuutensa, voisi suojeluskunta purkaa rauhanomaisesti koko tilanteen. Alkoholilla autettu sopimus kapinan lopettamiseksi syntyi 6.3.1932 yöllä Eversti Elja Rihtniemen ansiosta. Ratkaisu noudatti suurin piirtein Svinhufvudin radiopuheessaan antamaa käskyä. Vangitut Kosola, Sario, Wallenius, Somersalo ja Susitaival lupasivat ilmoittautua kunniasanallaan 7.3.1932 aamulla klo 10 Helsingissä, kuten Malmberg oli vaatinut. Suojeluskunnan ja armeijan välinen konflikti oli suurin uhka Mäntsälän kapinassa, siksi Svinhufvud osoitti ensimmäisen julistuksensa suojeluskunnalle.²⁸²

Kapinan jälkeen suojeluskunnissa erotettiin muutamia lapualaismielisiä piiripäälliköitä, mutta oikeiston vaatimuksesta suojeluskunta sai siivota sotkunsä itse. Käytännössä vain murto-osa suojeluskunnan 100 000 jäsenestä lähti mukaan kapinaan. Suojeluskunta oli edellytys, mutta ei syy kapinan syntymiselle.²⁸³ SDP vaati Väinö Tannerin johdolla suojeluskuntien lakkauttamista kapinan jälkeen. Aarne Sihvo vaati suojeluskuntaupseerien mielialojen kartoittamista.²⁸⁴

²⁸² Ahti 1990, s. 166–169, 211–215, 265–269, 272–273, Juva 1977, s. 474, 480, Lehtola 1994, s. 199, 202, ks. myös Österman 1966, s. 88, Keravuori 1997, s. 84–85, Saarikoski 1997, s. 257. Leinonen 1960, s. 199–201, Hyvämäki 1971, s. 255, Elja Rihtniemen selvitys tilanteesta, ks. Somersalo 1932, s. 61–63, 91–94. Idea Sihvon ”piilottamisesta” ”tietyn upseeriryhmän” avulla oli itse asiassa Svinhufvudin, koska hän, kuten Malmbergkin, pelkäsi sisällissodan uhkaa, jos Sihvo saa tahtonsä lävitse. Österman kritisoi Sihvoa ”varpuksen ampumisesta tykillä”. Ks. esim. Turun Sanomat 5.3.1932. ”Mäntsälässä yöllä neuvottelu antautumisesta”, Uusi Suomi 6.3.1932. ”Mäntsälän joukko hajaantuu kotiseudulleen”, Kaiku 6.3.1932. ”Eilispäivä toi ratkaisun tilanteeseen”, ks. esim. Ilkka 7.3.1932. ”Kansalaismieliala kaikkialla maassa tuomitsee jyrkästi kapinoimisen.”Työn Voima 7.3.1932. ”Kapinallisten kärkeijoukko antautui eilen”, Turun Sanomat 7.3.1932. ”Vallenius, Koivisto, Somersalo, Kosola, Susitaival ja Sario vangittuna Helsingissä”, Suomen Sosialidemokraatti 7.3.1932. ”Kapinalliset riisuttiin eri paikoissaan aseistaan. Johtajat ovat toistaiseksi Helsingin etsivän poliisin hallussa” Keskisuomalainen 8.3.1932. ”Kapinalliset antautuvat sunnuntaina. Herrat Wallenius, Koivisto, Susitaival, Kosola ja Sario nyt poliisin hallussa”, Kaleva 8.3.1932. ”Kapina saatiin sunnuntaina lopullisesti tukahdetuksi”. Ks. Sihvo 1956, s. 239, julistus ja sen tarkka sisältö, vrt. Kronlund 1988, s. 366–367. Yleisesikunta sai tiedon 6.3.1932 klo 00.55. Armeijan toiminta Mäntsälän kapinan ratkaisemiseksi lisäksi vasemmiston luottamusta siihen suojeluskuntien kustannuksella. Kenraali Malmberg kieltäytyi lukemasta julistusta radiossa, joten puolustusministeri Lahdensuo joutui lukijaksi.

²⁸³ Sélen 1998, s. 209, 219, Kronlund 1988, s. 363. Svinhufvudin radiopuheen osoittaminen suojeluskuntalaisille osoitti selvästi mitä kapinassa eniten pelättiin. Lisäksi mitä tekisivät punaiset asevelvolliset jos tilanne alkaisi kiristyä?

²⁸⁴ Ahti 1990, s. 291, 297–302, Perälä 1998, s. 282, Sélen 2001, s. 383–386, Uola 2006, s. 242–243. Suomen Sosialidemokraatti 8.3.1932, josta lainaukset. Eduskuntakeskustelu suojeluskunnan roolista Mäntsälän kapinan tapahtumissa. Suojeluskuntaa ei voitu puhdistaa siksikään, koska suojeluskunta oli yhä tiiviimmin kytketty puolustusvoimiin ja sen liikekannallepano-organisaatioihin.

Mäntsälän kapinasta ja lapuanliikkeestä suojeluskunta selvisi järjestönä pienin vaurioin. Lapuanliike aiheutti tarkoituksella jännitettä puolustusvoimien ja suojeluskuntien välille toiminta-aikanaan. Lapuanliike epäonnistui koettaessaan muuttaa kapinaan passiivisesti suhtautuneet suojeluskunnat vaa'ankieleksi, jolla hallituksen painostaminen tuotaisi toivottua tulosta. Tosin kapinan epäonnistumiseen keskeinen syy oli Malmbergin pysyminen tiukkana ja Svinhufvudin rinnalla huolimatta selvistä mielipide-eroistaan Sihvon kanssa. Toisaalta suojeluskuntien lapualaissympatiat muuttivat kapinan lopettamisen farsiksi – kommunistien kapinassa keinot olisivat varmasti olleet kovemmat.²⁸⁵

Tiivistäen voidaan todeta, että lapualaisideologia ja suojeluskuntalaisuus olivat rinnakkaisia ja päällekkäisiä ideologioita. Suojeluskunta oli lapuanliikkeelle keino levittäytyä pitkin maata niin aatteellisesti kuin teknisestikin erilaisten verkostojen kautta. Suojeluskunnan organisaatiota yritettiin käyttää korvaamaan lapuanliikkeen puutteellinen organisaatio vuoden 1930 radikalisoitumisessa. Suojeluskunnan merkitys lapuanliikkeelle väheni kyyditysten tyrehtyessä.²⁸⁶

Kenraalimajuri Kurt Mikael Wallenius tuli mukaan lapuanliikkeen toimintaan viimeistään kesäkuun alussa 1930. Vihtori Kosola, Vihtori Herttua ja Iivari Koivisto olivat silloin käyneet yleisesikuntapäällikön luona selostamassa liikkeen päämääriä ja pyytämässä, ettei armeija puuttuisi kommunistien muiluttamiseen eduskunnasta.²⁸⁷

K. M. Walleniuksen motiivi liittyä lapuanliikkeen toimintaan on epäselvä. Siltalan mukaan Wallenius etsi tukea laskusuuntaiselle uralleen, mutta Lehtolan mukaan juuri Walleniuksen nimittäminen kenraaliksi 14.8.1930 osoittaa, ettei ura ainakaan laskusuun-

²⁸⁵ Ahti 1990, s. 231, Sélen 2001, s. 354, 372, Hyvämäki 1971, s. 246. Lapuanliike antoi ilmeisesti 2.3.1932 julistuksen, jonka mukaan ”suojeluskuntain pitää saattaa järjestys maahan, LL muonittaa miehet” Vrt. Turun Sanomat 3.3.1932. ”Valhe ja petos lapuanliikkeen viimeinen keino”. Tikan (2006, s. 220–221) mukaan suojeluskunnan ”laajapohjaistuminen” esti sen hyödyntämisen ja käyttämisen 1920-luvun selkkauksessa ja Mäntsälän kapinassa.

²⁸⁶ Immonen 1987, s. 113–114, Siltala 1985, s. 320–321, 324–325, Lehtola 1994, s. 149–150. Armeija ja suojeluskunnat suhtautuivat lapuanliikkeeseen virallisesti lähes samalla tavalla. Suojeluskunnan kannalta ongelmaksi muodostuivat yksittäisten jäsenien lainvastaiset teot. Suojeluskunnan roolista kyydityksissä, ks. esim. Sélen 2001, s. 342–347.

²⁸⁷ Lehtola 1994, s. 142–143, 149–150, Siltala 1985, s. 82, 188. Wallenius oli todennut ko. tapaamisessa, että Herttuasta ja Kosolasta tulee ”vaarallisia miehiä”, jos he lähtevät ”laittomuuden tielle”. Ks. Uusi Maailma 7/1967, s. 31. Väite perustuu kenraalitar Anni Walleniuksen kertomukseen lapuanliikkeestä ja K. M. Walleniuksen suhteesta siihen. Siltalan mukaan Kosola ja Herttua ottivat yhteyttä 5.6.1930 K. M. Walleniuksen selittääkseen hänelle lapuanliikkeen välttämättömyyttä. Vihtori Herttua kertoi kuulusteluissa, että hän oli ”tuntenut varsinaisesti” K. M. Walleniuksen talonpoikaismarssista saakka. Hän vakuutti K. M. Walleniuksen vastustaneen lapuanliikkeen laittomuuksia.

nassa ollut. Lehtolan mukaan nimittäminen ei ainakaan tapahtunut lapuanliikkeen ansios-
ta, kuten Nygård väittää.²⁸⁸

Kun Wallenius hakeutui lapuanliikkeeseen, hän oli jo saavuttanut aseman yleisesikun-
taupseerina. Aktivistina hän saattoi myös ottaa poliittisiakin riskejä. Walleniuksen suh-
tautuminen liikkeeseen vuonna 1930 muuttui kaksijakoiseksi. Yleisesikuntaupseerina hän
kritisoi väkivaltaisuuksia, mutta yksityisesti hän toivoi hallituksen eroa. Tämä ristiriita
saattoi ajaa Walleniusta lähemmäs lapuanliikettä. Leinosen mukaan lapuanliikkeen väki-
valtainen suunta alkoi vaikuttaa juuri Kosolaan ja Koivistoon Walleniuksen kautta.²⁸⁹

Wallenius pidätettiin 22.10.1930 syytettynä Ståhlbergin kyydityksestä, mutta vapau-
tettiin korkeimmassa oikeudessa. Kyyditysjupakan jälkeen Wallenius siirtyi lapuanliik-
keen pääsihteeriksi 27.10.1931. Tämä rikkoi välit lapuanliikkeen ruotsinkielisiin kannat-
tajiin, Kai Donneriin ja Petter Forsströmiin. Varsinkin Walleniuksen idea yhteistyöstä
pulaliikkeen kanssa ja maakuntainliikkeen perustamissuunnitelmat herättivät vastustus-
ta.²⁹⁰

Lapuanliikkeen aikaisempi sihteeri Vuorimaa²⁹¹ oli saanut Kosolalta käskyn järjestää
vallankaappaus-suunnitelmaa. Kosolan Vuorimaalta tilaamaan suunnitelmaan ilmeisesti
liittyi myös yhteistyö valtiovaltaa vastustavien liikkeiden kanssa. Wallenius alkoi laatia
organisaatiokaaviota, lapuanliikkeelle jo keväällä 1931. Walleniuksen eri puolilla maata

²⁸⁸ Nygård 1982, s. 85, Lehtola 1994, s. 150, 399. Siltalan väitettä Walleniuksesta ei voi minkään lähteen
nojalla vahvistaa tai hylätä. Walleniuksen toimiminen välimiehenä hallituksen ja LL:n välissä ei ole Lehto-
lan mukaan mahdollista siksi, että hallitushan oli nimenomaan, ainakin välillisesti, liittoutunut lapuanliik-
keen kanssa, kun presidentin johdolla suunniteltiin talonpoikaismarssia.

²⁸⁹ Lehtola 1994, s. 152, Leinonen 1960, s. 189.

²⁹⁰ Perälä 1998, s. 229, 244, Lackman 1985, s. 203, Lehtola 1994, s. 189, Sélen 2001, s. 359, Hyvämäki
1971, s. 126, 223, 226, Soini 1965, s. 56. Kaleva 23.10.1930, Iltalehti 23.10.1930. Wallenius oli köyhtynyt
kovasti päästyään vankilasta ja tarvitsi töitä. W. palkattiin Jussi Muilun ehdotuksesta. Kai Donner oli kes-
kustellut Petter Forströmin kanssa 28.10.1930. Kosolaan pettynyt Forström kertoi Donnerille lapuanliik-
keen johdon uskovan, että Walleniuksella oli ”melkein yksin” koko armeija ja suojeluskunta käsissään.
Herttua ja Kosola olivat joukosta eniten naiiveja. Lapuanliikkeen pohjanmaalaiset talonpojat olivat imarrel-
tuja päästyään Walleniuksen ja Kuussaaren seuraan, jotka ylpistyivät lapualaisten kehuista ja uskoivat pys-
tyvänsä enempään kuin pystyivätkään. Konkreettinen osoitus yhteistyöstä oli, että 21.11.1931 annetussa
julistuksessa lapuanliike, maakuntain liike ja Vapaussodan rintamamiesten liitto ilmoittivat toimivansa *käsi
kädessä yhteisten päämäärien saavuttamiseksi*. Toisaalta Loimaan pulaliike sanoutui irti lapuanliikkeestä
8.10.1931 kokouksessaan. Kaikki pulaliikheet tuomitsivat Mäntsälän kapinan. Ks. esim. Turun Sanomat
12.10.1931. ”Pulaliike puhdistautunut lapualaisista”.

²⁹¹ Vuorimaan mukaan Jussi Muilu ja ”muutamia AKS:n silmantekeviä” pyysivät häntä sihteeriksi. Hän
astui virkaansa 1.11.1931 palkan hänelle kokosi ”Pohjanmaan nuorten joukko”. Uusi maailma 21/1968 s.
27–28. Anni Wallenius väittää, että juuri K.M. Walleniuksen nimeäminen lapuanliikkeen sihteeriksi ai-
kaansai tarpeen päästä K. M. Walleniuksesta eroon ”keinolla millä hyvänsä”. Mäntsälän kapina liittyi juuri
tähän. K. M. Wallenius oli yrittänyt päästä Minna Crauhcerista eroon ja siitä syystä Crauhcer kosti nyt
levittämällä vallankaappausuhuja K. M. Walleniuksesta. Ks. Uusi maailma 6/1967, s. 27–28.

järjestämät puhetilaisuudet lapuanliikkeen puolesta olivat ilmeisesti suunnattu juuri suojeluskunnille.²⁹²

Mäntsälän ammuskelun alettua Vuorimaa soitti Walleniukselle ja kysyi tältä lapuanliikkeen kantaa asiaan. Hämmäntynyt Wallenius kehotti Vuorimaata odottamaan, kunnes lapuanliike olisi käsitelty asiaa. Lapuanliike liittyi kapinaan Hämeenlinnassa 28.2.1932 allekirjoitetulla julistuksella.²⁹³ Vuorimaa oli varsinkin kapinan alkuvaiheessa selkeä johtohahmo, mutta toimissaan epäroinyttä Walleniusta pidettiin kuitenkin hänen saavuttuaan Mäntsälään kapinajohtajana – edustihan hän sihteerinä suoraan lapuanliikkeen johtoa.²⁹⁴ Kapinatapahtumista voidaan vetää sellainenkin johtopäätös, että Wallenius jouduttuaan Vuorimaan julistusten jälkeen kiperään tilanteeseen yritti talonpoikaismarssin kaltaista jättimielenosoitusta hallituksen erottamiseksi. Kielenkäyttö teki Lehtolan mukaan kapinasta kovemman kuin se olikaan. K. M. Wallenius sai vankeutta kapinasta, mutta päästettiin vapaaksi jo 18.8.1932 kovien tukimielenosoitusten myötä.²⁹⁵

²⁹² Lehtola 1994, s. 191, Sélen 2001, s. 359, Siltala 1985, s. 395, Soikkanen 1975, s. 534. SDP piti Walleniuksen nimittämistä LL:n sihteeriksi merkinä kaappaushankkeen suunnittelusta. Ks. myös Vuorimaa 1967, s. 224–225, Korjus 1976, s. 188, Nygårdin (1982, s. 130), mukaan Korjus vähättelee lapuanliikkeen vuoden 1930 poliittista väkivaltaa ja terroria. Maa, kuten Korjus väittää, ei ollut sairas, vaan pikemminkin riittävän terve kestääkseen liikkeen rasituksen.

²⁹³ Lapuanliike ”ei katso rauhallisuutta maassa voitavan säilyttää, ellei nykyinen hallitus heti eroa ja poliittinen suunta maassa muutu”. Ks. julistus Ilkka 1.3.1932. Aamulehden (1.3.1932), mukaan julistus oli käytännössä ”ultimaattumi” hallitukselle, taistelua marxilaisuutta vastaan tuli käydä toisin keinoin. Lehden mukaan sisällissodalla uhkaaminen oli väärin, koska se syöksisi maan suureen onnettomuuteen, Keravuori 1997, s. 107. Hyvämäki 1971, s. 269. Vuorimaa 1967, s. 251–256. Ahti 1990, s. 189–191. Vuorimaa oli vielä 1.3.1932 uhakas. Hän totesi, etteivät ”kapinalliset lähde vapaaehtoisesti ja jos ampumaan aletaan, niin hallituksen joukkojen on aloitettava”.

²⁹⁴ Muun muassa Rafael Haarla värväsi Lievestuoreelta ja Laukaasta miehiä. Ahti 1990, s. 160–162. ks. Myös Suomen Sosialidemokraatti 9.8.1932. ”Haarlakin vapisee. Väärinkäsitetty mies”. Anni Wallenius väittää kapinan olleen ”nerokkaasti suunniteltua, kylmäverisen ovelasti toteutettua lavastettua näytelmää”, Tarkoituksena oli iskeä K. M. Walleniukseen, armeijaan, jääkäreihin, suojeluskuntaan, lapuanliikkeeseen ja oikeistoon tavoitteena romahduttaa maanpuolustustahto. Konspiratiivinen kerronta muuttuu tarina tarinalta yhä huimemmaksi ja epäuskottavammaksi. Ks. Uusi maailma 17/1968, s. 26–31.

²⁹⁵ Ahti 1990, s. 312–318, Lehtola 1994, s. 211–213, Alapuro 1998, s. 47–50. Vrt. Walleniuksen haastattelu Turun Sanomissa 1.3.1932. ”Kansa on kaikkialla liikkeessä ja innostus on suuri”. Walleniuksen mukaan nälkälakko oli ”demonstratiivinen keino, joka ei oikein nyt soveltunut tähän hetkeen”. Turun lääninvankilan lääkäri Aleksis Tähkä totesi nälkälakon olevan siksikin paha, kun vangit olivat huomattavan alkoholin käytön heikentämiä. Tuomiorovasti Candolinin puheen sävyttämänä saapunut K. M. Wallenius sai suunnitteleen samanlaisten vastaanoton kuin Ståhlberg pari vuotta aikaisemmin. W. oli tosin nälkälakosta aivan poikki eikä jaksanut edes pitää puhetta. Anni Wallenius väittää, että oikeuden lausunnot olivat ristiriitaisia, ”kuulustelupöytäkirjat jossain muualla kuin kuulusteluissa laadittuja”. K. M. Wallenius siirrettiin Turun vankilasta sairaalaan nälkälakon yhteydessä, mielenosoittajat tulivat sairaalaan eteen osoittamaan mieltään. Mukana oli mm. AKS:n edustajana kirjailija Arvi Järventaus. Kosola sai sydänkohtauksen yöllä, mikä kuitenkin ”meni ohi ilman lääkäreitä”. Myös muilla vangeilla ilmeni sydänoireita. Ks. Uusi Maailma 19/1968, s. 65–69.

4.3 Akateeminen Karjala-Seura ja Suomen lukko

AKS oli perustettu 11.3.1922 sisällissodan perinnön kannattajaksi ja aatteellisesti poliittiseksi taistelujärjestöksi.²⁹⁶ AKS:ään kuului suurimmaksi osaksi nuoria ylioppilaita²⁹⁷. AKS:aan kuului myös radikaalimpi sisäpiiri vihan veljet.²⁹⁸ Suur-Suomen luominen oli AKS:n mukaan historian antama tehtävä.²⁹⁹ AKS:llä oli erityiset suhteet Vihtori Kosolaan ja Vihtori Herttuaan juuri jääkäriaikojen, Itä-Karjalan retkien ja siitä seuranneen itäkarjalaisten koulutuksen myötä. Erkki Räikkönen levitti julkaisua, *Suursuomi on yhtä kuin isänmaa* etelä-pohjanmaalle. Vihtori Kosola ja Vihtori Herttua auttoivat häntä lukijakunnan lisäämisessä. AKS:n avulla uudet ylioppilaat pääsivät mukaan aktivismin salaperäiseen maailmaan.³⁰⁰

Politiikassa AKS oli omaksunut puoluevastaisen linjan petyttyään maalaisliittoon vuonna 1928. AKS tuki hiljaisesti oikeistoa, mutta hävisi vaalit. AKS reagoi kommunistin voimistumiseen viikkoa ennen lapuanliikkeen alkua, punapaitakohtausta. AKS:n ensimmäinen kohtaaminen muotoutuvan lapuanliikkeen kanssa oli itsenäisyyspäivänä 1929, kun lapuanliikkeen lähetystö kävi Helsingissä painostamassa hallitusta toimenpiteisiin.³⁰¹

AKS:aa edustanut maisteri Vilho Helanen³⁰² esitti lähetystölle intomielisen tervehdyk-

²⁹⁶ Nygård 1982, s. 64–65, 115. AKS kantoi tunnuksessaan luotia, jolla Bobi Siven oli surmannut itsensä, kun hänelle selvisi, että Suomi luopuu Porajärvestä ja Repolasta osana vuoden 1920 Tarton rauhan sopimusta.

²⁹⁷ Etenkin pohjalaisia, savolaisia ja karjalaisia ylioppilaita. Nygård 1982, s. 65.

²⁹⁸ Nygård 1982, s. 67.

²⁹⁹ Suursuomi on yhtä kuin isänmaa 1923, s. 15–20.

³⁰⁰ Klinge 1972, s. 61, Eskelinen 2004, s. 262–263. Lapualla oli koulu itäkarjalaisille, jossa Kosola antoi heille sotilaskoulutusta. Ks. AKS:n ideologiasta, Suursuomi on yhtä kuin isänmaa, AKS:n lippuvala s. 35–36. Ks. AKS:n jäsenistöstä tarkemmin, Nygård 1982, s. 69–70.

³⁰¹ Alapuro 1973, s. 125–126, 130. Ks. esim. Keskisuomalainen 8.12.1929. ”Lapuan lähetystö pääkaupungissa”. Sulamaan (1995, s. 41) mukaan Kosola aikoi aluksi vaatia sisäministeriltä maaherran erottamista, mutta ”tyytyi lopulta kanteluun maaherran menettelystä”. Kuva lähetystöstä. Niinistö 2008, s. 156. Iltalehti 7.12.1929. ”Itsenäisyyspäivä Lapuan lähetystön ja voimistuvan itsenäisyystahdon merkeissä”.

³⁰² Eskelinen 2004, s. 282, 286. Helanen edusti AKS:aa lapuanliikkeen johdossa. Hän sai lapuanliikkeeltä vakuutuksen, ettei LL ”pyri diktatuuriin, eikä halua sulkea sosialidemokraatteja pois poliittisesta elämästä”. Tämä oli vastaveto Kai Donnerille, jonka vaikutusvalta alkoi kasvaa LL:n ”kesäjohdossa”, vrt. kesäkuun 1930 tapahtumat. Svinhufvud piti puhuttelua AKS:n edustajille kielitaistelun keskeyttääkseen. Syyskuussa 1930 Helanen nosti Kosolan nuorison idoliksi ja piti kyydityksiin ym. väkivaltaisuuksiin syyllisinä nuorisopoliitikkoja, jotka olivat päästäneet tilanteen näin pahaksi, että vain ”väkivallalla on saatu yhteiskunnan

sen, johon, Ilkan tuore päätoimittaja, Artturi Leinonen vastasi todeten lähetystön taistelevan kansanvallan puolesta. Puheita pitivät tuomari Lauri Halme, Kalle Huhtala, Niilo Kärki ja tohtori Martti Haavio, joka vaati suomalaishenkisiä puolueita yhtymään hallitukseksi lopettaakseen *huliganismin*.³⁰³ Vihtori Kosola ja muut lapualaisjohtajat ärtyivät kuunnellessaan Martti Haavion puhetta³⁰⁴ ja poistuivat tilaisuudesta. Seuraavaksi lähetystö pääsi tervehdyskäynnille valtioneuvos Danielson-Kalmarin luokse. Danielson-Kalmari kannatti kommunismin vastaista taistelua, mutta korosti samalla laillisuutta.³⁰⁵

AKS esitti lapuanliikkeelle kolme vaatimusta. Ensinnäkin lapuanliikkeen ei tulisi pyrkiä diktatuuriin. Toisekseen SDP:n poliittinen toiminta tulisi hyväksyä. Kolmanneksi kansallisuuskysymystä tuli pitää esillä, eikä antaa lapualaismielisille ruotsinkielisille mitään etuoikeuksia kielitaistelussa. AKS liittyi Suomen lukkoon huhtikuussa 1930 ja alkoi kesäkuussa 1930 järjestää kommunismista valistusta suojeluskuntien ja nuorisoseurojen kanssa ympäri maata. AKS totesi vuosikertomuksessaan 1930 saaneensa lapuanliikkeen ansiosta lisää kannatusta.³⁰⁶

Linjaerimielisyydet AKS:n ja lapuanliikkeen välillä alkoivat kesäkuussa 1930, juuri menettelytapakiistan ja kielikiistan myötä. AKS ei hyväksynyt kyydityksiä. AKS:n sisäisetkin ristiriidat kärjistyivät suhtautumisesta lapuanliikkeeseen. AKS:n maltillisessa siivessä vaikuttanut Urho Kekkonen ajautui riitaan lapuanliikkeen kannattajan, toimittajan

puolustusmekanismit toimimaan kommunismia vastaan”.

³⁰³ Sulamaa 1995B, s. 38. Ks. myös Uusi Suomi 8.12.1929. ”Lapuan lähetystö suoritti eilen Helsingissä sille uskotun tärkeän tehtävän”. Leinosen vastauspuhe. Iltalehti 7.12.1929. Helasen puhe kokonaisuudessaan. Ks. Satakunnan Kansa 8.12.1929. ”Lapuan suuri lähetystö kävi eilen esittämässä pohjalaisten vaatimukset hallitukselle ja eduskunnalle. Ei enää sanoja vaan tekoja.”

³⁰⁴ Samassa puheessa Martti Haavio kehui Italian ja Puolan diktatuureja. Haavion mukaan Lapualla kovisteltiin ”Suomen kansan omaa kuritonta lihaa”.

³⁰⁵ Eskelinen 2004, s. 262, ks. Ahti 1999, s. 403, Sulamaa 1995B. Hilja Riipinen oli ainoa nainen, joka tilaisuuteen sittemmin on koko AKS:n historian aikana osallistunut. Kokko 1930A, s. 26. ”Älkää nyt jättäkö työtä kesken. Älkää antako tulen sammua. Toimikaa kaikin voimin yhä eteenpäin niin, että turmiollinen kommunistinen liike häviää maasta, mutta muistakaa: kaiken täytyy tapahtua laillisin keinoin.” Tähän julistukseen Kosola viittaa vuoden 1931 puheissaan.

³⁰⁶ Ahti 1999, s. 403, 405, Eskelinen 2004, s. 280–281. Lapuanliikkeen ja Suomen lukon rakenne oli päällekkäinen, sen lisäksi myös AKS:n rakenne alkoi päällekkäistyä lukon kanssa. Ks. muistelu AKS:n suhteesta lapuanliikkeeseen, Saukkonen 1973, s. 70–78. Mikko Jaskari oli Suomen lukossa nimenomaan AKS:n miehenä tärkeä linkki lapuanliikkeen ja AKS:n välillä. Jussi Saukkonen toimi AKS:n sihteerinä, muttei osallistunut lapuanliikkeen toimintaan, koska ei tullut toimeen itsenäisyydenliiton Erkki Räikkösen kanssa. Ks. Klinge 1983, s. 153–155. Elmo Kaila, Artturi Leinosen hyvä ystävä, oli myös läsnä Suomen lukon perustamiskokouksessa, mutta häntä ei valittu valtuuskuntaan, ehkä siksi, koska AKS:n hallitus ei ollut vielä ehtinyt ottaa kantaa asiaan. Ks. Sulamaa 1995B, s. 38.

ja everstin, Arne Somersalon kanssa.³⁰⁷

AKS kuitenkin kannatti vaatimaa isänmaallisten puolueiden vaaliliittoa 1930 vaaleissa, koska piti kommunistilakien aikaan saamista tärkeämpänä tavoitteena. AKS tuomitsi Ståhlbergin kyydityksen, olihan Ståhlberg osakunnan kunniajäsen, vuodelta 1927. Kommunistilakien hyväksymisen jälkeen AKS suuntasi kritiikkinsä enemmän kohti Neuvostoliittoa. Lapuanliikkeen virallistuttua vuonna 1931³⁰⁸, AKS:ssä alettiin käydä voimistuvaa keskustelua siitä kuinka pitkälle oikeistohankkeita voidaan tukea.³⁰⁹

AKS järjestönä suhtautui Mäntsälän kapinaan kriittisesti. Mäntsälän kapinan jälkeen AKS:n linjariita repesi avoimeksi Helasen vaikutuksesta. AKS ei ollut lapuanliikkeessä pääosassa, vaikka lapuanliike oli AKS:n historian keskeisesti määrittävä ilmiö. Alapuron mukaan AKS:n reformoiminen laillisuusrintamaan ei onnistunut halutulla tavalla, vaan lapuanliikkeen ideologinen vaikutus säilyi AKS:ssä vuosina 1933–1939 ylioppilaiden vaikutusvallan kasvaessa talonpoikaisväestön kustannuksella.³¹⁰

³⁰⁷ Uino 1985, s. 204–209, Klinge 1983, s. 153. Kosola selitti ylioppilaslehdessä AKS opiskelijoille, että ”saman isänmaan lapsia olemme kaikki, eri kielimurteet ja kielet eivät voi meitä erottaa. Me tunnemme vain kaksi leiriä: isänmaan ystävät ja isänmaan petturit”. AKS:n suhtautumistavasta lapuanliikkeeseen, ks. Ahti 1999, s. 407.

³⁰⁸ Ks. esim. Keskisuomalainen 23.9.1930. ”Lapualla perustettu Lapuan liike niminen virallinen järjestö, johon Suomen lukon ja rintamamiesten liiton toivotaan ryhtyvän”.

³⁰⁹ Ahti 1999, s. 406–407, Alapuro 1973, s. 131–133. ks. sama julistus myös Ilkka 28.7.1930. ”Akateeminen Karjala-seura täydellisesti lapuanliikkeen kannalla”. AKS:n suhteesta kyydityksiin, ks. Klinge 1968, s. 141, Nygård 1978, s. 190–191, Nygård 1982, s. 71. AKS:n populistinen siipi ei tykännyt kielikysymyksen alistamisesta kommunisminvastaiselle taistelulle. Roiko-Jokela 2007, s. 135–138. Toisaalta AKS:läiset ylioppilaat pitivät lapuanliikettä yhä yhteiskuntaa tervehdyttävänä voimana, muun muassa Vilho Helanen, AKS:n ”linkki” lapuanliikkeeseen, totesi lapuanliikkeen arvostelun olevan ”ilkeää ja epäisänmaallista” repimistä. Sillä ”ne tehtävät, jotka lapuanliike on ottanut ajaakseen, ovat varsin suuret ja meidän ylioppilaiden on kaikin voimin sitä tuettava ja autettava niiden vaikeuksien yli, jotka sitä tästä lähtien entistä suurempina kohtaavat”. AKS jakautuikin talvella 1930 lapualaismielisen enemmistön lähestyttyä liikettä ”sen omilla ehdoilla”. Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan (PPO) avulla AKS rekrytoi tukijoitaan. AKS:n Vilho Helanen oli Ståhlbergiä vastaanottamassa kyydityksen jälkeen. Tämä ilmensi AKS:n anteeksipyyntöä presidentti Ståhlbergille ja hänen vaimolleen. Kielikysymyksessä IKL teki sittemmin täysikäännöksen. Ks. Tommila 1989, s. 213, 218. Intressiristiriidassa oli kyse ensinnäkin siitä tukeako ”kielipoliittista linnarauhaa” vai aitosuomalaista 1920-luvun kysymystä ja toisekseen yhä kasvavassa määrin siitä hyväksyäkö lapuanliikkeen toiminta kommunismia vastaan, vaikka se rikkoi demokratian pelisääntöjä.

³¹⁰ Alapuro 1973, s. 125, 127–128, 139–140, 147, 157, Eskelinen 2004, s. 305–309. Somersalo 1932, s. 99–102. Lapuanliike alkoi hajaantua vuoden 1930 lopulla - suomenkielisen ja ruotsinkielisen lapualaisjohdon välit tiukkenivat. Petter Forström, Ragnar Nordström ja Kai Donner eivät hyväksyneet Kosolan ideaa tuoda aitosuomalaista AKS:aa mukaan lapuanliikkeen toimintaan, mikä taas oli aktivistien tavoite. Ks. tarkemmin, Hyvämäki 1971, s. 126. Helasen suhteesta kapinaan, Roiko-Jokela 2007, s. 147, 149. Kaila tuomitsi kapinan, ks. Ahti 1999, s. 419. Teologian professori Antti Pietilän selvitys tapaamisesta. Pietilä haki luultavasti hairahtuneet AKS:n pojat pois kapinasta. Ks. tarkemmin Tiirilä 1972, s. 310–311. EK:lla oli agentti Yrjö Kilpeläinen AKS:ssä, joka paljastui juuri ennen Mäntsälän kapinaa. Kilpeläinen sai tietää, että AKS:n toimistossa värvättiin väkeä kapinaan. AKS oli viettänyt 10-vuotisjuhlaansa vain viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa. Järjestön enemmistö vastusti kapinaa viimeistään kevästä 1932 alkaen. Erityisesti kritiikkiä herät-

Suomen lukko perustettiin lapuanliikkeen toisessa kokouksessa, 15.3.1930. Lukon johtoon valittiin Rudolf Waldenin ja Kosolan ehdotuksesta Artturi Leinonen.³¹¹ Varapuheenjohtajaksi valittiin Herman Koristo³¹². Sihteeriksi valittiin Martti Pihkala ja hänen apulaisekseen lakitieteen ylioppilas Mikko Jaskari. Vihtori Kosola esitti kokouksessa pastori Martti Rantasen puheen. Siinä hän totesi, että Suomen lukkoa tarvittaisiin juuri keskuselimeksi³¹³ kommunisminvastaisen taistelun organisoimiseksi koko maahan kommunistisia propaganda- ja opintojärjestöjä vastaan.³¹⁴

Suomen lukon maanviljelijä voittoiseen valtuuskuntaan valittiin 32 kansalaista muun muassa Vihtori Kosola. Enemmistö valtuuskunnasta (17) oli kokoomuslaisia.³¹⁵ Joukossa oli jopa neljä kansanedustajaa. Suomen lukon julkilausumassa järjestö ilmoitti *taistelevansa kommunistista ja muuta maanpetoksellista toimintaa vastaan kaikissa sen ilmene-mismuodoissa* ja vastustavansa työmaaterroria.³¹⁶

Suomen lukko tuomitsi jyrkästi kirjapainon särkemisen 31.3.1930 Viipurin kokouksessaan. Suomen lukko virallistettiin 24.4.1930. Lukko syrjäytyi lapuanliikkeen toiminnasta kesäkuun aikana. Lukon piti vastata myös radikaalien teoista, joita se itse asiassa

tivät vähemmistölinjan vaatimukset odotella, kummalle puolelle vaaka kallistuisi kapinassa. Ks. Klinge 1983, s. 160–164.

³¹¹ Leinonen 1960, s. 61. L. kieltäytyi ensin valinnastaan. Olikohan tavoitteena hyödyntää Leinosen laillista imagoa ja ylläpitää ja lisätä näin kannatusta maalaisliiton piirissä. Leinonen tajusi itsekin joutuvansa vain keulakuvaksi toiminnalle, jota ei voisi hyväksyä, joten hän kieltäytyi.

³¹² Erosi kirjapainon särkemisen jälkeen.

³¹³ Suomen lukon tehtävänä oli koordinoida ja ennen kaikkea tehostaa Suomen rintamamiesten liiton ja Suomen suojelusliiton toimintaa.

³¹⁴ Kosolan puhe, ks. Keskisuomalainen 16.3.1930 ja Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset 1930. s. 6–8. Mielenkiintoista, että Kokko (1930A, s. 27.) ei mainitse, että Martti Rantasen olisi pitänyt pitää puhe, vaan pitää Kosolaa ”kysymyksen alustajana”.

³¹⁵ Ruuskanen 2006, s. 102, Leinonen 1960, s. 57, Forsströmin, Donnerin ja Waldenin toiminnasta, ks. Soini 1965, s. 52, Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset 1930. s. 9. Pohjanmaalla kansanedustaja Oskar Nix johti ruotsinkielisten eduskuntaryhmän politiikkaa vastustavaa oppositiota. Hän oli lapuanliikkeen kannattaja. Ks. myös Hyvämäki 1969, s. 163. Lehdistöstä, ks. Uusi Suomi 17.3.1930. ”Koko maan käsittävä keskusjärjestö kommunismia vastaan perustettiin eilen”, Uusi Suomi 18.3.1930. ”Suomen lukko. Kaksi kuvaa Lapualta”. Kaleva 18.3.1930. ”Koko maata käsittävä järjestö perustetaan kommunismin vastustamiseksi”, Kaiku 18.3.1930. ”Suomen lukko perustettiin eilen Lapualla pidetyssä kokouksessa”, Satakunnan Kansa. ”Lapuan kokous päätti perustaa koko maan käsittävän järjestön taistelemaan kommunismia vastaan.”

³¹⁶ Sélen 1991, s. 129–130, Siltala 1985, s. 66, ks. myös Sélen 2001, s. 330. Ks. valtuuskunnan toimintatavoista: lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset s. 9, 13. Lapuanliikkeellä oli lisäksi epävirallisena tukenaan jopa Helsingin yliopiston professori, sittemmin pääministeriksi edennyt, Edwin Linkomies. Lapuanliike oli Linkomiehen mukaan ensisijaisesti antikommunistinen. L:n käsityksiä kokoomuksen suhteesta oikeistoradikalismiin, Linkomies 1970, s. 9–40. Vuorimaan (1931, s. 25) mielestä Suomen lukko osoittautui tarpeettomaksi heti toimintansa alussa.

pyrki hillitsemään. Suomen lukon seuraava kokous pidettiin 10.6.1930 Vientirauhan huoneistossa. Kokous piti välttämättöminä kiireellisiä toimenpiteitä kommunistiasianssa, jottei oma-aloitteinen toiminta kasvaisi. Kokouksen avasi Vihtori Kosola, joka vaati kommunistien kirjapainojen, järjestöjen ja lehtien lakkauttamista³¹⁷ ja uuden eduskunnan koolle kutsumista. Kosola ilmoitti kesäkuun puolessa välissä, ilmeisesti Helsingin kokousten innostamana, että lapuanliike eroaisi laillisuudessa pitäytyvästä Suomen lukosta. Suomen lukko kuitenkin pysyi talonpoikaismarssiin saakka jotenkin maalaisliiton otteessa, mutta alkoi sitten loitontua.³¹⁸

Suomen lukko lakkautettiin lopulta Ståhlbergin kyyditystapauksen jälkeen. Lukko saattoi lopulta olla enemmänkin radikaalin siiven kannalta hyödyllinen laillisuuden julkisivu lapuanliikkeen toiminnalle. Maalaisliittolaiset kritisoivat lukkoa siitä, että se radikalisoi vain vasemmistoa toiminnallaan. Lukko oli epäonnistunut ylittämään järjestö- ja puoluesidonnaisuudet, mutta samaan aikaan se onnistui pysymään laillisena. Lukon toimintaa leimasi ristiriita helsinkiläisten aktivistien ja lapualaisten uskonnollisten kansanmielien välillä.³¹⁹

³¹⁷ Puhuikohan Kosola nyt Riipisen vaatimuksia? Riipinen oli jo aiemmin vaatinut kirjapainojen hävittämistä.

³¹⁸ Ahti 1999, s. 406, Hyvämäki 1971, s. 217, Siltala 1985, s. 220, Huttula 2000, s. 102, Mikkilä 2000, s. 87, 96, Mylly 1989, s. 252–256, 263, Leinonen 1960, s. 114–115, Relander 1968, s. 538–539. Ks. Ruuskanen 2006, s. 224. Kaiku 1.4.1930, ks. Kainuun Sanomat 24.4.1930, Satakunnan Kansa 24.4.1930. Iivari Koivistostakaan ei ollut välittämään Leinosen ja K. välille. Johtotroikan kolmas jäsen, Vihtori Herttua, erotettiin lopulta lapuanliikkeen valtuuskunnasta kesäkuussa 1931, kun hän oli vuotanut lapuanliikkeestä sisäpiiritietoja Ruotsin lehtiin taloudellisten ongelmiansa takia. Antti Isotalo yritti vielä marraskuussa 1930 siirtää lapuanliikkeen asian Suomen lukolle, jotta pelastettaisiin edes osa liikkeestä, mutta Kosola ja K. R. Kares vastustivat häntä. Lukon ja lapuanliikkeen väliseen ristiriitaan vaikutti myös Kosolan ja kansanedustaja Pihkalan välinen riita työmaaterrorin vastustamisen tärkeydestä. Suomen lukon tuominen aktivistijärjestöjen yhteyteen romutti Leinosen alkuperäisen tavoitteen parlamentaarista ja siten laillisesta kansanoususta. Lukko erkani maalaisliitosta keväällä 1930 ja sai tukensa enemmänkin kokoomuslaisilta.

³¹⁹ Lackman 2007, s. 222, 224–227, Leinonen 1960, s. 129–132, Huttula 2000, s. 97, Mikkilä 2000, s. 84, 88. Siltala 1985, s. 338. Ks. Turun Sanomat 30.12.1929. Asiasta tuli Suomen lukolle erittäin kiusallinen lukon sihteerin, Mikko Jaskarin, sekaannuttua asiaan. Radikaali suuntaus ilmeni muun muassa Lalliliiton perustajan ujuttautumisessa lapuanliikkeen toimintaan. Toisaalta lukko oli myös työkalu, jolla erilaiset järjestöt, kuten AKS, koettivat hallita lapuanliikettä.

4.4 Vapaussodan Rintamamiesten Liitto ja ILP – isänmaan ja lain puolesta

Vapaussodan Rintamamiesten Liitto (VRL) perustettiin vuonna 1929, mutta se hajosi kahtia jo 1931. Vapaussodan kenttäharmaat irtosi VRL:stä, koska se kannatti juuri rintamamiesyhdistyksen nostamista päärooliin tavoitteiden ajamisessa.³²⁰ Keväällä 1931 laadittu vapaussodanrintamamiesten liiton yksityiskohtainen suunnitelma oli saada Mannerheim ja kenties Rudolf Waldenkin maan johtoon diktaattorin valtuuksin. Idea oli luultavasti Kai Donnerin, joka tosin ajoi lapuanliikkeen kautta enemmän omia tavoitteitaan. Vapaussodan rintamamiesyhdistyksen johtaja, Aarne Runolinna³²¹ kannatti Vuorimaan mukaan myös suunnitelmaa.³²² Mannerheim oli tietoinen suunnitelmasta kenraali Ignatiuksen kautta, olihan hän VRL:n kunniajäsen. Puolustusvoimat pitivät VRL:ää vaarallisena. Vapaussodan rintamamiestenliiton Tampereen rintamamiesyhdistys suunnitteli Tampereen pormestari Väinö Hakkilan kyydityksen 18.7.1930.³²³

VRL välitti mielenosoittajia Mäntsälän kapinaan. Mäntsälän kapinan aikana Vihtori Kosola nosti myös esiin kenraali Ignatiukselta kuulemansa ajatuksen kenraali Rudolf Waldenin hallituksesta. Kapinan jälkeen vapaussodan rintamamiesten liitto sai kovan opetuksen. Mannerheim tuomitsi sen toiminnan Mäntsälän kapinan aikana, mutta muutoin ei palannut vallankaappaushuhuihin muistelmissaankaan.³²⁴

³²⁰ Nygård 1982, s. 77. Samana vuonna perustettiin myös julkifasistinen Lalliliitto.

³²¹ Vrt. juuri Runolinna ampui Minna Crauhcerin tämän kerrottua valheensa lapuanliikkeen salaisista kaappaus-suunnitelmista.

³²² Vuorimaa 1967, s. 211–230. Vuorimaa kertoo myös tapaamisestaan Mannerheimin ja Ignatiuksen kanssa.

³²³ Siltala 1985, s. 135, 285, Uola 2006, s. 212–213, 239, Kakkuri 1999, s. 290–291, Ahti 1990, s. 148–151. Iskujoukko pieksi lopulta Hakkilaa Kuortaneella, vaikka matkalla häntä ei vielä pahoinpidelty. Pormestari selvisi takaisin vain lupaamalla, että vetäytyisi politiikasta. VRL:n liittoutuminen pulaliikkeiden kanssa oli luonteeltaan taktista. VRL tekisi yhteistyötä vain jos se hyötyisi siitä. Puolustusvoimien komentaja Aarne Sihvo ja puolustusministeri Jalo Lahdensuo olivat kieltäneet aktiivipalveluksessa olevia sotilaita kuulumasta VRL:ään. Vuorimaa (1967, s. 211–230.) vastusti suunnitelmaa, koska Mannerheimia ja Ignatiusta ei saanut sitoa minkään ryhmän taakse. Jacobson (1999, s. 132–144.) pohdiskelee Kekkosen päivitettyyn ”demokratian itsepuolustus” teokseen viitaten olisiko Andersson voinut olla ”se mies”. ”Sotilas ei voi toimia ilman poliittista katetta” oli Mannerheimin kanta asiaan. Valtiollisen järjestelmän perinne, arvot ja rakenne estivät kaappauksen. Lisäksi miksi Mannerheim olisi ottanut puolustusneuvoston viran vastaan, jos hän olisi pyrkinyt vallankaappaukseen? Nygårdin (1982, s. 83, 107) mukaan Mannerheim oli Englannin suurlähetystön mukaan kieltäytynyt menemästä lapuanliikkeen toimintaan vuonna 1930 sen aiheuttamien väkivaltaisuuksien takia. Britit näkivät, että Donner ja Mannerheim olisivat mahdolliset diktaattorikandidaatit, mikäli demokratia Suomessa lapuanliikkeen vaikutuksesta nujertuisi.

³²⁴ Ahti 1990, s. 156, 190, Saarikoski 1986, s. 24, 26, Uola 2006, s. 238–240.

Lapuanliikkeen viidennessä kokouksessa lukkoon lyömät tavoitteet eivät olisi mahdollisia saavuttaa parlamentarisin keinoin. Ennen presidentinvaaleja 1931 alkoivat maltilliset porvarit ilmeisesti Helsingin Sanomien päätoimittajan, Eljas Erkon, vaikutuksesta luoda vastavoimaa lapuanliikkeelle. Syntyi ILP, isänmaan ja lain puolesta, *pro patria et lege*. Pääministeri Sunila antoi ILP:lle syksyllä 1931 valtuudet organisoida lapuanliikkeen vastaista tiedustelutoimintaa.³²⁵

Syksyn 1931 vallankaappaushuhut saivat maalaisliiton miettimään suojeluskuntien luotettavuutta. Monilla suojeluskunnan piiri- ja aluepäälliköillä, johtotasosta puhumatta-kaan, olikin lapualaissympatioita. Toisaalta vallankaappaushankkeita on pidetty lapuanliikkeen vastustajien levittäminä, jotta parlamentarismia kannattaneet tahot saataisiin toimimaan. Marraskuussa 1931 ILP piti vallankumouspuheita todellisina. –Huhut alkoivat ruokkia itseään. SDP:n 1.12.1931 välikysymyksen jälkeen ILP ohjeisti jäseniään tukemaan suojeluskuntavaaleissa vain varmasti parlamentarismia tukevia ehdokkaita, vastakokouksia tuli järjestää ja kerätä luotettavia miehiä hallituksen käytettäviksi mahdollisessa vallankaappaustilanteessa.³²⁶

ILP järjesti maakuntakokousten lisäksi suurkokouksen Helsingissä 13.12.1931. Maalaisliittolainen Leinonen toimi ILP:n johdossa, myös Suomen lukon Herman Koristo ja Lauri Halme osallistuivat ILP:n toimintaan. ILP teki salaisia selvityksiä esimerkiksi armeijan ja suojeluskuntien oikeistosympatioista. ILP:n johdossa oli Helsingissä toimiva keskusjohto. Kenttäorganisaatio koostui 21 piiristä ja sen pohjana oli suojeluskuntapiiri-jako. Organisaatio oli rakennettu niin, että se kelpaisi sellaisenaan aseelliseen taisteluun

³²⁵ Kyse oli Ståhlbergin turvallisuuden takaamisesta. Finne kirjoitti Riekille 8.2.1931, että puheet 'plootuvuoren' eliminoimisesta eivät olleet vain "pohjalaasta uhoamista", vaan esimerkiksi Kosolan puheet siitä, että Ståhlberg ei linnaan saakka kuitenkaan pääsisi, kannattaisi ottaa vakavasti. Ks. Lackman 2007, s. 255–258, ks. myös Uino 1983, s. 198. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa Eero Erkkö näki, että juuri maakuntain liike oli puuttuva lenkki, joka yhdistäisi lapuanliikkeen, suojeluskunnat ja puolustusvoimat yhteen vallankaappaushankkeessa.

³²⁶ Ks. Uola 2006, s. 230–231. Vuoden 1931 budjettikäsittelyssä maalaisliitto vaati, että lapualaismielisiä suojeluskuntaupseereita on vaadittava aiempaa tiukemmin pysymään laillisuuslinjalla. Virkkusen (1981, s. 50–54) mielestä juuri Tannerin välikysymyksen myötä Kosola lykkäsi vallankaappausten toimeenpanoa. Ks. myös Uino 1983, s. 200, Kulha 1989, s. 172. Lehdistöstä, ks. esim. Ilkka 2.12.1931. "Huolenilmaisut eri yhteiskuntapiireissä ovat olleet perusteltuja, joskin osaksi liioiteltuja", Keskisuomalainen 2.12.1931. "Sisäministeri von Born vastasi eilen eduskunnassa n.s. vallankaappausta koskevaan kyselyyn", Aamulehti 2.12.1931. "Sisäministeri von Born vastasi eilen eduskunnassa kyselyyn kapinahuista", Kainuun Sanomat 2.12.1931. "Vallankaappaushankkeita koskevaan kyselyyn antoi sisäministeri von Born vastauksensa tiistaina", Kaiku 2.12.1931. "Eduskunnassa vastattiin eilen edustajien Virkkusen ja Leivon aiemmin tehtyihin kyselyihin", Helsingin Sanomissa 7.11.1931 julkaistu artikkeli oli olennainen ILP:n perustamiseen johtaneessa kehityksessä. Aiheesta myös, Turun Sanomat 23.11.1931. "Hereille miehet".

lapuanliikettä vastaan. Syksyllä 1931 ILP:n johtoon asetettiin myös lehtimiehiä. SDP oli Väinö Tannerin johdolla viimeistään syksystä 1931 tietoinen ILP:n toiminnasta. Kesä 1931 olisi ilman ILP:tä saattanut olla 1930 kesän toisinto väkivaltaisine kyydityksineen, painostuksineen ja terroreineen.³²⁷

Mäntsälän kapinassa ILP välitti tietoja kapinatilanteesta ja mielialoista eri paikkakunnilta hallitukselle. ILP purki kriisiorganisaationsa 6.3.1932 ja tarjosi kapinan jälkeen apuaan tilanteen tutkimuksissa. Hallituksen tuntosarvena³²⁸ toiminut ILP oli vakava epäluotamuslause EK:lle, jonka katsottiin olevan liian saamaton oikeistoradikaalien suhteen. ILP ilmaisi tyytymättömyytensä kapinan jälkiselvittelyistä. ILP oli seurausta suojeluskunnan rakoilusta suhtautumisessaan lapuanliikkeeseen. ILP:n myötä suojeluskuntalaisia toimi kahdessa toisiaan vastustavassa järjestössä.³²⁹

4.5 Etsivä keskuspoliisi ja Riekki

Etsivän keskuspoliisin johtoon noussut Esko Riekki oli ollut sortokauden aikana Kosolan kanssa Venäjällä vankilassa. Etsivä keskuspoliisi (EK) alkoi valvoa nimenomaan kommunistien kokouksia, koska kommunistien kokoukset rikkoivat sen tulkinnan mukaan pykälää maanpetoksellisen kiihotuksen harjoittamisesta. Toisaalta EK ei ollut erityisesti kiinnostunut kommunistien kokouksesta Lapualla. Etsivä Keskuspoliisi kiinnostui lapuanliikkeestä kesällä 1930, jolloin diktatuurihuhutkin alkoivat. EK yritti estää Rötkön ja Pekkalan muilutuksen eduskunnasta. Riekki oli vielä kesällä 1930 tyytyväinen lapuanliikkeen noususta, koska lapuanliikkeen vaatima lainsäädännön uusiminen auttaisi EK:ta kommunistijahdissa.³³⁰ EK arveli, että kommunistit olivat saaneet lapuanliikkeeltä kaksi

³²⁷ Alapuro 1998, s. 54, Lackman 2007, s. 267–268, Mikkilä 2000, s. 110–111, Perälä 1998, s. 221–222, Uola 2006, s. 229, Nygård 1982, s. 95, ks. Turun Sanomat 14.12.1931. ”Kansanvaltaisen valtiojärjestyksen turvaaminen”. Myöhemmin 16.3.1932 ILP järjestäytyi uusissa olosuhteissa viralliseksi organisaatioksi, Uino 1983. Esimerkiksi Suomenmaan päätoimittajan, Lassi Hiekkalan, rooli ILP:ssä oli keskeinen. Piiri-johdon alaisena toimi alijohto, joka raportoi lapualaisten toiminnasta ja kansalaisten mielialoista keskusjohdolle ja järjesti laillisuusrintamaa tukevia kokouksia.

³²⁸ Uino 1983, s. 199.

³²⁹ Uino 1983, s. 199.

³³⁰ Siltala 1985, s. 261–265, Huttula 2000, s. 62, 64, Lackman 2007, s. 60, 226–230. Vankila-ajasta, ks. myös Kosola 1935, s. 86–114, Sulamaa 1995A, s. 53. K. M. Walleniusta arveltiin kaappariksi. Walleniuksen ja yleisesikunnan puolalaismielisyyttä oli spekuloitu diplomaattipiireissä usein 1920-luvun loppupuolelta.

kovaa iskuja: julkisen sanan lakkautuksen ja opintoyhdistysjärjestötoiminnan lopettamisen.³³¹

Riekki ei pitänyt vielä talonpoikaismarssin jälkeen lapuanliikettä sinänsä uhkana valtiolle. Suurin uhka oli vuonna 1931 laman nostamien pulaliikkeiden ja lapuanliikkeen välinen yhteistyö ja siihen liittyvät välittäjät. Siksi EK seurasi erityisesti Helsingin rintamamiesliiton toimintaa. Vallankaappaushuhuja pidettiin vain uhopuheena, koska suojeluskunnalta ei saataisi tukea.³³² K. M. Walleniuksen lapuanliikkeen sihteerinä valmistelma uusi toimintaohjelma³³³ sekä puhujamatkat ympäri Suomea saivat EK:n tiivistämään lapuanliikkeen seuraamista. Toisaalta EK oli selvillä myös lapuanliikkeen välisistä riidoista, jotka liittyivät juuri Walleniuksen nimitykseen.³³⁴ Riekki kannatti asioiden kaappaushuhujen selvittämistä. Mäntsälän kapinan aikaan Pulaliike antoi julkilausuman, jossa se tuomitsi kapinan lainvastaisena. EK sai kritiikkiä muun muassa ILP:ltä Mäntsälän kapinan selvittelyissä.³³⁵

lella. Ruotsin ulkoministeriössä uskottiin, että puolalaiset liittyisivät jotenkin Walleniuksen kaappaussuunnitelmiin. Ks. esim. Hyvämäki 1971, s. 215, Kallenautio 1985 s. 80–82, Nygård 1978, s. 187–188. Toisaalta Lehtolan (1994, s. 398) mukaan NL:n lähettiläs Maiski oli kertonut Moskovalle, että Wallenius olisi tehnyt ”suullisen sopimuksen yhteistoiminnasta, mikäli syttyisi sota NL:ää vastaan”. Ilmeisesti juuri Procopé nosti asian esille, koska halusi erottaa Walleniuksen yleisesikunnasta. Ks. tarkemmin Korhonen 1966, s. 209. Lapuanliike ja Kosola otettiin esiin Neuvostoliiton lehdistössä IKL:n aikana, ks. Korhonen 1971, s. 25, 89. Muilutuksesta, ks. Vuorimaa 1967, s. 199–209, Nygårdin (1978, s. 188–189) mukaan Kosola selitti helmikuussa 1931, että lapuanliike on vain sisäpoliittinen, Vuorimaan esitelmässä Viipurissa toukokuussa 1931 kuitenkin otettiin esiin ”Suomen heimon yhdistäminen luontaisten rajojen aikaansaaminen oikean historiallisen hetken tullen”. Lapuanliikkeen jäseniä toimi myös itsenäisyyden liitossa.

³³¹ Huttula 2000, s. 121, Lackman 2007, s. 201, Ruuskanen 2006, s. 227. Kommunistien opintoyhdistys-toiminta oli aktiivista vuosina 1926–1929. Liikkeen edustajia osallistui jopa Moskovassa vuonna 1927 järjestettyyn Suomen Kommunistisen Nuorisoliiton ensimmäiseen konferenssiin. EK ei estänyt työväentalojen sulkemisia ainakaan Pohjois-Savossa, eikä pitänyt kommunismiongelmaa enää tärkeänä kesällä 1930.

³³² Lackman 2007, s. 261, Perälä 1998, s. 246, 260. Vallankumoushuuista kirjoitti etenkin Suomen Sosiaalidemokraatti, esim. 22.9.1931.

³³³ Teikari 1973B, s. 126–128. Tampereen kokouksessa 15.11.1931 esitelty ohjelma vaati muun muassa ”Kommunistien kristinuskovastaisen ja maanpetoksellisen toiminnan tinkimätöntä lopettamista”, lujaa hallitusvaltaa, yhdistys-, kokous-, ja painovapaussäädösten tiukentamista. Lapuanliike kuitenkin ”ei tavoittele mitään facisistimallista diktatuuria, vaan pitää kiinni Suomen historialliseen kehitykseen perustuvasta kansanvaltaisesta yhteiskuntajärjestyksestä.” Lisäksi laajennetussa ohjelmassa lapuanliike kannatti maanpuolustuslaitoksen kehittämistä, vaalittavan muutoksia, kristinuskon vastaisen toiminnan illegalisointia, kuolemanrangaistusta ja rangaistusten koventamista, kyydittäjien ja muiden LL:n tekojen tekijöiden armahduksia, ulkomaisten ylläsyystavaroiden tuomisen rajoittamista, valtiotalouden vastustamista, kieltoainekumoamista, maanviljelijöiden aseman parantamista.

³³⁴ Lackman 2007, s. 263–264, Soini 1965, s. 56, Lehtola 1994, s. 193, 196. Kai Donner ja Petter Forström erosivat lokakuun 1931 lopulla lapuanliikkeen johdosta. Ks. esim. Ajan Sana 4.2.1932. ”Kenraali Wallenius Rovaniemen suuressa kansalaisjuhlassa. ”Lapuanliikkeen suurin ansio on, että se on herättänyt kansan itsenäisesti ajattelemaan elinkysymyksiään.”

³³⁵ Ks. myös Ahti 1990, s. 128–129, 141, Huttula 2000, s. 263–264, Uola 2006, s. 231, Lackman 2007, s. 269, 275–278. Vrt. Vaaran vuosien aikana Paasikivi käski tasavaltaa kannattavia valmiustilaan vallankaap-

Päätelmänä voidaan todeta, että EK ei ensin uskaltanut ja sitten sen ei tarvinnutkaan lopettaa lapuanliikettä. Toisaalta radikalisoitumisen vuoksi myös EK yritti muuttaa lapuanliikettä mieleisekseen. Yhtäältä Riecki vastusti väkivaltaisuuksia ja oman käden oikeutta tiukasti eikä puolustellut lapuanliikettä. EK oli ristiriitainen, se teki lapualaisten kanssa yhteistyötä pitkään, lähinnä molempien johtomiesten illegaalien taustan takia, mutta silti sai tehtyä vaivoin eron ja kääntynyt lopulta myös äärioikeistoa vastaan.³³⁶

4.6 Papit ja Hilja Riipinen

Papit olivat tärkeitä lapuanliikkeessä liikkeen aatteellisen juurenkin kannalta. Lapualla herännäisyys oli kytkeytynyt vahvasti Wilhelm Malmivaaraan³³⁷, jonka vaikutuksesta uskonto ja isänmaa usein yhdistyivät. Rovasti K. R. Kares oli Vihtori Kosolan hyvä ystävä ja mukana lapuanliikkeessä ainakin toisesta kokouksesta saakka. Toisessa Lapuan kokouksessa, 15.3.1930 K. R. Kares totesi, että vahvalle laillisuuskannalle asettuminen oli jo nyt estänyt lapuanliikettä saavuttamasta tavoitteitaan. Kommunistisen Työn ääni -lehden kirjapainon särkemistyön jälkeisessä oikeudenkäynnissä kesäkuussa 1930 Vaasassa nähtiin suuri mielenosoitus tekijöiden puolesta. Myös pastori Martti Rantanen, osallistui marssille.³³⁸

Talonpoikaismarssilla pappien rooli oli merkittävä. K. R. Kares ja Väinö Malmivaara puhuivat marssilla suurkirkon portailta ateistista kommunismia ja heikkoa hallitusta vastaan.³³⁹

Heinäkuussa 1930 pidetyillä Lapuan päivillä K. R. Kares jatkoi kritiikkiään puolueiden

paushuhujen vuoksi. ILP:n Kekkonen nimettiin myöhemmin kapinaa tutkimaan. Ks. esim. Turun Sanomat 2.4.1932, Aamulehti 3.3.1932.

³³⁶ Lackman 2007, s. 472–473.

³³⁷ Kares 1977, s. 107. Wilhelm Malmivaaran elämäkerta ”avasi paljon näköaloja” muun muassa Olavi Karekselle. Malmivaaran vaikutuspiirissä kasvoivat muun muassa Hilja Riipinen, K. R. Kares, Arvi Malmivaara ja sittemmin IKL:ssä vaikuttaneet Vilho Annala ja Reijo Ala-Kulju sekä sinimustien Elias Simojoki, josta ks. tarkemmin, Virkkunen 1975.

³³⁸ Virrankoski 2001, s. 810, Siltala 1985, s. 216, Sulamaa 1995B, s. 165. Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset. 1930, s. 16–17, Kokko 1930A, s. 32–33. Koko julistus ja Rantasen puhe. K. R. Kares oli W. Malmivaaran seuraaja Lapuan piispana. K. R. Kares tutustui W. Malmivaaraan Turussa 1920-luvulla. Ks. tarkemmin, Kares 1952, s. 491–495. W. Malmivaara syntyi 13.2.1854 ja toimi raittiusmiehenä Lapualla. Hän myös uudisti Siionin virret. Sinnemäki 1945, s. 35–45, Kuoppala 1946, s. 52–74.

³³⁹ Kokko 1930A, s. 42–44, 46–47. K. R. Kareksen puhe. Somersalo 1930, s. 91, Ilkka 8.7.1930.

turmelevasta vallasta. Kareksen puheet olivat tärkeitä siksi, että Kareksen näkemykset poliittisesta tilanteesta sekä hänen uskonnollinen ja poliittinen vakaumuksensa ilmeisesti vaikuttivat Kosolaan – uskonnollinen retoriikka kulkee puoluevastaisen retoriikan taustalla vuoden 1930 heinäkuun jälkeen. Kares myös julisti Kosolan olevan Jumalan valitsema kansanjohtaja. K. R. Kares kertoi myös olevansa nyt entistä vakuuttuneempi liikkeen oikeutuksesta ja pakotettu painamaan päänsä Kosolan edessä.³⁴⁰

K. R. Kares tuki myös lapuanliikkeen kyydityksiä ja vaati talonpoikaismarssin jälkeen 23.7.1930 pidetyissä Lapuan lähetystön ja hallituksen välisissä neuvotteluissa vaaliluetteloiden tarkastamista, jotta niissä ei varmasti olisi kommunisteja. Konservatiivi ja kokoomuslainen arkkipiispa Lauri Ingman oli Svinhufvudin ja Procopen pyynnöstä syyskuussa 1930 vaatinut lapuanliikettä lopettamaan kyyditykset ja kirjapainojen särkemiset sekä K. R. Karesta lopettamaan, etenkin ulkopolitiikkaan liittyvät, puheensa.³⁴¹

Lapuanliikkeen kyydittäjien ilmoittauduttua hallituksen vaatimuksesta, 20.10.1930, piti K. R. Kares jälleen voimakkaan isänmaallisen puheen. Lapuanliikkeen viidennessä kokouksessa K. R. Kares alusti aiheesta *lapuanliikkeen vaatimukset isänmaallisille puolueille*. Kares järjesti Lapuan kirkossa 4.10.1931 messun *antikristillisyyttä* vastaan. Messussaan hän hyökkäsi Ilkka-lehden päätoimittajaa, Artturi Leinosta vastaan ja teki miesten riidasta näin julkisen. Marraskuun lopulla 1931 K. R. Kares totesi, että talonpoikaismarssissa diktatuuriin olisi pystytty jos se olisi ollut tavoitteena.³⁴² Mäntsälän kapinassa arkkipiispa Lauri Ingman vaati *edestavastuuttomia, harhaanjohdettuja joukkoja ... pistä-*

³⁴⁰ Suomen Sosialidemokraatti 16.7.1930. Vrt. Suomen Sosialidemokraatti 25.7.1930. Yleisönosastokirjoitus, jossa syytetään Karesta takinkäänöstä. Hän oli kirjoittajan mukaan myöntäväisyysmielisten puolella perustuslaillisia vastaan vuoden 1905 suurlakon jälkeen.

³⁴¹ Leinonen 1960, s. 116–120, Siltala 1985, s. 135, Juva 1977, s. 402–403, Lehtinen 1984, s. 695, Vares 1996, s. 454–456, 459–460. Niinistö 2004, s. 148–153, Ahti 1990, s. 194. K. R. Kareksen lausunto kokonaisuudessaan luettavissa., Hannula 1933, s. 38–39. Lauri Ingman koetti rauhoitella K. R. Karesta. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 7.9.1930. Rehtori Eirik Hornborgin artikkeli ”Lapuanliikkeen janus kasvot”, jossa epäsuorasti kritisoidaan Kareksen näkemystä. Ingmanin mielestä lapuanliike oli virallisesti laillisella linjalla, jopa kesällä 1930, mutta sen johdon suhde väkivallan töihin oli suunnilleen sama kuin SDP:llä sisällissodan aikoihin. Ingman oli jo 1920-luvun alussa pääministerinä ollessaan toiminut aktivistien vaikutusta vastaan ja kieltäytynyt tukemasta Itä-Karjalaan suunnattuja retkiä.

³⁴² Siltala 1985, s. 395, Juva 1977, s. 409–410, Perälä 1998, s. 241. Ks. myös Leinonen 1960, s. 232, Nygård 1982, s. 82, Roiko-Jokela 2007, s. 138–139. Turun Sanomat 21.10.1930. ”Ilmoittautuminen tehtiin Ståhlbergin kyydityksen jälkeen”, Ajan Sana 24.11.1930, Ajan Sana 14.11.1931. ”Lapuanliike valtiollisena omanatuntona”, josta lainaukset. Koko puhe luettavissa; Aamulehti 24.11.1930 ja Kaiku 24.11.1930. Ajan tapaan tästäkin kokouksesta tehtiin julkilausuma, joka oli tarkoitus levittää kaikkiin Suomen kirkkoihin, mutta arkkipiispa Lauri Ingman esti hankkeen toteuttamisen.

*mään miekkansa takaisin tuppeen.*³⁴³

Kareksen retoriikka oli hyvin samanlaista kuin Kosolan ja varsinkin Kosolan vuonna 1931 nostama puoluevalta ja SDP:n epäisänmaallisuus olivat samoja teemoja kuin Kareksella. Olisivatko peräti olleet pastorilta peräisin – se selittäisi riitaa Leinosen kanssa? Lauri Ingmanin esiintyminen todisti, ettei koko kirkko kannattanut lapuanliikkeen laiton-
ta toimintaa, vaikka kiusaus siihen olikin suuri. IKL:n kansanedustajaksi myöhemmin päätynyt K. R. Kares osasi käyttää lehdistöä hyväkseen tavoitteidensa ajamiseksi.

Uskonnollisten käsitteiden ottamisen poliittiseen retoriikkaan teki julistuksesta mahtipontisemman ja sitä kautta tunteisiin vetoavamman. Jumalan avulla taistelu kommunismia vastaan abstrahoitui lähes yliluonnolliseksi hyvän ja pahan taisteluksi. Uskonnollinen retoriikka oli teemoiltaan samaa kuin Vihtori Kosolankin käyttämä retoriikka. Rantanenkin mainitsi veriuhrauksin voitetun sisällissodan sekä Lapuan lain kommunisminvastaisessa taistelussa. Illegaalien itsenäisyystaistelun vertaaminen lapuanliikkeen toimintaan oli tehokas vasta-argumentti kriitikoille. Verrattuna Kosolan retoriikkaan erona oli Jumalan ottaminen voimakkaasti mukaan liikuttamattomana liikuttajana.

Kirkon ja lapuanliikkeen aktivistien välille muodostui ristiriitoja vuoden 1930 lopulla lapuanliikkeen toisessa radikalisoitumisvaiheessa. Lopulta ne olivat Mäntsälässä vastakkain: isänmaan ja uskonnon yhteenliittyminen lapuanliikkeen retoriikassa³⁴⁴ mahdollisti uskonnon käyttämisen myös lapuanliikkeen toimintaa vastaan.

Hilja Riipinen oli Kosolan tärkeä taustavaikuttaja. Riipisen puheiden avulla lapualaisia kiihotettiin taistelemaan kommunismia vastaan ja luotiin ennen kaikkea aatteellista maaperää väkivallan käytölle. Riipisen puolueidenvastainen retoriikka kiihtyy Kosolan pu-

³⁴³ Ingmanin julistus, ks. Suomen Sosialidemokraatti 2.3.1932, Aamulehti 3.3.1932, Somersalo 1932, s. 25–26, Sihvo 1956, s. 224–227. Sihvo kertoo, että Wallenius, Martti Tulenheimo, Kosola, Sario ja Urho Toivola painostivat häntä muuttamaan linjaansa kapinan suhteen. Ks. Hannula 1933, s. 103–106. Mäntsälän kapinassa pappi Anshelm Mikkonen kertoi Kosolalle piispa Jaakko Gummeruksen vastustavan kapinaa. Keravuori 1997, s. 117. Kirkon julistus vaikutti: K. R. Kares kieltäytyi kommentoimasta Turun Sanomille kapinaa. Ks. Turun Sanomat 4.3.1932. ”kiihottaja”.

³⁴⁴ Siltala 1985, s. 472–477. Sisällissodan ”valkoinen ykseys” oli poliittisesti kommunismin vastainen ja aatteellisesti ateismin ja siihen liitetyn vapaamielisyyden vastainen. Retorista kompromissia ei voinut tehdä, sillä taistelu kommunismia vastaan, oli taistelua maan itsenäisyydestä ja olemassaolosta. Toisaalta voit-
tanut osapuoli jakautui kuningasmielisiin ja tasavaltalaisiin. Siksi sisällissodan ykseys ei välttämättä kuvaa kokonaisuudessaan voittaneiden arvopohjaa.

heissa talonpoikaismarssin jälkeen.³⁴⁵

Hilja Riipinen oli vaatinut tekoja kommunismia vastaan jo 1920-luvulla. Hilja Riipinen sai ilmeisesti Kosolan muuttamaan mielipiteensä kirjapainon särkemisen jälkeen. Lapuanliikkeen toisen kokouksen jälkeen Riipinen totesi Lotta Svärdin vuosikokouksessa 25.3.1930, että mitään konkreettista kommunismin vastustamisessa ei ollut saavutettu, lukuun ottamatta lainmuutosta yhdistyslakiin. Riipinen oli Kosolan kanssa järjestämässä lapuanliikkeen kolmatta kokousta.³⁴⁶

Kosola alkoi kääntyä Svinhufvudin presidenttiehdokkuuden kannalle marraskuussa 1930 juuri Hilja Riipisen vaikutuksesta. Riipinen valittiin Uudenmaan vaalipiiristä viimeisenä lävitse kokoomuksen listoilta vuoden 1930 vaaleissa. Riipisen tavoite oli toimia lapuanliikkeen äänitorvena kokoomuksen kautta. Puolueessaan Riipinen oli tekemisissä eniten Martti Rantasen ja Martti Pihkalan kanssa.³⁴⁷

Hilja Riipinen syytti keskustaa oikeistovihasta ja riitautui lopulta maltillistenkin koomuslaisten kanssa. Maltillinen siipi Pekka Pennasen, Paavo Virkkusen ja varsinkin Kyösti Haatajan johdolla suhtautui lapuanliikkeeseen kriittisemmin. Maltillisetkaan eivät silti olleet tyytyväisiä hallituksen toimiin asiassa. Riipinen joutui eduskunnassa vuonna 1931 puhumaan muustakin kuin kommunismin vastustamisesta. Riipinen lähti Lapualle heti Mäntsälän kapinan alettua. Kares ja Riipinen tapasivat Kosolassa äärimmäisen her-

³⁴⁵ Sulamaa 1995B, s. 53–54, 71, ks. myös Ehrnrooth 1992, s. 338. IKL:n aikoina naisten asian ajamisesta suhteessa puolueen politiikan ajamisesta tulikin kiistaa, tilanne oli sama kuin ääriavasemalla.

³⁴⁶ Sulamaa 1995A, s. 131, Sulamaa 1995B, s. 39–40. Riipisen mukaan kommunismi oli ”suurin sivistysvaara”, ja ennen kaikkea se uhkasi kotia, Venäjän ”nuorilta se on riistänyt kaiken, mikä on pyhää”. Se oli tuhonnut myös äitiyden ihanteen ja luonut valheellisen tasa-arvo käsityksen”. Ks. onko kommunismi valistustyöllä voitettavissa? Lapuanliikkeen ajatusmaailmaa saatiin vietyä myös Lotta Svärd -lehteen, jota Riipinen päätoimitti. Sulamaa 1995B, s. 46. Lottapäivistä, ks. Siltala 1985, s. 60, Kaiku 29.7.1930. ”Lottapäivät alkoivat eilen Jyväskylässä.” Lottapäiviltä lähetettiin myös Vihtori Kosolalle tervehdyssähke.

³⁴⁷ Sulamaa 1995B, s. 49, 56, Relander 1968, s. 586. Ks. Vares 1996, s. 473. ”revanssi stählbergilaisesta tasavallasta”. Kommunistilakien hyväksyminen oli Riipiselle suuri päivä. Kosola saattoi myös pohtia Relanderin ja Svinhufvudin välillä vielä niinkin myöhään kuin helmikuussa 1931. Kosola myös piti vielä joulukuussa 1930 Kyösti Kalliota parhaimpana ehdokkaana presidentiksi. Julkilausuma, Ilkka 24.11.1930. Riipinen kuitenkin antoi lapualaisille ”koviakin toimintaohjeita”. Voi myös kysyä oliko Leinosen (1960, s. 5.) muistelmien alkusanoissa viittaus Riipiseen. Leinonen toteaa ”vaikean jaakobinapainin” historiallisen totuuden ja ”tapahtumien miellyttävyyden” välillä. Leinonen toteaa jättäneensä pois ”paljon sellaista, jolla olisi ollut nimenomaan sensaatiomielessä ja ns. suurta lukijakuntaa ajatellen arvonsa.” Silti Leinonen toteaa muistelmissaan olevan paljon sellaista, joka ”ei ole varmaankaan kaikille mieleen”. Sulamaa (1995A, s. 42.) toteaa ”kätöksessä olevien alkuperäislähteiden” estävän muodostamasta ”lopullista kuvaa” myös Riipisen asemasta lapuanliikkeessä. K. R. Kareksen poika Olavi Kares (1977, s. 97.) toteaa, että Riipinen hallitsi kuin diktaattori ja ruhtinatar hyvämaineista kouluuan ja lottajärjestöään ”pahaa sanaa hänestä harvoin kuuli”.

mostuneen Kustaa Latvalan³⁴⁸. Hilja Riipinen näki Mäntsälän tapahtumat mielenosoituksena, mutta vaikenä eduskunnassa.³⁴⁹

Riipinen oli osaltaan luomassa kuvaa lapuanliikkeestä ja varsinkin sen alkuvaiheissa tärkeä taustavaikuttaja. Riipinen koki toimivansa Jumalan työkaluna ja asialla ollessaan lapuanliikkeessä. Riipinen oli lapuanliikkeessä käytännössä ainoa nainen, jolla oli vaikutusvaltaa. Hän myös tiedosti oman arvovaltansa.³⁵⁰

4.7 Minna Craucher

Minna Craucher oli tavannut pankinjohtaja Yrjö Nikulan toukokuussa 1930 ja päässyt näin aktivistin toimituskuntaan keräämään ilmoituksia. Lapuanliikkeen toimintaan salaperäinen Craucher tuli mukaan varsinaisesti talonpoikaismarssin aikoihin.³⁵¹ Craucherin motiivit liittyivät vain henkilökohtaisen talouden ylläpitämiseen.³⁵² Kosola, joka ei tiennyt Craucherin rikosrekisteristä, oli tyytyväinen tämän toimintaan. Craucher pystyi bluffaamalla ja kiristämällä rikkomaan Walleniuksen ja Kosolan välejä manipuloimalla Kosolaa, mutta vuoden 1930 lopulla Kosola kääntyi Walleniuksen ja Vuorimaan vaikutuksesta Craucheria vastaan.³⁵³ Huhtikuussa 1931 rahoittajat³⁵⁴ vaativat Craucheria pois la-

³⁴⁸ Sélen 2001, s. 376–377, Lehtinen 1984, s. 703–705. Ks. Suomen Sosialidemokraatti 5.3.1932. ”Lapuanliikkeen huomattu johtomies tehnyt itsemurhan”. Latvala oli, kanslisti Kauno Kankaan, mukaan kerännyt tuloksetta Kuortaneelta väkeä kapinaan. Hän ”esiintyi johtajana”. Latvalan päätarkoitus oli yrittää saada suojeluskunta lapuanliikkeen taakse kapinaan. Latvala yritti Vihtori Herttuan kanssa kaapata Seinäjoen suojeluskunnan kapinatoimintaan. Herttua syytti myöhemmin Leinosta Latvalan itsemurhasta, mistä Leinonen vihastui.

³⁴⁹ Perälä 1998, s. 264, Vares 1996, s. 494–495, Sulamaa 1995B, s. 58–59, 224–225. Ks. laajemmin esimerkiksi Uusi Suomi 26.5.1931. Kokoomuksen puoluekokous. ”Laajalle tähtäävä talousohjelma kokoomuspuolueelle”. Haataja syytti suoraan lapuanliikettä terroristista.

³⁵⁰ Sulamaa 1995A, s. 126, 153, Sulamaa 1995B, s. 41. Vrt. Riipisen esitelmä lottapäivillä ”Onko kommunismi valistustyöllä kukistettavissa”, s. 5. Taistelu ”raakalaista” kommunismia vastaan oli ”suurinta taistelua, mitä sitten kristinuskon ilmestymisen maanpinnalla on taisteltu.” Riipinen oli jo 1920-luvun alussa julistanut, että jommankumman on tuhottava toinen, muuta ratkaisua vuoden 1918 jälkeiseen tilanteeseen ei ollut. Riipinen kirjoitti Kai Donnerille alkuvuonna 1930, että ”isänmaan kavalluslehtiä” ei saanut enää painaa, sillä ”jos nyt herpaantuu, tokko meitä mikään pelastaa”.

³⁵¹ Craucher järjesti käsivarsinauhat marssijoille.

³⁵² Sélen 1991, s. 131–134. Craucher tuli mukaan lapuanliikkeen toimintaan, koska hän tarvitsi tuloja ja yhteydet kirjailijoihin olivat huonot. Hän oli pilannut välinsä mm. Waltariin ja Paavolaiseen.

³⁵³ Sélen 1991, s. 135–141, 154–162. Mika Waltari, Martti Merenmaa ja Joel Lehtonen ovat teoksissaan Suuri illuusio (W), nousuvesi (M) ja Henkien taistelu (L) käyttäneet hahmonsa ideana Minna Craucheria. Sulamaa 1995B, s. 45, Lehtola 1994, s. 190, Lackman 2007, s. 282, Ahti 1990, s. 147. Riipinen piti

puanliikkeen toiminnasta. Craucher uhkasi kostaa vuotamalla tietoja lapuanliikkeestä, muun muassa olettamansa Vuorimaan tappolistan lapuanliikettä vastustavista henkilöistä. Craucher myös vuosi perättömän organisaatiokaavion lapuanliikkeestä.³⁵⁵ Lopulta Olavi Runolinna murhasi Craucherin^{356, 357}.

5 Reaktioita lapuanliikkeeseen

5.1 Lehdistön kannanotot lapuanliikkeeseen

Lehdistö oli lapuanliikkeelle tärkeä, koska se teki lapuanliikkeestä julkisen ilmiön. Leh-

Craucheria, vastakohtaansa, Tshekan kätyrinä, kuten myös Gudrun Lindrothia. Craucher piti Kosolaa ”tun-
kiosankarina, joka kävelee Walleniuksen hameissa”. Walleniusta hän piti ”liian viisaana” johtajana, muita
oli helppo ”johtaa mihin vain”. Nyt oli vain ”tärkeää raivata ensin kenraali Wallenius pois”. Ks. Uusi Maa-
ilma 18/1968, s. 61, Turun Sanomat 1.3.1932. ”Nainen ja Lapua”.

³⁵⁴ Helsingin piiri vetosi asiassa suoraan Kosolaan, Ahti 1990, s. 147. Lapuanliikkeen Helsingin osasto
perustettiin virallisesti 9.1.1931. Ks. Ajan Sana 10.1.1931.

³⁵⁵ Ahti 1990, s. 245–247, Sélen 1991, s. 74, 163–165, 168–177, 181. Ks. myös Ajan Sana 13.10.1932.
”LL:n organisaatiokaava nyt täysin selvitetty. Sen alkuperäinen laatija oli muuan nti Craucherin avustaja.”
Kaaviot kommunistisista järjestöistä ja internationalesta oli ilmeisesti kopioitu Arvo Kokon (1930A, s. 12,
14–15.) teoksen ”Lapuan laki I” takasivulta. Ks. Sélenin mukaan sekä kommunistien toiminnasta kertovat
kaaviot että niiden pohjalta lapuanliikkeen rakenteesta tehdyt kaaviot ovat mitä ilmeisimmin virheellisiä.
Ainakin osa Craucherin ”tiedoista” perustui K. M. Walleniuksen uhopuheisiin, mutta oliko niissäkään lo-
pulta realismia?

³⁵⁶ Ks. esim. Ilkka 10.3.1932. ”Murha vaiko itsemurha”. Ilkka 14.3.1932 ”Nti Craucherin murha”, Ilkka
15.3.1932. ”Runolinna tunnustanut murhaneensa Craucherin” ”LL:n johtomiehet ovat pitäneet salaista
kokousta Helsingin venäläisessä klubissa”, Uusi Suomi 12.3.1932. ”Salaperäinen murha. Neiti Minna
Craucher ammuttu asunnossaan Helsingissä”, Uusi Suomi 14.3.1932. ”Syyllisten jäljillä. Poliisi uskoo
selvittäneensä Craucherin murhan”, Uusi Suomi 15.3. 1932. ”Olavi Runolinna tunnustanut. Sanoo ampu-
neensa Craucherin kiivastuksissaan”, Kaiku 15.3. 1932. ”Craucherin murhaaja tehnyt poliisille tunnustuk-
sen”, Keski-suomalainen 13.3. 1932. ”Nti Craucherin murha nyt varmuudella voitu todeta poliittiseksi teok-
si”, Keski-suomalainen 20.5.1932. ”Minna Craucherin murha oli eilen käsiteltävänä HKI:n raastuvan oikeu-
dessa”, Työn Voima 12.3.1932. ”Lapualaisten tilintekoa omassa keskuudessaan”, Kaleva 13.3.1932. ”Po-
liittinen murha Helsingissä. Lapuanliikkeen entinen poliittinen toimihenkilö M. Craucher löydetty murhat-
tuna toimistostaan,” Kaleva 15.3.1932. ”Madame Craucherin murha selvitetty. Pidätettynä ollut Olavi Ru-
nolinna tunnustanut murhan,” Kaleva 16.3.1932. ”Craucherin papereita poliisin haltuun”, Suomen Sosiali-
demokraatti 12.3.1932. ”Surmatun neiti Craucherin mysteeri”. Suomen Sosialidemokraatti 13.3.1932.
”Craucher surmattu tiistaina,” Suomen Sosialidemokraatti 15.3.1932. ”Craucherin surmaaja Runolinna
tunnusti tekonsa”, Suomen Sosialidemokraatti 16.3.1932. ”Craucherin jutun tutkimuksia ei vielä selosteta”,
Kainuun Sanomat 12.3.1932. ”Minna Craucher murhattu Helsingissä”, 13.3.1932. ”Murhaaja tunnustanut”,
Turun Sanomat 12.3.1932. ”Mystillinen poliittinen murha”, Turun Sanomat 16.3.1932. ”Craucherin päivä-
kirja ja muistiinpanot hävinneet”. Craucherin viimeiset sanat olivat ”ja sitten täytyy kiristää Kai Donneria”.
Ks. Sélenin haastattelu: <http://arena.yle.fi/ohjelma/6f43fad6a0fb20a33295ac096c2d2bf5>

³⁵⁷ Vuorimaa 1967, s. 231–236. Ahti 1990, s. 279, Hannula 1933, s. 127–129. Craucherin murhasta kom-
mentointia. ”lapuanliike elää tuntematta pienintäkään omantunnon vaivaa tai häpeää”.

distö loi käsityksen Kosolasta, lapuanliikkeestä ja sen tavoitteista paljolti puheiden avulla. Seuraavassa selvitetään miten lehdistön näkökulmat lapuanliikkeeseen muodostuivat ja mitkä tekijät ohjasivat näkökulman muodostumista.

Lapuanliikkeen keskeisin äänenkannattaja, Ajan Sana ilmestyi 1.11.1930–15.10.1932 välisenä aikana. Se korvasi Iltalehden, lehden tavoitteena oli koota suuri isänmaallinen ryhmittymä. Ajan Sanan omisti yhtiö, jonka osakkaat olivat eri puolilla maata asuvien lapuanliikkeen miesten hallussa. Vuodeksi 1932 sen tilaajamäärä kasvoi 33 prosenttia. Sitä perustamassa ja rahoittamassa oli muun muassa Petter Forsström.³⁵⁸ Lehti muuttui myöhemmin Ajan Suunnaksi. Taustalla oli lehden kieltäminen Mäntsälän kapinaa koskevien kirjoitusten vuoksi.

Ajan Sana lakkautettiin kahdeksi kuukaudeksi (1.3.1932–29.4.1932) suojelulain nojalla Mäntsälän kapinan alkua koskevan *kansa nousee – mielialat ylen kiihtyneet* -artikkelin vuoksi. Ulkopoliittisesti lehti oli hieman saksalaissuuntaainen. Lehti arvosteli puoluepolitiikkaa ja etenkin kommunisteja ja sosialidemokraatteja. Suoraan lapualaismielisen lehdistön rajaaminen on vaikeaa, koska useat lehdet tukivat lapuanliikettä tietyissä tavoitteissa. Suurimman kannatuksen sai kommunisminvastainen taistelu, joskin siinäkin alkoi esiintyä erimielisyyksiä menettelytapojen ja tavoitteiden suhteen. Ajan Sanan päätoimittaja Arne Somersalo oli arvostellut lapuanliikkeen toimintaa Ajan Sanassa lokakuussa 1932 ja joutui eroamaan päätoimittajan tontilta, koska rahoittajat eivät olleet häneen tyytyväisiä. Petter Forsström uhkasi taloudellisen avun katkaisemisella, mikäli Somersalo jatkaisi toimittajana.³⁵⁹

Lapuanliikkeen äänenkannattaja, Aktivisti-lehti, alkoi ilmestyä Kokkolassa. Sen virallinen päätoimittaja oli Vihtori Kosola. Lehden artikkelit olivat tosin luultavasti *aputoimittaja* rovasti K. R. Kareksen käsialaa. Aktivisti julisti 1.5.1930, että *kommunismi on hävi-*

³⁵⁸ Teikari 1973B, s. 6–7, Soini 1965, s. 53. Ks. myös Ajan Sana 11.10.1930, 7.8.1931, 10.10.1931, 2.12.1931. Forsström myös piti esitelmän ”maan talouselämän suojeleminen” Marraskuun 1931 kokouksessa.

³⁵⁹ Teikari 1973B, s. 8–9, 11, Uola 1982, s. 40, 53–54, 194, 227. Syynä sensurointiin olivat 29.2.1932 julkaistut: ”Kansa nousee” ja ”kansalaissodan kynnyksellä” otsikoinnit. Everstiluutnantti Somersalo oli kritisoinut Ajan Sanassa lapuanliikettä sen laittomuuksista, jotka pilasivat muuten hyvän asian. Kosolan 5.10.1932 julkaistun vastineen jälkeen Somersalo vapautettiin virastaan 1.11.1932. Syynä oli johtokunnan ja päätoimittajan välinen erimielisyys lehden toimitustavasta. Somersalo palasi Ajan Suuntaan (ent. Sana) 2.12.1932. Svinhufvud kritisoi yksityisesti IKL:ää illegaalina maineen saaneen Somersalon ottamisesta mukaan. Natsi-Saksaan ja fasisistiseen Italiaan myönteisesti suhtautunut Somersalo joutui liian äärioikeistolaisena IKL:ssä sivuraiteelle.

tettävä isiemme hautojen, lastemme onnen ja kansassa vielä olevan Jumalanpelon nimes-
sä. Aktivistissa julkaistiin myös aiemmin esitelty *pohjalaisten vappujulistus*, jonka oli
allekirjoittanut 650 kansalaista Etelä- ja Keski-Pohjanmaalta. Lapuanliike pyysi AKS:aa
levittämään lehteä, AKS suostui, mutta asetti ehdoksi sen, että lehteä toimitettaisiin yh-
dessä maltillisen lukon kanssa. Aktivistit lakkautettiin 27.3.1931 Ståhlbergiin kohdistu-
neiden uhkailuiden vuoksi.³⁶⁰

Heinäkuussa 1931 alkoi ilmestyä Fascisti-lehti, jota painettiin Mäntässä, Helsingissä
ja lopuksi Lapualla. Sen päätoimittajina ehtivät toimia Gustav Wrede, L. H. J. Heimolai-
nen ja Vilho Viita, kunnes se lakkautettiin saman vuoden lokakuussa. Lehti kertoi näyte-
numerossaan tarjoavansa kansalaisille *isänmaallista luettavaa* ja kannattavansa *kaikkia
niitä miehekkäitä pyrkimyksiä, jotka tähtäävät punaisen vaaran torjumiseen*. Lehti uhosi
ajavansa fasismia asiaa Suomessa. Lehden mukaan lapuanliike ei ollut valitettavasti fa-
sistinen vielä, mutta loi perustaa sille vaatimalla olojen kertakaikkista muuttamista. Koso-
lan talonpoikaismarssia edeltänyttä julistusta, jossa lapuanliike nimenomaan irtisanoutui
fasismista, lehti piti ymmärrettävänä sen hetkinen tilanne huomioiden.³⁶¹

Fascisti-lehden tilalle tuli *Lapuan päiväkäskey* -lehti, joka ilmestyi ensimmäisen kerran
28.8.1931. Sitä toimittivat pankinjohtaja Iivari Koivisto ja opettaja Kustaa Latvala. Päi-
väkäskey tuki pulaliikkeiden toimintaa. Lehti lakkautettiin Mäntsälän kapinan jälkeen,
maaliskuun alussa 1932. Oikeistoradikaalit lehdet olivat taloudellisesti vaikeuksissa ja
aatteellisesti niin ristiriitaisia, ettei yhteistyötä saatu aikaiseksi. Journalistinen taso oli
IKL:n suurimpia lehtiä lukuun ottamatta heikko. Kuvia oli vähän ja aiheet kiinnostivat
vain suppeaa piiriä.³⁶²

Lapuanliikkeen vaikutuksesta kommunistilehti työväenjärjestöjen Tiedonantaja lak-
kautettiin kahdeksi kuukaudeksi jo joulukuussa 1929. Tiedonantaja ilmestyi viimeisen
kerran 13.6.1930 ja tunnusti lapualaisten voittaneen. Kommunistilehtiä oli parhaimmil-
laan kahdeksan, vahvimmat niistä olivat Kuopiossa, Oulussa, Vaasassa ja Kajaanissa.
Kommunistilehdet olivat eniten sensuurin piirissä vuosina 1919–1939. Lehdistö katsottiin

³⁶⁰ Ahti 1999, s. 405, Leinonen 1960, s. 76. Ks. julistus. Kokko 1930A, s. 31. Ks. esim. Ilkka 25.8.1930.
”Jalander ehdottaa ”Aktivistin” viipymätöntä lakkauttamista”. Länsi-Uudellamaalla pidettiin kokous, jossa
Jalanderia vaaditaan eroamaan. Ilkka 8.9.1930. ”Aktivistin lehden juttu tänään esillä Kokkolan raastuvan
oikeudessa”. Kaleva 24.8.1930. ”Maaherra Jalander vaatii ”Aktivistin” päätoimittajaa syytteen.”

³⁶¹ Teikari 1973B, s. 10, 13–17. Myös sinimusta-lehti ilmestyi. Ks. 1.7.1931 Fascisti lehti, Fascisti 3/1931.

³⁶² Teikari 1973A, s. 114–115, Teikari 1973B, s. 17.

tärkeäksi aseeksi poliittisia vastustajia vastaan.³⁶³

Edistyspuolueen lehdistö oli vaikutusalueeltaan suurempi kuin itse puolue, kokoomuslehdistö oli laajaa, mutta osa ei menestynyt kovinkaan hyvin. Tärkeimmät edistyspuolueen äänenkannattajat olivat Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat. Uusi Suomi oli kokoomuksen tärkein lehti ja sen kannanotot olivat välillä puolueelle ongelmallisia. Lehti ajautui Mäntsälän kapinan jälkeen aatteelliseen kiistaan emopuolueensa kanssa. Maalaisliittolainen lehdistö levittäytyi ympäri maakuntia ja esimerkiksi Suomenmaa joutui taloudellisiin vaikeuksiin.³⁶⁴

Lehdet olivat selvästi suoraan puolueisiin tai ainakin aatesuuntiin sitoutuneita ja usein myönsivät sen suoraan. Sitoutuminen tapahtui itsenäistymisen myötä, kun uusia puolueita perustettiin.³⁶⁵ Lapuanliikettä kommentoitiin selväsanaisesti. Ensimmäisen kokouksen 1.12.1929 jälkeen tunnelmat olivat lehdistössä jälkeen poleemiset. Kommunistien keskusjärjestöjen tiedonantaja totesi fasistien lähtevän marssille Helsinkiin hallituksen vaihtoa varten. Keskustalaiset lehdet kritisoivat tapaa, jolla hallitusta komenneltiin. Suomen Sosialidemokraatti totesi kiistassa olevan fasistit ja kommunistit vastakkain. Kommunistilehdet kritisoivat sosialidemokraatteja fasistien kanssa liittoutumisesta. Helsingin Sanomat ja Kaleva pitivät kokousta oikeutettuna, mutta varoittivat laittomista tavoista. Kokoomuslehdet, kuten Kaiku, vaativat varauksetonta yksimielisyyttä kommunisminvastaiseen taisteluun. Punaisten paitojen riisuminen sai laajaa kannatusta porvarillisessa lehdistössä.³⁶⁶

Sosialidemokraattiset lehdet omaksuivat jo punapaitojen riisumisesta saakka laillisuuslinjan, mutta eivät periaatteessa kauhistelleet kommunistien kohtaloa. Kommunistiset

³⁶³ Perälä 1998, s. 74, 107, Saarela 2008, s. 779, Tommila – Salokangas 1998, s. 153, 156–157. Tiedonantaja 13.6.1930. ”Sinä olet voittanut lapualainen”. Viimeisessä numerossaan lehti totesi Suomessa olevan Mussoliinin soluja, jotka yrittävät fasistivallankaappausta.

³⁶⁴ Tommila – Salokangas 1998, s. 161–169, 172–173.

³⁶⁵ Tommila – Salokangas 1998, s. 138.

³⁶⁶ Perälä 1998, s. 70–74, Kangas 2007, s. 124, Uola 2006, s. 191–192. Esimerkiksi Kaleva totesi kommunistien saaneen haluamansa tappelun Lapualla aikaan. Kaleva 29.11.1929. Mällinen 1981, s. 231. Ks. myös Kaiku 30.11.1929. ”Kommunistien toiminta on lopetettava. Useita kansalaiskokouksia järjestetään”, Satakunnan Kansa 1.12.1929. ”Yleinen mielipide nousee kommunisteja vastaan”, pääkirjoitus. Seuranneesta välikysymyskeskustelusta, ks. Uusi Suomi 4.12.1929. ”Kommunistien tekemää välikysymystä kannattivat vain he itse”, ks. Uusi Suomi 3.12, ”Kommunismi murrettava”, Keski-suomalainen 4.12.1929. ”Kommunistit saivat eilen vastauksensa Lapuan välikysymykseensä”, Kaiku 4.12.1929. ”Sisäministeri antoi tyhjentävän vastauksen kommunistien välikysymykseen”, Turun Sanomat 4.12.1929, ”Suuri tilinteon päivä eduskunnassa”, Satakunnan Kansa 4.12.1929. ”Kommunistien manööveristä ei ollut muuta kuin ajanhukkaa eduskuntatöissä”.

lehdet pitivät tapausta vaarallisena.³⁶⁷ Kommunistilehti työväenjärjestöjen tiedonantaja totesi fasistien aiheuttaneen 400 000 markan vahingon ja särkeneen puhelinlinjan. Porvarilehdet tuomitsivat teon edesvastuuttomana oman käden oikeutena, koska kommunistit vain hyötyisivät siitä. Toisaalta osa lehdistä epäili kommunistien rikkoneen painonsa itse³⁶⁸ ja piti periaatteessa kansalaistoimintaa kommunismia vastaan hyvänä ideana. Suomen Sosialidemokraatti totesi, että Lapuan laki oli nyt käytössä ja syytti Suomen lukkoa fasistisuuden hyväksymisestä. Helsingin Sanomat ja Suomenmaa kritisoivat kokoomuslehdistöä teon liiallisesta ymmärtämisestä.³⁶⁹

Erilaiset linjat ja mielipidejaot lehtien välille muodostuivat kesäkuussa 1930. Lapuanliikkeen toiminnan radikalisoituessa lehdet alkoivat nimittää sitä yleisesti lapuanliikkeeksi. Kokoomuslehdet olivat jyrkästi kommunisminvastaisia, myös Kosolan edustama lapualaisuus, lapualaisuus sinänsä ja *lukkolaisuus* jaettiin omaksi ideologiakseen. Suomen Sosialidemokraatti taas totesi Vaasan marssin osoittaneen, ettei kommunisteja ja lapualaisia näköjään koske samat säännöt, edes järjestysvallan suhteen. Kirjapainon särkemisen jälkeen kannanotot kommunistilehtien lopettamiseksi tulivat julkisesti sallituiksi. Kansanliike alkoi kutsua nyt itseään lapuanliikkeeksi. Lapuanliike nimi alkoi yleistyä kesäkuussa 1930.³⁷⁰

³⁶⁷ Perälä 1998, s. 72.

³⁶⁸ Keskisuomalainen 30.3.1930. Lehti tuomitsi lopulta teon ”edesvastuuttomana kiihotuksena” ja vertasi tekoa jopa Ritavuoren murhaan vuonna 1922.

³⁶⁹ Kangas 2007, s. 125–126, Perälä 1998, s. 86–87. Ks. Vitikka 1986, s. 116–117. E. Ståhlberg toteaa, että miten kokoomuslehdistö olisi reagoinut, jos osat olisivat olleet toisin? Ks. vasemmistolehdistön kirjoittelua: esim. Sorretun Voima 1.4.1930. ”Maaherra Sarlin lapualaisten vihan kohteena”, 2.4.1930. ”Poliisiviranomaiset ovat mykkiä tutkimustensa tuloksista Vaasan tapahtumissa.” Suomen Sosialidemokraatti 28.3.1930. ”Lapuan laki ollut käytössä.”, Suomen Sosialidemokraatti 29.3.1930. ”Vaasan tihutyön jäljet johtavat Lapualle.” Suomen Sosialidemokraatin mukaan kommunistinen liike oli jo ”menehtymässä keskinäisiin riitoihinsa”, Työn Voima 29.3.1930. ”Lapuan laki ollut käytössä Vaasassa”. Ks. oikeistolehdistön kirjoittelua, esim. Iltalehti 28.3.1930. ”Kommunistikirjapaino Vaasassa perinpohjin turmeltu ja särjetty.”, Iltalehti 29.3.1930. ”Vaasassa tapahtunut kirjapainon ilkivaltainen tuhoaminen.”Kaiku 29.3.1930. ”Kommunistinen kirjapaino Vaasassa turmeltu pahoin toissayönä”, Satakunnan Kansa 29.3.1930. ”Vaasan kommunistilehden kirjapaino tuhottu.” Ks. esim. Uusi Suomi 29.3.1930, ”kommunistinen kirjapaino hävitetty Vaasassa toissa yönä, hävityksen suorittajat lienevät saapuneet Vaasaan maaseudulta”. Uusi Suomi 31.3.1930. ”Kirjapainon hävittämistä koskevat tutkimukset”. Satakunnan Kansa 6.4.1930. ”Eduskunta ja lapualaisliike”. Sekä yleisönosastokirjoitus ”Kehoitus Suomen kommunisteille”. Satakunnan Kansa 1.4.1930. ”Vaasan tihutyön suorittajista ei ole saatu mitään selvyyttä”, ”Kullervo Leskisen puikko johdatti lopulta poliisit kirjapainon särkijöiden jäljille”, Kaiku 30.3.1930. ”Vaasan tapahtumaan epäiltynä on yksi henkilö pidätetty”. Ks. tutkinnasta myös Kaiku 1.4.1930 ja 3.4.1930. ”Työn Äänen kirjapainojuttua tutkitiin eilen Vaasassa”, Kaiku 4.4.1930. ”Vaasan tapahtumaa koskeviin kysymyksiin vastasi sisäministeri eilen”.

³⁷⁰ Hyvämäki 1964, s. 159. Suomen Sosialidemokraatti 5.6.1930, ks. myös Kainuun Sanomat 5.6.1930. ”Vaasalaisen kommunisti kirjapainon särkemistä koskeva juttu”. Suomen Sosialidemokraatti myös kritisoi

Näihin aikoihin alkoi myös terrori sanomalehdistöä kohtaan.³⁷¹ Sosialidemokraattinen ja kommunistinen lehdistö hyökkäsivät kovasti lapuanliikettä vastaan ja syyttivät sitä fasismista kokonaisuudessaan. Maalaisliittolainen lehdistö tasapainotteli ollen kuitenkin hieman lähempänä edistyspuoluelaisia ja sosialidemokraattisia lehtiä kuin kokoomuslaisia. Juuri laillisuuskeskustelu lähensi lehtiä toisiinsa.³⁷² Lapuanliike johti poliittista keskustelua ja määräsi sen ehdot. Perusteema, kommunismin vastustaminen, meni lävitse kaikissa porvarilehdissä ja kansanliikkeestä puhuttiin erottelematta sen oikeita ja vääriä tekoja tai eri haaroja tai suuntauksia. Pääsyy tälle oli marssin onnistuminen yli odotusten.³⁷³

Lapuanliikkeen mahtihetkestä, talonpoikaismarssista, oli käyty paljon keskustelua jo ennen sen järjestämistä.³⁷⁴ Sosialidemokraattinen, edistyspuoluelainen ja maalaisliittolainen lehdistö suhtautuivat marssiin ensin kielteisesti. Maalaisliiton lehdistössä kyseltiin, että minkä puolesta ja mitä vastaan marssi tehdään. Toisaalta maalaisliiton lehdet taipuivat kritiikissään päivän lähestyessä, koska tulkitsivat marssilla olevan laaja kannatus. Kokoomuslehdistö kritisoi edistyspuolueen ja maalaisliiton nihkeää linjaa marssin suh-

maalaisliittoa ristiriitaisesta suhtautumisesta lapuanliikkeeseen, ks. esim. 8.6.1930 ja Nygård 1982, s. 80. Oikeistolehdistöstä, ks. esim. Uusi Suomi 17.6.1930 ja Kaiku 17.6.1930.

³⁷¹ Tommila - Salokangas 2000, s. 163, Perälä 1998, s. 111, Suomen Sosialidemokraatti 25.6.1930. Suomenmaan toimitukseen lähetettiin moukari viestiksi. Lehden päätoimittaja Lassi Hiekkalan taloon pudotettiin kyynelkaasupommeja postilaatikosta ja Kyösti Kallion puhelinta häirittiin. Suomen sosialidemokraatin Yrjö Räisänen sai puhelimesta tappouhkauksen ja Ilkan Artturi Leinonen, Suomen lukon puheenjohtaja, sai lapualaislähetystön vieraakseen. Hiekkala siirtyi sittemmin Helsingin Sanomiin.

³⁷² Perälä 1998, s. 101–102. Heinäkuussa Uudessa Suomessa julkaistuista pääkirjoituksesta 16 käsitteli lapuanliikettä, ja 13 niistä oli positiivissävyytteisiä.

³⁷³ Perälä 1998, s. 127–128.

³⁷⁴ Uusi Suomi 18.6.1930. ”Lapualaisliikkeen kannatus leviää yhä laajempiin piireihin”, Uusi Suomi 28.6.1930. ”Talonpoikaismarssista tulee tosi ensi viikon lopussa”, Uusi Suomi 18.6.1930. ”Lapualaisliikkeen kannatus leviää yhä laajempiin piireihin”, Keskisuomalainen 17.6.1930. ”Voimakkaita kommunistinvastaisia mielenosoituksia”, Keskisuomalainen 18.6.1930. ”Uhkaako lapualaisliike eduskuntaa? Eduskunnan puhemies tullut siihen käsitykseen, ettei näin tule käymään”, Keskisuomalainen 26.6.1930. ”Talonpoikaismarssin suhteen jakautuvat mielipiteet kahteen suuntaan. Nykyinen hetki vaatii vakavaa harkintaa”, Keskisuomalainen 27.6.1930. ”Helsingin retkeen osallistuu 10 000 miestä”, Keskisuomalainen 28.6.1930. ”Lapualaisliikkeen johtajain suunnittelema marssi Helsinkiin lopullisesti päätetty”, Suomen Sosialidemokraatti 18.6.1930. ”Lapualaiset saapuvat Helsinkiin eduskuntaa painostamaan heinäkuussa”, Suomen Sosialidemokraatti 20.6.1930. ”Lapuanliikkeen aiheuttamia neuvottelukokouksia ympäri maata”, Suomen Sosialidemokraatti 21.6.1930. ”Lapualaisretkestä neuvotellaan vielä pohjanmaalla”, Suomen Sosialidemokraatti 22.6.1930. ”Lapuanliikkeen näkyväkin johto katsottu tarpeelliseksi. Tämä näkyvä johto ei vielä kuitenkaan näy”, Iltalehti 27.6.1930. ”Tarmokasta päättäväisyyttä Etelä-Pohjanmaalla”, Kaiku 20.6.1930. ”Talonpoikaismarssi Helsinkiin toimeenpantaneen ensi heinäkuun alkupäivinä”, Kaiku 21.6.1930. ”Lapualaisliike saa kannatusta yhä laajemmissa kansalaispiireissä maassamme”, Kaiku 22.6.1930. ”Marssi Helsinkiin päätettiin eilen Lapualla pidetyssä kokouksessa”, Kaiku 27.6.1930. ”Talonpoikaismarssiin tulenee osallistumaan yli 10 000 miestä eri osista maata”, Kaiku 28.6.1930. ”Talonpoikaisretken tarkoituksesta tulee annettavaksi selvitys”, Kaiku 1.7.1930. ”Karjalakin on mukana Helsinkiin tehtävässä talonpoikain suuressa retkessä”.

teen. Marssin jälkeen Suomen Sosialidemokraatti totesi kyynisesti, että kriisin kärki on toistaiseksi sivuutettu.³⁷⁵

Uusi Suomi kehui marssijoita, marssin toteutusta, sen sanomaa ja henkeä ja piti puheita fasismista pelkkinä vasemmiston liioitteluna. Suomenmaa totesi, että K. R. Kareksen kommentteista osan olisi voinut jättää sanomattakin. Uuno Hannulan Pohjolan Sanomat jätti marssin huomiotta etusivullaan. Lauri Ingman varotti Uuden Suomen Rantakaria jo kesäkuussa lapualaispainostuksen aikaan lapualaisten vallankaappausaaveista, niin se sai vastaukseksi, että Uusi Suomi kirjoittaa lapualaismielisesti, koska haluaa säilyttää vaikutusvaltansa jyrkkiin lapualaisiin. Suomen sosialidemokraatin Sasu Punainen totesi, että kuten Rooman triumfisaatoissakin oli orja kuiskaamassa hurratulle herralleen, että muista olevasi ihminen, niin sama kävisi Kosolallekin.³⁷⁶

Keskisuomalainen totesi, että marssi on hyvä järjestää mielipiteen ilmaisuna, mutta kansalla ei ollut oikeutta moraalista painostusta enempään. Marssia sinänsä lehti piti arvokkaana isänmaallisena juhlan.³⁷⁷ Kaleva totesi lapualaisten saaneen marssinsa. Lehti epäili marssin tarkoitusta ja lapuanliikkeen päämäärää. Osa marssijoista ei välttämättä tiennyt, minkä puolesta marssi.³⁷⁸ Ilkka-lehti oli myös tyytyväinen koska marssi oli ollut rauhallinen.³⁷⁹

Talonpoikaismarssin jälkeen Uusi Suomi julkaisi Vihtori Kosolan, Vihtori Herttuan ja Matti Malkamäen haastattelun 16.7.1930. He korostivat, ettei lapuanliike ollut lopussa. Kosola myös totesi tekojen puhuvan sanoja enemmän. Lapuanliikkeen suunnitelmista Kosola ei halunnut käydä ennen aikaista keskustelua, mutta kiisti lapuanliikkeen ryhtyvän puolueeksi. Tavoite oli saada ennen kaikkea kommunismi tuhottua isänmaalliseen vaaliiton avulla ja sen jälkeen miettiä vaalitavan muuttamista. Lopuksi Kosola totesi maan taloudellisen aseman, maanviljelijöiden tilanteen ja puolustusvoimien vaativan tulevaisuudessa toimia.³⁸⁰ Haastattelu liittyi kokoomuslehdistön heinäkuiseen innokkaaseen

³⁷⁵ Suomen Sosialidemokraatti 8.7.1930.

³⁷⁶ Perälä 1998, s. 105, s. 114–116. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 13.6.1930, 14.6.1930 ja 15.6.1930. Vares 1996, s. 430. Suomen Sosialidemokraatti 8.7.1930. ”Sasu Punaisen” (Yrjö Räisäsen) kirjoitus. ”Meille riittääkin, että kommunismin saamme pysymään aisoissaan”.

³⁷⁷ Kangas 2007, s. 126, Keskisuomalainen 8.7.1930.

³⁷⁸ Mällinen 1981, s. 233–234.

³⁷⁹ Ilkka 8.7.1930.

³⁸⁰ Uusi Suomi 17.7.1930. ”Lapualaisliike pyrkii luomaan kaikkien isänmaallisten aineksien yhteisrintaman vaaleissa. Lapualaisliike ei ole vielä läheskään lopussa”, Satakunnan Kansa 17.7.1930. ”Lapuanliikkeen valtuuskunta antanut uuden julkilausuman.”

kirjoitteluun valtavasta kansan liikehdinnästä Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla. Haastattelua ei kommentoitu suoraan lehdistössä, mutta sen sijaan isänmaallisesta vaaliliitosta SDP:n ja edistyspuolueen lehdet ilmaisivat kielteisen kannanottonsa.³⁸¹

Talonpoikaismarssi vaikutti jo Suomen saamaan uutishuomioon ulkomailla. Ruotsissa lehdistö asettui arvostelevalle kannalle, kuten Hufvudstadsbladet oli tehnyt Suomessa. Myös Norja ja Tanska olivat samoilla linjoilla. Neuvostoliiton lehdistö näki lapuanliikkeen marssissa tapahtuneen fasistisen vallankaappauksen, joka liittyi yleiseen aggressiiviseen mielialaan Neuvostoliittoa kohtaan. Uusi ulkoasiainkomissaari Litvinov lausui 26.7.1930, että syntynyt kiihkoisänmaallinen liikehdintä oli hyökkäysluontoista ja sitä oli seurattava.³⁸²

Sosialidemokraattinen ja kommunistinen lehdistö hyökkäsi kovasti lapuanliikettä vastaan ja syytti sitä fasismista kokonaisuudessaan. Maalaisliittolainen lehdistö tasapainotteli ollen laillisuusnäkökulmansa vuoksi hieman lähempänä edistyspuoluelaisia ja sosialidemokraattisia lehtiä kuin kokoomuslaisia.³⁸³ Kyyditysten alettua porvarilliset lehdet pitivät niitä lähinnä huvittavana – tämä saattoi olla myös keino välttyä arvioimasta kyydityksiä kansalaisoikeuksien näkökulmasta. Kokoomuslaiset lehdet jopa ihailivat lapualaisten asennetta, keskustalaiset lehdet kritisoivat lainrikkomuksia yleisellä tasolla.³⁸⁴ Sosialidemokraattiset lehdet tuomitsivat kyyditykset jo alusta alkaen voimakkaasti juuri kansalaisoikeuksien ja oikeusvaltion vastaisina. Kommunistinen liike oli jo hajonnut ja sen lehdistö lakkautettu, joten kommunistit eivät saaneet muodostettua yhteistä rintamaa suhtautumisessa lapuanliikkeeseen.³⁸⁵

Lapuanliikkeen kohotettua itsensä talonpoikaismarssin jälkeen puolueiden ulkopuoliseksi painostusvoimaksi puoluelehdet keskeltä ja vasemmalta kääntyivät selvästi sitä vas-

³⁸¹ Ks. esim. Uusi Suomi 17.6.1930, Kaiku 17.6.1930 ja Turun Sanomat 17.7.1930. ”Lapualaisliikkeen uusin julkilausuma”, ks. Keski-suomalainen 18.7.1930. Työn Voima 25.7.1930. ”Lapualaisten vaalijulistus: tunnus sosialidemokraatteja vastaan, porvarit yhteen karsinaan”, Työn Voima 12.8.1930. ”Porvariston vaalirintama lapualaisten vaalivalmistelussa ei saa yhteistä kannatusta”, Ks. Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1930. ”Porvaripuolueiden suhtautuminen Lapuan vaaliliittopakotukseen.”

³⁸² Juva 1977, s. 399. Uusi Suomi 19.8.1930 ja Ajan Sana 9.5.1931. Usko Neuvostoliiton romahtamiseen sen uuden viisivuotis-suunnitelman myötä oli yleinen Suomen oikeistossa. Ks. Nygård 1982, s. 91–92. Voisiko osasyys lapuanliikkeen linjan koventumiseen olla juuri NL:ssa aloitettu viisivuotishjelma ja maan vahvistuminen?

³⁸³ Perälä 1998, s. 101–102.

³⁸⁴ Perälä 1998, s. 131.

³⁸⁵ Suomen Sosialidemokraatti 17.6.1930. ”Lapualaishenkisten yksilöihin kohdistamat rikokset jatkuvat yhä.” Perälä 1998, s. 92–93. Pohjan Voima 18.7.1930 piti Hakkilan kyyditystä ”fasistisena roistontyönä.”

taan. Maalaisliittolaiset pitivät lapuanliikettä pelkästään hyvänä työjuhtana vetämään kommunisminvastaista taistelua. Toisaalta myös oikeistolaiset pyrkivät lopulta ajamaan omaa etuaan lapuanliikkeen avulla. Lapuanliikkeen aallonharja saattoi olla korkea, mutta sen kapeus, suhteessa laillisuusrintamaan, alkoi näkyä viimeistään 1931 presidentinvaa-leissa.³⁸⁶ Lapuanliikkeen kritiikin käännyttyä Suomen Sosialidemokraattia vastaan isänmaallisen vaaliliiton vaatimisen myötä, lehti totesi, että sosialidemokraattisella kansanliikkeellä oli samanveroinen oikeus edustaa omaa laillisuutta ja kansanvaltaa puolustavaa ohjelmaansa.³⁸⁷ Lokakuun vaalijulistuksen jälkeen edistyspuoluelainen lehdistö alkoi ottaa etäisyyttä lapuanliikkeeseen.³⁸⁸

5.2 Lehdistön kannanotot jakautuvat

Presidentti K. J. Ståhlbergin kyyditys 14.10.1930 oli selvä käännekohta lehdistön suhtautumisessa lapuanliikkeeseen. Kyyditys osoitti, että kyyditykset olivat kohteelleen vaarallisia vapaudenryöstöjä. Porvarilehdet olivat varovaisempia presidentin kyyditystä kommentoidessaan. Suomen Sosialidemokraatti, pienviljelijäpuolueen lehti ja edistyspuoluelainen lehdistö tuomitsivat kyydityksen heti. Väinö Tanner ja Väinö Hakkila totesivat Ståhlbergin kyydityksen olleen parasta agitointia, mitä maassa on koskaan tehty. Kyyditystä Suomen Sosialidemokraatti kuvasi törkeäksi ja väkivaltaiseksi. Uusi Suomi pahoitelti tapahtunutta. Edistyspuoluelainen Kaleva totesi, että laittomuuksien kiihtyminen oli nähtävissä jo kommunistikyydityksien aikana.³⁸⁹

Turun Sanomat kritisoi voimakkaasti Uutta Suomea, koska lehti kierteli kyydityksi-

³⁸⁶ Perälä 1998, s. 202.

³⁸⁷ Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1930. Vuodesta 1931 alkaen Kosola alkaa iskeä tämän kautta kiinni SDP:hen.

³⁸⁸ Suomen Sosialidemokraatti 26.7.1930. Lehti vetosi myös porvareihin lapuanliikkeen kannatuksen vähentämiseksi. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 2.10.1930.

³⁸⁹ Perälä 1998, s. 152. Ahti 1999, s. 414–416. Suomen Sosialidemokraatti 15.10.1930, ks. myös Uusi Suomi 15.10.1930 ja Kaleva 16.10.1930. ”Presidentti Ståhlbergiin kohdistettu väkivaltainen kuljetus”, Turun Sanomat 15.10.1930. ”Ovatko K. J. Ståhlberg ja Ester Ståhlberg joutuneet Lapuan liikkeen uhreiksi?”, ks. Hako & Huhtanen 1981, s. 98–99. Kyyditys käänsi ainakin Hankasalmen muistelijan mukaan mielet kriittiseksi lapuanliikettä kohtaan. Tapahtuneesta alakuloinen Elmo Kaila ymmärsi, että kyyditys antoi vasemmistolle ”tuulta siipien alle”. Lapuanliikkeen olisi harjoitettava itsekritiikkiä, muutoin oikeiston toivo lepäisi moraalisesti enää armeijassa ja suojeluskunnassa. Ks. myös Ilkka 4.12.1930, Aamulehti 11.12.1930. ”Kenraali Wallenius selittää olevansa yksin syyllinen professori Ståhlbergin kyyditykseen”.

assa ja vähätteli lapuanliikkeen tekoja. Miksei lehti myöntänyt Vuorimaan löytyneen Kosolan talosta, lopettanut Kosolan ylistämistä ja tuonut esiin maaherra Jalanderia puolustavien kansalaisten mielipiteitä. Vuorimaata lehti syytti kiristämisestä eduskuntapaikalla ilmoittautumisensa ehtona. Turun Sanomien ja Uuden Suomen kiista heijasteli osin myös kokoomuksen ja edistyspuolueen kiistaa suhtautumisessa lapuanliikkeeseen.³⁹⁰

Presidentin kyyditykseen suhtauduttiin kolmella tavalla: sosialidemokraattinen, pienviljelijäpuoluelainen ja edistyspuoluelainen lehdistö syyttivät teosta suoraan lapuanliikettä. Kokoomuslainen lehdistö ei halunnut pitää lapuanliikettä syyllisenä tekoon ja pohti mitä teko tulisi vaikuttamaan lapuanliikkeeseen. Ruotsalainen ja maalaisliittolainen lehdistö pitivät lapuanliikettä kyyditykseen osasyyllisenä. Keskisuomalainen totesi, että teko tulisi jäämään historiaan häpeällisenä seurauksena sokeasta vihan lietsomisesta, jota yritettiin selittää kommunismin vastustamiseksi. Kaleva totesi, että kyyditystä pahensi Ståhlbergin rooli kansanvallan kannattajana. Iltalehti vaati, ettei isänmaallista rintamaa saisi hajottaa kyydityksen vuoksi, vaikka tapaus sinänsä oli ikävä.³⁹¹

Maalaisliittolainen lehdistö alkoi suhtautua selvästi kielteisemmin lapuanliikkeeseen juuri Ståhlbergin kyydityksen jälkeen ja määritteli nyt lapuanliikkeen ulkoparlamentaariseksi liikkeeksi, jolla ei olisi oikeutta esiintyä koko isänmaallisen kansan nimissä.³⁹² Suhtautuminen muuttui selvästi heinäkuun tasapainottelusta. Muutos vaikutti koko porvarilehdistöön ja sai kokoomuslaisen Uusi Suomi -lehdenkin lopettamaan ylistyksensä ja ensimmäisen kerran kritisoimaan hillitysti lapuanliikettä. Lapualaisasiaa Utta Suomea innokkaammin ajanut Kaiku kertoi Kosolalla, Herttualla ja Koivistolla olevan erimielisyyttä siitä kuinka kyydityksiasiaan tulisi suhtautua.³⁹³

Ståhlbergin kyyditys nähtiin heti ainakin jonkinlaisena käännekohtana lapuanliikkeelle. Lehdistö kävikin lävitse lapuanliikkeen aikaisempaa toimintaa. Suomen Sosialidemokraatti pystyi nyt todistamaan alkuperäisen linjansa suhteessa lapuanliikkeeseen oikeaksi.

³⁹⁰ Turun Sanomat 19.10.1930. Pääkirjoitus ”Eräs talo”. Turun Sanomat 20.10.1930.

³⁹¹ Kangas 2007, s. 126, Mällinen 1981, s. 240–241. Kaleva 16.10.1930, pääkirjoitus. Iltalehti 16.10.1930, pääkirjoitus.

³⁹² Perälä 1998, s. 162–163. Ks. esim. Työn Voima 16.10.1930. ”Ståhlberg-puolisot palasivat eilen Helsinkiin karkoitusmatkaltaan.”

³⁹³ Toisaalta Uusi Suomi oli korkeintaan neutraali, esim. 19.10.1930. ”Lapua kehoittaa tekijöitä ilmoittautumaan”, 18.10.1930: ”Eikö väkivallan tekoja olekaan saatu loppumaan?”. Tai 29.10.1930. ”Tutkimukset eivät viittaa kaappaussuunnitelman olemassaoloon”. Ja ehkä huippuna 12.11.1930. ”Ståhlbergin kyydittäminen tapahtui ikään kuin vahingossa”. Ks. Kaiku 18.7.1930. ”Vuorimaa ja Eerolainen ilmoittautuivat eilen illalla vapaaehtoisesti Lapuan nimismiehen vangittaviksi”.

Toisaalta lievemiesteoriaa kannatettiin porvarillisessa ja jopa edistyspuoluelaisessa lehdistössä. Uusi Suomi pelkäsi, ettei kommunistilakeja saataisi ajettua lävitse kyydityksen takia, jolloin koko kommunisminvastainen taistelu astuisi askeleen taaksepäin. Lapuanliikkeen vaadittua kommunistilakeja porvarillisen lehdistön oli pakko pysyä lojaalina sitä kohtaan, jotta yhteentörmäys vältettäisiin. Kun maltilliset porvarit oli saatava mukaan tukemaan kommunistilakeja, oli kokoomuslaisen lehdistön oltava varovainen lapuanliikettä kehuessaan, toisaalta edistyspuoluelainen ja maalaisliittolainen lehdistö joutuivat tekemään pesäeroa vasemmistoon tämän myönnytyksen myötä.³⁹⁴

Kyydityksiasia sattui sinällään mahdollisimman hankalaan aikaan. Eduskunnan kommunistilaki äänestyksessä yhdenkin porvarillisen kansanedustajan lipeäminen hallituksen vaatimasta linjasta kaataisi äänestystuloksen ja estäisi kommunisminvastaisen lainsäädännön syntymisen. Pahin mahdollinen tilanne olisi, että lainsäädännön kaatuessa lapuanliike ottaisi asiat omiin käsiinsä.³⁹⁵ Kommunistilakien läpiajamisen jälkeen porvariston näkökannat repesivät, koska linnarauhaa ei enää tarvittu. Maalaisliittolainen lehdistö oli vaa'ankieliasemassa. Se kallistui SDP:n lehdistön suuntaan syksystä 1930 lähtien. Kokoomuslehdistö yhtenäistyi keväällä 1931 Uuden Suomen muututtua jälleen myönteisemmäksi Lapuan liikettä kohtaan.³⁹⁶

Lapuanliike vaikutti nyt jo niin paljon tapahtumiin, että lehdistö analysoi millaista kuvaa se antaisi ulkomaille Suomesta. Tilanne alkoi kehittyä Litvinovin lausuntoa seuranneesta Neuvostoliiton nootista syys-lokakuussa 1930. Suomen Sosialidemokraatin mukaan lapuanliikkeellä oli vaarallisia aluepyrkimyksiä Neuvostoliittoon. Lehti syytti Kosolaa ja Walleniusta Suur-Suomen tavoittelusta.³⁹⁷ Oikeistolehdistö syytti vasemmistoja siitä, että se tahallaan levittää maan mainetta vahingoittavia syytöksiä ja huhuja lapuanliikkeestä.³⁹⁸

Ajan Sana totesi, että olisi parempi, että lapualaisuutta ja valkoista itsenäistä Suomea hävettäisiin vain Suomessa, eikä levitettäisi Suomea ihaileville ulkomaalaisille epäisän-

³⁹⁴ Perälä 1998, s. 156, 174–177, ks. kyydityksestä myös Wallenius 1972.

³⁹⁵ Juva 1977, s. 414, Uola 2006, s. 219.

³⁹⁶ Perälä 1998, s. 305. Ks. Perälän (1998) media-analyysi, s. 299–304. Erit. s. 302.

³⁹⁷ Suomen Sosialidemokraatti 20.11.1930.

³⁹⁸ Ks. Perälä 1998, s. 179–180. Uusi Suomi 18.11.1930, 2.12.1930, 9.12.1930, ”Englantilaiset ymmärtävät lapuanliikettä” ja 13.12.1930. Ajan Sana 19.11.1930, 19.12.1930. Ks. Lapuanliikkeen ulkopoliittisesta luonteesta myös Kallenautio 1985, s. 128–130.

maallisia kannanottoja.³⁹⁹ Kyydittäjien saatua tuomionsa Suomen Sosialidemokraatti totesi, että oikeuden päätöstä on kunnioitettava, vaikkei sitä kannattaisikaan. Tämä oli linjassa lehden oikeusvaltion korostamisen kanssa. Lehti piti kuitenkin pahimpana jupakassa menetettyä kansainvälistä mainetta ja irvaili Walleniuksen työnsaantimahdollisuuksista tapauksen jälkeen.⁴⁰⁰ Lapuanliikkeen kannattajat myös painostivat lehtiä, ainakin Kalevan, Turun Sanomien ja Uuden Suomen toimitukseen tulvi palautetta liian kriittisinä pidetyistä lapuanliikekirjoittelusta.⁴⁰¹

Talonpoikaismarssin vuosipäivänä 7.7.1931 riitely lapuanliikkeestä jatkui. Uusi Suomi ihmetteli keskustalaisten lehtien opportunistista suhtautumista lapuanliikkeeseen. Ajan Sana vetosi jälleen kommunismin uhkaan.⁴⁰² Uusi Suomi taas julkaisi äärioikeiston kannattajana tunnetun rikosoikeuden professorin Bruno A. Sundströmin⁴⁰³ artikkelin, jossa kritisoitiin lehdistöä Walleniuksen leimaamisesta.⁴⁰⁴ Ajan Sana vaikeroi tuomion olevan liiallinen. Turun Sanomat taas piti Walleniusta isänmaallisena, mutta myös itsekkäänä miehenä, joka heittäisi vain lahjansa hukkaan. Myöhemmin lehti totesi lapuanliikkeen johdon suhteen liikkeen liepeisiin vaativan lisätutkimuksia.⁴⁰⁵

Toinen vedenjakaja lehdistön suhtautumisissa lapuanliikkeeseen olivat presidentinvaalit 1931, joiden henkilöluonne korostui lehdistössä.⁴⁰⁶ Laillisuusrintama kääntyi enemmän ”lujan miehen”⁴⁰⁷, K. J. Ståhlbergin taakse sanoutuessaan nyt lopullisesti lapuanliikkeestä irti. Oikeistolehdistö pelkäsi, ettei Svinhufvudin taakse sittenkään saada enemmistöä. Parjauksen kiihtyessä joutui Uusi Suomikin muistamaan vääpelinsä sanat: vaalien tulokseen oli kaikkien tyydyttävä - oli se mikä hyvänsä.⁴⁰⁸

Retoriikka oli kovaa. Uusi Suomi ja Kaiku pelottelivat kommunismin tuhoavan maan.

³⁹⁹ Ajan Sana 19.12.1930. ”Lapuan liike ja Suomen maine ulkomailla.”

⁴⁰⁰ Suomen Sosialidemokraatti 16.7.1931.

⁴⁰¹ Perälä 1998, s. 180–181.

⁴⁰² Uusi Suomi 7.7.1931 ”Talonpoikaismarssin vuosipäivä” ja 11.7.1931. Ajan Sana 7.7.1931.

⁴⁰³ Sundström vaihtoi nimensä Salmialaksi ja vaikutti myöhemmin IKL:n kansanedustajana.

⁴⁰⁴ Uusi Suomi 16.7.1931. ”Kenraalimajuri Vallenius vapautettu”. ”Korkein oikeus hyljännyt häntä vastaan ajatun syyteen”.

⁴⁰⁵ Ajan Sana 19.12.1930. Ks. myös Aamulehti 19.12.1930. ”Kenraali Wallenius ja eversti Kuussaari kolmeksi vuodeksi”, Turun Sanomat 13.12.1930. ”Wallenius” pääkirjoitus, Turun Sanomat 1.7.1931. ”Kenraali” pääkirjoitus.

⁴⁰⁶ Juva 1977, s. 421.

⁴⁰⁷ Ks. Turun Sanomat 16.1.1931. ”Valtion ohjaajaksi luja mies”.

⁴⁰⁸ Perälä 1998, s. 193. Svinhufvud korjasi Helsingin Sanomissa ’huhuja’, joiden mukaan Ståhlberg olisi sortovuosien aikaan vain ”kumartanut sortajiamme”. Svinhufvudin (11.1.1931) mukaan Ståhlberg ”päinvastoin aina seisoj vankkana oikeuksiemme puolesta sortajia vastaan”. Ks. Kulha 1989, s. 168–169.

Suomen Sosialidemokraatti vaati loppua fasismista, nyrkkivallasta ja terrorista. Maalaisliiton lehdistö muutti äänenpainojaan suuresti ja palasi vaalitaistelun aikoihin samoille linjoille kuin ennen talonpoikaismarssia. Edistyspuolueen lehdet myös kovensivat kritiikkiään lainrikkomuksia vastaan puolustaessaan ehdokastaan.⁴⁰⁹ Uusi Suomi muuttui presidentinvaalien alla selvästi pragmaattisemmaksi ja neutraalimmaksi suhtautumisessaan lapuanliikkeeseen saadakseen ehdokkaalleen maalaisliiton tukea. K. N. Rantakari, totesi kokoomuslaiselle ystävälleen lähettämässä kirjeessään, että lapuanliike oli menettänyt voimansa ja tuskin lähtisi suureen mielenosoitukseen Ståhlbergia vastaan. Keskisuomalainen oli Ståhlbergin puolesta ja vaati tilanteen rauhoittamista, mutta joutui toteamaan uskovansa myös Svinhufvudin kykenevän rauhoittamaan maan.⁴¹⁰

Ajan Sana kannatti erittäin voimakkaasti Svinhufvudia juuri turmiollisesta puoluepeleistä vapaana henkilönä.⁴¹¹ Kokoomus, porvarillinen lehdistö ja lapuanliike liittoutuivat yhteen samalla strategialla kuin eduskuntavaaleissa. Maalaisliitto oli liian jakautunut - Relanderillakin oli vielä kannattajia. Lapuanliike ja Kokoomus pyrkivät hyödyntämään tätä jakoa tukemalla Relanderia. Tavoite oli estää Kallion valinta ehdokkaaksi ja lohkaista näin tarvittavat lisätukijat Svinhufvudille. Vihtori Kosolan *toimittama* aktivisti vertasi Ståhlbergia Staliniin ja Uusi Suomi totesi, että Ståhlbergin valinnan seuraukset ovat arvaamattomat.⁴¹²

Vaalien jälkeen Suomen Sosialidemokraatti syytti maalaisliittoa kansan pettämisestä, mutta ei kritisoinut Svinhufvudia henkilönä. Pohjolan Sanomien Uuno Hannula oli hyvin harmissaan maalaisliiton jakautumisesta niin, ettei Kallion taakse päästy kyllin vahvasti. Kalevan toimituksen edessä oli vuoron perään räyhty ja vuoron perään laulettu maamme laulua Svinhufvudin puolesta.⁴¹³ Uusi Suomi otti tuloksen vastaan helpottuneena ja tyytyväisenä. Lehti kehui etenkin maalaisliiton Niukkasta kypsyydestä ja vaati ensimmäistä kertaa, että lapualaisten laittomuudet oli nyt lopetettava.⁴¹⁴ Lehti saattoi tukea lapuanliikettä siksikin, että lapuanliike ajoi aktiivisesti Uuden Suomen tukemaa Svinhufvudia

⁴⁰⁹ Perälä 1998, s. 149, Kaleva 18.1.1931, Mylly 1989, s. 266. Vaikuttiko Kosolan agraaritausta maalaisliitolaisten siirtymiseen lapuanliikkeen taakse alussa?

⁴¹⁰ Kangas 2007, s. 127, Perälä 1998, s. 200.

⁴¹¹ Ks. esim. Ajan Sana 27.11.1930, 4.12.1930.

⁴¹² Perälä 1998, s. 190–191. Uusi Suomi 13.1.1931, Aktivisti 22.12.1930.

⁴¹³ Perälä 1998, s. 188, 195, Mällinen 1981, s. 245–246. Suomen Sosialidemokraatti 17.2.1931. Ks. myös Kaleva 17.2.1931 ja 18.2.1931.

⁴¹⁴ Uusi Suomi 17.2.1931, Uusi Suomi 18.2.1931.

maan johtoon – kun mieluinen presidentti oli saatu, saisi lapuanliike rauhoittua.

Ajan sana innostui isänmaallisen rintaman voitosta vaaleissa, mutta vaati kommunisminvastaisen taistelun jatkamista, Uusi Suomi syytti kommunisteja soluttautumisesta sosialidemokraattien riveihin – mielenkiintoista on, että myös Kosola syytti 13.3.1931 puheessaan sosialidemokraatteja piilokommunisteiksi.⁴¹⁵

Heikentääkseen yhä lapualaiskriittisemmäksi muuttuneen edistyspuoluelaisen lehdistön syytöksiä lapualaisuuden myötäilystä maalaisliittolainen lehdistö korosti vaalin henkilöluonnetta ja selitti, että Svinhufvudilla olisi aktivisti ja suojeluskuntataustansa vuoksi paremmat mahdollisuudet lopettaa levottomuudet kuin Ståhlbergilla. RKP:n lehdistö oli hajonnut vaaliuutisoinnissaan kahtia: puolueen oikeisto tuki Svinhufvudia ja vasemmisto tuki Ståhlbergia.⁴¹⁶ Ulkomaiden lehdistö suhtautui Svinhufvudin valintaan vaihtelevasti. Saksalaislehdet olivat valintaan tyytyväisiä, Norjan ja Ruotsin lehdet olivat epäileviä ja Neuvostoliiton lehdistö tyrmäsi Svinhufvudin lapuanliikkeen kannattajana, joka ajoi sen rahoittajien, puutavaraliikkeiden johtajien, etuja.⁴¹⁷

Toukokuussa 1931 Suomen Sosialidemokraatin johtokunnassa keskusteltiin kovasti kuinka lehti pystyisi vastaamaan paremmin Uuden Suomen ja Ajan Sanan esittämiin lapuanliikettä puolusteleviin tai kehuviin kirjoituksiin. Väinö Tanner mietti henkilömuutoksia toimituskuntaan, mutta lopulta tyydyttiin puoluetoimikunnan *paimenkirjeeseen* ja yhteiseen kokoukseen, jossa käytäisiin perusteellinen keskustelu lehden linjasta. Myös Uudessa Suomessa käytiin kädenvääntöä lapualaisiin maltillisemmin ja kriittisemmin suuntautuvien välillä. Lehdistön selkeä enemmistö oli presidentinvaalien jälkeen lapuanliikettä vastaan, toisaalta myös kommunistien uhkaa pidettiin yllä.⁴¹⁸

Suomen Sosialidemokraatti kirjoitti Vihtori Kosolan viinankäytöstä ja suositteli Vihtori Herttualle pitkäkestoista hoitoa Lapinlahden laitoksessa. Suomen Sosialidemokraatti alkoi seuraavaksi kritisoida suojeluskuntia lapualais-sympatioista. Lehti korosti, että la-

⁴¹⁵ Uusi Suomi 19.2.1931, Uusi Suomi 20.2.1931. Ajan Sana 17.2.1931, ks. Kosolan puhe 13.3.1931 Lapuanliikkeen vuosikokouksessa Helsingissä.

⁴¹⁶ Perälä 1998, s. 197.

⁴¹⁷ Juva 1977, s. 432.

⁴¹⁸ Perälä 1998, s. 216–217. Kun Uusi Suomi alkoi lähestyä Ajan Sanaa, alkoivat maltilliset kokoomuslaiset kritisoida lehteä. Suomen Sosialidemokraatti reagoi ilmeisesti siksi, koska pelkäsi edistyspuoluelaisten ja varsinkin maalaisliittolaisten lehtien lähestyvän Uutta Suomea. Ks. esim. Keskisuomalainen 1.5.1931. ”Kommunistit tuoneet salaa Ruotsista jätse painokoneen Suomeen”.

puanliike oli täysin oikeusvaltion vastainen.⁴¹⁹ Suomen Sosialidemokraatti myös näki *facsismi* lehden perustamisen osoituksena fasismin noususta Suomessa. Lapuanliikkeen tavoitteet rinnastettiin retoriikassa nyt italialaiseen fasismiin.⁴²⁰

Oikeistolehdet tuomitsivat laman myötä nousseiden pulaliikkeiden rettelöitsemisen. Uusi Suomi kritisoi väkijoukkoa viranomaisten toimivallan kyseenalaistamisesta. Erona lapuanliikkeeseen pulaliike esti oikeutta toimimasta.⁴²¹ Suomen Sosialidemokraatti kommentoi, että pulaliikkeet eivät olleet kuitenkaan niin väkivaltaisia kuin lapuanliike kyydityksineen.⁴²² Ajan Sana ja erityisesti Uusi Suomi vastustivat pulaliikkeiden taloudellisia vaatimuksia korkokannan alentamisesta, pakkohuutokauppojen estämisestä ja ostolakkoa. Suomen Sosialidemokraatti syytti myöhemmin pulaliikkeitä yhteistyöstä lapuanliikkeen kanssa ja väitti, että Loimaalla oli ollut jopa Vihtori Kosola. Myös keskustanlehdet sanoutuivat irti pulaliikehännästä ja näkivät siinä lapualaisuutta.⁴²³

Hallituksen päätöksellä sisäministeri Ernst von Born määräsi maaherran avaavan Lapuan työväentalon 14.9.1931.⁴²⁴ Talo oli siirtynyt SDP:n haltuun syksyllä 1931. Ajan Sana uhosi otsikossaan, että nyt katsotaan *kumpi määrää maassa hallitusko vai Kosola*. Lehti sensuroitiin jo Mäntsälän kapinan alussa.⁴²⁵ Vain Ajan Sana ymmärsi työväentalojen nauлаusta. Sen mukaan nauлаusta ei suorittanut lapuanliike, vaan kommunisteja vastustanut isänmaallinen kansa. Lehti korosti myös Mäntsälän kärsineen pahasti punaisten

⁴¹⁹ Perälä 1998, s. 215–216, 228, 254. Suomen Sosialidemokraatti 14.3.1931. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 22.8.1930. ”Lapualaisliikkeessä yhtyneet harrastukset ja etupyyteet.” Lehden tavoite oli näin osoittaa Kosolan tekopyhyys. Suomen Sosialidemokraatti 11.1.1932, josta lainaukset. Suomen Sosialidemokraatti 5.7.1931, 6.7.1931, 8.7.1931 ja 9.7.1931.

⁴²⁰ Suomen Sosialidemokraatti 8.7.1931.

⁴²¹ Perälä 1998, s. 224, Uusi Suomi 13.6.1931, Uusi Suomi 14.6.1931, Uusi Suomi 4.7.1931. Ajan Sana 11.6.1931.

⁴²² Perälä 1998, s. 225. Suomen Sosialidemokraatti 14.6.1931, 16.6.1931, 17.6.1931, 19.6.1931.

⁴²³ Perälä 1998, s. 223–224, Relander 1968, s. 593. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 11.1.1931 ja 12.1.1931. Pankkiherrojen ja lapuanliikkeen rahoittajien ymmärrys protesteja kohtaan loppui heti, kun ne suuntautuivat heitä kohtaan. Uusi Suomi 12.1.1931, Ajan Sana 9.1.1931, Keskisuomalainen 11.1.1931. ”Mitä maailma tietää”.

⁴²⁴ Ks. Uusi Suomi 17.9.1931 ”Lapuan työväentalo avataan ministeri von Bornin luvalla”. ”Päätös herättää hämmästyttä paikkakunnalla”, Kaiku 17.9.1931. ”Lapuan taloudellisen työväenyhdistyksen toimitalon avaaminen”, Kaiku 19.9.1931. ”Sisäministerin päätös Lapuan työväentalon asiassa herättää tyrmistystä”, Keskisuomalainen 18.9.1931. ”Sisäministeri lupaa, mutta Vihtori Kosola kieltää. Kysymys Lapuan työväentalon avaamisesta kärjistymässä”, Kaiku 20.9.1931. ”Talo on kiinni ja pysyy, asiaa ei tutkita”, Keskisuomalainen 24.9.1931. ”Lapuan juttu. Työväentalon ovet yhä kiinni. Sisäministeri vaatii laudoituksen poistamista”, Kaiku 24.9.1931. ”Nauлаus on loukkaus valtiovaltaa vastaan”, ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 27.9.1931. ”Lapualaisvillitys leviämässä entistä laajemmalle alalle”, Suomen Sosialidemokraatti, 28.9.1931. ”Kenen asiana järjestyksen ylläpito”.

⁴²⁵ Ahti 1990, s. 129, Uola 2006, s. 234–235,

terrorista sisällissodan aikana. Naulausliikkeen yllyttyä Ajan Sana rinnasti sosialidemokraatit suoraan kommunisteihin.⁴²⁶

Suomen Sosialidemokraatti vaati hallitukselta päättäväisiä toimia naulusliikkeen hillitsemiseksi. Lapuanliike laajensi mediasotaansa. Keskusjohto varotti Vihtori Kosolan ja K. M. Walleniuksen allekirjoittamalla julistuksella yleisradiota työväen sivistyslentojen lähettämisestä.⁴²⁷ Lapuanliikkeen valtuuskunta ilmaisi 3.2.1932, ettei se kykene estämään työväentaloja vastaan suunnattuja mielenosoituksia, koska Ernst von Born ja Bruno Jander hoitivat tehtäviään. Uusi Suomi vaati Ernst von Bornin erottamista. Toisaalta helmikuussa lehti tuomitsi myös työväentalojen naulaamisen. Ajan Sana totesi, että hallituksen on jyrkästi poistettava mätä, joka työväentaloissa on, ja lakattava tukemasta piilokommunisteja. Lehti tuki sanasta sanaan lapualaisten keskusjohdon julistusta yleisradiolle. Toisaalta Ajan Sana korosti, että lapuanliike suostuisi auttamaan hallitusta, mikäli se muuttaisi politiikkaansa lapualaismieliseksi kommunismin suhteen – suoraan hallituksen kimppuun ei uskallettu lehdistössä suojeluslain vuoksi käydä.⁴²⁸

Suomen Sosialidemokraatti vaati voimakkaasti hallitusta puuttumaan terroriin ja erottamaan toimiin osallistuneet.⁴²⁹ Uusi Suomi tuomitsi kiusaantuneesti suutari Mätön murhan, mutta ei maininnut tekijän nimeä. Suomen Sosialidemokraatti taas totesi, että jollei tuomioita kovennettaisi, niin rikokset vain jatkuisivat.⁴³⁰ Keskusta- ja vasemmistolainen lehdistö purki jälleen katkeruuttaan lapuanliikettä kohtaan yleisemminkin. Teko heijastui suoraan myös Vihtori Kosolaan, lapuanliikkeen johtoon ja pääpaikkaan Lapualla. SDP:n

⁴²⁶ Perälä 1998, s. 257–258, Keravuori 1997, s. 81–82. Ajan Sana 26.1.1932 ja 28.1.1932. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 25.1.1932. ”Mäntsälän tuntemattomat miehet tunnistettu enimmäkseen paikkakunnan lapualaisiksi” ja Turun Sanomat 26.1.1932. ”Lapualaisten tihutyöt jatkuvat”.

⁴²⁷ Perälä 1998, s. 258, ks. Keskisuomalainen 28.1.1932. ”Työväentalojen naulaaminen jatkuu yhä edelleen.” ”Esvallan uhmaamisesta tehtävä loppu.” Turun Sanomat 1.2.1932. ”Naulaajakaarti liikkeellä Jyväskylässä”. Ks. esim. Uusi Suomi 4.2.1932. ”Lapuan liike ei salli radiossa kiihoitusta Marxin teoriain hyväksi”, Ajan Sana 4.2.1932. ”Lapuanliikkeen keskusjohto varoittaa Suomen yleisradiota”. Lyytinen 1996, s. 82.

⁴²⁸ Perälä 1998, s. 259. Ajan Sana 4.2.1932, Uusi Suomi 30.1, 4.2., 5.2., 10.2.1932. Suomen Sosialidemokraatti 4.2.1932. ”Työväestön yhteistä omaisuutta suojeltava”.

⁴²⁹ Perälä 1998, s. 237, Lehtinen 1984, s. 701. Kosola esti Lapuan työväentalon käyttämisen vapaakirkollisilta vielä maaliskuussa 1933. Suomen Sosialidemokraatti 28.9.1931 ja 30.9.1931. Talojen naulaamisesta alkoi tulla lapuanliikkeen kannattajille samanlainen rituaali kuin kyydityksistä, vaikka kannatus väheni, usko asiaan voimistui. Ks. Huttula 2000, s. 251–253, Ruuskanen 2006, s. 205, 209.

⁴³⁰ Perälä 1998, s. 239. Suomen Sosialidemokraatti 4.11.1931 ja Uusi Suomi 21.9.1931, ks. myös Turun Sanomat 6.12.1931. ”Pentti Kosola jälleen vapaalle jalalle”. Pentti Kosola oli erotettu Lapuan koulusta alkoholin käytön takia. Niilo Kosolankin Riipinen jätti luokalle. Sulamaa 1995A, s. 116–117. Ks. Aamulehti 31.10.1931. ”Mätön murhajutun käsittely alkoi eilen jatkuen tänään”, ks. esim. Kainuun Sanomat 6.2.1932.

ja keskustan lehdet syyttivät suoraan Kosolan taloa rikollisen toiminnan organisoimisesta. Suomen Sosialidemokraatti vastasi Ajan Sanalle, että Mätön murha osoittaa missä talossa antikristus oleilee. Lehti vaati Karesta asetettavaksi syytteeseen jumalanpilkasta.⁴³¹

Pääministeri Sunilan pyynnöstä Suomenmaan päätoimittaja ja ILP:ssä toiminut Lassi Hiekkala lähetti 7.11. kirjeen kaikille maalaisliittolaisten lehtien päätoimittajille luottamuksellisen kiertokirjeen, jossa hän vaati lehtiä ryhtymään toimeen valmentamaan yleistä mielipidettä kriittiseksi mahdollista kumousyritystä vastaan. Suojeluskunnissa ja armeijassa oli jo aloitettu solutustyö vallankaappausta varten. Maalaisliittolaisia lehtimiehiä kehoitettiin myös pitämään yhteyttä sosialidemokraattisiin lehtimiehiin tulevaisuudessa asian vuoksi.⁴³²

Hiekkalan kirje paljastui Uudelle Suomelle ja julkaistiin 29.11.1931. Uusi Suomi syytti maalaisliittolaisia ministereitä edesvastuuttomasta ja rumasta hyökkäyksestä suojeluskuntia vastaan, joka oli myös vahingoittanut Suomen mainetta maailmalla. Puolustusministeri Jalo Lahdensuon mukaan kirje oli syntynyt maalaisliiton keskushallituksen ja vt. puoluesihteerin välisten keskusteluiden tuloksena, mutta vaikenä pääministeri J. E. Sunilan osuudesta.⁴³³ Ajan Sana syytti huhujen kaappaushuhujen levittämisestä peräti Moskovaa. Maakuntain liike pyrki lehden mukaan vain palauttamaan vahvan isänmaallisen rintaman.⁴³⁴ Uusi Suomi totesi, että mitään asiallista todistetta kaappauksesta ei ollut esitetty. Toisaalta jos nämä lapselliset teoriat silti pitäisivät paikkaansa, olisi kokoomus ensimmäisenä puuttumassa maata uhkaavaan vallankaappaustoimintaan. Ajan Sana syytti maalaisliittoa urkintajärjestelmän rakentamisesta suojeluskuntien sisälle. Lassi Hiekkala kuitenkin vakuutti kirjeen tietojen olevan sanasta sanaan totta.⁴³⁵

Kokoomuksen vastaveto oli eduskunnassa esitetty välikysymys 17.12.1931 hallituksen toiminnasta vallankaappaushuhujen levittämisessä. Eduskunnassa käytiin kirjeestä ankara väittely. Hilja Riipinen, Martti Rantanen ja Martti Pihkala kokoomuksen *lapualaisiivestä* kyselivät hallituksen osuutta kirjeen syntymiseen. Myös SDP kysyi miten hallitus suhtautui *anarkistiseen liikehdintään ja rikolliseen kiihotukseen*. Ernst von Bornin

⁴³¹ Vrt. Turun Sanomien (23.9.1931) pääkirjoitus. Perälä 1998, s. 240, 242. Suomen Sosialidemokraatti 22.9.1931 ja 5.10.1931.

⁴³² Perälä 1998, s. 247, Sulamaa 1995B, s. 61.

⁴³³ Perälä 1998, s. 254, Kakkuri 1999, s. 289. Uusi Suomi 9.1.1932.

⁴³⁴ Perälä 1998, s. 249. Ajan Sana 9.11.1931.

⁴³⁵ Perälä 1998, s. 249–250. Uusi Suomi 10.11.1931, Ajan Sana 30.11.1931. ”Luottamuksen loppu”.

18.12.1931 antamassa vastauksessa hallitus myönsi, ettei tilanne ollut niin hyvä kuin olisi pitänyt, mutta uskoi silti hallitsevansa tilanteen. Väinö Tanner toi esiin omassa puheenvuorossaan maakuntain liikkeen, lapuanliikkeen ja rintamamiesten liikkeen yhteistyön, joka hänen mukaansa viittasi siihen, että toimijoilla oli sama johto ja taantumuksellinen ohjelma. Hallitus sai kuitenkin luottamuslauseen äänin 105–86. Suomen Sosialidemokraatti totesi, että olennaista kysymyksessä oli keskustelu maan sisäpoliittisesta tilanteesta ja vakuutus siitä, että eduskunta on hallituksen tukena sen yrittäessä estää laittomuu-⁴³⁶det.

Uusi Suomi oli päinvastaisella linjalla ja katsoi, että SDP oli hävinnyt keskustelussa. Se ei kyennyt todistamaan vääräksi lehden väitettä siitä, että kommunistit aiheuttivat lapuanliikkeen liikehdinnän. Ajan Sanan mukaan sisäministerillä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin nousta vasemmiston ja keskustan vilpillistä menettelyä vastaan. Kokoomuksen ryhmässä käytiin kovaa keskustelua hallituspolitiikasta. Osa puolueesta katsoi, ettei hallitusyhteistyö toiminut. Oikeisto tulkitsi von Bornin liikkuneen SDP:n suuntaan välikysymys keskustelussa. Oikeistolehdistö syytti vallankaappaushuhuja levittänyttä vasemmistoa Suomen kansainvälisen maineen huonontumisesta.⁴³⁷

Vallankaappaushuhuista käyty keskustelu määritteli lehdistön asennoitumista Mäntsälän kapinaan. Sosialidemokraattinen lehdistö piti kapinaa fasistisen vallankaappauksen yrityksenä. Maalaisliittolaiset lehdet vetosivat talonpoikain ikiaikaiseen lainkunnioitukseen. Myös kapinatoiminnan rahoittajia kyseltiin.⁴³⁸ Edistyspuoluelaiset lehdet painottivat laillisuutta. Porvarilliset lehdet vetosivat suojeluskuntalaisiin, koska heidän lukijois-
saan oli suojeluskuntalaisia, samalla he usein korostivat, että vaatimuksia tukee vain pieni ja harhaanjohdettu joukko. Edistyspuoluelainen, sosialidemokraattinen, RKP:läinen ja maalaisliittolainen lehdistö kirjoitti kapinan osoittavan, että ILP:n ja Hiekkalan puheet kumousaikeista osoittautuivat nyt oikeiksi. Kapina olisi voinut saada toisenlaisen luon-
teen, jos maalaisliitossa ja edistyspuolueessa olisi ollut kapinan ymmärtäjiä.⁴³⁹

⁴³⁶ Perälä 1998, s. 253. Uusi Suomi 29.11.1931, 1.12.1931 ja puolustuspuheet kapinasyytöksiin: 2.12.1931 ja 4.12.1931. Suomen Sosialidemokraatti 19.12.1931 ”Lapualaisuus ja taantumuksellinen oikeisto kärsivät tappion.” Ks. eduskuntakeskustelu, valtiopäivät 1931, pöytäkirjat II, ”valtion perusteita horjuttava rikollinen kiihoitus”, s. 1917–1972.

⁴³⁷ Perälä 1998, s. 255. Uusi Suomi 19.12.1931, ”SDP:n syytökset lapuanliikkeestä olivat liioiteltuja ja puolue sai tarvitsemansa opetuksen”. Ajan Sana 19.12.1931.

⁴³⁸ Esim. Iikka 8.3.1932.

⁴³⁹ Perälä 1998, s. 287–289, ks. Leinonen 1960, s. 190. Suomen Sosialidemokraatti vaati nopeita toimia,

Uusi Suomi piti tilannetta monimutkaisena. Lehden mukaan välikohtaus oli seurausta myös hallituksen epäonnistumisesta sisäpoliittisen tilanteen rauhoittamisessa. Kokoomuslehdet eivät myöntäneet tapahtumasarjan olevan kapina, vaan pitivät sitä *valitettavana selkkauksena, aseellisena liikehtimisenä*⁴⁴⁰, *sisäisenä kriisinä*⁴⁴¹ tai *Mäntsälän tapauksena*. Uusi Suomi totesi lapuanliikkeen päämäärän olevan sinänsä kannatettava, mutta sen saavuttamiseksi ei saisi käyttää lainvastaisia keinoja. Ansio tilanteen purkamisesta kuului vain presidentti Svinhufvudille.⁴⁴² Turun Sanomat totesi radiopuheen jälkeen *vääpeli-presidentin* näyttäneen kapinallisille arvovaltansa.⁴⁴³

Helsingin Sanomat kritisoi Uutta Suomea kapinan liiallisesta myötäilystä. Lehti ajatteli kapinallisten haluavan marssia Helsinkiin ja pakottaa siellä hallituksen tahtoonsa.⁴⁴⁴ Kainuun Sanomat totesi pääkirjoituksessaan, että puolustamatta sosialisteja on todettava, että kapinakiihotus palvelee vain Neuvostoliittoa, koska sillä ajetaan maa sekasortoon. Hallitus hyödynsi mediaa kapinaa vastaan taistellessaan. Lehdet myös julkaisivat lisälehtiä kapinasta, tukivat hallitusta ja korostivat lojaalisuuttaan ainakin presidentille. Myös kapinalliset yrittivät saada mediaa taakseen. Lahden radioaseman valtaamisyritys liittyi juuri Ajan Sanan kieltämiseen.⁴⁴⁵

Kapinan aikaan kokoomuslainen lehdistö ajautui erilleen muusta porvarilehdistöstä,

ilman myönnytyksiä kapinan kukistamiseksi ja kapinoitsijoita linnaan - hallitusta oli ehdottomasti tuettava sen toimissa. SDP:n lähetystö ilmaisi tukensa hallitukselle, mutta vaati siltä nopeita toimia, eduskuntaryhmä harkitsi myös välikysymystä asiasta. Suomen Sosialidemokraatti 1.3.1932. Aamulehti 1.3.1932. Lehdistön laillisuusrintama lapuanliikettä vastaan alkoi viimeistään presidentinvaalien 1931 aikana ja vahvistui kaappaushuhujen aikana.

⁴⁴⁰ Vrt. Kaiku 1.3.1932.

⁴⁴¹ Karjalan pääkirjoitus 2.3.1932.

⁴⁴² Perälä 1998, s. 281. Uusi Suomi 6.3.1932, Uusi Suomi 7.3.1932 ”pidätettyjen johtomiesten kuulustelut käynnissä etsivässä osastossa”. Uusi Suomi 8.3.1932 ”Kolmimiehinen tutkijakunta asetettu johtamaan pidätettyjen lapualaisten kuulusteluja”, Uusi Suomi 9.3.1932, Kaleva 6.3.1932. ”Tilanne Mäntsälässä kehittymässä ratkaisua kohti”, Kaleva 9.3.1932. ”Helsingissä olleiden kapinallisjohtajien alustava kuulustelu suoritettu”, Keskisuomalainen 9.3.1932. ”Kapinan jälkiselvittely alkanut”, Suomen Sosialidemokraatti 8.3.1932. ”Loppuselvittely”, ks. Aamulehti 6.3.1932. ”Mäntsälä saarrettuna. Loppuratkaisu edessä.” Aamulehti 7.3.1932. ”Rauhalliset olot palautettu”, Aamulehti 8.3.1932. ”Erikoinen tutkimuskomissioni asetetaan viime viikon tapauksia kaikin puolin tutkimaan”, Kaiku 8.3.1932. ”Kapinajohtajat ovat antautuneet”, Kainuun Sanomat 8.3.1932. ”Kapinalliset eivät saaneet syöstyksi isänmaata veljessodan liekkeihin”, Turun Sanomat 8.3.1932. ”Kapinallisjohtajia kuulusteltu eilen”.

⁴⁴³ Perälä 1998, s. 272, Nygård 1982, s. 133. Uusi Suomi 1.3.1932, Suomen Sosialidemokraatti 1.3.1932, Turun Sanomat 3.3.1932. ”Presidentin julistus”, Turun Sanomat 4.3.1932. ”Kiihottaja”. Turun Sanomat (10.3.1932) väitti, että kapinan olisi pitänyt alun perin alkaa Riihimäeltä, mutta Ohkolan tapahtumat sekoittivat suunnitelman. Toisaalta se, että kapinalliset saivat oleskella Riihimäellä, osoitti, että armeijankin piirissä oli jonkinlaista kannatusta lapuanliikkeen toiminnalle.

⁴⁴⁴ Kulha 1989, s. 175. Ks. Helsingin Sanomat 29.2.1932 etusivu.

⁴⁴⁵ Kainuun Sanomat 1.3.1932, Keskisuomalainen 2.3.1932. ”Presidentti ottanut järjestyksen palauttamisen ylimmän johdon käsiinsä”. Ahti 1990, s. 124.

joka taas liikkui sosialidemokraattisen lehdistön näkemysten suuntaan. Kun kapina romahti, kokoomuslehdistö koetti osoittaa olleensa juuri tämänkaltaista toimintaa vastaan. Puolustuskannalle joutunut kokoomuslehdistö ei halunnut myöntää Mäntsälän tapahtumien olleen kapina, koska samalla se olisi joutunut myöntämään sosialidemokraattisen ja muun porvarillisen lehdistön olleen oikeassa kapinahuhuja levittäessään. Kokoomuslaisia lehtiä syytettiin myös kapinallisten määrän paisuttelusta. Kapinallisten määrä arvioitiin 2000–5000 mieheksi ja tämä luku kasvoi mm. Daily Heraldissa 150 000 mieheksi. Toisaalta virheet johtuivat myös siitä, että täsmällisiä ja puolueettomia tietoja tilanteesta oli varsinkin aluksi vaikea saada.⁴⁴⁶

Kapinan jälkeen Suomen Sosialidemokraatti vaati Lassi Hiekkalan eroa peruutetuksi.⁴⁴⁷ Uusi Suomi kirjoitti, että Mäntsälän *seikkailu* ei johtunut ainakaan kokonaan lapuanliikkeen johdon toiminnasta. Lapuanliike oli ennen kaikkea vastustanut vasemmiston valtapyrkimyksiä. Kansanliikkeen henkeä ei tulisi unohtaa. Kainuun Sanomat totesi lapuanliikkeen suunnitelleen kapinaansa jo alusta saakka, mutta talonpoikaismarssissa sitä ei vielä uskallettu yrittää. Kosolan johtoroolia ja johtoklikin ratkaisevaa vaikutusta itse kapinan suunnitteluun ja aloittamiseen oli oikeiston turha kiistää.⁴⁴⁸

Keskisuomalainen oli alusta saakka kapinaa vastaan ja vaati sen lopettamista vaikka voimatoimin. Erityisesti se kritisoi suojeluskuntalaisia osallistumisesta kapinaan. Turun Sanomat hyökkäsi jälleen Uuden Suomen kimppuun ja syytti sitä kapinan vähättelystä, kapinallisten salaisen johdon suojelemisesta ja kokoomusyhteyksien peittelystä.⁴⁴⁹

Oleennaista lehdistön suhtautumisessa lapuanliikkeeseen oli myös taistelu termein.

⁴⁴⁶ Perälä 1998, s. 282, 287–289, ks. Leinonen 1960, s. 190. ML:n ja SDP:n lehdistöt liittoutuivat tiiviisti laillisuusrintamaksi kapinan aikana.

⁴⁴⁷ Perälä 1998, s. 292. Suomen Sosialidemokraatti 6.3.1932. ”Mäntsälän kapinalliset riisutaan aseista tänään.”

⁴⁴⁸ Perälä 1998, s. 284, 293–294. Uusi Suomi 6.3, 8.3, 9.3, 11.3, 14.3, 22.3, 24.3, 1.4 ja 24.4.1932. Ks. muista lehdistä myös Kaleva 11.3.1932. ”Eduskunta antoi yksimielisen tuomion LL:n kapinayrityksestä.” Suomen Sosialidemokraatti 10.3.1932. ”Vallankaappaus oli päämäärä, mihin kapinalliset pyrkivät”, Suomen Sosialidemokraatti 11.3.1932. ”Eduskunnan tahto: kapinallista ei saa päästää uusiutumaan.” Kainuun Sanomat 10.3.1932. ”Kapinaviikon opetus”, Kainuun Sanomat 12.3.1932. ”Sivulta tulleiden syyksi”, Ks. myös 22.3.1932. ”Kansa herää”, missä kritisoidaan kokoomusta tapahtumien vähättelystä, sekä Turun Sanomat 22.3.1932, pääkirjoitus ”Löyhyyttä”.

⁴⁴⁹ Kangas 2007, s. 128–129. Keskisuomalainen 19.3.1932. ”Kapinatapahtumien tämänhetkisestä tutkimuksesta antoi sisäministeri Manner eilen eräitä tietoja”, Turun Sanomat 19.3.1932. ”Lapuanliikkeen johto kapinan järjestäjä.” ks. myös Keskisuomalainen 1.7.1932 ”Kapinatapahtumat virallisten tutkimusten valossa.” Kapinalliset piirittivät Keskisuomalaisen toimitalon ja lehti jäi ilmestymättä. Toimittajat kuitenkin liimasivat tiedonantoja kapinatilanteesta lyhtypylväisiin. Turun Sanomat 7.3.1932. ”Rahoittajakin rangaitava. Tehtävä oikeutta ilman kosta”, Turun Sanomat 22.3.1932. ”Muudan käsiään pesevä lehti”.

Lapuanliike määriteltiin maalaisliiton lehdistössä jakamalla se uus- ja jälkilapualaisuuteen, josta juuri jälkilapualaisuus oli paha.⁴⁵⁰ Tosin reaalipoliittisista syistä tämä jako poistui talonpoikaismarssin aikaan. Kokoomuslehdistön mukaan lapuanliike oli ollut isänmaallinen kansanliike alusta alkaen, mutta sen liehittelijät ja lievemiehet pilasivat liikkeen asian. Sosialidemokraattinen lehdistö piti lapuanliikettä fasistisena, joskaan fasistisuutta ei määritelty. Toisaalta lehti viittasi esimerkiksi ulkomaiden äärioikeistolaisiin liikkeisiin, kuten Italian ja Saksan poliittisiin tapahtumiin. Oikeistolehdistö vähätteli ja laski leikkiä lapuanliikkeen teoista.

Käännekohtat suhtautumisessa lapuanliikkeeseen olivat talonpoikaismarssi, Ståhlbergin kyyditys, presidentinvaalit ja lopulta vallankaappausuhut. Tärkein käännekohta oli Ståhlbergin kyyditys. Mäntsälän kapinan aikana lehdistön suhtautuminen ei enää muuttunut ainakaan suhteessa vuoden 1931 syyskuun kantoihin. Suhtautuminen oli taktista ja heijasteli puolueiden välisiä suhteita. Mielipiteiden muutoksia ei haluttu lehdistössä myöntää, vaan näkemyksiä puolustettiin kovastikin. Lehdistön avulla voitiin myös painostaa puoluetta toimimaan halutulla tavalla lapuanliikettä kohtaan.

Lapuanliike myös painosti itse lehdistöä julistuksiansa avulla. Lehdistö reagoi lapuanliikkeeseen myös sen mukaan, millaiseksi se ymmärsi sen rakenteen, luonteen, tavoitteet, sisäpiirin ja kannattajakunnan. Eniten lapuanliikkeestä kirjoitti Suomen Sosialidemokraatti. Yleensäkin lehdet, jotka vastustivat lapuanliikettä, kirjoittivat siitä enemmän kuin lehdet, jotka kannattivat sitä.⁴⁵¹

5.3 Valtiovalta

”Kansanliike ei ole mikään lakiasäättävä elin, siihen pyri, eikä se siihen pysty. Mutta sillä on oikeus, ei sillä on velvollisuus vaatia, että maan hallitus ja eduskunta siihen pystyvät – ja myös sen haluavat tehdä.”⁴⁵²

⁴⁵⁰ Vrt. Maalaisliittokin tuki lapuanliikettä aluksi, joten lapuanliikkeen alkuvaihetta ei voitu siksi liikaa kritisoida.

⁴⁵¹ Perälä 1998, s. 305–311.

⁴⁵² Siltala 1985, s. 168–169. Kosolan puhe Vaasassa.

Lapuanliikkeen ensimmäisen kokouksen jälkeen kansalaislähetystöt kävivät eduskunnan ja hallituksen puheilla. Porvarilliset eduskuntaryhmät olivat suunnilleen samoilla linjoilla kommunismista. SDP vaati keinojen pitämistä laillisena.⁴⁵³ Ennen vierailua eduskunnassa oli kommunistien Tabell jo tehnyt välikysymyksen kirjapainon särkemisestä. Kommunistit jäivät keskustelussa kuitenkin yksin.⁴⁵⁴

Seuraavaksi Kosola vieraili maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa. Maalaisliiton K. A. Lohi kiitti lähetystä noususta kommunismia vastaan isänmaan säilyttämisen puolesta ja totesi puoluepyyteiden syrjäyttämisen olevan tärkeää, jotta rintama kommunismia vastaan voidaan rakentaa.⁴⁵⁵ Esityksessä pääministeri Kalliolle Leinonen korosti lähetystön vain ilmaisevan Lapualla vallitsevan mielialan ja tukevan hallitusta sen toimis- sa kommunismia vastaan. Kallio totesi vastineessaan, että hän ymmärtää kokousten täh- täävän järjestysvallan lailliseen vahvistamiseen kommunisteja vastaan. Painolain ja yh- distyslain muutosten kautta asiassa voitaisiin edetä.⁴⁵⁶ Lähetystö tapasi lopulta presidentti Relanderin. Kokouksen toivomukset esitti hänelle Hilja Riipinen. Relander totesi Lapuan kokouksen saaneen kansan ajattelemaan muutakin kuin päivänpoliittisia kiistakysymyk- siä.⁴⁵⁷

Työn Äänen kirjapainon tuhoamisen jälkeen eduskunnassa keskusteltiin lapuanliik- keen kiihotuksesta ja sen seurauksista. Sisäasiainministeri Arvo Linturi totesi kirjapainon särkemisestä syntyneessä eduskuntakeskustelussa, että kommunistit koettavat ensitilassa kaataa yhteiskuntajärjestyksen, mutta myönsi, että yltiöpäiset ja edesvastuuttomat teot on tukahdutettava myös kommunismia vastustavassa liikkeessä.⁴⁵⁸ Relander keskusteli ta- pahtuneesta Malmbergin kanssa, joka tuomitsi tapahtuneen ja uhkasi erottaa jokaisen tekoon osallistuneen suojeluskunnasta.⁴⁵⁹

Työn ääni -kirjapainon oikeudenkäynnin yhteydessä kommunistien asianajaja Asser Salo⁴⁶⁰ muilutettiin Vaasasta. Kirjapainon särkemistä seurannut mahtipontinen mielen-

⁴⁵³ Uusi Suomi 8.12.1929, ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 8.12.1929. ”Sosialidemokratia tuomitsee kansanvallan viholliset”.

⁴⁵⁴ Leinonen 1960, s. 43, ks. myös Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 169–170, Sélen 2001, s. 353.

⁴⁵⁵ Uusi Suomi 8.12.1929.

⁴⁵⁶ Leinonen 1960, s. 40–41, Mikkilä 2000, s. 78–79. Ks. myös Uusi Suomi 8.12.1930.

⁴⁵⁷ Uola 2006, s. 193, Relander 1968, s. 354.

⁴⁵⁸ Uola 2006, s. 196–197, Perälä 1998, s. 87.

⁴⁵⁹ Relander 1968, s. 422.

⁴⁶⁰ Lapualaisoopperan käsikirjoittanut Arvo Salo oli Asser Salon pojanpoika.

osoitus muilutuksineen oli Uolan mielestä lopullinen päätös ottaa oikeus omiin käsiin edustukselliselta demokraattiselta järjestelmältä.⁴⁶¹ Kommunisteja oli toki kyyditty jo toukokuussa, mutta tämä tapaus oli merkittävämpi siksi, koska tässä rikottiin käräjärauhaa, joka oli ollut pyhä jo Ruotsin vallan ajoilta saakka. Lisäksi kyyditysten tapa ja mielenosoitukset osoittivat selvästi, että lapuanliike ei edes halunnut totella esivaltaa. Kun vastaiskua hallitukselta ei tullut, niin pääsi kyyditysaalto irti.⁴⁶²

Lapuanliike alkoi muodostua valtiojohdolle ongelmaksi radikalisoituttuaan kesäkuussa 1930. Toisaalta samaan aikaan lapuanliike oli jo hajautunut niin menettelytapa kuin ohjelmallisissakin kysymyksissä. Erilaiset ryhmittymät ajoivat jo omia tavoitteitaan lapuanliikkeen suojissa. Taustavaikuttaja Kai Donner alkoi saada K. R. Kareksesta ja Kosolasta tarpeekseen viimeistään hallitusratkaisun jälkeen.⁴⁶³ Hallitus pysyi muodollisesti aloitteen tekijänä talonpoikaismarssinkin aikaan, mutta toisaalta koko porvaristo oli valmis rajoittamaan kansalaisten demokraattisia oikeuksia lapuanliikettä myötäilläkseen.⁴⁶⁴

Lapuanliike järjesti 11.6.1930 kokouksen Teknillisen korkeakoulussa. Läsnä oli 73 erikseen kutsuttua *maakuntain miestä*. Avauksen suoritti Vihtori Kosola, puheenjohtajana toimi tohtori Oskari Heikinheimo. Ensimmäisen puheenvuoron piti insinööri Martti Tulenheimo, joka selitti ensin lapuanliikkeen tarkoitusperiä ja luki sitten adressin. Adressissa 29 tamperelaista vaati kommunististen kirjapainojen ja lehtien lakkauttamista, järjestöiden lopettamista, toimihenkilöiden ja heidän tärkeimpien kannattajien pidättämistä sekä uusia vaaleja.

Helsingin kokouksen jälkeen 12.6.1930 asetettiin kolmimiehinen jaosto: Artturi Vuorimaa, Martti Pihkala ja Albin Manner pitämään yhteyttä maakuntien lähetystöihin, joita virtasi nyt Helsinkiin. Maakuntakokouksen kantoja esitteli presidentille nyt Martti Pihkala. Hallitus ei uskaltanut tehdä lapuanliikkeelle mitään, koska sen tavoitteet olivat samansuuntaisia, keinot vain lievempiä. Liikkeen pelättiin vain radikalisoituvan entisestään.

⁴⁶¹ Kájan 1930, s. 106–112, 120, 122, 124. Ks. myös Sihvo 1956, s. 207–208.

⁴⁶² Lehtinen 1984, s. 685, Uola 2006, s. 199. Myös kommunistisen kirjapainon faktori Eino Nieminen otettiin kiinni ja häneltä revittiin housut jalasta. Ks. lisää esim. Työn Voima 5.6.1930. ”Vaasa on Pohjanmaan kapinoitsijain keskus. Törkeää oikeudenloukkausta eilen Työn Äänen -kirjapainon särkemisjuttua käsitellessä”, Työn Voima 6.6.1930. ”Kuolemalla pelottelu ’lapualaisten’ aseita.” Ks. oikeudenkäynnistä myös Huttula 2000, s. 115–122. Julistuksessa olleet henkilöt kutsuttiin kirjapainotapauksen käsittelyyn oikeuden eteen 4.6.1930. Lapuanliike saapuikin mahtipontisesti 284 auton ja 1500 miehen voimin. Asser Salolta vaadittiin Lapuan vala, ennen kuin hän pääsi kyydittäjistään eroon.

⁴⁶³ Nygård 1982, s. 80–81, Mikkilä 2000, s. 90.

⁴⁶⁴ Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 183.

Mannerheim piti lapuanliikettä seurauksena hallitusmuotoratkaisun epäonnistumisesta ja demokratian pelastajana. Lapuanliikettä vastustavat tahot eivät olleet 11 vuoden aikana saaneet asioita kuntoon, vaan käyttäneet voimavaransa puoluetisteluna ilmenneeseen itsevaltaisuuteen.⁴⁶⁵

Lapuanliikkeen *keskusjohto*⁴⁶⁶ pyrki Helsingin kokouksen aikana välittämään kansanliikkeen mielipiteitä hallitukselle.⁴⁶⁷ Paasikivi tapasi presidentti Relanderin 12.6.1930 keskustellakseen kommunismiongelmasta. Paasikivi painotti, että kirjapainot on suljettava laillista tietä, koska muutoin kansa jakaantuisi laillisuutta vastaan tai laillisuuden puolesta. Toimi kommunismia vastaan pitäisi olla samaan aikaan niin tehokas, että lapuanliike rauhoittuisi, mutta kuitenkin niin laillinen, että maalaisliitto voisi sen hyväksyä.⁴⁶⁸

Hallitus alkoi kiireesti ajaa kommunistilakeja lävitse. Seuraavaksi 16.6.1930 lapuanliike marssi Vaasassa ”kiitokseksi” hallituksen reagoimisesta. Alun perin oli tarkoitus ollut särkeä kirjapaino uudestaan, jottei lehtiä varmasti painettaisi.⁴⁶⁹ Siltalan mukaan marssia oli enää mahdotonta pysäyttää, koska *liikekannallepano* oli jo suoritettu. Myös Kuopiossa, Viipurissa ja Oulussa liikehdistettiin lapualaisten tukena. Kuopiossa marssi kohdistui Savon Työtä vastaan ja kommunisteja muilutettiin. Oulussa maaherraa pyrki tapamaan 62 kunnasta ja viidestä kaupungista koottu 3014 miehen lähetystö. Lapuanliikettä saattoi nyt vain myönnytellä. Tämän totesivat muun muassa J. K. Paasikivi ja Hjalmar Procope.⁴⁷⁰

Lapuanliikkeen neljäs kokous pidettiin 20.6.1930 Helsingissä. Lapuanliikkeen voima oli kasvanut; sitä demonstroidakseen liikkeen valtuuskunta päätti toteuttaa lähitulevaisuudessa talonpoikaismarssin Helsinkiin. Liike kerskui saavansa 100 000 miestä marssiin, mutta päätyi 12 000 miehen marssiin, koska suurempaa joukkoa ei voitu kuljettaa kovinkaan helposti Helsinkiin. Nyt tavoitteeksi tuli integroida ruotsinkielistä väestöä la-

⁴⁶⁵ Mikkilä 2000, s. 89–90, ks. myös Ruuskanen 2006, s. 99, Kosola 1935, s. 185–186.

⁴⁶⁶ Käsite *keskusjohto* tulee talonpoikaismarssista. Oliko kyseessä radikaalien käyttämä termi? Ts. radikaali siipi julistautui lapuanliikkeen johtajiksi?

⁴⁶⁷ Siltala 1985, s. 82.

⁴⁶⁸ Uola 2006, s. 203, Polvinen 1992, s. 139–140. Paasikivi itse noudatti lakia -kieltolakia lukuun ottamatta. Yksityisesti Paasikivi piti syntyynyttä tilannetta jossain määrin analogisena sortovuosiin: vaadittaisiin rohkeutta poiketa laista.

⁴⁶⁹ Uola 2006, s. 201.

⁴⁷⁰ Siltala 1985, s. 83, 90, Huttula 2000, s. 120, Juva 1977, s. 368–369. Kokkolalaiset marssijat vaativat mukaansa painokoneen vaikeasti korvattavia osia, mutta suostuivat lopulta lähtemään saatuaan vakuutuksen, että koneita ei missään tapauksessa laiteta pyörimään.

puanliikkeeseen. Maalaisliitto alkoi kääntyä selkeästi liikehdintää vastaan. Talonpoikaismarssin järjestelytoimikunta sai nimekseen lapuanliikkeen johto.⁴⁷¹

Lapuanliikettä kantoi nyt *luja ja horjumaton usko isänmaallisen väestön ehdottomaan kannatukseen*, mutta myös vastustus alkoi kasvaa. Lapuanliike pystyi kesäkuun painostusjakson aikana antamaan voimastaan ylimitoitettun kuvan ja puhui jopa saavansa 600 000 – 800 000 miestä mielenosoitukseen kommunistilakien puolesta. Kallion hallitus kävi 1.–2.7.1930 ankaraa väittelyä kommunistilaeista.⁴⁷² Juhani Myllyn mukaan Kallion hallitus pyrki rauhoittelemaan, myötäilemään ja tasapainoilemaan, mutta säilyttämään vallan käsissään. Kun ensin annettiin osa vaatimuksista lävitse, niin politiikan periaatteita saatettiin puolustaa voimakkaammin. Maalaisliitto piti lapuanliikkeen juurta vielä terveenä.⁴⁷³ Voi miettiä olisiko liikkeen radikaalia vaihetta voinut estää tai ainakin jarruttaa enemmän laittamalla jo nyt kovemmat keinot sitä vastaan. Toisaalta Kallion hallituksen reagoiminen oli siinä mielessä hyvää, että kompromisseilla vietäisiin voimaa liikkeen takaa.

Lapuanliikkeen lähetystö saapui hallituksen luo 16.7.1930, ja sai kuulla, että hallitus, huolimatta siitä, että se ei voinut antaa ohjeita keskusvaalilautakunnille kommunistien kohtelusta, ei tule sallimaan kommunistista toimintaa. Lapuanliikkeen valtuuskunta antoi jälleen uhmakkaan julkilausuman samana päivänä. Julkilausumassa liike totesi, että talonpoikaismarssilla ilmaistusta järkkymättömästä tahdosta huolimatta osa eduskunnasta oli yhä epäisänmaallista. Kun vähemmistö oli edesvastuuttomasti hajottanut eduskunnan, lapuanliike aikoi voimistaa toimintaansa ja estää *kaikella voimalla* puoluepoliittiset ilmaiset.⁴⁷⁴

⁴⁷¹ Mikkilä 2000, s. 93, Leinonen 1960, s. 90.

⁴⁷² Perälä 1998, s. 103, Juva 1977, s. 405. Lapuanliike oli ehdottanut enemmistövaaleja yhden miehen vaalipiireillä ja edustajamäärän vähentämistä 150:een. Svinhufvud oli valmis harkitsemaan asiaa, mutta piti sitä ”laajaskantoisena” ja ”vaikeana”, ks. Iltalehti 30.6.1930. ”Presidentti vastaanottanut tänään lapualaisten lähetystön”. Ks. Valtiopäivät 1930, pöytäkirjat ”kansanedustajain loukkaamattomuus”, s. 931–937 ja ”tasavallan suojelulaki”, s. 939–974.

⁴⁷³ Mylly 1989, s. 256–260, Perälä 1998, s. 99. Hallitus pyrki jonkinlaiseen kompromissiin lapuanliikkeen kanssa, asemansa puolesta. Nygårdin (1982, s. 80) mukaan maalaisliitto ”joutui kesään 1930 saakka aluksi kannattamaan, sitten myötäilemään ja lopuksi sietämään liikettä”. Ks. myös Ruuskanen 2006, s. 112.

⁴⁷⁴ Iltalehti 16.7.1930, Kokko 1930A, s. 64–65. Sanomalehdistössä käytiin kiivasta keskustelua aiheesta ja maakunnista lähetettiin lapuanliikettä tukevia julistuksia. Kaiku 17.7.1930. ”Lapuanliike tuomitsee sosialistien menettelyn eduskunnassa.” Allekirjoittajina julistuksessa oli lapuanliikkeen valtuuskunta: Vihtori Kosola, P. A. Autti, Harald Boucht, Alvar Breilin, Kai Donner, Petter Forsström, Torsten Hedman, Vihtori Herttua, Gunnar Von Hertzen, K. V. Huhtala, Eero Hämäläinen, Antti Isotalo, Iisakki Kaitera, Olavi Kares, Iivari Koivisto, Otto Korpjaakko, A. Koro, Mikko Lampén, Oskar Larsson, Kustaa Latvala, Eino Levoni-

Julistuksessa annettu uhkaus oli ehkä röyhkein kesän uhkauksista ja osoitti, että lapuanliikkeelle ei kelpaisi edes painostusliikkeen rooli, vaan se haluaisi aloitteen omiin käsiinsä. Varsinkin uhkaus uudesta, entistä kovemmasta, *toimikaudesta* oli syytä ottaa vakavasti. Samana päivänä lapuanliike vaati tuloksetta yleisradiota ja STT:tä levittämään kaikille lehdille lapuanliikkeen julkilausumaa. Yleisradio pyrki säilyttämään riippumattomuutensa ja poliittisen puolueettomuutensa. Lapuanliike kritisoi Yleisradiota myös vasemmiston ohjelmien, kuten työväen sivistyslentojen, lähettämisestä.⁴⁷⁵

Lapuanliikkeen konservatiivit alkoivat pelätä, että jo saavutetut asiat, menettelytapojen ja tavoitteiden kauaskantoisuuteen ja laajuuteen nähden, tahrataan oman käden oikeudella. Pelisäännöt olivat muuttumassa. Oikeisto sai vahvan liittolaisen ajamaan tavoitteitaan lävitse. Vihtori Kosola kiitti puheessaan hallitusta toimista ja kertoi lapualaisten tulleen näyttämään voimaansa. K. R. Kares saarnasi alkupuheen ja Kustaa Latvala puhui marssin jälkeen.⁴⁷⁶

Vaasan kokouksen jälkeen Lapin esikunta kutsui Etelä-Pohjanmaan miesten neuvottelukokouksen *kommunismien tuhoamiseksi* Seinäjoelle. Tämä kokous, johon osallistuivat kokoomuksen, RKP:n ja maalaisliiton kansanedustajat Etelä-Pohjanmaalta, totesi Etelä-Pohjanmaalla taisteltavan *vain kommunismia vastaan; kaikki puheet fasismista ja diktaattorista olivat vääristelyä*. Vihtori Kosola, Vihtori Herttua, Iivari Koivisto, Antti Isotalo, Olavi Kares, Paavo Kosola ja Torsten Hedman antoivat kunniasanansa, että Helsingin marssi sujuisi onnistuneesti ja sen valmistelussa otettaisiin yhteys myös hallitukseen, puolustusvoimiin ja suojeluskunnan johtoon.⁴⁷⁷

Maalaisliitto antoi julkilausuman, joka julkaistiin 20.6.1930 Ilkassa. Julkilausuman mukaan toimet oli suunnattava vain kommunismia vastaan, eikä *kansanvaltaista yhteis-*

us, Matti Malkamäki, Arvi Malmivaara, Yrjö Nikula, Paavo Osola, Erkki Perheentupa, Martti Pihkala, Martti Rantanen, Arvo Sihto, Jussi Tala ja Martti Tulenheimo.

⁴⁷⁵ Lyytinen 1996, s. 82.

⁴⁷⁶ Leinonen 1960, s. 81–84, Huttula 2000, s. 150. Vrt. Rötön ja Pekkalan kyyditys. Talonpoikaismarssi oli käännekohta myös Olavi Kareksen mielestä, vaikka marssi sujui onnistuneesti, liikkeen johdon alkoholin käyttö alkoi jo paluumatkalla. Tätä myös Olavi Kareksen isä, K. R. Kares paheksui. Kares 1977, s. 124.

⁴⁷⁷ Ks. Ilkka 20.6.1930, Uusi Suomi 20.6.1930. ”Lapuan liikkeen johtomiehet antaneet eilen julkilausuman, jossa selitetään liikkeen kantaa”, Keski-suomalainen 20.6.1930. ”Lapualaiset vakuuttavat: taistelu tapahtuu vain kommunismia vastaan”, Työn Voima 21.6.1930. ”Saako järki vallan? Lapuan liikkeessä on tällä hetkellä huomattavia erimielisyyksiä menettelytavasta”. Ks. tarkemmin Kangas 1983, s. 51–53. Leinonen 1960, s. 86–87, Siltala 1985, s. 90. Maalaisliittolainen kauppa- ja teollisuusministeri P. V. Heikkinen vaati lapuanliikkeeltä tämän julistuksen, jotta marssiin suostuttaisiin. Julistus julkaistiin sitten Ilkka-lehdessä 20.6.1930. Juva 1977, s. 382, ks. lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 18.

kuntajärjestystä saanut vaarantaa, vaan mielet olivat syytä pitää rauhallisina. Tanner vastasi, että sosialistit jäävät pois eduskunnasta, jos väkivaltaan ryhdytään.⁴⁷⁸

Maakuntain edustajien yhteinen kokous pidettiin 21.6.1930 Lapualla. Läsnä oli noin 300 edustajaa. Kokouksen avasi Kosola ja puheenjohtajana toimi Martti Rantanen. Pääaiheena olivat talonpoikaismarssin järjestelyt. Kokouksesta annettiin julistus, jonka mukaan *marssin tarkoituksena* oli tukahduttaa maasta kommunismi. Liike luotti *kansalaisten suureen yksimielisyyteen*, eikä näin ollen uskonut *odottamattomien tekijöiden vaikuttavan asioiden kulkuun*. Toisaalta asia oli *tinkimätön*, joten *joka ei ole meidän puolellamme, on meitä vastaan*.⁴⁷⁹

Maalaisliitto vaati julistuksen jälkeen Vihtori Kosolaa vakuuttavan julkisesti, että lapuanliike ei ole fasistinen. Tällä julistuksella lapuanliike pakotettiin vaientamaan ääriilaitansa aktivistit. Marssin tuli olla aseeton ja joukkojen oli poistuttava pääkaupungista marssipäivän iltana, jotta väkivaltaisuuksilta vältyttäisiin. Svinhufvudin laajapohjainen hallitus käänsi 12 600 miehen marssin tuekseen harjoittamalleen politiikalle. Valtioneuvosto oli antanut eräänlaisen *päiväkäskyn*, jossa se kiitteli marssijoiden ponnistuksia hankalassa tilanteessa – *maanpetöksellinen kommunismi* oli juurittava pois valtiollisesta elämästä – mutta samalla vaati laittomuuksia nyt loppumaan.⁴⁸⁰

Lapuanliikkeen jotkin jäsenet uhkasivat ampua vasemmiston kansanedustajat, vaikka eduskunnan lehtereiltä. Tosin on painotettava, että lapuanliikkeellä ei ollut talonpoikaismarssilla mitään valmista tai edes koordinoitua vallankaappausohjelmaa, vaan toiminta oli uhopuheiden tasolla. Provokaatiota ei kummaltakaan puolen tapahtunut. Tähän saattoi vaikuttaa myös se, että Sihvo oli käskenyt jääkäritoverinsa olemaan valmiina jos jotain tapahtuu.⁴⁸¹

Kallion hallitus jätti eronpyyntönsä 2.7.1930 ja uusi hallitus ajettiin läpi kokoomuksen tuella. Hallituksen vaihdos koetettiin saada näyttämään arvokkaalta. Pääministeri Kallio pyysi ensin luottamuslausetta, jonka jälkeen se esitti eronpyyntönsä. Svinhufvud tuli

⁴⁷⁸ Ilkka 20.6.1930, Kaleva 21.6.1930: oikeistovallankaappausta valmistellaan salassa. Kaleva 20.6.1930. ”Talonpoikaismarssi Helsinkiin on nyt lopullisesti päätetty”.

⁴⁷⁹ Juva 1977, s. 381–382, Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset, s. 18.

⁴⁸⁰ Uola 2006, s. 205–206.

⁴⁸¹ Niinistö 1998, s. 83, Lackman 2007, s. 234, Sihvo 1956, s. 213–214. Ks. myös Saarikoski 1997, s. 241. Sihvon mukaan ennen talonpoikaismarssia Vihtori Kosola kysyi puolustusvoimien komentajalta Aarne Sihvolta tämän kantaa lapuanliikkeeseen. Sihvo totesi, että niin kauan kun *olemme toimenpiteistä yksimielisiä, voitte luottaa*, mutta jätti auki sen, mitä eri suuntaan kulkiessa tapahtuisi.

pääministeriksi, koska Paasikivi ei ollut tarpeeksi oikealla ja Hugo Suolahti oli jo liian vanha.⁴⁸²

Lapuanliike koki vapauttavansa *historiallisena hetkenä*⁴⁸³ marssillaan maan kommunismista. Lapualaiset olivat vaatineet kommunisteja poistettavaksi eduskunnasta välittömästi. Eduskunnan puhemies Virkkunen vastasi, että niitä kommunisteja, jotka ovat jo paikalle saapuneet, ei voida sieltä väkisin poistaa. Svinhufvud totesi saman marssia järjestäneille upseereille ja Vihtori Kosolalle. Lapuanliikkeen vastaus oli kahdenkymmenen miehen *etukomennuskunta*, joka lähetettiin ottamaan kiinni kodeistaan paenneita kommunistikansanedustajia.⁴⁸⁴

Talonpoikaismarssin piti alun perin huipentaa julkinen painostus Kallion hallitusta vastaan, mutta hallituksen kaatumisen jälkeen muodostui marssista *valtiovallan ja kansanliikkeen mahtavasti lavastettu kädenlyönti*. Marssin esikuva oli selkeä: Benito Mussoliniin voittomarssi Roomaan vuonna 1922. Vaikka tapa, jolla marssijat ja Kosola mediasa näyttäytyivät, viittasi Mussolinin marssiin, niin silti Lapualaisten tuntemusta fasismista tai halukkuutta kumota hallitus ei ole kuitenkaan syytä liioitella. Marssi oli myös ymmärrettävissä kansalaislähetystöksi⁴⁸⁵.⁴⁸⁶ Lehtisen mukaan marssi oli *korkean tason näytelmä*.⁴⁸⁷ Lapuanliike halusi marssilla osoittaa, että vapaussodan perintö ja siitä saadut neuvot maan hallitsemisesta oli unohdettu.⁴⁸⁸

Valtiojohto liittoutui taktisesti lapuanliikkeen kanssa talonpoikaismarssissa. Tätä ilmensi sekin, että Kosolan puheen jälkeen puhui tasavallan presidentti Relander suomeksi ja ruotsiksi. Hän totesi lapuanliikkeen kannattavan kansanvaltaa ja piti talonpoikaismarssia *luottamuksellisen ja rakentavan yhteistyön* alkuna maan rakentamisessa. Lopuksi pre-

⁴⁸² Iltalehti 4.10.1930.

⁴⁸³ Kokko 1930A, s. 40.

⁴⁸⁴ Uola 2006, s. 205–206.

⁴⁸⁵ Kosola 1935, s. 229. K. R. Kares totesi, että kun talonpojat olivat uuden ajan Ruotsissa marssineet kuninkaan luo esittämään huolensa, niin miksi sama ei toimisi kommunisminvastaisessa taistelussa.

⁴⁸⁶ Juva 1977, s. 393, Saarikoski 1997, s. 240, Siltala 1985, s. 119, Nygård 1982, s. 118–119. Ks. myös Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 181, Halmesvirta 2010, s. 90, Sélen 2001, s. 332–333, Susitaival 1981, s. 107–108. Marssia rahoittivat muun muassa Gösta Serlachius, Rudolf Walden ja Viipurin piiriesikunnan jäsen Henry Hackman. Ikäraja marssille oli 24 vuotta, jotta nuoret kiihkoilijat pysyisivät poissa. Improvisointi ja hulina loisti poissaolollaan. Marssille osallistuneiden 12 600 miehen oli itse maksettava matkansa Helsinkiin. Kululaitosministeri Rolf Witting oli vieläpä myöntänyt 50 % alennuksen junalipuista marssin osanottajille. Paavo Susitaipaleella oli taskussa munakäsikranaatteja marssilla. Muis- telmissaan hän totesi marssijoiden mielialan olleen sellainen, että jos hallitus ei suostuisi edes kommunismin illegalisoimiseen, mielenosoitus voisi muuttua vaikka kaappaukseksi.

⁴⁸⁷ Lehtinen 1984, s. 690.

⁴⁸⁸ Juva 1977, s. 396.

sidentti Relander kiitti Jumalaa. Ylevä juhla päättyi Maamme-lauluun. Vihtori Kosola poistui juhlista presidentin autossa ja lapualaiset saattelivat Mannerheimin kansanjoukkojen osoittaessa suosiotaan.⁴⁸⁹ Kosolan jälkeen puhunut presidentti ei kritisoinut lapuanliikettä kuin yhdellä virkkeellä. Vihtori Herttua piti puheen Mannerheimille, johon Mannerheim vastasi. Lapuan valtuuskunta kiitti talonpoikaismarssin jälkeen lottia, yksityisiä liikkeitä ja laitoksia marssin järjestämisestä sekä taloudellisesta tuesta.⁴⁹⁰

Kallion hallituksen esitys kommunistilaeista kelpasi kaikille porvarillisille ryhmille, tosin edistyspuolue ja maalaisliitto miettivät lakien käyttämistä käytännössä ja niiden tulkitsemista. Sosialidemokraatit vastustivat lakeja, koska niiden avulla voitaisiin käydä myös heidän kimppuunsa. Elokuussa 1930 lapuanliike alkoi kääntyä tälle tielle. Eduskunnassa käytiin 15.7. kitkerä keskustelu kommunistilaeista. Edistyspuolueen T. M. Kivimäen kompromissiesityksen mukaan vaalikelpoisuuden kieltämisestä olisi päättännyt tuomioistuin. SDP ja enemmistö porvaripuolueistakin, olisivat olleet valmiit tämän hyväksymään, mutta lapuanliikkeen ja pääministeri Svinhufvudin painostuksesta päädyttiin alkuperäiseen esitykseen.⁴⁹¹

SDP saavutti yhdessä muutaman RKP:n edustajan kanssa määrävähemmistön – näin suojelulaki ja vaalilaki äänestettiin yli vaalien. Kunnallislaki ja kunnallinen vaalilaki sen sijaan menivät lävitse. Presidentti hajotti eduskunnan ja määräsi vaalilain 37 § pykälän mukaisesti uudet vaalit 1.10 - 2.10.1930. *Sisäinen tilanne vaati vetoamista kansaan.*⁴⁹²

Talonpoikaismarssin komentajia alettiin nimittää lapuanliikkeen johdoksi; asetelma jäi pysyväksi, koska muitakaan pystyviä johtajia ei liikkeelle löytynyt. Kai Donner yritti saada kenraali Rudolf Waldenia nousemaan lapuanliikkeen johtoon *teknis-sotilaalliseksi* tueksi. Tavoitteena oli ilmeisesti myös vahvistaa lapuanliikkeen vaikutusvaltaa ja uskottavuutta suhteessa valtioon. Donnerilla oli suuri vaikutusvalta Kosolaan, Pihkalan rooli alkoi vähentyä kesän 1930 tapahtumien myötä.⁴⁹³

⁴⁸⁹ Lehtinen 1984, s. 690–691, Kokko 1930A, s. 49. Relanderin puhe. Ilkka 8.7.1930, Keskisuomalainen 8.7.1930, Kansanvalta voidaan määritellä pois sulkemalla siitä jokin ryhmä, kuten tässä tapauksessa kommunistit. Relander viitanee kuitenkin kansaan vallan lähteenä ja sitä kautta hallitusmuodon legitimoivana voimana, ks. Hyvärinen 2003, s. 83.

⁴⁹⁰ Kokko 1930A, s. 45–46. Virkkunen 1981, s. 85–86. Herttuan, Kosolan, Mannerheimin ja Relanderin puheet, Mannerheim antoi myös ”arvokkaan muistolahjan” Elin Kosolalle ja Maiju Herttualle.

⁴⁹¹ Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 171.

⁴⁹² Lehtinen 1984, s. 690–691, Kokko 1930A, s. 62–63. Koko julistus, josta lainaus, luettavissa ko. lähteestä.

⁴⁹³ Juva 1977, s. 402. Donner ajatteli, että olisi toivottavaa saada Mannerheimin diktatuuri, jos Venäjän

Jääkärieversti Ragnar Nordström tunsu Kosolan ja Herttuan hyvin jo aktivistiajoilta; tähän perustui hänen vaikutusvaltansa. Kosola tahtoi juuri Nordströmin valvomaan marssin järjestelyjä. Nordström kuitenkin vastusti Kai Donnerin ideaa hallituksen erottamisesta ja korvaamisesta lapualaismielisemmällä. Walden olisi halunnut lapuanliikkeen taistelevan lain puitteissa vain kommunismia ja työmaaterroria vastaan. Hän toimi lapuanliikkeen neuvoa-antavassa elimessä talonpoikaismarssin jälkeen.⁴⁹⁴

Maalaisliiton kannatus nousi osuustoimintayhdistysten myötä ja sen saama kannatus perustui pitkälle myös siihen, että se osasi heittäytyä pois lapuanliikkeestä ajoissa, siksi maalaisliitto hallituspuolueena suhtautui lapuanliikkeeseen nihkeästi jo vuonna 1931. Pienviljelijät olivat kannattajaryhmänä ja äänestäjinä avain, joka avasi laillisuusrintaman esteet maalaisliiton ja SDP:n väliltä. Laillisuusrintaman haasteita olikin saada pienviljelijöiden asemaa parannettua ja tässä punamulta koalitio otti jopa käytännössä mallia kommunistien retoriikasta lupaamalla helpotuksia lisäämään saamiseksi, muuttamalla verotusta oikeudenmukaisemmaksi ja edistämällä valtiollista pienviljelijäpolitiikkaa.⁴⁹⁵

Valtiovallan suhtautuminen lapuanliikkeeseen vaihteli tilanteen mukaan. Vuoden 1929 joulukuussa lapuanliikettä yritettiin sopeuttaa ja antaa sille myönnetyksiä, jotta liike saataisiin sopeutumaan parlamentaariseen järjestelmään. Tämän epäonnistuttua viimeistään kesäkuussa 1930, joutui Kallion hallitus myönnetyksiin. Ratkaisevat hetket valtiovallan ja lapuanliikkeen välisissä suhteissa olivat Svinhufvudin pysyminen kovana hallitusneuvotteluissa ja kommunistilakien läpiajaminen juuri ja juuri parlamentaarisen valtakäytön keinoin. Tämän jälkeen suurin osa lapuanliikkeen kannattajista irrottautui liikkeestä. Lapuanliike tuhlsi voimiaan jo vuonna 1930 jatkuvissa protesteissa ja sen taktinen kyvyttömyys tuli esiin viimeistään kyyditystoiminnan muututtua hallitsemattomaksi.⁴⁹⁶

Lapuanliikkeen heikennyttyä vuonna 1931 valtiovallan ongelma olivat enää SDP:tä kohtaan osoitetut uhkaukset ja työväentalojen naulaaminen. Lapuanliike ei onnistunut enää painostamaan hallitusta, koska sen antama tuki Svinhufvudille henkilönä sitoi sen

kanssa tulisi selkkaus, tavoite nopeutuisi. Tieto on peräisin Procopelta, joka sai sen Malmbergilta. Malmberg oli Donnerin läheinen ystävä ja piti sotaa Neuvostoliittoa vastaan katastrofina.

⁴⁹⁴ Juva 1957, s. 415–416, Nordström 1996, s. 190–192, 194. Jos Nordström olisi kannattanut Donneria, hanke olisi voinut onnistua.

⁴⁹⁵ Ruuskanen 2006, s. 200.

⁴⁹⁶ Vrt. Ståhlbergin kyyditys.

käsiä ennen presidentinvaaleja. Presidentinvaalien jälkeen Sunilan hallitus, Svinhufvud selkänोजनाan, kieltäytyi kuuntelemasta valtaansa menettänyttä liikettä. Tämän jälkeen lapuanliike sai aikaan vain heikkoja painostusyrityksiä. Hallitus pääsi eroon lapuanliikkeen painostuksesta, kun Svinhufvud ohjasi valtiiovallan suhteita lapuanliikkeeseen. Lapuanliikkeen tasapainoilu oman käden oikeuden ja moraalisen Lapuan laki painostuksen välillä kävi mahdottomaksi. Jäljelle jäi vain *isänmaallinen kapina*, josta presidentti selviytyi arvovallallaan kohtuullisen helposti.

5.4 P. E. Svinhufvud

P. E. Svinhufvud saapui Helsinkiin 13.6.1930 Relanderin pyynnöstä. Samaan aikaan eri puolilla maata oli jo lukuisia kansalaiskokouksia, joissa vaadittiin toimia kommunismia vastaan. Svinhufvud lähti heti seuraavana päivänä Lapualle hallituksen neuvottelijana. Hän keskittyi selittämään hallituksen vaihdoksen laillista puolta lapualaisille, puolusti Kallion hallituksen ja presidentti Relanderin toimia sekä varoitti liikettä käyttämästä aseellisia keinoja.⁴⁹⁷

Svinhufvud piti puheen kirkkoseuroissa ja tapasi yhdessä Virkkusen ja Pihkalan kanssa Olavi Kareksen sekä Vihtori Kosolan 16.6. Palattuaan Helsinkiin Svinhufvud kertoi Ingmanille ja Kalliolle, että lehdistöä on rauhoiteltava. Lehtisen mukaan Svinhufvud lähti Lapualle aikomuksenaan estää, tai ainakin viivästyttää, talonpoikaismarssia neuvottelemalla lapuanliikkeen kanssa.⁴⁹⁸

Kallion hallituksen kaaduttua alkoi Svinhufvud muodostaa laajapohjaista porvarihallitusta.⁴⁹⁹ Lapuanliike vaati 4.7. edustajiaan hallitukseen. Svinhufvud vastusti Kosolan ja

⁴⁹⁷ Juva 1977, s. 371–376. Ks. Kronlund 1988, s. 361–362. Vasemmisto ei ainakaan luottanut armeijan haluun toimia lapuanliikettä vastaan. Upseeriston kanta oli epäselvä, esimerkiksi Harald Öhquist totesi Arne Sihvolle, etteivät kaikki upseerit olleet valmiita toimimaan lapuanliikettä vastaan ehdoitta, vain käskyjä noudattaen. Samaa mieltä oli Eversti Talvela. Öhquist piti Talvelaa vaarallisena. Toisaalta Talvelankin piti rauhoitella Susitaipaleen kaltaisia aktivisteja.

⁴⁹⁸ Juva 1977, s. 378–380, Kokko 1930A, s. 36, Lehtinen 1984, s. 688. Ks. myös Kares 1977, s. 117–121. Svinhufvud vertasi Suomea laivaan, joka ajaa kapealla väylällä, jossa on paljon kareja. Ks. myös Työn Voima. 10.6.1930. ”Senaattori Svinhufvud oleskelee tällä hetkellä Lapualla” ja 17.6.1930 ”Svinhufvud ja Pihkala matkaneet Helsinkiin”, Kaiku 18.6.1930. ”Tilanteen johdosta neuvottelukokouksia Etelä-Pohjanmaalla”.

⁴⁹⁹ Uola 2006, s. 205. Svinhufvudin hallitusta eivät kaikki pitäneet parlamentaarisenä enemmistöhallitukse-
na, koska siinä oli poliittisia ammattiministereitä, toisaalta 1920-luvulla oli ollut ammattiministereitä myös

Herttuan nimittämistä ministereiksi, K. R. Kares taas ei tullut toimeen Virkkusen kanssa kirkollisten antipatioidensa⁵⁰⁰ takia, myös Herttua ja Kosola peruivat suostumuksensa ministerin salkkuun.⁵⁰¹ Vastavetona neuvotteluiden kariutumiselle Kosola kyyditytti kommunistiedustajat Rötön ja Pekkalan eduskunnasta 5.7.1930.⁵⁰²

Lapuanliike antoi Svinhufvudille julistuksen talonpoikaismarssin päivänä klo 10. Julistus oli koostettu lapuanliikkeen kokouksessa 7.7.1930. Julistuksessa lapuanliike odotti hallitukselta pikaisia toimia ja lakeja *kommunismmin hävittämiseksi* ja kielsi jatkamasta kommunisteja koskevia *yksityisiä estämistoimenpiteitä*. Julistuksen olivat allekirjoittaneet Vihtori Kosola, Vihtori Herttua ja Iivari Koivisto.⁵⁰³ Julistuksessa liike antoi hieman periksi Svinhufvudille, mutta säilytti veto-oikeuden yhä itsellään. Hallituksen tervehdyksenä julkaistiin sanomalehdissä 7.7.1930 julkilausuma, jossa hallitus totesi *valtavan talonpoikaiskulkueen* saapuneen *syvän huolestumisen ilmauksena*. Hallitus vaati kansalta *yhteisiä ponnistuksia maanpetoksellisen kommunismin juurimiseksi pois maasta ja oman käden oikeuden lopettamista*.⁵⁰⁴

Talonpoikaismarssista tuli kompromissi. Lapuanliike sai marssinsa ja näytöksensä, mutta Svinhufvudin ehdoin. Toisaalta Svinhufvud ei edelleenkään kyennyt ohjamaan lapuanliikettä kokonaan haluamaansa suuntaan. Svinhufvud totesi Hakkilan kyydityksen jälkeen, 23.7.1930, lapuanliikkeen lähetystölle, että yhteistyö loppuu, mikäli väkivaltaisuuksista ei sanouduta irti. Lapuanliikkeen Helsingin toimikunta antoi 15.8.1930 porvarillisten puolueiden valtuutetuille neuvottelijoille julistuksen, jossa se toisti *ehdottoman vaatimuksen* puoluepyyteiden väistymisestä isänmaan edun tieltä. Mitään syitä ei hyväksyttäisi isänmaallisen vaaliliiton estämiseksi. Edistyspuolue totesi julkilausumassaan, että kommunismin vastustamisesta huolimatta lakia oli ehdottomasti noudatettava ja lapuan-

hallituksessa.

⁵⁰⁰ Kiista koski alun perin suhtautumista arkkipiispa Johanssoniin. Ks. esim. Uusi Suomi 3.7.1930.

⁵⁰¹ Toisaalta Olavi Kares (1977, s. 120) kertoo Svinhufvudin suuttuneen erittäin paljon kertoessaan tälle K. R. Kareksen pyynnöstä, etteivät Kosola, juuri Yhdysvalloista kirkkomatkaltaan palannut Kares ja Herttua ota ministerien paikkoja vastaan. Somersalo 1930b, s. 98–99. Ks. myös Sélen 2001, s. 340–341. Malmberg yritti tasapainoilevilla kannanotoillaan pitää välinsä lapuanliikkeeseen ja hallitukseen kunnossa.

⁵⁰² Uusi Suomi 6.7.1930. ”Kaksi kommunistia vietiin eilen säätyvaliokunnan istunnosta”. ”Siirretäänkö talonpoikaismarssi tuonneemmaksi?”, Suomen Sosialidemokraatti 6.7.1930. ”Lapualaiset uhkaavat jo eduskuntaakin”, Kaiku 6.7.1930. ”Väkivallan teko Helsingissä. Edustajat Rötö ja Pekkala viety perustuslakivaliokunnan istunnosta”. Ks. esim. Juva 1977 s. 392, Siltala 1985, s. 261–265, Vuorimaa 1967, s. 199–209 ja valtiopäivä pöytäkirjat 1930, s. 993–994. Mm. Kivimäen ja Voionmaan lausunnot asiasta.

⁵⁰³ Kokko 1930A, s. 41, Juva 1977, s. 394, Satakunnan Kansa 8.7.1930. ”Lapualaiset jäävät odottamaan hallituksen toimenpiteitä.”

⁵⁰⁴ Kokko 1930A, s. 40.

liikkeen julistuksissaan harjoittama uhkailu kansalaisten vaalivapautta ja vaaliliittojen toimintaa vastaan oli tuomittavaa. Maalaisliitto korosti laillisen järjestyksen ja yhteiskuntarauhan palauttamisen tärkeyttä. Myös se tuomitsi vaalivapauden häiritsemisen, vaati lojaalisuutta vaaliliittojen puolueita kohtaan ja vaati vaaliliittoon osallistumisensa ehdokseen, että edistyspuolue tulisi mukaan.⁵⁰⁵ Näin voitiin välillisesti painostaa kokoomustakin myönnytyksiin vaaliliitossa.

Lapuanliike suostui lopulta kyydityskieltoon 14.9.1930. Uudet vaalit pidettiin 1–2.10.1930, koska kaikkia kommunistilakiehdotuksia ei hyväksytty sellaisenaan, vaan suoje-luslaki äänestettiin yli.⁵⁰⁶ Ennen vaaleja P. E. Svinhufvud oli todennut isänmaallisen vaaliliiton vaalijuhlassa 28.9.1930, että lapuanliikkeen tavoitteet olivat välttämättömät.⁵⁰⁷

Svinhufvudin hallitus oli tasavallan presidentin johdolla valmistautunut ajamaan kommunistilait lävitse vaikka poikkeustilan avulla. Sitä varten oli valittu jo mieskin, ta-savaltalainen eversti Per Zilliacus. Turvallisuustakeita ei kuitenkaan aiottu käyttää lapu-anliikettä vastaan mikäli vasemmisto voittaisi vaaleissa.⁵⁰⁸

Lapuanliike kampanjoi voimakkaasti porvarienemmistöisen eduskunnan puolesta ja saavutti sen. Vaaleista tuli helpotus porvarien saatua vaaliliitollaan enemmistön 133–66 niukasti, kun SDP menetti viime hetkillä 67:n paikkansa Mikkelissä.⁵⁰⁹ Tasavallan suoje-luslaki⁵¹⁰ ajettiin lävitse lokakuussa. 'Tyynnyttelylait' lapuanliike oli saanut jo kesällä 1930. Kommunistilait menivät lopulta lävitse äänestyksessä 11.11.1930 äänin 132–66

⁵⁰⁵ Maalaisliitto irtautui Pohjois-Savossa isänmaallisesta vaaliliitosta. Ruuskanen 2006, s. 200, Iltalehti 15.8.1930, Kokko 1930A, s. 73. Maalaisliiton julistus kokonaisuudessaan, ks. Kainuun Sanomat 11.9.1930.

⁵⁰⁶ Uusi Suomi 7.7.1930. "Talonpoikaismarssin etujoukot saapuivat eilen illalla tänne". Tulo tapahtui erin-omaisessa järjestyksessä", ks. myös Kaleva 8.7.1930. "Talonpoikaismarssi sujui eilen kaikin puolin rauhal-lisesti.", Kainuun Sanomat 8.7.1930. "Talonpoikaismarssi sujui eilen rauhallisesti pääkaupungissa – osan-ottajia suuri joukko." Kosola totesi Lapuanliikkeen marssijoiden olevan "tekojen, ei sanojen miehiä" ja lapuanliikkeen antaneen hallitukselle "ehdollisen luottamuksen". Pääasia oli, että "toimitaan nopeasti halli-tuksen vierellä". Juva 1977, s. 402–403, Siltala 1985, s. 170. Ks. myös Uusi Suomi 14.9.1930. "Lapuan-liikkeen johto kieltää väkivallan teot." Kaleva 16.9.1930. "Lapuanliikkeen johto kieltää jyrkästi kaikki väkivallanteot." Ks. Uusi Suomi 13.7.1930 "Kommunistilait ovat eduskunnassa valmistumassa hallituksen esityksen pohjalla", Uusi Suomi 16.7.1930, Kaiku 16.7.1930. "Eduskunta hajotettu. Uudet vaalit määrätty", Satakunnan Kansan 16.7.1930. "Eduskunta hajotettiin eilen".

⁵⁰⁷ Svinhufvud 1929.

⁵⁰⁸ Lehtola 1994, s. 153, Hyvämäki 1971, s. 223.

⁵⁰⁹ Ilman vaaliliittoja SDP olisi saanut riittävät 72 paikkaa ja joutunut vaikean valinnan eteen. Nygård 1982, s. 129.

⁵¹⁰ Laki rajoitti muun muassa vaalikelpoisuutta ja kansalaisvapauksia. Jyränki 2006, s. 47.

sosialidemokraattien vastustuksesta huolimatta. Toisaalta lait olivat lopulta helpotus SDP:llekin. Hallitus oli uhannut erota, mikäli lakeja ei olisi hyväksytty.⁵¹¹

Kommunistien SSTP puolueen⁵¹² poistamista eduskunnasta ei sinällään surtu, mutta tapa, jolla se tapahtui, askarrutti hallitusta.⁵¹³ Svinhufvudin hallituksen myöntöväisyys on myös nähty demokraattisen ajattelutavan horjumisena. Svinhufvud koetti vaikuttaa porvarilehtien kirjoitteluun, jotta nämä omaksuisivat yhteisen linjan lapuanliikkeen suhteen.⁵¹⁴

Lapuanliikkeen tavoite oli nyt täytetty ja hallitus oli onnistunut laillisessa tasapainottelussaan. Myös työmaaterrori saatiin suitsittua lainsäädännön tietä. Maalaisliitto kritisoi lapuanliikettä liian kovista keinoista, kokoomus taas syytti eduskuntaa siitä, ettei se ollut hillinnyt kommunismia, vaan oli päästänyt asiat omavaltaisuuden teille.⁵¹⁵

Vaikka lapuanliike ei kyennyt määräämään hallituksen virkoja, se sai silti otteen hallituksesta. Lapualaisten aloitteita oli seurattava tarkasti, jottei painostus toistuisi. Kosola oli katkeroitunut ministerinsalkun menettämisestä, eikä halunnut ketään lapualaisista hallitukseen. Svinhufvud ei suostunut Donnerin yrityksistä huolimatta luopumaan vaatimuksesta.⁵¹⁶ Lopulta lapuanliikkeen neuvottelut Svinhufvudin kanssa kaatuivat heidän edustajansa Iivari Koiviston ratkettua juomaan.⁵¹⁷

Lapuanliike yritti vielä joulukuussa 1930 saada otetta maalaisliitosta kokoontumalla lapualaismyönteisten kanssa Helsingissä. Tavoitteena oli muuttaa Suomenmaan linjaa ja painostaa maalaisliittoa, mutta lapuanliike ei uhkailuistaan huolimatta saanut otetta Kalli-

⁵¹¹ Siltala 1985, s. 178–179, Hyvämäki 1969, s. 163, Jyränki 2006, s. 47. Myös Vihtori Kosola oli seuraamassa eduskunnan lehtereillä suojelulakiäänestystä lokakuussa 1930. Käytännössä lait vain virallistivat lapuanliikkeen aikaansaaman tilanteen. Ks. myös Soikkanen 1975, s. 524. Uusi Suomi 12.11.1930. ”Kommunistilait hyväksytty”, Keski-suomalainen 12.11.1930. ”Kommunistilait hyväksytty”, Ajan Sana 11.11.1930. ”Tasavallan suojelulaki hyväksyttiin tänään eduskunnassa”, Ajan Sana 12.11.1930. ”Kommunistilait hyväksyttiin eilen eduskunnassa”, Kaiku 12.11.1930. ”Kaikki kommunistilait hyväksyttiin eilen”.

⁵¹² SSTP oli SKP:n legaalinen osa, joka yritti toimia niin, ettei puoluetta olisi kielletty. Se vaati työväen valistamista ja ei ohjelmansa mukaan ”kehottanut työläisiä anarkistisiin väkivallan tekoihin, epäjärjestyksiin, mellakoihin ja kapinoihin”. Hakalehto 1966, s. 154–161. Lainaukset s. 158.

⁵¹³ Uola 2006, s. 207–209.

⁵¹⁴ Perälä 1998, s. 106, Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 183–184. Jos esimerkiksi kommunistilaisista olisi äänestetty suljetusti, olisiko lopputulos ollut sama?

⁵¹⁵ Uola 2006, s. 220–222.

⁵¹⁶ Siltala 1985, s. 114–116.

⁵¹⁷ Vuorimaa 1967, s. 209, 211.

osta. Tämä oli eräs tekijä laillisuusrintaman synnyttämisessä. Relanderia lapuanliike onnistui vielä painostamaan haluamaansa suuntaan.⁵¹⁸

Kansanedustaja Martti Pihkala pyysi talonpoikaismarssin jälkeen Kyösti Kalliota lapuanliikkeen johtoon, sillä hän saisi maalaisliiton mukaan lapuanliikkeen toimintaan ja rauhoitettua siten liikkeen radikalisoitumista. Kallio kieltäytyi virasta, koska ei halunnut olla diktatuuripyrkimysten keulakuvana. Lokakuun ja marraskuun vaihteessa 1930 Kosola, Antti Isotalo ja Iivari Koivisto puhuivat Svinhufvudille Kosolan haluavan sopia välissä Kallioon.⁵¹⁹

Pihkalasta tuli Svinhufvudin tärkeä välittäjä heinäkuun ja elokuun 1930 kireissä kommunistilakineuvotteluissa lapuanliikkeen kanssa.⁵²⁰ Tilanne oli yhä pysähdyksissä; toisaalta lapuanliike ja hallitus olivat samaa mieltä siitä, että järjestysvalta oli turvattava kommunisteilta, mutta hallitus ei tahtonut toteuttaa lakivaatimuksia sillä tavalla, että ne näyttäisivät selkeästi autoritaariselta ja siten parlamentarisminvastaiselta.⁵²¹ Painovapauslaki hyväksyttiin kiireesti, mutta suojeluslaista käytiin katkera taistelu. Svinhufvud ei ollut vielä lokakuussa 1930 valmis voimatoimiin lapuanliikettä vastaan, koska pelkäsi oikeiston sisäistä kahtiajakoa ja uuden sisällissodan mahdollisuutta.⁵²²

Svinhufvud totesikin kevättalvella 1931, että maan itsenäisyys oli ollut uhattuna kommunistien takia, jolloin lapuanliike oli ollut väkivaltaisista keinoistaan huolimatta välttämätön. Suojelulain hyväksymisen jälkeen Svinhufvud valittiin presidentiksi 151–149.⁵²³

⁵¹⁸ Perälä 1998, s. 262. Hokkanen 1986, s. 54–55. Vihtori Kosola oli käynyt jo ärjymässä Suomenmaan toimituksessa Kyösti Kalliolle omaa näkökantaansa lehden toimittamisesta. Tämä ei vaikuttanut lehden, saati maalaisliiton linjaan.

⁵¹⁹ Hokkanen 1986, s. 50. Kysymys oli periaatteista. Lapuanliike ei löytänyt Suomesta johtajaa, joka olisi ollut valmis soittamaan heidän nuottiensa mukaan. Kallio ei myöskään halunnut kokea mahdollista Leinosen kohtaloa.

⁵²⁰ Polvinen 1992, s. 146, Uola 2006, s. 204–205, Hyvämäki 1971, s. 219, ks. myös Relander 1968, s. 503–504 ja Juva 1977, s. 404.

⁵²¹ Juva 1977, s. 402.

⁵²² Uola 2006, s. 209–210, 214, 219. Ks. Vares 1996, s. 438. Polvinen 1992, s. 145, 148. Laki oli vaatimukseen selvästi kriisitilanteita varten ja rajoitti perustuslaillisia kansalaisvapauksia. Oikeusministeri sai valtuudet lakkauttaa painotuotteen toistaiseksi. Maalaisliiton Kalle Lohi totesi, että Saksassa juuri kyvyttömyys estää kommunismin liikehdintä manasi fasismia esiin. Paasikivi haukkui lapualaiset perusteellisesti keskustelussaan Relanderin kanssa 30.6.1930, koska he esittivät uusia vaalilakeja. Tämän jälkeen oli selvää, ettei Paasikivestä tule pääministeriä. Neuvotteluissa uudesta pääministeristä olivat paikalla Paasikivi, Ingman, Svinhufvud ja Suolahti. Paasikivi menetti myös tällöin malttinsa kokonaan. Paasikivi totesi lapualaisten tarvitsevan Noskea, joka pitäisi heidät kurissa.

⁵²³ Uola 2006, s. 221, Kares 1977, s. 153, Hyvämäki 1969, s. 167, Vitikka 1986, s. 195–196. Kares kuvaa kuinka Lapualla rukoiltiin Svinhufvudin puolesta ”kyyneelet silmissä”, kun pelättiin Ståhlbergin kuitenkin voittavan. Ståhlbergin reaktio tappioonsa oli rauhallinen. Ståhlberg sai Hyvämäen mukaan SDP:ltä ja edis-

Ratkaisuksi muodostui se, että maalaisliiton Niukkanen sai puolueensa Svinhufvudin taakse. Presidenttinä Svinhufvud alkoi hitaasti, mutta varmasti, tiukentaa suhtautumistaan lapuanliikkeeseen. Lapualaisten tavoitteita ei saatu lopulta maalaisliiton Sunilan hallitusohjelmaan.⁵²⁴

Mäntsälän kapinassa hallitus julisti tasavallan suojelulain käyttöön, mutta sen soveltamisesta oli epäselvyyttä. Svinhufvud perusti puolustusministeri Jalo Lahdensuon pyynnöstä esikunnan tilannetta selvittämään, johon kuuluivat Aarne Sihvo, Hugo Österman, Lauri Malmberg, Lennart Oesch ja Lahdensuo. Presidentti vastusti kenraali Sihvon hänelle ehdottamia voimakeinoja kapinan lopettamiseksi, koska ei voinut luottaa, että armeija tottelisi kenraaliaan ja suojeluskunta pysyisi sivussa tilanteesta.⁵²⁵

Svinhufvud antoi kireiden neuvottelujen jälkeen peruskäskyn: *yksikään mies ei saanut tulla Helsinkiin*⁵²⁶. Kapinan aikana Svinhufvud neuvotteli muun muassa kapinaan opportunistisesti suhtautuneen Kai Donnerin⁵²⁷ ja kapinaa vastustaneen Martti Pihkalan kanssa tilanteen ratkaisemisesta.⁵²⁸

Kapinan aikana Svinhufvudille tuli menettelytapakiistaa puolueensakin kanssa.⁵²⁹ Varesen mukaan Svinhufvud olisi ollut sinällään valmis vaihtamaan hallituksen, mutta

tyspuolueelta yhteensä 140 ääntä.

⁵²⁴ Mylly 1989, s. 270–272, Perälä 1998, s. 203–204, Ajan Sana 14.3.1931.

⁵²⁵ Uola 2006, s. 237–238, Juva 1977, s. 466, Kakkuri 1999, s. 264, 268, 291–292, Kronlund 1988, s. 363–364, Sulamaa 1995A, s. 53, Saarikoski 1986, s. 4, Saarikoski 1997, s. 256. Ks. myös Sihvo 1956, s. 219, 233, 234 ja Hyvämäki 1971, s. 248, Lehtola 1994, s. 199, Sélen 2001, s. 370, Ahti 1990, s. 152–154, 170–171. Lapualainen Jalo Lahdensuo oli Vihtori Kosolan vaimon, Elinin serkku. Poliitikka myrkytti Lahdensuon välejä Kosolaan ja Riipiseen, varsinkin lapuanliikkeen loppuvaiheessa. Kosola olisi halunnut Lahdensuolta enemmän tukea lapuanliikkeen asialle. Österman oli otettu pehmusteeksi Sihvon ja Malmbergin väliin. Östermanin ja Sihvon suhtautuminen kapinaan määrittyi sotilaan velvollisuuden kautta. Mitä tekisivät punaiset asevelvolliset, jos tilanne alkaisi kiristyä? Talvela vaati, että suojelulain nojalla nimenomaan kaikki kokoukset Mäntsälässä on kiellettävä. Mäntsälän lähetystö vaati, 24.2.1932, ettei SDP:n tilaisuutta saa pitää. Ks. esim. Uusi Suomi 1.3.1932. ”Hallitus on ryhtynyt toimiin järjestyksen palauttamiseksi. Tasavallan suojelulakia sovelletaan”. Uusi Suomi 2.3.1932, Lundqvist myös totesi Sihvolle, ettei pidätys onnistu alle 2000:lla miehellä. Lundqvist myös tarjosi Walleniukselle rykmenttiään käyttöön. Wallenius kieltäytyi, sillä ”suunnitelmiin ei kuulunut sota”.

⁵²⁶ Ahti 1990, s. 170.

⁵²⁷ Donnerin mukaan lapualaiset olivat jo menettäneet suhteellisuudentajunsa, eikä heille missään nimessä tule antaa valtaa. Toisaalta hän kannatti hallituksen eroa ja toimi neuvotteluissa Mannerheimin asiamiehenä.

⁵²⁸ Ahti 1990, s. 201–203.

⁵²⁹ Vares 1996, s. 498, Juva 1977, s. 467–468. Kokoomusministerit Kilpeläinen ja Solja erosivat hallituksesta 2.3. vastalauseena Svinhufvudin toimille, mutta heidät saatiin korvattua Erkki Paavolaisella ja kenraalimajuri K. L. Oechillä. Ks. Somersalo 1932, s. 21. Syynä oli virallisesti ”vakava erimielisyys toimenpiteistä”, joilla tilannetta ratkaistiin, Aamulehti 3.3.1932. ”Kolme hallituksen jäsentä jättänyt eronpyynnön.” Ahti 1990, s. 189–191. Kokoomuksen ristiriitainen kannanotto vaati lopulta sekä hallituksen vaihtoa että hallitukselle oikeutta käyttää voimaa väkivaltaa vastaan.

huomasi sen Mäntsälän kapinan jälkeen mahdottomaksi, koska se olisi näyttänyt suostumiselta lapuanliikkeen vaatimuksiin.⁵³⁰

Puolustusministeri Jalo Lahdensuon puhe raivostutti lapuanliikettä, mutta varsinainen kapinan käännekohta oli Svinhufvudin radiopuhe 1.3.1932, jossa hän vaati suojeluskuntalaisia ja muitakin lopettamaan kapinan. Presidentti määräitelli kapinatapahtuman taisteluksi *laillista yhteiskuntajärjestystä vastaan* ja varoitti suojeluskuntaa niskuroimasta. Lopulta presidentti tietoisena suosioistaan lapualaispiireissä totesi *jokaisen salahankkeen* kohdistuvan myös henkilökohtaisesti häntä vastaan. Puhe sisälsi myös tärkeän takaportin: poistuvat kapinalliset säästyisivät rangaistukselta, *mikäli he eivät olleet kapinan yllyttäjiä*. Puheen lopuksi Svinhufvud vaati rauhaa maahan, jotta epäkohdat saataisiin korjattua.⁵³¹

Kosola ilmoitti samana lauantai-iltana olevansa valmis antautumaan, jos miehet säästyisivät. Kosolan kysymyksiin radiopuheen tulkinnasta Svinhufvud ei suostunut vastamaan. Sihvo alkoi pelätä, että lapualaiset alkavat marttyyreiksi, mutta huhut osoittautuivat vääriksi. Hallitus saavutti Svinhufvudin johdolla voiton, ja sai tilaisuuden päästä eroon lapuanliikkeestä.⁵³²

⁵³⁰ Vares 1996, s. 494, 498, 503. Kokoomus radikalisoitui kesällä 1932 äärimmilleen, jopa SDP:n lakkauttamista vaadittiin eduskunnassa. Kokoomuksen linjasta, ks. Turun Sanomat 2.3.1932. ”Hajoitus”. pääkirjoitus.

⁵³¹ Ahti 1990, s. 197–200, 231–238, Hyvämäki 1971, s. 248–249, 254, 256, Juva 1957, s. 417, Juva 1977, s. 470–472, Nygård 1982, s. 132, Österman 1966, s. 87, Leinonen 1960, s. 196, pohtii mitä hyötyä uudesta hallituksesta olisi ollut. Lyytinen 1996, s. 82–83. Radiopuheella oli arviolta noin 200 000 kuulijaa. Svinhufvud ei pitänyt Lahdensuon puhetta riittävän vakuuttavana ja piti siksi oman puheensa. Puheessa S. teki jokaisesta kapinallisesta henkilökohtaisen vihollisensa. Lehdistöstä, ks. esim. Keski-suomalainen 2.3.1932, Aamulehti 3.3.1932, ”Tasavallan presidentti esitti radiossa puheensa, jonka rauhoittava vaikutus oli ilmeinen”. Suomen Sosialidemokraatti 2.3.1932, Kainuun Sanomat 3.3.1932. Ks. julistus myös Hannula 1933, s. 107–108, Uusi Suomi 4.3.1932. ”Maa rauhoittuu. Tasavallan presidentin päämaja toimii, kunnes tilanne on täysin rauhoittunut”, Kaiku 4.3.1932. ”Eri puolilla maata kokoontuneet joukot ovat hajaantumassa tasavallan presidentin puheen johdosta”, Ilta Sanomat 4.3.1932. ”Mielet maassa rauhoittumassa”, ks. myös Turun Sanomat 3.3.1932, ”Kapinajohtajain ponnistuksista huolimatta tilanne paranee” ja 4.3.1932. ”Kokoomussuuruuksien diktatuuriunelma luhistuu”. Martti Pihkala sai P. E. Svinhufvudin arvovaltaa käyttäen Jyväskylän kapinakeskuksen rauhoittumaan seuraavana päivänä 5.3. Vrt. esim. Ilkka 5.3.1932, Aamulehti 5.3.1932. ”Kapinaliikettä Jyväskylässä”, ”Järjestys palautettiin kuitenkin iltaan mennessä”, ”Kansan mieliala kapinallisia kohtaan kiihtyy”, Kainuun Sanomat 5.3.1932. ”Lapualaiskapina jatkuu”, Kaiku 5.3.1932. ”Kapinalliset hallinneet Jyväskylässä”, Turun Sanomat 5.3.1932. ”Jyväskylän diktatuuri kesti yhden päivän”.

⁵³² Ahti 1990, s. 255–265. Juuri suojeluskuntalaisten psykoottinen suhtautuminen isänmaallisuuteen osoittautui S. ongelmaksi, ks. myös esim. Uusi Suomi 5.3.1932 ”Mäntsälä saarretaan. Ainoastaan siellä on vielä koolla miesjoukkoja”, Ilta Sanomat 5.3.1932. ”Mäntsälä eristettynä.” Lehti totesi pääkirjoituksessaan, että on ”traagillista” kuinka ihmisiä on huijattu mukaan lapuanliikkeen toimintaan. Ks. esim. Keski-suomalainen 10.3.1932. ”Hallitus antanut eduskunnalle selostuksen kapinatapahtumasta ja toimenpiteistä kapinan tukahduttamisessa.”, Kaiku 10.3.1932. ”Hallituksen tiedonanto kapinaliikkeen johdosta annettiin eilen eduskunnalle”. Ahti 1990, s. 280–292, Virkkunen, 1981, s. 77. Eduskunnan keskustelusta, ks. Kaleva 10.3.1932.

Päätelmänä voidaan todeta, että Svinhufvudin ajaminen ensin pääministeriksi ja sitten presidentiksi onnistui, mutta lapuanliike ei tajunnut, kenet se valtaan nosti. Paradoksaalista kyllä Svinhufvud, ”Ukko Pekka”, oli lopulta kaikista vahvin poliittisesti. Vasemmistonkin oli tuettava häntä lapualaisia vastaan, koska parempaakaan vaihtoehtoa ei ollut saatavilla. Svinhufvud oli näennäisesti valmis neuvottelemaan ja myötäilemään lapuanliikettä, mutta parlamentaarisen demokratian yli hän ei suostunut menemään. Tämän hän teki selväksi jo kesällä 1931. Mitään palauttamatonta ja korvaamatonta myönnytystä parlamentarismia vastaan lapuanliike ei häneltä saanut. Taustansa takia Svinhufvudilla riitti auktoriteettia vastustaa kaikenlaista oikeistoradikalismia. Häntä ei voinut leimata kommunistien myötäjuoksijaksi.⁵³³

Hallitus pysyi lapuanliikkeen painostuksen aikana muodollisesti aloitteen tekijänä, mutta toisaalta koko porvaristo oli valmis rajoittamaan kansalaisten demokraattisia oikeuksia lapuanliikettä myötäilläkseen. Voidaan pohtia myös sitä, kuinka paljon Svinhufvudin hallituksen myöntäväisyydessä oli kysymys demokraattisen ajattelutavan horjumisesta. Hän myös koetti vaikuttaa porvarilehtien kirjoitteluun, jotta nämä omaksuisivat yhteisen linjan lapuanliikkeen suhteen.⁵³⁴

Svinhufvud myös tiesi, ettei lapuanliikettä voi tukahduttaa, joten ainoa mahdollisuus olisi koettaa päästä sen johtoon ja taata heille demokraattisin keinoin se, mitä he olivat tulleet oman käden oikeudella hakemaan. Svinhufvudista tuli Vareksen mukaan viimeistään talonpoikaismarssin aikaan lapuanliikkeen *demokraattinen haamukirjoittaja* ja *primies*. Svinhufvud toimi lapuanliikettä vastaan samalla taktiikalla, kuin Paasikivi vaaran vuosina kommunisteja vastaan.⁵³⁵

”Äskettäiset tapahtumat muodostivat avoimen kapinan.” Ks. myös Ilkka 10.3.1932.

⁵³³ Huttula 2000, s. 333–337.

⁵³⁴ Perälä 1998, s. 106, Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 183–184. Jos esimerkiksi kommunistilaisista olisi äänestetty suljetusti, olisiko lopputulos ollut sama?

⁵³⁵ Vares 1996, s. 442, 447. Ks. myös Kosola 1935, s. 231, Kulha 1989, s. 156, Majander 2010, s. 13–15. Vrt. Kosolan 10.1.1931 maltillinen puhe Svinhufvudin vaalitulaisuudessa. Paasikivi nimitti kommunistien painostusta vuonna 1946, ”uuslapuanliikkeeksi”. Lauri Ingman kirjoitti Svinhufvudille vuoden 1930 vaaleihin puheita.

5.5 Kommunistit

Vasemmisto jakautui sisällissodan jälkeen. SKP perustettiin Moskovassa vuonna 1918⁵³⁶ ja se omaksui illegaalien ja maanalaisen *ultravasemmistolaisen menettelytapalinjan* vuosina 1918–1920, SKP:stä näennäisesti riippumaton ja vuoteen 1925 saakka laillinen SSTP pehmeni SKP:n retoriikkaa.⁵³⁷ Armeijaan, etsivään keskuspoliisiin, kirkkoon ja varsinkin suojeluskuntiin kommunistit suhtautuivat erittäin kielteisesti. Vuosina 1924 - 1927 SKP:n toiminta alkoi elpyä, kunnes sen organisaatio lannistettiin pidätyksillä keväällä 1928.⁵³⁸ SDP ja SKP olivat saavuttaneet SAJ:ssä linnarauhan vuosina 1926 - 1928, jolloin SKP organisoivat SAJ:n kautta lakkoliikehdintää, jota SDP yritti hillitä. Lakkoliikehdintää ainakin ideoitettiin rajan takaa, koska lakkoja oli ko. vuosina myös Saksassa, Ranskassa, Puolassa ja Tshekkoslovakiassa.⁵³⁹

SKP alkoi pidätysten jälkeen heikentyä poliittisesti ja omaksui luultavasti siksi hyökkäävämmän linjan, ns. kolmannen vaiheen taktiikan. Taktiikan mukaan sosialidemokraateista oli tullut kommunistien ykkösvihollisia, sosiaalifasisteja, koska juuri he estivät työväenliikettä yhdistymästä. Luokkavastakohtaisuudet kuitenkin kärjistyivät lamassa, josta fasistinen lapuanliikekin oli ilmausta.⁵⁴⁰ Kommunistien teoria lapuanliikkeestä oli sidoksissa Moskovan Kominternin kantaan, jonka mukaan vallankumousta edelsi ja sen mah-

⁵³⁶ Aateanalyysiä SKP:n ohjelmasta, ks. Palonen 1988, s. 107–112. Ohjelman mukaan jokainen valtio on jonkin luokan diktatuuri. Tosin työväen diktatuurilla ei ohjelmassa suoraan tarkoiteta SKP:n diktatuuria. SKP on vain agitaatiojärjestö, jonka tavoite on ajaa vallankumousta. Toisaalta SKP haluaa ottaa ”vallankumouksen kautta” kaiken vallan ”rautaiselle työväen diktatuurille”. SKP ei pyri kansanvaltaan ”ei ennen vallankumousta eikä vallankumouksen kautta”, vaan ”porvarillisen valtion hävittämiseen”. Hyvärinen 2003, s. 90. Otto-Ville Kuusisen mukaan SKP:n jäsenen oli oltava valmis ”mihin hyvänsä” ja ”milloin hyvänsä”. Yrjö Sirolan mukaan SKP:n jäsenet muuttuivat sotilaiksi, eikä ”salaisessa liikkeessä ollut mahdollista noudattaa kansanvaltaa”. Ks. myös Aarnio 2003, s. 442, Hakalehto 1969, s. 89–97.

⁵³⁷ Hyvärinen 2003, s. 91.

⁵³⁸ Ks. esim. Hakalehto 1966, s. 302–307, Lackman 1985, s. 163–165, 321–322, Lackman 2007, s. 203, Saarela 2008, s. 513–514, 789–791.

⁵³⁹ Hakalehto 1966, s. 290–302. Kyseessä oli nk. ”kolmannen vaiheen taktiikka”, ks. tarkemmin, Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 163–164.

⁵⁴⁰ Ks. esim. Visanen 1933, s. 129–178, Alapuro 1994, s. 236–256, 299–321, Saarela 2008, s. 578–582. Ks. myös Kokko 1930A, s. 59–60, Tuominen 1958, s. 332. Analyysiä muun muassa sisällissodan historiankirjoituksesta ja yhteiskunnallisten olojen vaikutuksesta tulkintoihin. Vasta 1970–80 -luvulla tutkimus alkoi ottaa sisällissodan vakavana konfliktina, joka jätti jälkensä suomalaisen yhteiskuntaan ja jatkoi vastakainasettelua, mutta nyt suomalaisten välillä. Sisällissodan jälkeen ajatus Suomesta lännen etuvartiona vahvistui oikeistonpiirissä. Tammisaarta pidettiin kommunistien ”yliopistona”. Tosin Saarelan mukaan Tuominen liioittelee opiskelun järjestelmällisyyttä.

dollisti juuri oikeistoradikalismi, tunnusmerkki kapitalismin kriisistä. Lapuanliikettä pidettiin fasistisena liikkeenä ja savuverhona suurpääoman fasistisille tavoitteille.⁵⁴¹

Lapuanliike mainittiin eduskunnassa ensimmäisen kerran, kun kommunistit tekivät välikysymyksen punaisten paitojen riisumisesta. Kommunistien edustaja Tabell väitti tapausta ennalta suunnitelluksi, koska koululaisille oli annettu lomaa koulusta ennen kokousta ja työväenvastaisia kokouksia oli suunniteltu jo ennen tapahtumaa. Suomen suojeleliiton, Lalliliiton, AKS:n, rintamamiestenliiton ja ynnä muiden muodostama ”Fasisti-internationale” toimi kommunistien mielestä lapuanliikkeen syytöstehtävänä.⁵⁴² Tauno Saarelan mukaan kiihkeässä eduskuntakeskustelussa punaisten paitojen tapauksesta esiintyi *liioittelua, vääristelyä ja yksinkertaistamista*. Kommunistien toiminnan kieltämistä vaativat käytännössä kaikki porvarilliset puolueet, tosin maalaisliitosta osa oli sitä mieltä, ettei kommunisteista ollut akuuttia uhkaa.⁵⁴³

Kommunistit ja sosialidemokraatit tekivät erilliset välikysymykset kirjapainon särkemisestä. Viimeistään tässä vaiheessa kommunistit olivat avoimesti SDP:nkin kanssa eri linjoilla suhtautumisessaan lapuanliikkeeseen. SDP:n eduskuntaryhmä tiedusteli: onko hallitus tietoinen *lapualaisliikkeen kiihotuksesta* ja jos on, niin miksei hallitus tee sille mitään? Kommunistit taas tiedustelivat hallituksen toimia *fasistien hyökkäyksen lopettamiseksi*. Ensinnäkin kommunistit halusivat osoittaa, että heidän kieltämisensä olisi perustuslainvastaista. Toisekseen lapualaisten itselleen ottama valta käytännössä romuttaisi porvarillisen demokratian. Merkillepantavaa oli, että kommunistit vetosivat ensimmäistä kertaa porvariston diktatuurina pitämänsä järjestelmän laillisuuteen. Lapualaisten väkivallan intensiivisyys oli tullut kommunistien verkostoille yllätyksenä.⁵⁴⁴

SKP:n Neuvostoliitossa järjestetyssä puoluekonferenssissa heinäkuussa 1930 Otto Ville Kuusinen totesi, että *lapualaisbandismi* on Helsingistä järjestetty. Maan alle painet-

⁵⁴¹ Ruuskanen 2006, s. 13, ks. myös Nygård – Salokangas 1987, s. 222–223, Saarela 2008, s. 785–788, Haataja, Hentilä, Kalela & Turtola 1976, s. 162, Lackman 1985, s. 181–182. SKP:n Kullervo Manner totesi 20.12.1929, että porvaristo ja suurtilonpoikaisto käyttivät hyväkseen epätoivoisten ja riistettyjen talonpoikien hätää yllyttääkseen ne työväkeä vastaan. Fasismi oli kaikkialla jo käyttänyt hyväkseen kapitalismin henkisesti ja aineellisesti rappeuttamia porvareita.

⁵⁴² Eduskunnan keskustelu 3.12.1929. Pöytäkirjat 1929, s. 1128–1129.

⁵⁴³ Saarela 2008, s. 765–766. Eduskuntakeskustelussa osa keskustelijoista vaati kansalaisvapauksien poistamista siksi, koska niitä oli käytetty väärin. Kukaan porvarillisista kansanedustajista ei tajunnut, että he vaatiessaan kommunistien kansanedustajien vaihtamista, syyllistyivät siihen, mistä Neuvostoliiton olojen perusteella syyttivät kommunisteja. Ks. Eduskuntakeskustelu ”lapualaisliikkeen harjoittama kiihoitus ja sen seuraukset”, valtiopäivät 1930, pöytäkirjat, s. 833–899.

⁵⁴⁴ Uola 2006, s. 196–197, Perälä 1998, s. 87, Lackman 1985, s. 182.

tu SKP yritti vielä lähettää julkilausumiaan, kapitalismia vastaan lokakuussa 1930. Kommunistit tulksivat lapuanliikkeen olevan vain yksi osa valtion fasistisoituvaa kehitystä. Myös sosialidemokraattien fasistinen luonne oli paljastettava.⁵⁴⁵

Kommunistit jakautuivat kahteen linjaan, toinen linja uskoi koko suomalaisen porvariston olevan yksi kokonaisuus ja monoliitti, jonka toimintaa voitaisiin ennustaa ja selittää osana marxilaista historiakäsitystä. Toinen linja taas piti porvaristoa tekopyhänä, kun se ensin julisti periaatteitaan, mutta oli kriisin tullen valmis luopumaan niistä. Konfliktissa lienee kyse siitä nähtäisiinkö järjestelmä määritelmällisesti vihollisena vai olisiko siinä jotain kansanvaltaa, jota pitäisi puolustaa. Niitä, jotka näkivät järjestelmässä ainakin välineellistä hyvää, pidettiin kommunistien sisällä opportunisteina ja hoipertelijoina, muun muassa Otto-Ville Kuusinen ei hoipertelua hyväksynyt, vaan vaati koko työväen asenteen muuttamista puolustuksellisesta hyökkääväksi. Konsensus vallitsi kuitenkin siitä, että lapuanliikkeen nousu oli fasismin merkki ja talonpoikien osallistuminen siihen toisti vain fasismin synnyn yleismaailmallista kaavaa, vaikka toimet SSTP:tä vastaan olisivatkin laillisia, ne olisivat sitä kommunistien mielestä vain korkeintaan näennäisesti. Fasismi saataisiin aikaan demokraattisinkin keinoin.⁵⁴⁶

SKP oli vuoden 1931 puoluekonferenssissa toistanut kantansa *lapuanliikkeen nimellä kulkeneeseen liikkeeseen*. Lapuanliike oli pankkiireiden ja metsäteollisuuden johtama liike talonpoikia vastaan. Kommunistien hiljaiselo alkoi puolueen illegalisoimisesta ja loppui vähäksi aikaa Mäntsälän kapinan yhteydessä, kun kommunistit levittivät salaisia julistuksiaan. Kommunistit totesivat salaisessa kokouksessaan, että puolueen reaktio vuoden 1932 tilanteeseen oli ollut liian hidas. Kaikki porvarit olivat kuitenkin käytännössä yksimielisiä suhtautumisessaan Neuvostoliittoon. SKP:n mukaan Mäntsälän tilanne ratkesi, kun talonpoikia ei saatu mukaan kapinaan. Kapinan kukistaminen ei kuitenkaan olisi merkityksellistä, niin kauan kuin porvariston ”fascistinen yhteisrintamajärjestelmä” vallitsisi. SKP:n siirryttyä maan alle se ei enää voinut vaikuttaa tapahtumiin.⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ Lackman 1985, s. 182, 186–187, Lackman 2007, s. 234–237, Kokko 1930A, s. 71–72, Saarela 2008, s. 779–780. SKP:n jäsen J. K. Lehtinen kirjoitti, että oikeisto yritti lapuanliikkeen avulla järjestää fasistista liikettä maaseudulta alkaen.

⁵⁴⁶ Saarela 2008, s. 770–774, 777.

⁵⁴⁷ Lackman 1985, s. 204–205, 207–208, 336–340. Turussa levitettiin lehtistä, jonka mukaan porvarit aikaansaavat politiikallaan sodan sekä Neuvostoliittoa että Suomen työläisiä vastaan ja nälänhädän. Lackmanin mukaan SKP:n tulkinta Mäntsälän kapinasta oli virheellinen. Tilanne päinvastoin oli demokratian kannattajien ja diktatuuriin tai ainakin jonkinlaiseen autoritaariseen koneistoon pyrkivien tahojen välinen

Vesa Vareksen mukaan kommunismi sisällissodan jälkeisessä tilanteessa oli erilaista kuin kommunismi toisen maailmansodan jälkeen. SKP vastusti järjestelmää kategorisesti ja halusi raivata tieltään porvareiden lisäksi myös sosialidemokratian. Yhteistyötä ei sosiaalifasistien kanssa edes yritetty, koska Stalin ja Komintern olivat leimanneet sen oikeisto-opportunistiksi. Toisaalta kommunismi voidaan nähdä myös sisällissodan jälkeisestä kurjuudesta nousseena vasemmistoradikalismina, joka oli enemmän sosiaalista kuin ideologista vastustusta.⁵⁴⁸

Kommunisteille Kosola henkilönä ei ollut merkityksellinen, koska he pitivät lapuanliikettä rakenteellisena ilmiönä, kapitalismin kriisin tuotoksena. Tuotantosuhteiden määrittämä luokkayhteiskunta murtuisi vääjäämättä työläisten vallankumouksen edessä. Kollektiivisen ja deterministisen historiakäsityksen mukaan Kosola oli vain historian lakien ja vääjäämättömän kehityskulun tulosta.

5.6 SDP

SDP oli sanoutunut irti, illegaalin SKP:n perustavoitteista viimeistään vuonna 1926.⁵⁴⁹ SDP jäi kuitenkin odottamaan, miten kommunismi jatkossa kehittyisi. Sventorzetski kirjoitti vielä vuonna 1928 teoksen selventämään SDP:n linjaa suhteessa kommunismiin.⁵⁵⁰

SDP:n puheenjohtajan, Väinö Tannerin, mielestä lapuanliikkeellä oli alusta asti menettelytapakriisi. Tavoite oli selkeä: vallankumous. Mutta sitä yritettiin naamioidun kan-

kamppailu, vaikka Svinhufvudin rintama hieman natisikin. Julistusten tavoitteena oli ilmeisesti vain aikaansaada lisäpainetta jo lapuanliikkeen kanssa ongelmassa olevalle hallitukselle ja osoittaa, että kommunistitkin olivat olemassa. Toisaalta julistuksia ei liene moniin käsiin kulkeutunut.

⁵⁴⁸ Klinge 1972, esimerkiksi s. 167. Vares 1996, s. 413–417.

⁵⁴⁹ Hyvämäki 1971, s. 203, Huttula 2000, s. 92, Soikkanen 1975, s. 432–435. Sventorzetski 1926. SDP:n kansanedustaja Reinhold Sventorzetskin (Svento) mukaan kommunistien taktiikka vaihteli eri maiden mukaan, esimerkiksi Englannissa ja Italiassa käytettiin eri keinoja. Trotskin tapaus kuitenkin osoitti, ettei puolueessa sallittu kuin yksi mielipide. Tosin SDP:n linja muuttui vuoden 1930 puoluekokouksessa Tannerin tultua puoluejohtoon huplilaisten vaikutusvalta väheni - vain Paasivuori ja K. H. Wiik jäivät vuoden 1926 puoluejohdosta jäljelle. Rauhala (1920, s. 21) toteaa, että ”On suorastaan huvittavaa, että kokonaisuudelle ihmiskunnan kehitykselle koetetaan rakentaa horoskooppi riitelemällä muutamain Marxin lauseiden tulkintoista”. SKP leimasi jo vuonna 1926 pitämässään puoluekokouksessa porvaripuolueet fasistisiksi ja myöhemmin SDP:täkin alettiin pitää sosialifasisteina.

⁵⁵⁰ Palonen 2003, s. 501–502. Ks. myös Sventorzetski 1928, s. 7, 11, 13, 38–39, 47, 65–67. Palosen viittaus em. teokseen. Poliitikassa vallitsee Sventorzetskin mukaan selviöitä, joihin tutustuminen on välttämätöntä. Kun selviöt tunnustetaan, on kehityksen ennakoiminenkin mahdollista.

sannousun avulla. Laillisuus oli 1920-luvun Suomessa venyvä käsite. Rafael Haarla jopa pyysi vuonna 1928 Tanneria diktaattoriksi, koska hän oli poliittisesti riittävän laajapohjaisen kannatuksen saava henkilö. Haarla totesi, että junta hoitaisi asian muutamassa kuukaudessa.⁵⁵¹ SDP:n puolueoimikunta antoi 12.6.1930 lausunnon, jonka mukaan suojeluskuntiin ja upseeristoon ei voida luottaa lapuanliikettä kukistamisessa. Hallitus oli kahden tulen välissä: vasemmisto esti määrävähemmistöllään sananvapauslakien tiukentamisen, lapuanliike taas oli ottamassa marssien ja lähetystöjen avulla oikeutta omiin käsiinsä.⁵⁵²

Tanner oli yrittänyt saada presidentti Relanderia kieltämään marssin järjestämisen, mutta Relander kieltäytyi, koska se johtaisi vain *täydelliseen anarkiaan*⁵⁵³.⁵⁵⁴ Heinäkuussa 1930 SDP:llä järjesti kokoukset Seinäjoella ja Lapualla. Väinö Tanner puhui molemmissa ja tuomitsi lapuanliikkeen teot ankarasti piittaamatta parista sadasta aseistetusta lapualaisesta, jotka olivat läsnä kokouksissa. Tanner totesi SDP:n puoluekokouksessa 1930 lapuanliikkeen olevan seuraus kommunistien järjettömyydestä. Kokouksia hän piti rauhallisten kansalaisten mielenilmaisuuina.⁵⁵⁵

Toisaalta tilanne oli muuttunut, kun fasistit koettivat saada koko lapuanliikkeen johdon käsiinsä. Analyysistä tekee mielenkiintoisen se, että samaan aikaan keskustapoliitikot olivat lapuanliikkeestä suunnilleen samaa mieltä. Tanner koetti ehkä saada aikaan tilan-

⁵⁵¹ Paavolainen 1984, s. 174–176, 177, Uola 2006, s. 194. Kailasta ks. Ahti 1999, s. 441–443. Hakalehto (1973, s. 105) kertoo, että 3.12.1928 Haarla saapui Elantoon ja kertoi Tannerin olevan ”ainoa mahdollinen” ja ”kaikin puolin sopiva” ryhtymään ”Suomen Mussoliiniksi”. Lehtola (1994, s. 151) toteaa tähän että ”tutkijoiden suhtautuminen Haarlan salahankkeisiin on vaihdellut ”syytetyn” mukaan”. Tannerin katsotaan tulleen ”tietoiseksi oikeistokaappauksen uhasta”. Kun Haarla puuhasi samaa hanketta Walleniuksen kanssa, on sen taas katsottu merkitsevän sitä, että Wallenius alkoi ”valmistella diktatuuria.” Wallenius ei sitä paitsi ollut osallisena edes hallituksen suunnitelmassa talonpoikaismarssista, vaan valtuudet oli annettu Arne Sihvolle. Siltalan (1985, s. 188) mukaan Wallenius olisi toiminut ”eräänlaisena hallituksen alaisena diktaattorina”. Lehtolan (1994, s. 399) mukaan tämä olisi ollut jo käsitteellisestikin mahdotonta. Lisäksi Lehtolan mielestä Haarlalla tuskin olisi ollut mahdollisuuksia nostaa miehiään valtaan. Myös Haarlasta liikkui juttuja. Ks. Työn Voima 26.9.1930, Suomen Sosialidemokraatti 26.9.1930. ”Tehtailija Raf. Haarla kirjeenvaihdossa Itävallan fascistien kanssa”. Toisaalta kun Wallenius oli osallisena kapinassa ja Ståhlbergin kyydytyksessä, oli diktatuuripuheilla hieman katettakin. Siltala toteaa tosin toisaalla tutkimuksessaan (1985, s. 90), että vain ani harvat edes hakivat vallankumousta - maata olisi ollut käytännössä mahdotonta hallita ilman eduskuntaa. Oikeistoradikaaleistakin suuri osa oli legalisteja. Ks. Halmesvirta 2010, s. 95. Myös Elmo Kailaa pidettiin ”sinä miehenä”. Tanner totesikin Relanderille vuonna 1927, että ”se mies ei saisi olla irti”. Myös EK:n mukaan hän oli ”vaarallinen henkilö”.

⁵⁵² Huttula 2000, s. 118, Uola 2006, s. 198.

⁵⁵³ Hakalehto 1973, s. 107.

⁵⁵⁴ Hakalehto 1973, s. 106–107, Ks. myös Soikkanen 1975, s. 514.

⁵⁵⁵ Hakalehto 1973, s. 113, Soikkanen 1975, s. 537. Tannerin rohkea esiintyminen lapuanliikkeen vastustajana heikensi lapuanliikkeen luomaa pelon ilmapiiriä.

netta, että kommunisteista päästäisiin eroon ilman, että SDP joutuu osallistumaan likaiseen työhön. Toisaalta Tanner saattoi myös pelätä liikehdinnän radikalisoitumista ja jopa fasistisoitumista, ellei ratkaisua kommunismikysymykseen saataisi aikaan pikaisesti.⁵⁵⁶

SDP lähti 1930 vaaleihin puolustusasemista. Oikeusvaltion ajatus tuli nyt keskeiseksi, kun aiemmin SDP oli korostanut oikeusjärjestyksen suojaavan vallitsevaa järjestelmää ja sen ryhmien etuoikeuksia. Oppositiojohtaja Väinö Tanner jyrisi Tampereella 17.9.1930, että *maassa ei ole koskaan ollut niin saamatonta hallitusta kuin nyt on*⁵⁵⁷. Taistelu kansanvallan puolesta ylitti nyt myös kuilun porvaristoon. Vasemmisto ei vaaleissa mainittavasti heikentynyt, koska valtaosa kommunisteista äänesti nyt SDP:tä. SDP myös alkoi nostaa eduskunnassa entistä enemmän esille lapuanliikkeen tekoja. Lapuanliike syytti SDP:tä tekopyhydestä. Se oli ottanut kommunistien työväentalot ja omaisuuden käyttöönsä ja vielä osan kommunisteistakin hoiviinsa.⁵⁵⁸ Ilmeisesti 1930 vaalien alla julkaistiin vihkonen *sosialidemokraateista, laillisuudesta, kansanvallasta y.m.*, jossa ruodittiin SDP:tä kovalla kädellä. Vihkosen mukaan SDP oli ajanut vallankumousta, auttanut työmaaterroria ja suhtautunut nihkeästi suojeluskuntiin ja armeijaan.⁵⁵⁹

Väinö Tanner vaati 2.12.1930 tehdyssä SDP:n välikysymyksessä hallitukselta toimia levottomuuksien lopettamiseksi. Välikysymystä edelsi presidentti Ståhlbergin kyyditys. Sisäministeri Kuokkanen vastasi, että hallitus on saanut ilmoittautumiset väkivaltaisuuksista ja asiaa aletaan käsitellä. Lisäksi jo lokakuussa alkaneet ilmoittautumiset voitiin lukea hallituksenkin ansioksi.⁵⁶⁰ SDP kävi hyökkäykseen hallituksen linjaa vastaan ja teki välikysymyksen, 19.12.1930. Nyt maalaisliitto alkoi tulla SDP:n linjoille, eikä enää keuhunut lapualaisia kommunismin kukistamisesta. Eduskunnassa käytiin vuonna 1931 tiukkaa väittelyä lapuanliikkeestä ja sen vallankaappausaikeista. Vastakkain olivat kokoomus ja SDP maalaisliiton vaietessa solidaarisuudesta hallituskumppaniaan kohtaan. Maalais-

⁵⁵⁶ Hakalehto 1973, s. 103–104.

⁵⁵⁷ Suomen Sosialidemokraatti 18.9.1930.

⁵⁵⁸ Soikkanen 1975, s. 507, 516–517, 519–522, 524, Kokko 1930A, s. 74–79. Ks. esim. Työn Voima 25.9.1930. ”Kansanvallan puolesta. Lailliset olot palautettava”, Työn Voima 27.9.1930. ”Väkivalta ja laittomuus lopetettava”, Työn Voima 29.9.1930. ”Tie parempiin olosuhteisiin kulkee vaaliurnan kautta”, Suomen Sosialidemokraatti 7.9.1930. ”Laillisuus voittoon”, Suomen Sosialidemokraatti 28.9.1930. ”Lapualaisuus haluaa tuhota kansanvallan”, Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 18.9.1930. Kokon mukaan kommunismi oli Suomessa suosituimpaa kuin muualla Euroopassa.

⁵⁵⁹ Sosialidemokratiasta, laillisuudesta, kansanvallasta y.m. Helsinki 1930, Alfa. (lähteessä ei tekijää eikä muita tietoja).

⁵⁶⁰ Juva 1977, s. 416–420. Mikko Erich kuvasi sosialidemokraattiehdokkaiden puheiden häiritsemistä ja terroria.

liiton vaikenemista SDP ei hyväksynyt. Tosin vallankaappausuhuja koskevassa keskustelussa 1931 puolueet olivat jo lähempänä toisiaan.⁵⁶¹

Huhtikuussa 1931 perustuslakivaliokunnan mietinnössä keskustalaiset puolueet hyökkäsivät lapuanliikettä vastaan kokoomuksen vastustamisesta huolimatta. Päätelmänä voitaneen todeta, että SDP teki parhaansa irrottaakseen maalaisliittoa lapuanliikkeestä. Muistelmissa lapualaisaika nähtiin taisteluna lain, demokratian ja oikeusvaltion puolesta.⁵⁶²

6 Päätäntö

6.1 Retoriikan muutokset

Kosolan puheiden retoriikan tutkiminen on puheiden tulkitsemista. Retoriikka kehittyi ajassa lapuanliikkeen mukana ja oli enemmän reagoimista tapahtumiin kuin tapahtumien määrittäjä. Lapuanliike käytti erilaista retoriikkaa eri henkilöille, ryhmille ja eri tilanteissa. Kosolan rooli reetorina oli kontekstisidonnainen. Hän muutti retoriikkaansa tilanteen mukaan⁵⁶³. Puheissa toistuvia teemoja olivat myyttinen itsenäisyystaistelu Venäjää vastaan, vapaussota, lain ja moraalin suhde suhteutettuna illegalismiin ja Jumala. Vapaussodasta saatu pyhä voitto raskain uhrein oli tuonut seurauksenaan velvollisuuden toimia lapuanliikkeessä illegaalien itsenäisyystaistelun hengessä – jatkaa vapaussotaa, kunnes viimeinenkin vastustaja olisi kaatunut. Keskeistä olivat myös olosuhteet: laki ja moraalit olivat yhteen sovittamattomat. Siksi kristillisestä moraalista, olosuhteiden pakosta ja puhtaasta turhautumisesta johdettu Lapuan laki rakennettiin ratkaisemaan ongelmia.

Kosolan retoriikan pääkäsitteenä oli isänmaa. Isänmaa liittyi Kosolan puheessa suu-

⁵⁶¹ Työn Voima 20.12.1930. ”Muodollinen luottamuslause hallitukselle eilen illalla sos.dem. välikyömyksessä.”, Aamulehti 20.12.1930. ”Tannerin ja muiden sosialistiedustajien hallituksen kaatamisyritys epäonnistui”. Siltala 1985, s. 396, Suomen Sosialidemokraatti 20.3.1931, Uusi Suomi 18.3.1931, Uusi Suomi 20.3.1931. Ks. myös valtiopäivät pöytäkirjat 1931 I, ”Laillisen järjestyksen ja oikeusturvan säilyttäminen maassa” s. 239–280.

⁵⁶² Ks. Perälä 1998, s. 210–213 ja Ajan Sana 15.4.1931, 16.4.1931. Fagerholm 1977, s. 67–70.

⁵⁶³ Vrt. 21.2.1932, puhe ja Svinhufvudin vaalitulaisuudessa, 9.1.1931 pidetty puhe.

reen kertomukseen kansasta. Se oli toiminnan päämäärä, oikeuttaja ja siten symboli toiminnalle. Jumala oli isänmaan takaajana ja auktoriteettien auktoriteettina. Kun Jumalan tahtoa eivät ainakaan lapuanliikkeen vastustajat voineet tietää, saati ymmärtää, oli lapuanliikkeellä lyömätön etu puolellaan. Isänmaa käsitettä lapualaiset käyttivät eksplikoimatta ja tulkitsematta, joten sitä on pohdittava tekstien asiayhteyden kautta. Maalaisyhteiskunnassa isänmaa ilmaisi tiettyä myyttistä järjestystä, se näyttäytyi retoriikassa toiseuden kautta. Isänmaa oli kommunismin negaatio ja toisaalta se oli heidän tuntemansa tuttu maalaisyhteiskunta, jota vieras kommunismi uhkasi. Kommunismi oli vierasta kahden ulottuvuutensa kautta – se oli ulkomailta tuotu kaupunkilaisen teollisuustyöväestön aate ja sen menestyminen Venäjällä vahvisti viholliskuvaa Venäjästä.

Puheen sisällöissä ja teemoissa isänmaa säilyy Kosolan retoriikassa suunnilleen samana punaisista paidoista Mäntsälän kapinaan saakka. Isänmaa on arvojen koostumus, määrittäjä ja yhteiskunnan perustava rakenne. Isänmaan puolesta toiminta oli isänmaan säilyttämistä juuri toiminnan käytännöllisyyden kautta. Lapuanliikkeen edustajat kokivat edustavansa isänmaan oikeita arvoja. Arvot henkilöityvät lapuanliikkeen toimijoissa. Lapuanliikkeen toimijat kokivat palauttavansa ja uudistavansa arvoja. Lapuanliikkeen toiminnan kautta myös luotiin isänmaalle uusia arvoja.

Jumalan avulla taistelu kommunismia vastaan tehtiin yliluonnolliseksi ja voitiin siten voittaa lopullisesti. Jumalan tahto oli myös retorisesti tärkeä, sillä se metafyyssisenä ylitti kaiken ja sen nimissä voitiin uhrata kaikki. Kommunismi oli tästä näkökulmasta katsoen kuin perisynti, johon osa kansasta lankesi. Yksinkertainen osa kansasta menetti isänsä rakkauden ja möi lopulta sielunsa eli kansalaisuutensa, paholaiselle eli Neuvostoliitolle, SKP:n muodossa. Lapuanliike oli sovitus. Se toteuttaisi korkeampaa oikeutta, Lapuan lakia, ja palauttaisi ja siten pelastaisi kansallisen paratiisin. Absoluuttista pahaa vastaan saattoi taistella vain väkivalloin. Lyhyemmin todeten: lapualaiset uskoivat, että aito porvarillinen valkoinen Suomi on aatteellis-poliittisena ideaalina olemassa. Tarvitsi vain löytää se uudelleen.⁵⁶⁴ Puheet olivat näin saarnoja ja kertomuksia siitä, miten tulee toimia. SDP muodostui viholliseksi siksikin, koska se talonpoikaismarssissa konkreettisesti kieltäytyi taistelemasta kommunismia vastaan – ainakaan lapualaisten keinoilla. Isänmaa ja Jumala olivat pyhiä, loukkaamattomia ja liittyivät yhteen juuri pyhyytensä kautta.

⁵⁶⁴ Huttula 2000, s. 340.

Uusia arvoja luotiin voluntarismin kautta: *me teemme mitä tahdomme*. Lapuanliikkeen nimissä toimineet katsoivat olevansa oikeutettuja ja velvoitettuja luomaan uusia arvoja, jotka he halusivat toiminnallaan tehdä yleispäteväksi laiksi. Toisaalta Kosola kiisti talonpoikaismarssilla, 7.7.1930, lapuanliikkeen erehtymättömyyden: *meissä on paljon vikoja*. Ilmeisesti hän viittasi tällä siihen, että lapuanliike toteutti epätäydellisesti päämääriään. On myös mahdollista, että Kosola viittasi tällä omaan epätäydelliseen itseensä⁵⁶⁵. Samassa puheessa Kosola vetoaa kommunisminvastaisen toiminnan olevan oikeutettua jopa jumalallisella auktoriteetilla.

Voluntarismi kannatteli lapuanliikettä, varsinkin sen alkuvaiheissa ja oli liikettä eteenpäin vievä voima, mutta sen ongelma alkoi näkyä talonpoikaismarssin aikaan. Kuivitelu kertomus kansan oikeasta päämäärästä ja tarkoituksesta ei kohdannut todellisuutta. Isänmaa monopolisoitiin oikeistolle sisällissodan jälkeen. Tämä ilmeni muun muassa suojeluskunta-aatteessa.⁵⁶⁶ Voluntarismin kautta lapuanliike tunsu itse määrittelevänsä isänmaata. Näin liike voidaan nähdä oikeistoradikaalina vertailukohtana säilyttävään oikeistokonservatismiin. Retoriikassa toistui kolminaisuus Jumala, isänmaa ja kotiseutu.

Toimijat olivat puheessa miehiä, samoin kommunistitkin. Kommunistit jouduttiin kuvaamaan jollain tavalla vertaisina, jotta toimintaa niitä vastaan voitiin argumentoida. Kun toiset olivat kaatuneet sisällissodassa, oli toimittava, jottei esi-isien pyhä muisto tuhoutuisi. Käytännössä toimintaan kiihotettiin yleisesti. Jos laittomuuksia tapahtui, ei voitu väittää, että Kosola olisi kehottanut siihen, koska hän vain käski toimimaan. Isänmaakäsitteen myötä lapuanliike voitiin esittää epäpoliittisena liikkeenä ja kätkeä näin sen intressit.

Maaseudulta alkanut kansannousu ilmensi myös maaseudun rehellisyyttä ja suorasekäisyyttä kaupungin nihilististä puoluepeliä vastaan, jossa vain oma intressi ratkaisisi. Kosolan puheissa lapuanliike tulee historia-analyysin kautta vain yhdeksi lenkiksi tapahtumien pitkässä ketjussa. Puheet olivat tässä mielessä myös viestejä, kehotuksia ja varsinkin loppuvaiheessa käskyjä toimia.

⁵⁶⁵ Pohjanmaalla vaikuttaneen herätysliikkeen, körttiläisyyden, mukaan ihminen on heikko ja hänen täytyy rukoilla ja ”ikävöidä” Jumalaa pelastuakseen. Pohjanmaan keskeisiä körttejä olivat muun muassa Jonas Lagus ja Nils Gustav Malmberg, jotka saivat vaikutteita Paavo Ruotsalaiselta, herätysliikkeen keskeiseltä oppi-isältä. Ks. tarkemmin Remes 1995, s. 46, 125–130, 373.

⁵⁶⁶ Siironen 2008, s. 178.

Sisällissodassa *Ääni kansasta* irrotti maan *ryssistä*⁵⁶⁷. Suomessa kansalaisen käsite vastasi kysymykseen mitä on olla suomalainen. Lapuanliike määritteli tätä toimintansa ja retoriikkansa kautta. Sisällissodan julmuus osoitti kansan olevan kykenemätön selvittämään ristiriitoja intressikiistoina, joihin voisi löytyä kompromisseja. Suomessa kamppailu käytiin siitä kenellä oli oikea tulkinta ja ennen kaikkea tieto kansan sisimmistä tarpeista. Molemmat osapuolet ajattelivat, että heidän tulkintansa on ainoa ja oikea. Kansakäsitteen poissulkevuus oli vahvimmillaan sisällissodan jälkeen. Varsinkin radikaali oikeisto alkoi työstää diskurssia kansasta. Poliittisen poissulkevuuden lisäksi poissulkemisella oli myös etninen dimensio, esimerkiksi romanit, saamelaiset ja venäläiset suljettiin pois. Kansa oli lapuanliikkeen toimiva subjekti.⁵⁶⁸

Kosolan retoriikan keskeinen kysymys oli, ketkä edustivat Suomen kansaa ja kenellä oli oikeus käyttää valtaa kansan nimissä. Lapuanliike halusi retoriikallaan käyttää valtaa. Valta ilmeni toiminnassa. Juuri vallankäyttö, esimerkiksi väkivaltaisina kyydityksinä ja työväentalojen naulauksina, satoi retoriikan ja toiminnan yhteen. Kosola kansanjohtajana oli nimenomaan toiminnan mahdollistaja. Kansaa olivat toisaalta myös yksinkertaiset kommunismin rivikannattajat, jotka tuli sivistää pois vaarallisesta ja pahasta opistaan. Toisaalta, kun kansakuntaa vaadittiin lapuanliikkeen nimissä irtisanomaan osa kansalaisistaan, oltiin samalla valmiina katkaisemaan kollektiivinen tajunta ja tuottamaan sisäisesti tulehtunut yhteisö, ilman kansallista eheyttä ei kansan mentaalinen luovuus pääsisi toteutumaan.⁵⁶⁹

Kosolan retoriikassa toistui se, että sisällissodan jälkeen juridiset keinot olivat riittämättömiä ja vain auttoivat kommunismin nousua takaisin. Niinpä oikeuskäsitys muuttui voluntaristiseksi vahvemman valta -ajatukseksi. Tämä ilmenee siinä, että mitä enemmän Kosola sai, sitä enemmän hän vaati. Vallan näkökulmasta asiat perusteltiin tekojen jälkeen. Toiminta oli Kosolan puheissa useimmin ensisijaista. Teoriaa keksittiin vain palvelemaan toimintaa.

Retoriikan keskeiset muutokset ovat sen radikalisoituminen uusien tavoitteiden ja toiminnan myötä. Uskonto tuli retoriikkaan mukaan toisesta Lapuan kokouksesta lähtien.

⁵⁶⁷ Vrt. Kosolan ensimmäinen puhe Lapuan ensimmäisessä kokouksessa.

⁵⁶⁸ Stenius 2003, s. 357–358.

⁵⁶⁹ Virtanen 2001, s. 389. Vrt. Ruuskanen 2006, s. 228. Vaihtoehdottomuuden retoriikassaan lapuanliike luuli tietävänsä kansan tahdon ja sen, mikä isänmaalle on parasta.

Uskonnollinen retoriikka oli huipussaan talonpoikaismarssin aikaan ja alkoi vähentyä vuonna 1931. Keskeinen muutos oli myös uhrimentaliteetin ja riskinottokyvyn nousu vuoden 1931 puheissa. Tämä liittyi radikalisoitumiseen keskeisesti. Kohderyhmän kaventuminen lapuanliikkeen heikentymisen myötä radikalisoiti myös ilmaisutapaa. Retoriikan olennaisin muutos vuonna 1931⁵⁷⁰ oli, se että puheista tulee keskeisempää kuin toiminta. Vuoden 1930 lapualaiskesänä teot kulkivat puheiden edellä.

Lapuanliike pakotti suomalaiset etsimään ja lopulta löytämään luottamuksen maltillisten porvarien yli maltilliseen työväkeen. Jo 1920-luvun kansallisen eheyttämisen politiikka, vaikka se ei teknisesti hallitusten kaatuessa aina niin onnistunutkaan, oli osoittanut, että yhteistyö poliittisten rajojen yli oli mahdollista. Yhteistyö oli mahdollista, koska yhteiskunta ei ollut orgaaninen⁵⁷¹ ja metafyyssinen arvoyhteisö, vaan siinä oli aivan oikeita etu- ja poliittisia ristiriitoja, joiden ratkaisut edellyttivät lopulta poliittisia kompromisseja. Laillisuuspiirit osoittautuivat vahvemmaksi ja ennen kaikkea lapuanliike aliarvioi niiden voiman. Paradoksaalisesti arvoyhteisö muodostuikin lapuanliikettä vastaan.⁵⁷² Kosolan retoriikassa yleisellä tasolla tärkeää oli piilottaa nämä poliittiset ristiriidat ja kieltää niiden poliittisuus. Juuri tähän liittyi Kosolan puheissaan esille nostama poliittisista ristiriidoista historiallisesti syntyneiden puolueiden vallan kritiikki.

Retoriikan muutoksia selittää keskeisesti myös se, että Kosola alkoi menettää valtaansa lapuanliikkeessä sen radikalisoitumisen aikoihin, vaikka julkisuudessa hänestä rakennettiin johtajakulttia⁵⁷³. Kesäkuussa 1930 tilanne oli sellainen, että keulakuvan oli pysyttävä lapuanliikkeen kärjessä - maksoi mitä maksoi. Lempeäluontoinen ja lupsakka kansanmies sai vallan käskä ja sallia, muttei kieltää. Kosola suostui yhä jyrkempien ainesten tahtoon pitääkseen lapuanliikkeen koossa, koska hän ei yksinkertaisesti halunnut sivuun lapuanliikkeen johdosta. Keskenään erimielisiä Kai Donneria, K. R. Karesta ja Pihkalaa Kosola kuunteli, mutta Kosolalla ei ollut kuitenkaan substanssia johtaa käytännön toimintaa⁵⁷⁴.⁵⁷⁵ Tämä näkyi hänen puheissaan moraalisten pidäkkeiden murtuessa Mäntsälää

⁵⁷⁰ Vrt. Kosolan puhe, 13.3.1931.

⁵⁷¹ Käsitys yhteiskunnan orgaanisuudesta tulee Menenius Agrippan tunnetusta metaforasta. Yhteiskuntaryhmien suhteet voidaan redusoida ihmisruumiin eri jäseniin riippuvuuteen toisistaan. Pää on ihmisruumiin tärkein osa. Alapuro 1973, s. 104. Esimerkki yhteiskunnan orgaanisuudesta sisältää historiallisen taustan. Agrippa argumentoi esimerkillään plebejien kapinan kukistamisen puolesta. Ks. Palonen 1988, s. 43.

⁵⁷² Huttula 2000, s. 343. Vrt. Siltalan (1985), teoria laillisuusrintamasta.

⁵⁷³ Vrt. Rovasti K. R. Kareksen lausunto Kosolasta. Ks. Uusi Suomi 10.7.1930.

⁵⁷⁴ Lapuanliike joutui jatkuviin skandaaleihin, ks. Polvinen 1992, s. 266. Ajan Sana 24.12.1930. Neuvosto-

kohti tullessa. Kosola jakoi mielipiteitä vuoden 1930 lopulla jo niin, että hän ei enää voinut liikkua ulkona yksin tappouhkausten takia.⁵⁷⁶

Kosolan retoriikka muuttui sen mukaan, mitkä voimat olivat liikkeen johdossa. Kosolan rooli toimijana oli käytetty loppuun jo vuoden 1930 lopulla, kun maalaisliitto oli irtautunut kokonaan lapuanliikkeestä, mutta rektorina häntä vielä tarvittiin saamaan joukkoja liikkeelle. Mäntsälän kapinan traagista loppunäytöstä ei enää retorisesti selitelty, vaan Kosola kannattajineen poistui paikalta hiljaisesti.

6.2 Retoriikan ja toiminnan suhde

”Kukaan muu ei voi estää tätä (kommunismia) hyökkäystä kuin lapuanliike, sillä me teemme, mitä tahdomme, muut tekevät mitä voivat. Meidän vahva puolemmme on siinä, että huonoina puhujina puhumme luonnollisesti vähän, mutta toimimme sitä enemmän.”⁵⁷⁷

Kysymys retoriikan ja toiminnan suhteesta on Kosolan retoriikkaa ja sen muutoksia tavoitettaessa olennainen. Retoriikan muuttuminen eri tilanteissa liittyy juuri lapuanliikkeen toiminnan muutoksiin sekä lapuanliikkeen taustatoimijoiden välisiin suhteisiin ja Kosolan suhteisiin taustatoimijoihinsa. Toiminnan avulla retoriikka näyttäytyi uudella tavalla perspektiivissä ja kontekstissa. Kosolan retoriikalla voitiin testata millaisia mielialoja kansan keskuudessa on ja toisaalta yrittää siirtää niitä haluttuun suuntaan⁵⁷⁸. Retoriikka oli ainakin väline ja sellaisenaan keino yllyttää ja kiihdyttää epämääräistä toimintaa⁵⁷⁹, mutta toiminnan aiheuttamia menettelytapakiistoja lapuanliikkeen sisälle, retorii-

liiton entinen kauppa-attasea Erzinkian oli jäänyt kiinni väärästä vekselistä. Moskovan puolelta väitettiin, että Erzinkianilla on vielä läheiset suhteet Kosolaan ja halua loikata.

⁵⁷⁵ Siltala 1985, s. 218–219.

⁵⁷⁶ Vuorimaa 1967, s. 222. Vaikka SKP oli kominternin ohjeiden mukaisesti ehdottomasti kieltänyt jäseniään käyttämästä vastaterroria, koska ei ollut ”vallankumouksellinen tilanne”, niin vuoden 1930 lopussa perustettu Suomen Punaisten Rintamamiesten Liitto oli valmis taistelemaan vallankumouksen puolesta. Lapuanliike oli vain mahdollistanut koko järjestelmän haastamisen kokonaan, ”ohi puolueen kohti Moskovaa”. Ks. Lackman 1985, s. 188–191.

⁵⁷⁷ Ilkka 22.11.1930, Ajan Sana 22.11.1930. Kosola lapuanliikkeen viidennessä kokouksessa.

⁵⁷⁸ Vrt. esimerkiksi Kosolan vetoaminen koululaisiin vuoden 1930 lopulla.

⁵⁷⁹ Vrt. luku 3.1. Toiminnan organisoimattomuus teki siitä epämääräistä.

kassa jouduttiin tasapainoilemaan erilaisten taustatoimijoiden välillä.

Lapuanliike huomasi kannatuksestaan, että sillä oli vaikutusvaltaa asioihin, joten asioita ainakin kannatti yrittää muuttaa. Kovalla retoriikalla saatiin aluksi myönnytyksiä aikaan, kuten kommunistilehtien väliaikainen kieltäminen. Toisaalta tässä vaiheessa toiminta oli ainakin yhtä välttämätöntä pelkovaikutuksen aikaansaamiseksi ja liikkeen tunnetuksi tekemiseksi. Ilman toimintaa retoriikka ei olisi muuttunut merkitykselliseksi. Toiminta ilmentää retoriikkaa ja retoriikka ilmentää toimintaa; siksi niiden ensisijaisuuden näkeminen on vaikeaa ja usein tulkinnanvaraista. Ei ole olemassa vain yhdenlaista lapuanliikkeen toimintaa, vaan toiminnan kenttä kyydityksineen, painostuksineen, naulaamisineen ja uhkailuineen on laaja, fragmentaarinen ja taustaorganisaatioiden tavoitteista määrittävä.

Lapuanliike voidaan jakaa ainakin kolmeen osaan ajallisesti. Ensimmäinen jakso oli *alkuperäinen lapualaisuus marraskuusta 1929 kesäkuuhun 1930*, toinen vaihe oli *radikalisoituva lapualaisuus kevästä 1930 syyskesään 1930*⁵⁸⁰ ja lopulta *väkivaltaisen kansanliikkeen vaihe syksystä 1930 aina kevääseen 1932*.⁵⁸¹ Näinä ajanjaksoina retoriikka muuttui entistä uhmakkaammaksi. Puolueisiin suhteutettuna ensimmäinen radikalisoituminen tapahtui suhteessa maalaisliittoon menettelytapakiistan myötä ja toinen radikalisoituminen suhteessa demokratiaan retoriikan koventumisen myötä. Toisaalta, jos lapuanliike oli alussa vain samanmielisten kovaa puhetta, reagoimalla puheeseen heti ja voimakkaasti, olisi voitu ehkä hillitä liikkeen toimintaakin. Toisaalta lapuanliikkeen kannattajilla oli taskussaan vielä se kortti, että vuonna 1930 hallitus ei halunnut, eikä sen taktisesti kannattanut, testata mihin saakka lapuanliike olisi valmis uhkauksiaan lunastamaan.

Epämääräisyys ja huhut olivat lapuanliikkeen suuria voimia. Lapuanliike tuotiin mediaan ja lehdistöön siten, että sen takana näyttäisi olevan suuri voima – tätä voimaa ilmaistiin myös Kosolan, loppua kohti kiihtyvän, yhä ehdottomamman retoriikan kautta. Lapuanliikkeestä luotiin tarinoita, joihin liitettiin mausteeksi erinäisiä huhuja pelkovaikutuksen tehostamiseksi. Toisaalta vallankaappaushuhujen levittäminen ja ILP:n luominen osoittivat, että vastustajatkin osasivat hyödyntää tilannetta. Huhujen levittäminen ja epä-

⁵⁸⁰ Tällöin lapuanliike myös muuttui selvästi fasisempaan suuntaan, Ruuskanen 2006, s. 14.

⁵⁸¹ Huttula 2000, s. 336–337, 339, 340. Lainaukset s. 337.

määräisyys olivat liikkeen toimintatavat, joita sen vastustajatkään eivät aluksi uskaltaneet huhujen realisoitumisen pelossa kääntää.

Liikkeen voimasta näyttivät kertovan esimerkiksi lapualaislähetystöt, muilutukset, työväentalojen sulkemiset ja etenkin talonpoikaismarssi. Siksi Mäntsälän kapinakin vaikutti aluksi uhkaavalta. Menettelytapakiistaa, ja sitä kautta kiistaa lapuanliikkeen ohjelmasta ja toimintasuunnitelmasta, käytiin myös mediassa ja erilaiset näkemykset voimistuivat ja heikkenivät juuri mediassa.⁵⁸²

Retoriikka nousi ensisijaiseksi toimintaan nähden Kosolan vuoden 1931 puheissa. Lapuanliike oli tietoinen tukensa vähäisyydestä ja kovensi retoriikkaansa. Kirjapainon särkemisessä olennaista oli toiminta, jota retorisesti selitettiin. Vaasan marssilla ja talonpoikaismarssilla nousivat juuri puheet tärkeämmäksi. Taustaryhmien merkitys alkoi korostua lapualaiskesän 1930 myötä. Lapualaiskesänä 1930 suhde hallitukseen muodostui juuri julistusten kautta⁵⁸³, myös eduskunta- ja presidentinvaaleihin lapuanliike yritti vaikuttaa vain Kosolan puheihin ja julistuksiin.

Kosolan retoriikka muuttuu lapuanliikkeen toimintaa ensisijaisemmaksi varsinkin viimeisessä puheessa ennen Mäntsälän kapinaa. Vaikka Kosola totesi viikkoa ennen Mäntsälän kapinaa, että lapuanliike on valmis uhrauksiin, jää silti arvoitukseksi, olisiko lapuanliike ollut valmis toimimaan suoraan aseellisesti valtiovaltaa vastaan ja toteuttamaan uhkauksensa. Toisaalta se, että aseita ei lopulta käytetty, osoitti, että uhrauspuheet eivät muuttuneet toiminnaksi. Pahin uhkaus olisi ehkä ollut se, että lapuanliike ei olisi Mäntsälän kapinassa antanut ultimaatumiaan, vaan katkaissut neuvotteluyhteyden.

Lapuanliikkeen toiminta oli makrotasolla; tavoitteiden ja keinojen asettamisessa, epäorganisointua toimintaa, mutta mikrotasolla organisoitunutta⁵⁸⁴, jotta toiminnalle asetetut tavoitteet käytännössä toteutuisivat. Kosola otti tämän huomioon retoriikassaan. Kosola joutui puheissaan tasapainottelemaan tämän ristiriidan kanssa. Myös taustaryhmien väliset ristiriidat ja toimijoiden erilaiset intressit sekä niiden muuttuminen aiheuttivat organisoitumattomuutta käytännön toimintaan. Keskeistä oli toiminnan hektisyys ja kiireellisyys, jo sen laittomuudenkin takia, mistä seurasi yleistä sekavuutta retoriikan ilmaisuun.

⁵⁸² Perälä 1998, s. 305.

⁵⁸³ Vrt. valtiojohto luku.

⁵⁸⁴ Vrt. esimerkiksi kyyditysverkostot ja työväentalojen särkemiset oli pakko organisoida käytännössä jollain tavoin. Toisaalta niiden merkitystä ja seurauksia ei organisoitu.

Kosolan puheet eivät saaneet yllyttää suoranaisesti laittomuuksiin, koska muutoin Kosola itse olisi rikkonut lakia. Esimerkiksi kirjapainon ja työväentalojen särkemisessä retoriikalla tultiin perässä, kun asiat olivat jo tapahtuneet. Toisaalta retoriikalla luodut uhkakuvat ovat enenevässä määrin keskeisiä suhteessa toimintaan Mäntsälän kapinassa. Kosolan radikalisoituessa entisestään retoriikalla luotiin, viimeistään vuonna 1931, uusia päämääriä ja yhä kauaskantoisempia ja siten epämääräisempiä tavoitteita.

On myös selvää, että lapuanliikkeen laajemmat päämäärät, kuten kommunistilait, saatiin toteutumaan uhkaamalla retorisesti ja ennen kaikkea lunastamalla uhkauksia ”Lapuan lain” käytön muodossa. Toisaalta on selvää myös, että toteutuneet päämäärät eivät olleet vain lapuanliikkeen päämääriä ja lapuanliikkeen rooli kommunismin vastustajana oli ainakin valtiojohdon ja oikeistopuolueiden kannalta välineellinen. Tämä ilmeni esimerkiksi menettelytapakiistassa siitä, miten kommunistilait käytännössä toteutettaisiin. Oma osuutensa kommunistilakien hyväksymisessä oli myös lapuanliikkeen synnyllä ja erityisesti talonpoikaismarssilla. Talonpoikaismarssin osanottajien joukko oli kuitenkin kohtuullisen pieni verrattuna Kosolan puheisiin sadoista tuhansista kannattajista.⁵⁸⁵ Vastustajat saattoivat salaa lohduttautua sillä, että lapuanliikkeen voima oli retoriikkaa vähäisempi. Ongelmana saattoi olla myös se, että puheet suuresta tuesta realisoitiin Vaasan ja talonpoikaismarssissa liian aikaisin. Jos lapuanliike oli järjestänyt vain uusia kokouksia, olisi tukea voitu ehkä kerätä lisää kesällä 1930, muun muassa taustaorganisaatioiden kautta. Toisaalta kyydityksissä ja väkivaltaisuuksissa liike oli menettänyt kannatustaan jo ennen marssia.

SDP:n mukaan juuri kesäkuun aggressio kommunismia vastaan painoi kommunistiliikkeen maan alle, missä se, yhä katkeroituneempana yhteiskunnalle, saattoi olla vieläkin vaarallisempi, koska sitä ei voitaisi enää sopeuttaa yhteiskuntaan. SDP laski, että ainoa mahdollisuus selvittää tilanteesta on rakentaa sovintopolitiikkaa oikeiston ja vasemiston välille maalaisliiton kautta. Toisaalta kiistat SAJ:ssa saattoivat muuttaa SDP:n kantaa kommunismin suhteen. Saattaa olla mahdollista, että SDP käytännössä piti lakeja tarpeellisena. Vaaleissa SDP oli menettänyt täpärästi määrävähemmistön, joten se saattoi

⁵⁸⁵ Toisaalta tässä on huomioitava myös se, että Lapuanliike sai marssinsa käytännössä vain Svinhufvudin ehdoin. Toisaalta talonpoikaismarssi oli käytännössä vain tukea hallitukselle, vaikkei se itse lapuanliikkeen menetelmätapoja muuttanut. Yhtäältä LL:n ”jyrkkä siipi” suunnitteli tuovansa Helsinkiin 40 000 miestä ja pitävänsä heidät siellä, kunnes kommunistilait on aikaansaatu. Hallitus varautui myös aseellisesti: muun muassa rannikkopattereita pantiin valmiiksi mahdollisia levottomuuksia varten. Nygård 1982, s. 116–117.

äänestää vastaan tietäen niiden läpimenon.

Lapuanliike ja sitä kautta Kosola ei missään vaiheessa päässyt haluamaansa asemaan – lähimpänä tämä oli Svinhufvudin hallituksen kokoamisessa talonpoikaismarssin jälkeen. Ilmeisesti Suomen Sosialidemokraatin lapuanliikkeen vastainen retoriikka haastoi Kosolaa muuttamaan omaa retoriikkaansa⁵⁸⁶. Retorisesta taistelusta lapuanliikkeen ja sen vastustajien välillä tuli myös itseään kiihdyttävä ja alituisesti muuttuva kehä. Kehä määrittävi tavalla, jolla Kosolan peräänkuuluttamaa toimintaa harjoitettiin. Lapuanliikkeen muilutukset ja työväentalojen sulkemiset voidaan näin nähdä taktisina siirtoina vastustajia vastaan. Lapuanliike alkoi ehkä näyttäytyä retoriikkansa ja ennen kaikkea siitä levitettyjen tarinoiden ja huhujen kautta vaarallisempaan kuin se lopulta oli. Lapuanliikkeen toiminnassa uhkaavaa oli enemmänkin se, mihin tilanne saattaisi kehittyä kuin se, mitä käytännössä tapahtui. Vuonna 1932 optio Lapuan lain käytöstä oli pakko lunastaa liikkeen uskottavuuden kannalta.

Kosola menetti suhteellisuudentajunsa myös toistamalla ja koventamalla uhkauksiaan sosialidemokraatteja vastaan vuonna 1931. Toisaalta hänen menetettyään maltillisten porvareiden tuen, muuta vaihtoehtoa ei oikein enää ollut. Uusia tavoitteita tarvittiin liikkeen kasassa pitämiseksi. Vaatimalla lapuanliikettä jatkamaan toimintaa, hän astui tielle kohti Mäntsälän kapinaa.

Kosolan puheiden avulla katalysoitiin lapuanliikkeen toimintaa. Kosola oli varsinkin loppua kohden julkisivu, jonka takaa muut ajoivat asiaansa, hän oli kaiken yhdistävä tekijä ja ennen kaikkea suoja taustatahojen toiminnalle; siksi häntä tarvittiin. Lapuanliikkeen alkuvaiheessa retoriikkaa käytettiin, jotta kommunismia vastaan saatiin aikaan toimintaa. Vuonna 1931 retoriikkaa radikalisoitiin, jotta ylipäänsä saataisiin aikaan toimintaa. Viimeistään vuoden 1932 puheissa tulee selväksi, että lapuanliikkeen kannalta retoriikka oli ensisijaista toimintaan nähden. Lapuanliikkeen epämääräinen ideologia manifestoitui ja tuli todella olemassa olevaksi vain toiminnan myötä.

Lapuanliikkeen valtaa myös ylläpidettiin toiminnalla, muutoin pelkoefekti ei olisi tehonnut. Kosolan valta oli vain lapuanliikkeen valtaa. Toisaalta retoriikka ei tehnyt lapuanliikkeen huippukaudesta, kesästä 1930, vaarallista, vaan sen teki nimenomaan toiminta,

⁵⁸⁶ Vrt. Kosolan tihentyvät viittaukset juuri sosialidemokraatteihin ja uuden vihollisen, marxilaisuuden nostaminen esiin vuonna 1931.

esimerkiksi kyyditysaallot, joiden pelkovaikutus oli ehkä jopa reaalista vaikutusta suurempi. Siinä mielessä toiminta oli etusijalla ja retoriikka sille alisteista – ainakin valtiojohtoon kannalta katsoen. Ilman toimintaa retoriikallakaan ei ollut merkitystä. Toisaalta ilman retoriikkaa ei ehkä olisi saatu ylläpidettyä ja lisättyä toiminta-alttiutta.

Laitaoikeistolaiset ja aktivistit alkoivat puhua lapuanliikkeen radikalisoituessa kaikkien lapuanliikkeen kannattajien äänellä Kosolan kautta ja legaalilinja alkoi jäädä tappiolle. Siemenet kesäkuun 1930 radikalisoitumiselle kylvettiin jo Lapuan toisessa kokouksessa 15.3.1930, jolloin ensimmäiset vakuutukset ryhtyä sanoista tekoihin kuultiin. Tähän liittyi myös Kosolan vihjailu yksimielisyyden voimasta Lapuan päivien puheessaan. Siemenet alkoivat itää talonpoikaismarssin jälkeisessä kyyditysaallossa. Tämä ei olisi välttämättä onnistunut ilman tehoavaa retoriikkaa, jossa myös mediaa hyödynnettiin. Ilman mediaa retoriikka ei olisi levinnyt niin tehokkaasti niin laajalle.

Kosolaa ohjailivat erilaiset taustaryhmät, joiden tahtoon ja uhkarohkeisiin tavoitteisiin Kosola suostui uskoessaan poliittisiin mahdollisuuksiinsa. Taustaryhmät olivat keskenään ristiriitaisia ja ajoivat erilaisia, osin vastakkaisiakin tavoitteita. Aluksi Artturi Leinonen yritti ohjata kansannousua laillisuuden tielle. Toisessa kokouksessa K. R. Kares ja Hilja Riipinen alkoivat ohjata lapuanliikettä Leinosen ja maalaisliiton jäätyä taustalle. Aktivistit järjestöineen saivat liikkeen otteeseensa talonpoikaismarssin jälkeen ja heidän otteensa vahvistui vuonna 1931. Lopulta vuonna 1932 kaikki valta oli jo luisunut epämääräiselle aktivistisiivelle, muun muassa Kai Donnerin ja Petter Forströmin saatua lapuanliikkeestä tarpeekseen. Lapuanliikkeessä pappien ja aktivistien välille muodostui ristiriitoja tavoitteissa ja menettelytapakysymyksessä. Keskenään kilpailevia tahoja olivat ainakin Kai Donner ja K. M. Wallenius, AKS ja aktivistit, Craucher ja Vuorimaa sekä lapuanliikkeen alussa eri puolueiden väliset ristiriidat.

Retoriikka alkoi muuttua primääriksi toimintaan nähden, enenevässä määrin vuonna 1931, koska lapuanliike ei voinut jatkaa hallituksen painostamista toiminnallaan. Tällöin alkanee Kosolan entistä radikaalimmat puheet alkoivat juuri siksi, että mitään ei enää tapahtunut. Toisaalta se, että Kosola piti matalampaa profiilia vuodenvaihteessa 1931, ei johtunut siitä, että hän olisi ollut tyytyväinen lapuanliikkeen toimintaan, vaan ilmeisesti juuri taustaryhmien vaatimuksesta ja ennen kaikkea Ståhlbergin kyydityksen ja aktivistilehden *laukauksia* artikkelin aikaansaamasta negatiivisesta vaikutuksesta.

Kirjapainon särkemisessä ja lapuanliikkeen kesäkuusta 1930 Ståhlbergin kyyditykseen jatkuneella radikalisoitumiskaudella retoriikalla täytyi lopulta perustella toimintaa⁵⁸⁷. Toisaalta juuri käännekohtapuheissa, kuten vuoden 1931 joulukuun ja vuoden 1932 helmikuun puheissa, voitiin myös puheella kiihottaa suoraan toimintaan. Kirjapaino-oikeudenkäynnin yhteydessä pidetty Vaasan marssi osoitti, että Kosolan viesti kommunismin poistamisesta julkisesta elämästä oli mennyt perille. Mielenkiintoista oli, että niissä kuultiin jopa kovempaakin kritiikkiä kommunismia kohtaan. Toisaalta oman, tosin määrittelemättömän, toiminnan teema tulee Kosolalla esiin jo talonpoikaismarssin jälkeisessä Lapuan päivien puheessa, kun hän käy lävitse muissa maissa tapahtunutta kommunisminvastaista toimintaa ja kehottaa sen jälkeen epämääräisesti kannattajiaan toimimaan. Tällöin retoriikan tarkoitus tulee esiin vasta toiminnassa. Mäntsälää varten lapuanliikkeen olisi pitänyt radikalisoitua nopeammin. Maltillisten pysyminen lapuanliikkeessä piti sen linjaa koossa kesällä 1930, kun tilanne oli herkimmillään. Johtohahmoa ei liikkeelle löytynyt.⁵⁸⁸

Päätelmänä retoriikan ja toiminnan suhteesta voidaan todeta, että joulukuusta 1929 maaliskuuhun 1930 retoriikka oli ensisijaista, koska toiminta pysyi vielä lain piirissä. Maaliskuun 1930 kirjapainon särkemisestä syyskuun 1930 kyydityskieltoon (14.9.)⁵⁸⁹ saakka retoriikalla hankittua kannatusta ulosmitattiin tehostetussa toiminnassa. Tällöin retoriikan ja toiminnan välinen suhde oli vaihteleva ja ehkä eniten symbioottinen. Syyskuusta 1930 presidentinvaaleihin 1931 välisenä *kompromissikautena* toiminnan teho vähentyi ja retoriikka oli yhä enemmän ensisijaista, koska kannatusta täytyi kerätä. Viimeinen neljästä ajanjaksosta oli presidentinvaaleista 1931 Mäntsälään, jolloin yhä kiihtyvä retoriikka muuttui ensisijaiseksi ja määritteli ainakin toiminnan motiiveja.

Toiminta ja retoriikka olivat lapuanliikkeen kannalta juuri toiminnan ja sen tavoitteiden muodostamassa taktisessa suhteessa toisiinsa. Tämä ilmenee Kosolan puheiden teemojen vaihteluista⁵⁹⁰. Toiminta ja retoriikka olivat myös symbioosissa, jossa ne loivat toisiaan ja jonka kautta ne muuttuivat toisikseen. Särjetty kirjapaino oli tehokas viesti

⁵⁸⁷ Vrt. Joulukuu 1930 puhe.

⁵⁸⁸ Huttula 2000, s. 337, Nygård 1982, s. 87.

⁵⁸⁹ Siltala 1985, s. 170. Ks. myös Uusi Suomi 14.9.1930. ”Lapuanliikkeen johto kieltää väkivallan teot.” Kaleva 16.9.1930. ”Lapuanliikkeen johto kieltää jyrkästi kaikki väkivallanteot.”

⁵⁹⁰ Vrt. Kosolan puheiden painotusten ja teemojen erot Svinhufvudin vaalitulaisuudessa ja joulukuussa 1930. Vrt. julistus kirjapainojen särkemisestä, jolloin toiminta ohjasi retoriikkaa.

ilman Kosolan puhettakin. Kosolan retoriikalla vain merkityksellistettiin toimintaa, luotiin sille uusia välitavoitteita ja päämääriä sekä liitettiin sitä laajempaan kontekstiin, esimerkiksi uskontoon ja isänmaahan. Toiminnan taso oli poliittinen optio alkuvaiheessa, mutta Kosolan kannalta välttämättömyys loppuvaiheessa. Retorinen taso taas motivoi toimijoita antamalla kuvaa laajasta kannatuksesta ja tuesta asialle. Kun kiinnostus väheni ja taustaryhmien kannatus ehtyi, ei edes voimistunut retoriikka saanut asioita tapahtumaan.

Lähteet

SANOMALEHDET

(ajanjaksolta joulukuu 1929 – maaliskuu 1932)

Aamulehti

Ajan Sana

Aktivisti (N:o 4. 1930)

Etelä-Suomen Sanomat (22.8.2010)

Helsingin Sanomat

Ilkka

Iltalehti

Kainuun Sanomat

Kaiku

Kaleva

Karjala (vain Mäntsälän kapinan ajalta)

Keskisuomalainen

Pohjan Voima

Satakunnan Kansa

Suomen Sosialidemokraatti

Tiedonantaja

Turun Sanomat

Työn Voima

Uusi Maailma (seuraavat numerot: 4/1964, 9/1964, 5/1967, 6/1967, 7/1967, 8-9/1967, 11/1967, 17/1968, 18/1968, 19/1968, 20/1968, 21/1968.)

Uusi Suomi

VALTIOPÄIVÄASIAKIRJAT

Valtiopäivät 1929, pöytäkirjat I

Valtiopäivät 1930, pöytäkirjat I

Valtiopäivät 1931, pöytäkirjat I

Valtiopäivät 1931, pöytäkirjat II

AIKAKAUSILEHDET

Kangas, Lasse: Artikkelit s. 48–52. ”Lapuanliike alkoikin Sortavalassa”. Suomen kuvalehti (SK) 12/07, 23.3.07.

Meinander Henrik: Artikkelit ”Pelinappula vai riskipeluri?”. Tieteessä tapahtuu 3/2003 9.1. s. 27–30.

INTERNET

<http://areena.yle.fi/ohjelma/6f43fad6a0fb20a33295ac096c2d2bf5>

MUISTELMAT JA PAMFLETIT

Asunta, Heikki (1986), Vihtori Kosola – viimeistä piirtoa myöten. Jyväskylä: Gummerus oy.

Danielson-Kalmari, J. R. (1930), Lapuan liike ja Svinhufvudin hallitus on Suomen ankkuri. Puhe isänmaallisen vaaliliiton vaalijuhlassa 28.9.1930. Isänmaallisen vaaliliiton julkaisuja No 2. Helsinki.

Fagerholm, K-A. (1977), Puhemiehen ääni. Helsinki: Tammi.

Hannula, Uuno (1933), Me teemme, mitä tahdomme. Helsinki: Uusi Kirjapaino.

Hako & Huhtanen (1981), Toim., Lapuan laki vai kansanvalta? Pula-ajan muistelmia.

Ingman, Lauri (1923), Lausuntoja sisäpoliittisista kysymyksistä. Helsinki: Otava

Kaján, Arvid (1930), Lapuan nousu. Suomenkielisen laitoksen toim. Pertti Uotila.

Jyväskylä: Gummerus.

Kansallinen kokoomuspuolue (1929), Kommunismin vaara on torjuttava. Kansallisen kokoomuspuolueen julkaisuja; n:o 8. Helsinki.

Kares, Olavi (1952), Heränneen kansan vaellus. WSOY. Porvoo.

Kares, Olavi (1977), Pohjanmaan lakeuksilla ja Auran rannoilla. Muistelmia vuosilta 1928 - 1939. Porvoo: WSOY.

Kekkonen, Urho (1934), Demokratian itsepuolustus. Porvoo – Helsinki: WSOY.

Kokko, Arvo (1930A), Lapuan laki I. Huopalahti: Tieto Kustannus oy.

Kokko, Arvo (1930B), Lapuan laki II. Huopalahti: Tieto Kustannus oy.

Kosola, Vihtori (1935), Viimeistä piirtoa myöten. Muistelmia elämäni varrelta.

(koonneet Heikki Asunta ja Vilho Viita). Lapua.

Korjus, Jaakko (1967), Vihtori Kosola – legenda jo eläessään. Porvoo – Helsinki WSOY.

Leinonen, Artturi (1960), Vuosikymmenten valinkauhassa. Porvoo – Helsinki: WSOY.

Linkomies, Edwin (1970), Vaikea aika. Helsinki: Otava.

Mosseg, I. (1931), Hätähuuto kansojen vankilasta I ja II. Helsinki: Otava.

Nordström, Ragnar (1996), Voitto tai kuolema. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

Pietilä, Antti (1925), Yhteiskunnallinen siveysoppi. Helsinki: Raittiuskansan kirjapaino.

Pihkala, Martti (1918), Minkäläinen Suomi meidän on luotava. Jyväskylä:
K. J.Gummerus osakeyhtiön kirjapainossa.

Rauhala, N. (1930), Bolshevismi ja olot Venäjällä 1920, Edistysseurojen kustannus oy.

Relander, Lauri, Kr. (1968), Presidentin päiväkirja. II. julk. Eino Jutikkala. Helsinki:
Weilin Göös.

Riipinen, Hilja (1930), Onko kommunismi valistustyöllä kukistettavissa? Jyväskylä:
esitelmä lottapäivillä.

Ruutu, Yrjö (1940), Sosialismi, liberalismi, fasismi. Helsinki: Tampereen työväen
kirjapaino.

Räikkönen, Erkki (1924), Heimokirja. Helsinki: Otava.

Saukkonen, Jussi (1973), Vastuun sukupolvi. Vaasa: Kirjayhtymä.

Sihvo, Aarne (1956), Muistelmiani II. Helsinki: Otava.

Somersalo, Arne (1930), Lapuan tie. Suomen suojelusliiton julkaisuja n:o 4. Helsinki:
Kustannusosake yhtiö kirjan kirjapaino.

Somersalo, Arne (1932), Totuus Mäntsälästä. Helsinki: Ajan Sana
Kirjapaino oy.

Ståhlberg, Ester (1926), Ester Ståhlbergin voittojen ja tappioiden vuodet 1926 - 1934.
Porvoo: WSOY. toim. Vitikka, Olli & Vitikka Hilikka. 1986).

Ståhlberg, K. J. (1930), Kaksi kirjoitusta ja kaksi puhetta. Helsinki:
Uusi kirjapaino-oy.

Susitaival, Paavo (1981), Aktivistit ei hellitä. Tapahtumia, muistelmia ja mielipiteitä
1917 - 1939. Hämeenlinna. Karisto.

Suomen Lukko (1930), Lapualaisliikkeen kehitys ja saavutukset.

Suursuomi on yhtä kuin isänmaa. (1923), AKS: 3. lisätty painos. Helsinki: Juusela &
Levänen O. Y. Kirjapaino ja kirjansitomo.

Swentorzetski, (Svento), Reinhold (1926), Sosialidemokratia ja kommunismi. Helsinki:
Sos.dem. puoluetoimisto.

Swentorzetski, (Svento), Reinhold (1928), Poliitiikan taito. Helsinki. Itsenäisyyden
liitto.

Svinhufvud, P. E. (1930), Lapuan liikkeen tarkoitusperät ovat oikeat ja välttämättömät.
Helsinki: Isänmaallisen vaaliliiton julkaisuja No. 2.

- Tuominen, Arvo (1958)**, Maan alla ja maan päällä. Helsinki: Tammi.
- Virkkunen, Sakari (1975)**, Elias Simojoki, legenda jo eläessään. Porvoo: Wsoy.
- Virmavirta, Jarmo (1977)**, Poliitiikan äänetön yhtiömies. Keuruu: Otava.
- Visanen, Allan (1933)**, Punaista elämää. Leningrad: Valtion kustannusliike kirja.
- Vennola, J. H. (1918)**, Yhteiskunta ja tieteellinen kasvatuksemme. Näkökohtia sosiaalisen sivistyksemme ja korkeakoulukysymyksemme kannalta. Helsinki: Otava.
- Vennola, J. H. (1924)**, Kansanvaltainen valtioelämämme. Helsinki: Otava.
- Vuorimaa, Artturi (1931)**, Kolme kuukautta Kosolassa. Lapuanliikkeen pesässä nähtyä, kuultua, kuviteltua. Mänttä: Mäntän kirjapaino Oy.
- Vuorimaa, Artturi (1967)**, Kokenut kaikki tietää. Muistelmiani seitsemältä vuosikymmeneltä. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Wallenius, Anni (1972)**, Kyyditys. Hämeenlinna: Akateeminen kirjapaino Oy.
- Österman, Hugo (1966)**, Neljännesvuosisata elämästäni. Porvoo-Helsinki: WSOY.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aarnio, Eeva (2003), Puolue. Artikkelit teoksessa *Käsitteet liikkeessä*. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino.

Ahti, Martti (1987), Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918 - 1919. Espoo. Weilin+Göös.

Ahti, Martti (1990), Kaappaus?, Suojeluskuntaselkkaus 1921, Fasismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932. Keuruu: Otava.

Ahti, Martti (1999), Ryssän vihassa. Elmo Kaila 1888 - 1935. Aktivistin, asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjalaseuran puheenjohtajan elämäkerta. Juva: WSOY.

Alapuro, Risto (1973), Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920-1930 -luvulla. Helsinki: WSOY.

Alapuro, Risto, Liikanen, Ilkka, Smeds, Kerstin, Stenius, Henrik (1987), (toim.) Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä Helsinki.

Alapuro, Risto (1994), Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 - 1933, Vantaa: Tammi

Alapuro, Risto (1998), Artikkelit Suojeluskunta paikallisyhteisössä, teoksessa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

Alapuro, Risto (2003), Vallankumous. Artikkelit teoksessa *Käsitteet liikkeessä*. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Althusser, Louis (1984), Ideologiset valtiokoneistot, Jyväskylä: Gummerus

Andersson, Benedict (1983), Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin leviämisen ja alkuperän tarkastelua. Tampere: Vastapaino 2007. Suom. Joel Kuortti.

Andersson, Timo (1995), Isänmaallisuudesta äärioikeistoon. Kaprint ky. Huhmari.

Boas, George (1972), Mitä aatehistoria on. Porvoo: WSOY

Borg, Olavi (1964), Puolueideologiat. Porvoo: WSOY

Ehrnrooth, Jari (1992), Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905 - 1914. Jyväskylä: Gummerus.

Eskelinen, Heikki (2004), Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Juva: WSOY.

Haataja, Hentilä, Kalela, Turtola (toim.) (1976), Suomen työväenliikkeen historia. Joensuu: Kansanvoima kirjapaino.

Haapala, Pertti (1995), Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914 - 1920. Painatuskeskus. Helsinki. Kleio ja Nykypäivä

Hakalehto, Ilkka (1964), Kommunistinen liike. Artikkelit teoksessa. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Toim. Matti J. Castren, Eino Jutikkala, ja Päiviö Tommola. Helsinki: Historian ystävien liitto. Porvoo.

Hakalehto, Ilkka (1966), SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918 - 1928. Porvoo: WSOY.

Hakalehto, Ilkka (1973), Tanner, taipumattoman tie. Helsinki: Yhteiskirjapaino OY.

Halmesvirta, Anssi (2010), Aggressive Ideas – Violent Acts: Vihtori Kosola's language of 'Finnish fascism' Revisited. Teoksessa Monelta kantilta. Prof. Ilkka Nummelalle omistettu juhlakirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino

Hersalo, N. V. (1962), Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Häätavarasta välttämättömyys. Kustantaja Hata OY. Vaasa Oy:n kirjapaino.

Hobsbawm, Eric (1994), Nationalismi. Jyväskylä: Gummerus.

Hobsbawm, Eric (2000), Äärimmäisyyksien aika. Jyväskylä: Gummerus.

Hokkanen, Kari (1986), Kyösti Kallio 2. 1930 - 1940. Juva: WSOY.

Huttula, Tapio (2000), Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929 - 1932. Helsinki: Hakapaino OY.

Hyrkkänen, Markku (2002), Aatehistorian mieli. Tampere: vastapaino.

Hyvämäki, Lauri (1964), Artikkelit teoksessa. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Toim. Matti J. Castren, Eino Jutikkala, ja Päiviö Tommola. Helsinki: Historian ystävien liitto. Porvoo.

Hyvämäki, Lauri (1971), Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista. Helsinki: Otava.

Hyvämäki, Lauri (1972), Aktivistit ja Pietarin retki. Artikkelit julkaisussa Historiallinen aikakausikirja N:o 3.

Hyvärinen, Matti (2003), Valta. Artikkelit teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino 2003. Jyväskylä: Gummerus Kirja

paino Oy.

Immonen, Kari (1987), Ryssästä saa puhua. Helsinki: Otava.

Jacobson, Max (1999), Väkivallan vuodet. 20. vuosisadan tilinpäätös I. Helsinki: Otava.

Jussila, Pentti (2005), Eikö sitä totuutta saisikaan sanoa. Pohjolan sanomien yhdeksän vuosikymmentä. Kemi: Pohjolan Sanomat.

Jutikkala, Eino (1964), Yhden puolueen vähemmistöhallitusten aika 1926 - 1930.

Artikkeli teoksessa Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Helsinki: WSOY.

Jutikkala, Eino (1979), Tampereen historia III. Tampereen keskuspaino 1979.

Juva, Einar W. (1957), Rudolf Walden 1878 - 1946. Porvoo: WSOY.

Juva, Einar W. (1977), Svinhufvud II. 1917 - 1944. Porvoo: WSOY.

Jyränki, Antero (2006), Eduskunnan muuttuva asema, kansanedustuslaitos ja valtiosääntö 1906 -2005. Artikkeliteoksessa Eduskunnan historia 2. Toim. Jyränki, Antero, Nousiainen, Jaakko. Helsinki: Edita prima.

Kakkuri, Pekka (1999), Suomettarelainen maalaisliitossa. Jalo Lahdensuon yhteiskunnalliset aatteet ja toiminta. SHS. Hakapaino OY: Helsinki.

Kalela, Jorma (2000), Historiantutkimus ja historia. Tammerpaino OY. Tampere: Gaudeamus.

Kallentautio, Jorma (1985), Suomi katsoi eteensä. Itsenäisen Suomen ulkopoliittikka 1917 - 1955. Helsinki: WSOY.

Kangas, Lasse (1983), Kustaa Tiitu – tasavallan talonpoika. Kirjayhtymä Helsinki: Gummeruksen kirjapaino.

Kangas, Lasse (1998), Vihtori Vesterinen, Paasikiven ministeri. Jyväskylä – Helsinki: Gummerus.

Kangas, Lasse (2007), Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja keskisuomalainen 1871 – 2007. Jyväskylä: Gummerus

Keravuori, Kirsi (1997), Mäntsälän historia III. Mäntsälän kunta. Jyväskylä: Gummerus.

Kettunen, Pauli (2003), Yhteiskunta. Artikkeliteoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Vastapaino 2003. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Klinge, Matti (1968), Ylioppilaskunnan historia IV 1918 - 1960. Porvoo: WSOY.

Klinge, Matti (1972), Vihan veljistä valtiososialismiin. Juva: WSOY.

Klinge, Matti (1983), Ylioppilaslehti. Jyväskylä: Gummerus.

Korhonen, Keijo (1966), Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan 1920 - 1932. Naapurit vastoin tahtoaan. Helsinki: Tammi.

Korhonen, Keijo (1971), Turvallisuuden pettäessä. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan 1933 - 1939. Helsinki: Tammi.

Kronlund, Jarl (1988), Suomen puolustuslaitos 1918 - 1939. Puolustusvoimien rauhanajan historia. Porvoo: WSOY.

Kulha, Keijo, K. (1989), Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Päivälehti. Helsingin Sanomat. Toimituksia IV.

Kuoppala, V. (1945), artikkeli teoksessa Kytösavut II. Vaasa: Vaasan kirjapaino.

Lackman, Matti (1985), Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918 - 1939. Oulu: Kirjapaino osake yhtiö Kaleva.

Lackman, Matti (2000), Jääkärien tuntematon historia. Suomen vai Saksan puolesta? Helsinki-Keuruu. Otava.

Lackman, Matti (2007), Esko Rieki (1891 - 1973), Jääkäriväriväri, etsivän keskuspoliisin päällikkö, SS pataljoonan luoja. Hämeenlinna. Karisto OY.

Lehtinen, Erkki (1984), Lapuan historia 2. Suomen sodasta pitäjäkauden loppuun. Vaasa.

Lehtola, Veli-Pekka (1994), Wallenius. Kirjailijakenraali K. M. Walleniuksen elämä ja tuotanto. Oulu: Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva.

Lyytinen, Eino (1996), Yleisradion historia 1926 - 1949. Artikkelit: ”Perustamisesta talvisotaan”. Toim. Eino Lyytinen ja Timo Vihavainen.

Majander, Mikko (2010), Paasikivi, Kekkonen ja avaruuskoira. Helsinki: Siltala.

Manninen, Turo (1982), Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Jyväskylä: Ari-paino. Saarijärvi.

Mansner, Markku (1981), Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa. Suomen työnantajain keskusliitto 1907 - 1940. Helsinki: Teollisuuden kustannus oy.

Mikkilä, Timo (2000), Pohjanmaan patriootti Artturi Leinonen. Lievestuore: Jyväskylän yliopistonkirjapaino

Mylly, Juhani (1989), Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia 2. Hämeenlinna: Karisto.

Mällinen, Teuvo (1981), Kaleva 1899 - 1979. 80 vuotta sanomalehteä ja maailmanmenoa. Oulu: Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva – Oulu.

Niinistö, L. J. (1998), Paavo Susitaival 1896 - 1993. Aktivismi elämänasenteena. Tampere: Tammerpaino Oy.

Niinistö, L. J. (2004), Heimosotien historia 1918 - 1922. Hämeenlinna: Karisto.

Niinistö, L. J. (2008), Isontalon Antti. Eteläpohjalainen jääkäri, värväri ja seitsemän sodan veteraani. Hämeenlinna. Karisto.

Nygård, Toivo (1978), Suur-suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimo työ itsenäisessä Suomessa. Helsinki: Otava.(Keuruu).

Nygård, Toivo (1982), Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Ideologiset juuret, järjestöllinen perusta ja toimintamuodot. Jyväskylän yliopisto. Printari. Saarijärvi

Nygård – Salokangas (1987), Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Kustannuskiila OY. Kuopio.

Paavolainen, Jaakko (1984), Väinö Tanner – Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924 - 1936. 3. Helsinki.

Palonen, Kari (1975), Aatevirtauksia Suomessa Snellmanista nykyaikaan. Helsinki: Opintotoiminnan keskusliitto.

Palonen, Kari (1988), Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon. Hämeenlinna: Vastapaino.

Palonen, Kari (2003), Poliittikka. Artikkelit teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino 2003. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Perelman, Chaim (1977), Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino. Suom. Leevi Lehto 1996.

Perälä, Reijo (1998), Lapuan liike ja sanan mahti. Jyväskylä: Gummerus.

Polvinen, Tuomo (1992), J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2. 1918 - 1939. Juva: WSOY.

Renvall, Pentti (1965), Nykyajan historiantutkimus. Juva – Porvoo – Helsinki: WSOY.

Remes, Viljo (1995), Herännäisyyden nousu ja hajoaminen. Herättäjä-yhdistys Lapua. Gummerus-kirjapaino OY. Jyväskylä.

Roiko-Jokela, Heikki – Seppänen, Heikki (1997), toim. Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899 - 1952). Gummerus. Jyväskylä.

Roiko-Jokela, Heikki (2007), Ylioppilas – Maakunta – Isänmaa. Pohjoispohjalainen Osakunta 1907 - 2007. Hämeenlinna: Karisto.

Ruokanen, Tapani (2001), Turja Kriivari. Reportaasi 1900-luvun Suomesta. Keuruu: Otava.

Ruuskanen, Esa (2006), Viholliskuvien ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväen talot. 1930 - 1932. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Saarela, Tauno (2008), Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923 - 1930. Helsinki: Hakapaino Oy.

Saarikoski, Vesa (1986), Mäntsälän kapina eräiden aikalaisten muistelmissa. Turku. Turun yliopiston offset paino. (julkaisuja F2)

Saarikoski, Vesa (1997), Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen sotavoimissa. Helsinki: Hakapaino.

Salminen, Esko (2007), Päätymätön sota 1918 – sisällissota julkisessa sanassa 1917 - 2007. Jyväskylä: Gummerus.

Sélen, Kari (1991), Madame – Minna Craucherin levoton elämä. Juva: WSOY.

Sélen, Kari (1998), Suojeluskuntien Suomi. Artikkeliteoksessa Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Alapuro, Risto. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

Sélen, Kari (2001), Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918 - 1944. Helsinki: WSOY.

Siltala, Juha (1985), Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Helsinki: Otava.

Siltala, Juha (2009), Sisällissodan psykohistoria. Keuruu: Otava.

Sinerma, Martti (1995), Malmberg ja suojeluskunnat. Helsinki: Otava.

Sinnemäki, J. (1945), Teoksessa Kytösavut I: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton julkaisu. Vaasa: Vaasan kirjapaino.

Siironen, Miika (2006), Kurivallan koneistona. Artikkeliteoksessa Karonen – Tarjamo: Kun sota on ohi. Tampere: Tammerpaino OY. SKS. Historiallinen arkisto 124.

Soikkanen, Timo (1975), Kohti kansanvaltaa. SDP:n 100 vuotta. Vaasa: Kirjapaino Ab.

Soikkanen, Timo (1991), Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopoliitiikan juurilla. Juva: WSOY.

Soikkanen, Timo (1998), Vasemmisto ja suojeluskunnat. Artikkeliteoksessa Raja railona, näkökulmia suojeluskuntiin. Toim. Alapuro, Risto. Porvoo – Helsinki – Juva: Wsoy.

Soini, Yrjö (1965), Kalkki-Petteri. Keuruu: Otava.

Stenius, Henrik (2003), Kansalainen. Artikkeliteoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sulamaa, Kaarle (1995A), Enemmän oikealle. Hilja Riipinen poliittisessä historiassa. Helsinki. Helsingin yliopiston kirjapaino.

Sulamaa, Kaarle (1995B), Hilja Riipinen. Lapuan lottat. Helsinki: Otava.

Sundström, Leif (2007), Fasismi. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Teikari, Erkki (1973A), Suomen oikeistoradikaali lehdistö 1930 - 1944. Tampere: Tre. yliopiston tiedotustutkimuksen laitos.

Teikari, Erkki (1973B), Puolueiden ulkopoliittinen suunta vuosina 1933 - 1944. Tampere. Tre. Yliopiston tiedotustutkimuksen laitos.

Tiililä, Osmo (1972), Antti J. Pietilä. Kiistelty kirkonmies. Porvoo-Helsinki: WSOY.

Tikka, Marko (2006), Valkoisen hämärän maa? Suojeluskunnat, virkavalta ja kansa. 1918 - 1921. Gummerus kirjapaino Oy. Helsinki.

Tommila, Päiviö (1964), Artikkeliteoksessa kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Helsinki: WSOY.

Tommila, Päiviö (1973), Lehtihistoria ja sen tutkimus. Turun yliopiston Suomen historian julkaisuja 1. Turku. toim. Tommila, Päiviö & Keränen, Kaija.

Tommila, Päiviö (1989), Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä: Gummerus. toim. Päiviö Tommila ja Maritta Pohls.

Tommila, Päiviö, Salokangas, Raimo (1998), Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Adita AB.

Torvinen, Taimi (1965), J. R. Danielson-Kalmari Suomen autonomian puolustajana. Porvoo: WSOY.

Tuikka, Timo J. (2007), ”Kekkonen konstit” Jyväskylä: Yliopistopaino.

Uino, Ari (1983), Pro patria et lege – Isänmaan ja lain puolesta järjestö. artikkeli julkaisussa Historiallinen aikakauskirja 3/1983.

Uino, Ari (1985), Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet

(1900–1936) Jyväskylä: Gummerus.

Uola, Mikko (1982), Sinimusta veljeskunta. Isänmaallinen kansanliike 1932 - 1944
Helsinki: Otava.

Uola, Mikko (2006), Kansanvalta koetuksella. Artikkelit Parlamentaarisen demokratian
haastajat 1920–30 -luvulla. Teoksessa Eduskunnan historia 3. toim.

Vares, Uola, Majander.

Vares, Vesa (1995), Voi voittajia! ”Voittajat” ja ”häviäjät” historiankirjoituksen
metodologisenä ongelmana. Artikkelit teoksessa Lähihistoria teoriaan, metodologiaan ja
lähteisiin liittyviä ongelmia. Toim. Timo Soikkanen.

Vares, Vesa (1996), Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa.
Juva: WSOY.

Vares, Vesa (1998), Kuninkaan tekijät. Suomalainen monarkia 1917 - 1919. Myytti ja
todellisuus. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Vilkuna, Kustaa H. J. (2005), Jyväskylä: Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus
isostavihasta. Gummerus kirjapaino Oy.

Virrankoski, Pentti (2001), Suomen historia 2. Jyväskylä: Gummerus.

Virkkunen, Sakari (1981), Svinhufvud 3. Keuruu: Otava.

Virkkunen, Sakari (1989), Mannerheimin kääntöpuoli. Keuruu: Otava.

Virtanen, Matti (2001), Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien
dynamiikka. Hämeenlinna: Karisto. SKS:n toimituksia 831.

Wittgenstein, Ludwig (1930), Filosofisia huomautuksia. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.
1983. (suom. Heikki Nyman).

Ylikangas, Heikki (1974), Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Helsinki: Otava.

Ylikangas, Heikki (1986), Käännekohdat Suomen historiassa. Porvoo-Helsinki-Juva:
WSOY.

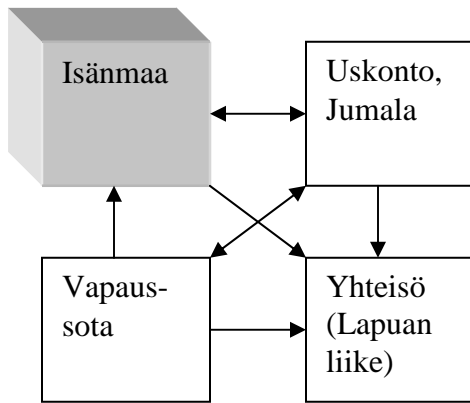
Ylikangas, Heikki (1993), Tie Tampereelle. Porvoo: WSOY.

Ylikangas, Heikki (2007), Suomen historian solmukohdat. Juva: WSOY.

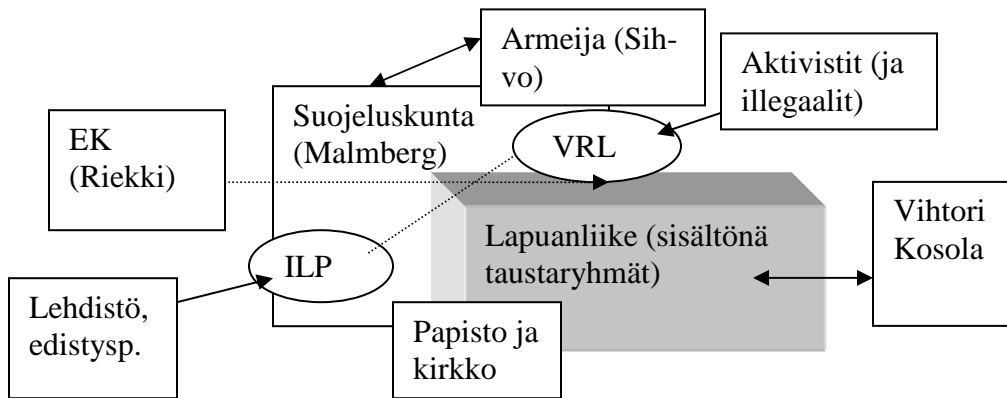
Zetterberg, Seppo (2006), Venäjistä Neuvostoliitoksi. Artikkelit teoksessa Venäjän
historia. Toim. Kirkinen, Heikki. Keuruu: Otava.

LIITTEET

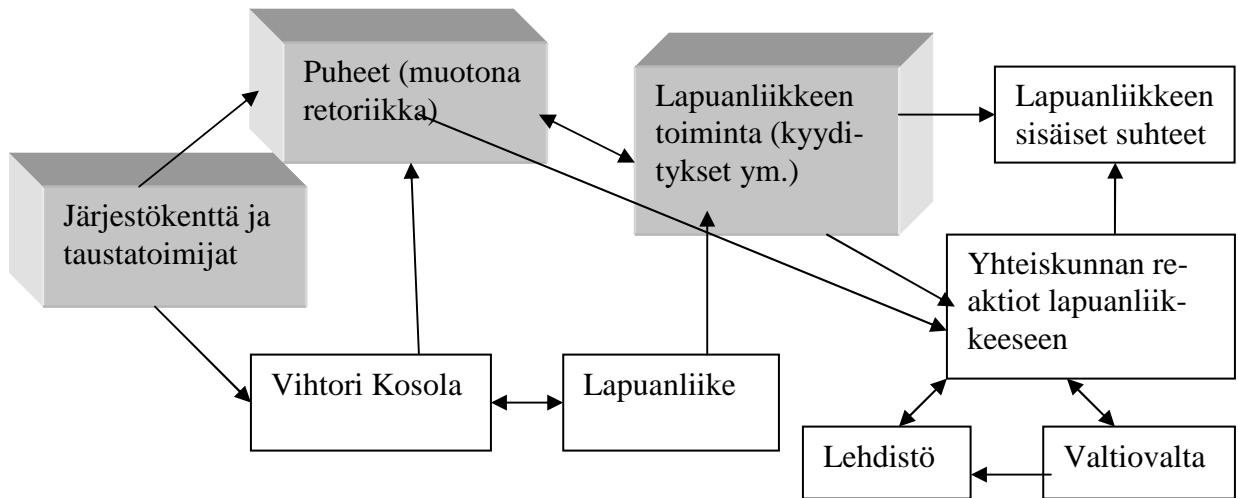
Liite I. Vihtori Kosolan maailmankuvan rakennusaineekset.

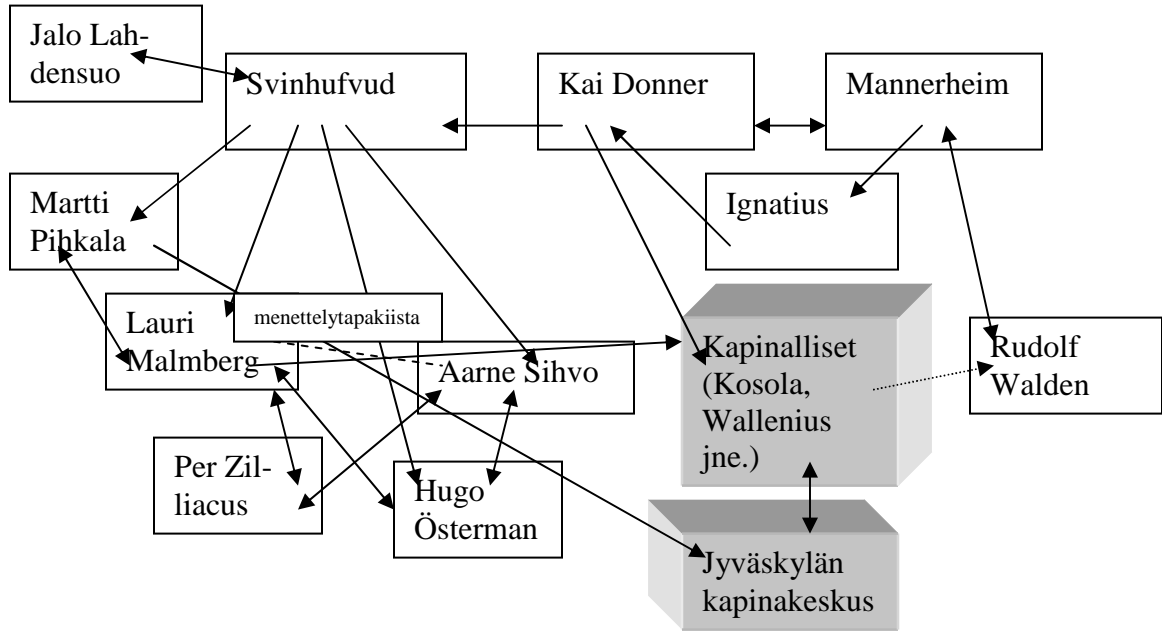
Liite II. Lapuanliikkeen suhde järjestöihin, valtiovaltaan ja instituutioihin.

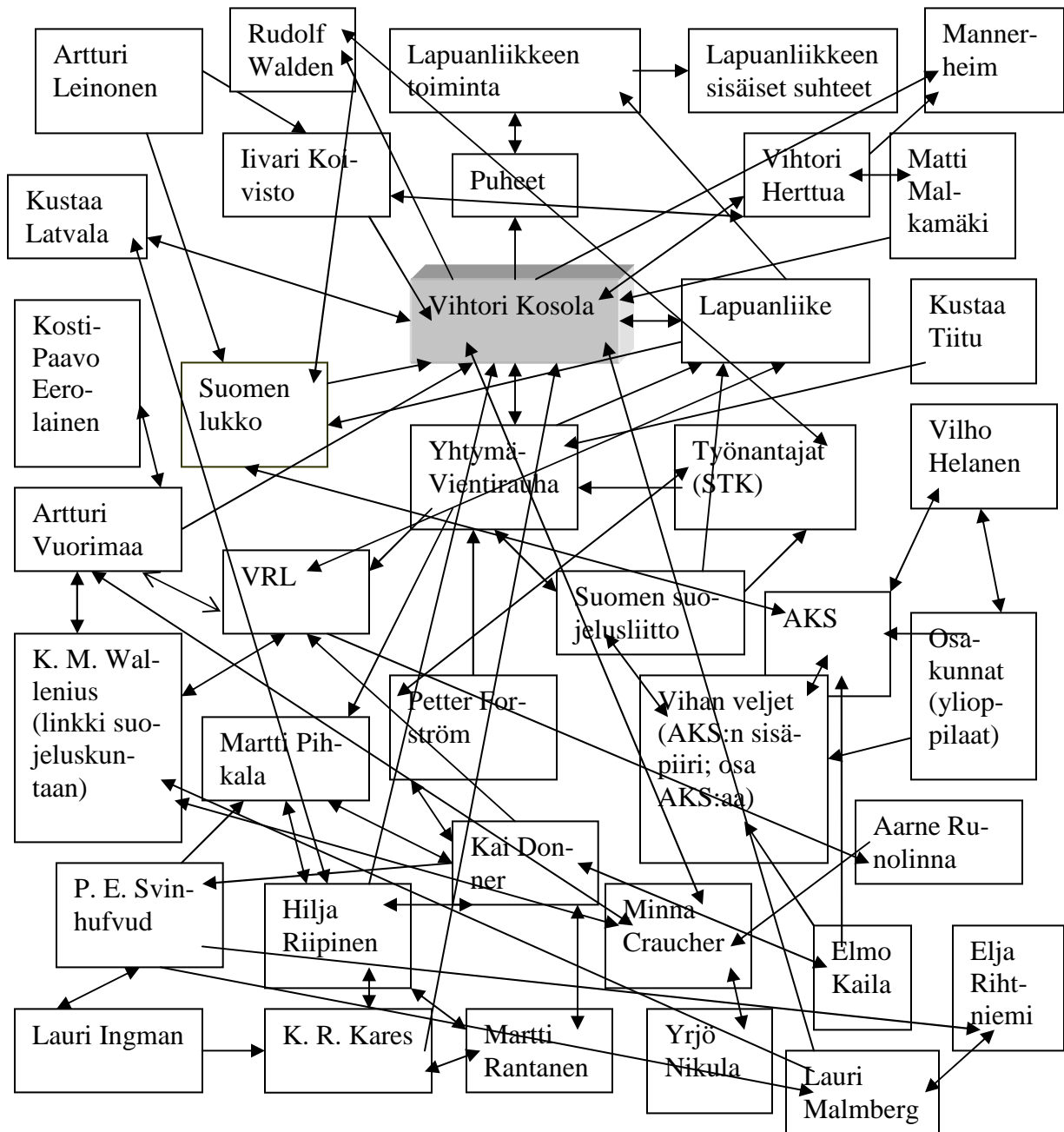
Liite III. Tutkimuskysymys. Kolmiulotteiset laatikot ilmaisevat ilmiön merkityssisältöä.

Liite IV. Mäntsälän kapinassa vaikuttaneiden henkilöiden keskinäiset vaikutussuhteet.

Liite V. Liite V koostuu ryhmistä, henkilöistä ja organisaatioista kuvattavan ajanjakson (1929–1932) taustalla. Kaavion tarkoituksena on osoittaa tutkimuksessa esiintyviä ilmiöitä, henkilöitä ja organisaatioita suhteessa Vihtori Kosolaan. Kaavio laajenee kuvaamaan sitä, miten järjestökentän, taustaryhmien ja erilaisten henkilöiden väliset suhteet liittyvät Kosolaan, lapuanliikkeeseen ja sen toimintaan.

Liite VI. Aikajana

AIKAJANA

Tapahtuma:

30.11.1929 Punaiset paidat riisutaan

Joulukuu 1929

2.12.1929 Kommunistien välikysymys paidoista

6.12.1929 Lapuanliike AKS:n valajuhlissa

8.12.1929 Kansalaislähetystöt eduskunnassa

Maaliskuu 1930

Hallitus tuomitsee ulkoparlamentarismin

28.3.1930 Työn Äänen kirjapaino tuhotaan

Huhtikuu 1930 AKS liittyy Suomen lukkoon

24.4.1930 Suomen lukko virallistetaan

Toukokuu 1930

1.5.1930 Aktivistilehti alkaa ilmestyä

Craucher liittyy LL:n toimintaan

Kesäkuu 1930

AKS:n ja lapuanliikkeen linjaristiriita

syntyy, lapuanliike irtoaa Suomen lukosta

5.6.1930 Vaasan marssi. Kirjapaino-oikeudenkäynti

10.6.1930 Suomen lukon kokous

13.6.1930 Tiedonantaja lakkautetaan

Puhe/Julistus:

1.12.1929 Kosolan puhe, Lapuan I kokous

7.12.1929 Kosolan puhe eduskunnassa

15.3.1930 Lapuan II kokous

30.4.1930 Lapuan III kokous
Sähke Kallion hallitukselle

11.6.1930 Lapuan kokous
teknillisessä korkeakoulussa

15.6.1930 Hallitus neuvottelee tilanteesta

20.6.1930 Kosola Uuden Suomen haastattelussa

20.6.1930 Maalaisliiton julistus: LL ei ole fasistinen

16.6.1930 Lapuanliikkeen
uusi Vaasan marssi

21.6.1930 Lapuan IV kokous

Heinäkuu 1930

1.7.1930 Lapuanliikkeen kommunistilakiesitys

3.7.1930 Lapuanliikkeen julkilausuma

hallituksen lakiesityksistä

5.7.1930 Rötökö ja Pekkala kyyditetään eduskunnasta

7.7.1930 Talonpoikaismarssi

8.7.1930 Kallion hallitus eroaa

7.7.1930 Kosolan puhe

9.7.1930 Herättäjäjuhlat La-
pualla

16.7.1930 Kosola Uuden
Suomen haastattelussa

18.7.1930 Hakkilan kyyditys

23.7.1930 Hallitus ja LL neuvottelevat

24.7.1930 Lapuanliikkeen vaalijulistus

26.7.1930 NL:n Litvinov tuomitsee lapuanliikkeen

Elokuu 1930.

14.8.1930 Wallenius nimitetään kenraaliksi

Lapuanliike alkaa kääntyä SDP:tä vastaan

Syyskuu 1930.

NL lähettää nootin lapuanliikkeestä

14.9.1930 Lapuanliike julistaa kyydityskiellon

17.9.1930 Tanner kritisoi voimakkaasti hallitusta

28.9.1930 Svinhufvud: LL on välttämätön ja isänmaallinen

Procopé pyytää Ingmania vaikuttamaan

lapuanliikkeeseen: K. R. Kareksen puheet, varsinkin

ulkopoliittiset, lopetettava.

Lokakuu 1930.

J. Koivisto: Kosolalla ei tukea vallankaappaukseen

1.-2.10.1930 Vaalit järjestetään

14.10.1930 Ståhlberg kyyditetään

22.10.1930 Kyydittäjät ilmoittautuvat Ostrobotnialla

22.10.1930 K. M. Wallenius vangitaan

27.10.1930 K. M. Wallenius LL:n sihteeriksi

Marraskuu 1930.

1.11.1930 Ajan Sana perustetaan

11.11.1930 Kommunistilait hyväksytään

Kosola neuvottelee Svinhufvudin kanssa yrittää saada Kalliolta tukea LL:lle

25.11.1930 Lapuanliikkeen V kokous

Joulukuu 1930

1.12.1930 Kosola puhuu Kuopiossa

2.12.1930 SDP:n välikysymys
Lapualais-maalaisliittolaisessa kokouksessa ei yksimielisyyttä, maalaisliitto irtisanoutuu lapuanliikkeestä.

19.12.1930 SDP:n uusi välikysymys LL:stä

Tammikuu 1931

9.1.1931 Kosola puhuu Tampereella Svinhufvudin vaalitulaisuudessa

Helmikuu 1931

Svinhufvud presidentiksi

9.2.1931 Lapuanliikkeen Helsingin kokous

Maaliskuu 1931

13.3.1931 Kosolan puhe

15.3.1931 Lapuanliikkeen vuosikokous Lapuan seuratalolla

27.3.1931 Aktivistit lakkautetaan

Kevät 1931 Lapuanliike radikalisoituu; Wallenius laatii organisaatiokaavion. ILP perustetaan. Svinhufvud ottaa etäisyyttä LL:ään.

Huhtikuu 1931

Craucheria vaaditaan pois lapuanliikkeestä
Maalaisliitto ja edistyspuolue tuomitsevat LL:n eduskunnassa

Toukokuu 1931

Kokoomuksen puoluekokous keskustelee LL:stä.
Haataja tuomitsee LL:n

Kesäkuu 1931

Pulaliikkeiden nousu alkaa

Heinäkuu 1931

Fasisti –lehti alkaa ilmestyä,
talonpoikaismarssin vuosipäivä 7.7.1931.

Elokuu 1931

20.8.1931 Lapuan päiväkäskey –lehti perustetaan

Syyskuu 1931 Pentti Kosola pidätetään
ILP alkaa suunnitella vastatoimia

14.9.1931 Lapuan työväentalo määrätään avattavaksi

17.9.1931 Kosola kieltäytyy noudattamasta käskyä

Lokakuu 1931

4.10.1931 K. R. Kares hyökkää messussaan Leinosta vastaan
Fasisti-lehti lakkautetaan

Marraskuu 1931

7.11.1931 Salainen Hiekkalan kirje lähetetään

14.11.1931 Kares Ajan Sanalle: olisimme
pystyneet kumoukseen 7.7.1930.

21.11.1931 LL, VRL ja maakuntainliike
ilmoittavat yhteistyöstään

23.11.1931 Kosolan puhe Haminan
raittiustalolla

29.11.1931 Hiekkalan kirje paljastuu

Joulukuu 1931

1.12.1931 SDP:n välikysymys

13.12.1931 ILP:n suurkokous

17.12.1931 SDP:n välikysymys

18.12.1931 Kokoomuksen välikysymys

Tammikuu 1932

11.1.1932 Kosolan puhe Uu-
dessakaupungissa

Helmikuu 1932

3.2.1932 LL julistus: emme pysty estämään
työväentalojen naulaamista

21.2.1932 Kosolan puhe

27.2.1932. Erich puhuu työväentalolla

28.2.1932 Mäntsälän Kapina (Vuorimaan puhe)

Maaliskuu 1932

1.3.1932 Svinhufvudin radiopuhe

6.3.1932 Mäntsälän kapina loppuu

24.3.1932 Lapuanliike lakkautetaan